

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

**ÜNİVERSİTELER İÇİN
TÜRK DİLİ (I- II)
DERS KİTABI**
(Gözden Geçirilmiş Yedinci Baskı)

Editör

Prof. Dr. Abdurrahman Güzel

YEDİNCİ BASKI

Ankara 2020

Yayın Hakkı © 2020 BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ GELİŞTİRME VAKFI İKTİSADİ İŞLETMESİ

Her hakkı mahfuzdur, bu kitabın yayın işini gerçekleştiren Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi dışında, telif hakkı yasası uyarınca, tümü ya da herhangi bir bölümü, resmi ve yazısı editörünün ve yayımcısının yazılı müsaadesi alınmadıkça tekrarlanamaz, basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi çıkartılamaz veya kopya anlamı taşıyacak hiçbir işlem yapılamaz.

ISBN: 978-605-06251-5-8

YAZARLAR

Prof. Dr. Abdurrahman Güzel

Prof. Dr. Nurettin Demir

Prof. Dr. Yakup Çelik

Dr. Sema Aslan Demir

Dr. Tuğba Sarıal Poçan

Öğr. Gör. Arif Ay

Öğr. Gör. Esin Turgut

Yayına Hazırlayan: Başkent Üniversitesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Bürosu

Tasarım ve Düzenleme: Pınar OSMANAĞAOĞLU

Basım ve Çoğaltım Yeri: Ers Matbaacılık Ltd. Şti.

Altıntop İşhanı 87 / 7 Kazımkarabekir / Ankara

0312 384 54 88

Sertifika No: 33885

*'Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkı,
Türk milletidir. Türk milleti demek,
'Türk dili' demektir!'* diyen
Cumhuriyetimizin Kurucusu
Büyük Atatürk'ün Aziz Hatırasına..!

BİRİNCİ BASKI SUNUŞ

“*Türk Dili, zengin ve evrensel bir dildir.*”

Mustafa Kemal Atatürk

Bütün üniversite öğrencilerinin almakla yükümlü olduğu *Türk Dili* dersinde okutulacak olan bu kitap, üniversitemiz öğretim elemanları tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışma bir noktada, bütün bölümlerinde eğitim dilinin Türkçe olduğu Başkent Üniversitesinin, *Türkçeye* olan hizmetinin de bir başka ifadesidir.

Bilindiği gibi, Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk, *Türkçeye* ve *Türk Edebiyatına* önem veren bir devlet adamıdır. O, bir yandan bu devlete vücut verirken bir yandan da kurduğu yapının sağlam temeller üzerinde yükselmesi için bir mimar titizliğiyle çalışmış, ardı ardına gerçekleştirdiği sosyal ve siyasî nitelikteki inkılâplarla o yapıyı çok kısa bir sürede ustaca şekillendirmiştir. Bu açıdan o, Türk milleti için gerçekleştirdiği çağdaşlaşmayı salt gerekli gördüğü için değil, zamanının şartları içerisinde bunu başaracak cesareti ve atılımı gösterebildiği için de olağanüstü bir şahsiyettir. Onun sağduyusu ve ileri görüşlülüğü, askerî alanda olduğu kadar sosyal ve siyasî alanda da kendisini göstermiştir. Birbiri ardına gerçekleştirdiği yenilikler ile tüm bunların sonucu olarak yaşanan değişimler de bunun somut bir kanıtıdır. Onun inkılâbçı yönünün en dikkat çekici tarafı ise, yeni bir devlet yaratırken tarihî ve kültürel kökenlere değer verişidir. Zira Mustafa Kemal, aksiyon adamı olduğu kadar bir fikir adamı olarak; “*Türkiye Cumhuriyetinin temeli millî kültürdür.*” demiş ve yeni kurulan bu devletin yalnızca siyasî ve sosyal inkılâplarla var olamayacağını şuuruyla onu *dil, tarih, coğrafya* gibi kültür atardamarlarına bağlamayı ihmal etmemiş, bu yolda düşünmekten ve yapılması gerekeni uygulamaktan geri durmamıştır. *Yeni Türk Harflerinin Kabulü* ile başlayan bu uygulamalar, söz konusu kültürel kökenleri araştırmaya yönelik kurumların oluşturulmasıyla devam etmiştir. Bugünkü isimleri *Türk Tarih Kurumu* ve *Türk Dil Kurumu* olan kurumlar, bunların en önemlilerindedir.

“Millî şuurun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve târih uğrunda çalışmaya mecburuz.” düşüncesiyle hareket eden Mustafa Kemal, bu iki kurumun birbirini tamamlayacak iki bilim yuvası hâline gelmesi dileğinde bulunmuştur. Özellikle *Türk Dili Kurumunun*, Türkçenin zenginliklerini ortaya çıkarma yönündeki çalışmalarına bizzat eşlik etmiş, bu yoldaki çalışmaları desteklemiş, ülkenin ve dünyanın saygın dil âlimleriyle bir araya geldiği *Türk Dili Kurultaylarında*, *dil politikası*, *Türkçenin kökeni*, *gelişimi*, *dilde özleştirme* konuları üzerine sunulan tezleri dikkatle izlemiş, kendisi de *geometri terimlerine Türkçe karşılıklar bulmak suretiyle kaleme aldığı bir geometri kitabı* ile bu çalışmalara katkıda bulunmuştur.

“Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir... Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişâfında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin.” görüşünde olan Mustafa Kemal, bu konuya özellikle eğilmiş; bu bağlamda Türk dilinin en eski anıtları olan *Göktürk* yazılı metinlerinin ilk iki cildi onun sağlığında yayımlanmış, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, *Kutadgu Bilig* gibi eserler üzerinde çalışılmaya başlanmış, *Tarama ve Derleme Sözlüğünün* temelleri yine onun sağlığında atılmış, Türkçenin dilbilgisi, imlâsı, sözlüğü ve terimleriyle ilgili çalışmalar ivme kazanmıştır.

“Kat’î olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin millî dili ve millî benliği bütün hayatında hâkim ve esas kalacaktır.” diyen Atatürk’e göre, Türk dili, dünyanın hem en zengin, hem de en güzel dillerinden birisidir. Bütün bunlara ek olarak, gerekli akademik çalışmaları yapmak üzere *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin* kurulması için ön ayak olmuştur; çünkü ona göre “Türk milleti, ancak varlığını derin ve sağlam kültür sınırlarıyla çizdikten sonradır ki, onun yüksek kapasitesi ve fazileti milletlerarasında tanınır”.

Mustafa Kemal’in kültürel ve tarihî köklere ilişkin tüm bu çabaları *edebiyat öğretimine* de kaynaklık etmiş, kültürel ve tarihî kökenlerinin bilincinde olan nesiller yetişmesi gereği, onu edebiyat öğretimi üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Ona göre edebiyat, “Söz ve mânâyı, yani insan dimağında yer eden her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları, çok alâkalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki, edebiyat, ister esir hâlinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, bilhassa musiki gibi, güzel sanatlardan sayılagelmektedir.” Bunun içindir ki edebiyat, çok etkili bir terbiye vasıtasıdır. Edebiyatın ve genelde sanatın gücüne inandığı için Mustafa Kemal, bilim adamlarının yanı sıra

sanat ve kültür adamlarıyla da yakın ilişkiler içerisinde bulunmuş, yeni bir devletin kuruluş ve benimseniş sürecinde onların da yardımına başvurmuş; romancı, şair, halk ozanı gibi edebiyatın üretici güçlerini cumhuriyetin gereklerini halka yaymakla görevlendirmiştir.

İşte bu alışma, Atatürk'ün ortaya koyduğu umdeler üzerine yapılmıştır. ğrencilerimizin bu kitaptan faydalanması ve Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda Yüce Türk milletine gereği gibi hizmetleri, *Başkent niversitesinin* en büyük gururu olacaktır.

Bu kitab hazırlayan yazarlarımıza ve emeği geçenlere teşekkür eder, öğrencilerimize başarılar dilerim.

Prof. Dr. Mehmet HABERAL

Başkent Üniversitesi Kurucu

Rektörü

YEDİNCİ BASKININ SUNUMU

“Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Sevgili öğrencilerimiz!

Anadil, milleti millet yapan değerlerin başında gelir. *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin* ana-resmi dili **Türkçe**; Türk milletini millet yapan ve çağlar boyu, geçmişten günümüze, ‘*Çin Seddin’den bütün dünyaya*’ yayılan çok geniş bir coğrafyada yaşayan güçlü bir ‘**dünya bilim dilidir**’.

Bilindiği gibi **Türkçemiz**, ‘*Ses Bayrağımız ve bağımsızlığımızın*’ bir simgesidir. Dilimizi yaşatmak, milletimizi de yaşatmak anlamına gelir. Tarihten silinmiş milletlerin yok oluş sebeplerinin başında dillerini kaybetmiş olmaları gelir. “**Dil, varlığın evidir**” diyen **filozof Martin Heidegger** bu tanımla önemli bir tespitte bulunur. Çünkü dilini kaybeden, *evini de vatanını da, geleceğini de kaybeder*.

Bu cümleden olarak büyük filozof **Konfüçyüs**’e sorarlar:

“Bir ülkeyi yönetmeye çağrılıydınız yapacağınız ilk iş ne olurdu?” Büyük filozof, şöyle cevap verdi:

*‘Hiç kuşkusuz, **dili gözden** geçirmekle işe başladım’. Şöyle ki: **Dil kusurlu** olursa, sözcükler düşünceyi iyi anlatamaz. **Düşünce** iyi anlatılmazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Ödevler gereği gibi yapılmazsa **töre ve kültür** bozulur. Töre ve kültür bozulursa, **adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki ‘DİL, çok önemlidir!’** demiştir.*

Dilin ulusların hayatında ne kadar önemli olduğunu gösteren bu tarihi sözler, bizim de dilimizi ve edebiyatımızı niçin önemseyeceğimizin bir cevabı niteliğindedir.

Uluslararası niteliğe sahip güçlü bir lider olduğu kadar, bir fikir adamı da olan *Atatürk*'ün;

“Türkiye Cumhuriyeti ’nin temeli milli kültürdür.” sözünü hayata geçirerek *‘Türkiyât Enstitüsü, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi* gibi Türk kültürüne hizmet eden kurumları açması, bu kurumların çalışmalarına bizzat katılması, bilim adamlarını *dil, tarih, edebiyat, coğrafya* gibi alanlarda çalışma yapmaya teşvik etmesi bizler için de birer örnektir. Üniversitemizce yayınlanan bu bilimsel ve kültürel kitabı da bu bağlamda değerlendirmeliyiz. Yine büyük kurtarıcımız Mustafa Kemal’in ifadesiyle

“Millî şuurun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için dil ve tarih uğrunda çalışmaya mecburuz”.

Önemli dilbilimcilerden **Max Müller**'in,

“Türk dilini incelerken insan zekâsının dilde başardığı büyük mucizeyi görürüz.” sözleri, Türk milleti olarak bizleri gururlandırırken Türkçemiz ve edebiyatımız üzerine yeni yeni çalışmalar yapmak için de teşvik etmektedir. Dil ve edebiyatımız üzerine yaptığımız ve yapacağımız her çalışma, milletimizin yarattığı mucizeye dair yeni yeni bilgiler ortaya koyacaktır.

Cumhuriyetimizin kurucusu ulu önder Atatürk'ün **Türkçeye** verdiği önemi bir kez daha buradahatırlamak mecburiyetindeyiz. Atatürk, **Türkçeyi**, birlik ve bütünlüğümüzü, bağımsızlığımızı sonsuza kadar sürdürmede ve *“millet”* olarak kimliğimizi korumada en hayatî kültürel unsur olarak görür. Ona göre **Türkçe**,

‘Türk milletinin tâ kendisidir, ulus olmamızın ön koşuludur.’

Yine **Atatürk** de şöyle der:

*“Türkiye Cumhuriyeti ’ni kuran Türk halkı, Türk milletidir. Türk milleti demek, **Türk dili** demektir. **Türk dili**, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlâkını, ananelerini, hatıralarını, menfaatlerini kısacası bugünkü kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. **Türk dili**, Türk’ün kalbidir, zihnidir.”*

Biliyoruz ki **Türkçemiz** yurdumuz gibi, bayrağımız gibi ulusumuzun en değerli, en kutsal varlıklarından biridir. Türkçemize hizmet etmek, ülkemize hizmet etmektir.

Dil ile bireysel ve toplumsal kimliğimiz arasında doğrudan organik bir bağ vardır. Dili bireysel ve toplumsal kimliğimizden ayrı düşünemeyiz. Atatürk'ün;

*“Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişâfında (gelişmesinde) başlıca müessirdir (etkendir). **Türk dili**, dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurlar işlensin”* sözü; ulusal duygularımızın gelişmesinde, ulus bilinciyle hareket etmemizde Türkçenin en önemli işlevi yerine getirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bilimsel kurumların da bu hassasiyetle olaya yaklaşmaları ve ulusal duyguların ve bilimsel düşüncenin geliştirilmesi bağlamında Türkçeye gereken önemi vermesi bir zorunluluktur.

Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemâl Atatürk,

“Kat'i olarak bilinmelidir ki, Türk milletinin milli dili ve milli benliği bütün hayatında hâkim ve esas kalacaktır.” diyerek, Türk milletinin bekasını **Türkçede** görür.

Üniversitemizin kurucu Rektörü Prof. Dr. Mehmet Haberal'ın,

“Başkent Üniversitesinin eğitim dili Türkçedir.” ilkesinden hareketle öğrencilerimizin iki dönem almakta yükümlü oldukları **“Türk Dili”** dersinin amacına uygun bir biçimde okutulması, öğrencilerimizin *anadillerini yazılı ve sözlü* olarak doğru kullanma becerilerini daha da geliştirmeleri hususlarında yardımcı olacağını düşündüğümüz

“Başkent Üniversitesi, Üniversiteler İçin Türk Dili Ders Kitabı” gözden geçirilerek yeniden basılmıştır.

Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen bütün öğretim elemanlarımıza teşekkür ederim. Ayrıca geleceğin mimarı olacak olan siz gençlerimize de sağlık, mutluluk ve üstün başarılar dilerim.

Ankara, Ocak, 2020

**Prof. Dr. Ali Haberal
Rektör**

YEDİNCİ BASKIYA SÖZ BAŞI

İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan en gelişmiş, en işlek ve en etkili araç dildir. Dil, insanlar arasında yalnızca anlaşma aracı değil; aynı zamanda geçmişin birikimini geleceğe taşıyan, insanlığın hafızasını oluşturan canlı bir varlıktır. Bu yönüyle dil bizim için doğal bir mirastır. Bu sayede yüzyılların deneyimini ve kültür varlığımızı öğreniriz. Dilin bu görevlerini yerine getirebilmesi için gerek konuşmada gerekse yazıda kurallarına uygun, doğru ve güzel kullanılması gerekmektedir. Bilgi ve düşüncelerin kusursuz aktarımıyla insanları birbirine bağlayan, birbiriyle kaynaştıran, toplumların oluşmasında temel etken olan, toplumlara ayakta tutan; ülkelerin gelişmesini, kalkınmasını, devamlılığını, kültür ve uygarlıkların varlığının sürekliliğini sağlayan temel ögenin dil olduğu herkesin kabul ettiği bir olgudur.

Her dilin kendine özgü yapısı ve kuralları vardır. Bu yüzden, hangi dilden söz ediyorsak o dili oluşturan insanların bakış, duyuş ve tavırlarını doğru bir biçimde ortaya koymamız gerekir. Dilin yanlış kullanımını birçok kargaşaya sebep olmuş; dilin doğru kullanımıyla barış sağlanmış; beyinler, gönüller hatta zaman zaman ülkeler dil ile fethedilmiştir. Toplulukları peşinden sürükleyen güçlü yöneticilerin konuşma ve yazma zanaatının etkin olduğu mesleklerde zirveye ulaşmış isimlerin, dili her zaman doğru, iyi ve güzel kullandıkları görülmüştür.

Dünyanın en eski dillerinden biri olan Türkçe; yüce bir milletin oluşumunda, bu yüce milletin bireylerince kurulan yüce devletlerin yönetiminde ana dil, konuşma dili, eğitim dili, bilim dili ya da resmî dil olarak yerini almış, binlerce kalıcı eserin oluşmasını sağlamıştır. Ancak bu güçlü dil, bu bilim, eğitim, kültür ve uygarlık dili tarih içinde zaman zaman talihsizlikler yaşamıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte işlenerek verimleştirilmesi ve zenginleştirilmesi için önemli bir teşebbüs de bulunan Türk dili, bu gayretlerle önemli ölçüde bir birikim elde etmiştir. Günümüzde ise yaygın coğrafyalarda, büyük insan kitlelerinin ana dili olarak kullanılan ve yazılan bu dil, küreselleşme sonucunda yeryüzünün hâkim dili olması amaçlanan güçlü devletlerin dili ya da dillerinin tesiri, özelde ise sınav yönteminin getirdiği sıkıntı ve kitle iletişim araçlarından yayılan kirlilik nedeniyle risk ve tehdit altındadır. Bu boyut, Türkiye'de resmî eğitim-öğretim dili olan Türkçenin doğru, iyi güzel şekilde kullanılması için sunulan eğitimi ortaöğretimden yükseköğretime aktarmış, ötelemiş veya kaydırmıştır. Türkçeyi sonradan öğrenen ve Türkiye'deki üniversitelerde eğitim ve öğretim gören yabancı uyruklu binlerce öğrenci de eklendiğinde,

Türkçeyi sonradan öğrenen ve Türkiye`deki üniversitelerde eğitim ve öğretim gören yabancı uyruklu binlerce öğrenci de eklendiğinde, yüksek öğretimde Türk dilinin önemli bir ders olarak yer almasının gerekliliği, daha iyi kavranmaktadır.

Bir dilin ancak onu kullananlar tarafından büyütülüp geliştirdiği bilinir. Dili kullanmak ise onunla minimum düzeyde iletişim sağlamaktan daha ileri anlamlar içerir. Esasen bizim dili mi kullandığımız yoksa dilin bizi mi kullandığı çelişkili bir sorudur. Bir dilin ömrü ile bir insanın ömrü karşılaştırıldığında soruya verilecek cevap tuhaflaşır. İnsan ana dili kullanırken ataları da tarihi ve edebiyatı kısacası kültürü de konuşmuş olur. Bu konuşmayı, yazının bulunuşuna kadar sözlü dil ürünleri sağlamıştır. Yazıyla birlikte her topluluk, kültürünü kalıcı kılmak için yazılı anlatıma yönelmiştir. Dilimizdeki “Söz uçar, yazı kalır.” sözü, yazının ne kadar önemli olduğunu gösterdiği kadar ne denli önemsendiğinin de kanıtıdır. Sözlü dil ürünleri belli bir yaşa kadar zihni biçimlendirir. Yazı, bir gelişmişlik göstergesidir. Türkçe, Türk kültürünün bütün zenginliklerini yüzyıllardır yazıyla taşıyıp aktarmaktadır. Deneyimlerinin, görüşlerinin, duyularının uçup gitmesini istemeyen her millet gibi Türkler de bunları yazıyla kalıcı hâle getirmek için çaba göstermiştir.

Türk dilinin, Türk üniversitelerine eğitim öğretim için gelen öğrenciler tarafından hem yazılı hem sözlü olarak daha doğru, iyi ve güzel kullanımının sağlanmasını kural edinen “Üniversiteler için Türk Dili Ders Kitabı” adlı bu kitap, YÖK tarafından çerçevesi oluşturulan “Türk Dili” dersi programına göre hazırlanmıştır. Tanımlanan asıl konular doğrultusunda hazırlanan bu kitapta, dilin bir kültür meselesi olduğu fikrinden yola çıkılmıştır. Tüm konuların işlenişinde Türkçe düşünmenin, tasarlanmanın ve ifade etmenin zorlukları ve ayrıntıları, kimi zaman belirgin kimi zaman da kapalı olarak açıklanmaya ve gösterilmeye çalışılmıştır. Bir dilin toplum hayatını belirli bir yaştan başlayarak yönlendirdiği ve saptadığı düşüncesi kabullenildiği için Türkçenin sadece bir ders konusu değil, yaşamın ve kültürün temel unsuru olduğu devamlı dile getirilmiştir.

Kitabın hazırlanışında ve konuların işlenişinde öğretici ve eğitici bir yaklaşım sergilenmiştir. Bundan dolayı hem öğrenci seviyesi izlenmiş hem de bilginin basit aktarılmasını ve rahatlıkla anlaşılmasını sağlamak için düzenlice bir yöntem izlenmiştir. Bilginin güncel olduğu kadar doğruluğu ve belirli bir sistematik ve uyum içinde aktarılması, bu kitabın şüphesiz ki bilimsel özelliğini ortaya koymaktadır.

Konuların işlenişinde verilen örneklerden çokça faydalanılarak dil ile yaşam arasındaki bağlantıya özellikle dikkat çekilmiş ve özen gösterilmiştir. Çeşitli verilerden yapılan alıntılarda ve alınan örnek metinlerde, kaynaktaki imla biçimi korunmuş, güncel yazım kurallarına göre değişiklik gösteren kullanımlara dokunulmamıştır. Hatta, dil bilgisi konularını monoton bir ifadeyle ezberci öğretimden uzaklaştırmak için edebî örnek cümlelere çokça yer verilmiştir. Örnek metin olarak verilen yazılarla öğrencide dil hazınının gelişmesi ve edebiyat benliğinin oluşumuna ne gibi katkılar sunabileceğinin hissettirilmesi hedeflenmiştir. Türk Edebiyatının seçme metinlerine yer verdiğimiz kitabımız, bu yönüyle beğeniyle okunacak ufak bir seçki özelliği de kazanmıştır. Günlük ve mesleki hayatta devamlı karşımıza çıkan öz geçmiş, rapor, dilekçe vb. yazıların nasıl yazılacağı ve düzenleneceğini birçok örnekle gösterilmiştir. Yazım kuralları ve noktalama işaretleri konularında “Türk Dil Kurumu” nun “Yazım Kılavuzu” na bağlı kalınmıştır. Kurumun yazımdaki son değişikliklerini içeren kuralları da bilgi ve uygulama olarak kullanılmıştır. Böylelikle kitabımız, sadece öğrencilik döneminde değil; mezuniyet sonrasında da faydalanılacak bir eser özelliği kazanmıştır.

Belirttiğimiz özen ve titizliklerle hazırlanan “Üniversiteler İçin Türk Dili Ders Kitabı” adlı kitabın yüksek öğrenim kurumlarında eğitim ve öğretim gören öğrencilerin yanı sıra dil konusunda belli düzeye gelmiş ortaöğretim öğrencileri, diğer mesleklerdeki kişiler ve Türk dilinin yazılı ve sözlü anlatımında doğru, iyi ve güzel kullanımına ilgi duyan herkes için kaynak bir eser olacağını ummaktayız.

Bir yazar “Bilge sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz.” diyor. O hâlde öncelikle kendimizi anlatmanın aracı olan dilimiz hakkında bilgi sahibi olmalı, onu nasıl kullanacağımız konusundaki eksikliklerimizi gidermenin çarelerini aramalıyız. Unutmayalım ki dilimize gösterdiğimiz dikkat, benliğimize duyduğumuz saygının bir göstergesidir. Kendi kültürüne saygı duymayanlar, başkalarından saygı bekleme haklarını kaybetmiş olur. Dil, insanoğlunun sahip olduğu en önemli yetilerden biridir ve kendi ana dilinize hâkim olamamanın hiçbir özrü yoktur.

Ortak bir çalışma ürünü olan bu kitabın öğrencilerimize ve Türk diline gönül verenlere yararlı olmasını diliyoruz.

ANKARA, OCAK; 2020 **Prof. Dr. Abdulrahman GÜZEL**

BÜDAM Müdürü

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI

Birinci Baskıya Sunuş: Prof. Dr. Mehmet Haberal	V
Yedinci Baskıya Sunuş: Prof. Dr. Ali Haberal	IX
Yedinci Baskıya Söz Baş: Prof. Dr. Abdurrahman Güzel	XIII

BİRİNCİ BÖLÜM

23

Prof. Dr. Nurettin Demir - Doç. Dr. S. Aslan. Demir

DÜNYA DİLLERİ VE TÜRKÇE,

23

TÜRK DİLLERİNİN SINIFLANDIRILMASI,

TÜRKÇENİN GELİŞMESİ VE TARİHSEL DÖNEMLERİ

A. Dil İle İlgili Kavramlar, Dünya Dilleri ve Türkçe

23

1. Dil İle İlgili Kavramlar

23

1.1. Dil ve Toplum

29

1.2. Dil ve Kültür

32

1.3. Dil ve Düşünce

34

1. 4. Bazı Diller Diğerlerinden Daha Gelişmiş midir?

35

1.5. Dillerin Sınırları Var mıdır?

35

1.6. Standart Dil

36

A. DÜNYA DİLLERİ VE TÜRKÇE

36

1. Dillerin Sınıflandırılması

36

1.1.Köken Bakımından Diller

39

1.2 Yapı Bakımından Diller

42

3. Türkçenin akrabalık ilişkileri

44

TÜRKÇENİN GELİŞMESİ VE TARİHSEL DÖNEMLERİ	45
1. İlk Türkçe	45
2. Ana Türkçe	47
3. Eski Türkçe	47
4. Orta Türkçe	47
4.1 Karahanlıca Dönemi	50
4.2. Harezmi-Kıpçakça Dönemi (13.14. yüzyıllar)	50
4.3. Çağatayca Dönemi (15.19. yüzyıllar)	51
4.4. Kıpçakça Dönemi Türkçesi	51
5. Oğuzca Türkçesi	53
5.1 Karışık Dilli Eserler Dönemi	53
5.2 Eski Anadolu Türkçesi	54
5.3 Osmanlı Türkçesi	55
İKİNCİ BÖLÜM	58
<i>Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL</i>	
TARİHİ SEYİR İÇİNDE TÜRKLERİN KULLANDIKLARI	61
ALFABELER VE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER	
1. İBRANİ ALFABESİ İLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER	61
2. ÇİN İDEOGRAMLARI (ALFABESİ)	62
İLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER;	
3. MANİHEY ALFABESİYLE YAZILAN	64
TÜRKÇE METİNLER	
4. GÖKTÜRK ALFABESİYLE TÜRKÇE METİNLER	66
5.SOGUT VE UYGUR ALFABESİYLE	69
TÜRKÇE METİNLER	

6. BRAHMİ ALFABESİYLE TÜRKÇE METİNLER	72
7. TİBET ALFABESİYLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER	73
8. SÜRYANİ ALFABESİYLE YAZILAN	75
TÜRKÇE METİNLER	
9. ERMENİ ALFABESİYLE TÜRKÇE METİNLER	75
10. GREK ALFABESİYLE TÜRKÇE	76
11. OSMANLI TÜRKÇESİ ALFABESİYLE	77
YAZILAN TÜRKÇE METİNLER	
12. LATİN ALFABESİYLE ESKİ VE YENİ TÜRLÜ	80
TÜRKÇE METİNLER	
13. KİRİL ALFABESİYLE YAZILAN	82
TÜRKÇE METİNLER	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	85
<i>Dr. Tuba SARAL POÇAN</i>	
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK DİLİ	87
1. İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü	88
2. Konya Ortaöğretim Muallim Mektebi/Türkçe Bölümü	90
3. Harf İnkılabı	90
4. Türk Dil Kurumu	92
5. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi	95
6. Dil Çalışmaları	96
7. Basın-Yayın	97
8. Dilde Sadeleştirme Çalışmaları	97
9. Yabancı Dillerin Türkçeye Etkisi	98
10. Günümüz Türkçesi	98
Sonuç ve Değerlendirme	99

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	101
<i>Öğr. Gör. Arif AY</i>	
YAZILI ANLATIM VE TÜRLERİ	103
A. KOMPOZİSYON YAZIMI	103
1. Kompozisyon nedir?	103
2. Biçimsel Plan	103
3. Düşünsel Plan	103
B. ANLATIM BİÇİMLERİ	104
a. Öyküleyici Anlatım	104
b. Betimleyici Anlatım	104
c. Açıklayıcı Anlatım	104
d. Tartışmacı Anlatım	105
C. Yazılı Anlatım Türleri	105
2.1. Mektup	105
2.2. Roman	106
2.3. Hikâye	108
2.4. Makale	116
2.5. Fıkra	116
2.6. Sohbet	119
2.7. Deneme	119
2.8. Eleştiri (Tenkit)	120
2.9. İnceleme	122
2.10. Anı (Hatıra)	122
2.11. Gezi (seyahat)	124
2.12. Anket	125
2.13. Röportaj	125

2.14. Biyografi	125
2.15. Fabl	125
2.16. Tiyatro	125
2.17. Şiir	130
BEŞİNCİ BÖLÜM	133
<i>Prof. Dr. Yakup ÇELİK</i>	
İMLÂ KURALLARI VE ANLATIM BOZUKLUKLARI	133
A. Noktalama İşaretleri	133
1.1. Nokta	133
1.2. Virgül	134
1.3. Noktalı Virgül	135
1.4. İki Nokta	136
1.5. Üç Nokta	136
1.6. Ünlem İşareti	137
1.7. Soru İşareti	137
1.8. Kısa Çizgi	138
1.9. Uzun Çizgi	138
1.10. Eğik Çizgi	139
1.11. Tırnak İşareti	139
1.12. Parantez (Ayaç)	139
1.13. Kesme İşareti	140

1.14.Köşeli Parantez (Köşeli Ayraç)	140
B. İmla İle İlgili Yazımla Kurallar	140
2.1. Büyük Harflerin Yazımı	140
2.2. Sayıların Yazımı	142
2.3. Ek olan “-ki” ile bağlaç olan “ ki “ “nin Yazımı	142
2.4. Soru eki mi’ nin Yazımı	143
2.5. “İle” Bağlacının Yazımı	143
2.6. İmek Fiilinin Yazımı	144
2.7. Fiil kök ve gövdelerine getirilen bazı eklerin Yazımı	145
2.8. Bazı Birleşik ve Ayrı Yazılması	145
Gereken Kalıplaşmış Kelimeler	
C. ANLATIM BOZUKLUKLARI	146
1.1. Eş Anımlı Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması	146
1.2. Sözcüklerin Yanlış Anlamda Kullanılması	146
1.3. Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması	147
1.4. Anlamca Çelişen Sözcükler	148
1.5. Biçimle İlgili Bozukluklar	148
1.6. Noktalama Eksikliği ya da Yanlışlığı	148
1.7. Özne Yanlışları	148
1.8. Özne-Yüklem Uyumsuzluğu	149
1.9. Yüklem Yanlışları	150
1.10. Tümleç Yanlışları	150
1.11. Tamlama Yanlışlıkları	151
D. ÖZET YAZMA	152

ALTINCI BÖLÜM	155
<i>Öğr. Gör. Arif AY</i>	
AKADEMİK YAZI DİLİ VE ÖZELLİKLERİ	157
A. AKADEMİK DİL VE YAZININ ÖZELLİKLERİ	157
B. NESNEL VE ÖZNEL ANLATIM	157
C. AKADEMİK YAZILARDA TANIM	158
a. Bilimsel Yazılarla İlgili Tanımlar	159
b. Bilimsel Raporlarla ve Makalelerin Biçimsel Özellikleri	159
c. Araştırma Raporlarının Bölümleri	159
d. Bilimsel Yazı Türleri	160
e. Bilimsel Yazı Bölümleri	160
YEDİNCİ BÖLÜM	163
<i>Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL - Öğr. Gör. Arif AY</i>	
SÖZLÜ ANLATIM VE TÜRLERİ	165
A. SÖZLÜ ANLATIM	165
1. KONUŞMA NEDİR?	165
2. İYİ BİR KONUŞMA YAPABİLMEK İÇİN ŞU	167
ÖZELLİKLERE SAHİP OLMAK GEREKİR.	
a. İyi Bir Kültür Birikimine Sahip Olmak	167
b. Ana Dilimizin Kurallarını Bilmek	168
c. Sesimizi İyi Kullanmak	168
d. Hedef Kitlemize Uygun Konuşmak	168
e. Beden Dilimizi İyi Kullanmak	168
f. Zamanı İyi Kullanmak	168
g. Tecrübe Ve Alışkanlık Kazanmak	168
3. Sunum Yapmak	169

Sonuç	170
B. SÖZLÜ ANLATIM TÜRLERİ	170
1. Tek Kişi Tarafından Gerçekleştirilen Konuşma Türleri	170
1.1. Konferans	171
1.2. Nutuk (Hitabet)	171
1.3. Bildiri Sunma	171
2. Birden Fazla Kişinin Gerçekleştiği Konuşma Türleri	171
2.1. Açık Oturum	171
2.2. Panel	172
2.3. Forum	172
2.4. Sempozyum	172
2.5. Münazara	172
2.6. Seminer	173
C. Sözlü Edebî Türler	173
1. Masal	173
2. Halk Hikâyeleri	177
3. Bilmeceler	177
4. Tekerlemeler	178
5. Atasözleri	180
D. Anonim ve Manzum Sözlü Edebî Türler	182
1. Destan	182
2. Türkü	183
3. Mani	184
SEKİZİNCİ BÖLÜM	189
<i>Öğr. Gör. Arif AY</i>	
İLETİŞİM ALANINDA ÖRNEKLEMELİ YAZIŞMALAR	191

1. Örneklemelel RESMÎ Yazılımlar	191
2. Örneklemelel ÖZGEÇMİŞ Yazılımları	191
3. Rapor	194
4. Tutanak	198
5. Dilekçe	199
6. İş Mektubu	201
7. Telgraf	202

DOKUZUNCU BÖLÜM

205

Öğr. Gör. Esin TURGUT

SOSYAL MEDYADA TÜRKÇENİN KULLANIMI

207

Sosyal Medya Nedir?

207

1. Sosyal Medyanın Kısa Tarihçesi

208

a. MySace

209

b. Skype

209

c. Facebook

210

d. Twitter

210

e. Flickr

210

f. Instagram

211

g. YouTube

211

h. LinkedIn

211

i. Pinterest

212

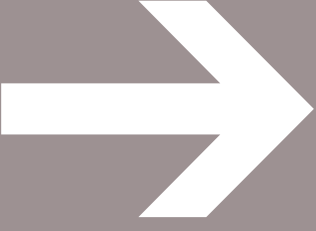
2. Sosyal Medyanın Türkçemize Etkileri

212

3. Türkçemizi Sosyal Medya’da daha Güzel Kullanalım

217

ONUNCU BÖLÜM	223
<i>Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL</i>	
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'E GÖRE	225
ÜRK MİLLETİNİ BİR ARADA TUTAN KÜLTÜREL DEĞERLER	
1. Vatan-Yurt Birliği	228
2. Tarih Birliği	230
3. Dil Birliği	233
4. Din Birliği	234
5. Soy Birliği	238
6. Kader Birliği	242
7. Kültür Birliği	245
8. Ahlak Birliği	248
9. Eğitimde Birlik	250
Sonuç ve değerlendirme	252
ÖRNEK OKUMA METİNLER	255
1. Enver Ziya Karal (Türk Dilinin Dünü Bugünü,	257
Türkçenin resmi Dil Oluşu ve Etkileri)	
2. Mehmed Kaplan (DİL VE EDEBİAYAT)	263
3. Nihad Sami Banarlı (TÜRKÇENİN SIRLARI)	265
4. Aydın Sayılı, Bilim Dili Türkçe	269
KAYNAKÇA	275

1 BÖLÜM

*DÜNYA DİLLERİ VE
TÜRK DİLİNİN
SINIFLANDIRILMASI
TÜRKÇENİN GELİŞMESİ VE
TARİHSEL DÖNEMLERİ*

A. Dil ile İlgili Kavramlar

1. Dil Nedir?

Dil nedir sorusuna dilin toplum, iletişim, bilişim, yapı vb. özellikleri öne çıkararak verilebilecek birçok cevap vardır. Dil, bireylerin erken yaşlardan itibaren özel bir çaba harcamadan edindiği, yazılı veya sözlü biçimiyle hemen hemen her insanın herhangi bir biçimde sürekli kullandığı doğal bir iletişim aracıdır. Sorularımıza cevap bulmak için, Türk Dil Kurumu'nun artık internette de ulaşılabilen *Güncel Türkçe Sözlük*'üne (tdk.gov.tr/sozluk.html) baktığımız zaman dil kelimesine on üç ayrı anlam verildiğini, aynı kelimenin bir yığın deyimde birleşik kelimeye geçtiğini görürüz. Ancak dille ilgili çalışmalara bir göz attığımız zaman bilimsel geçerliliği olabilecek bir tanım vermenin aslında sanılandan çok daha zor olduğu görülür. Çalışmalarda dil, belli yönleri öne çıkarılarak tanımlanır. Biz burada bir tanım yerine dilin öne çıkan özelliklerini ve işlevlerini vermeye çalışacağız.

Her şeyden önce dil *toplumla ilgili* bir olgudur. Dil hem toplum tarafından gerçekleştirilir hem de o topluma ait algılama, düşünme ve yaşama biçimini çeşitli şekillerde yansıtarak bir çeşit dil-kültür-kimlik üçgeni oluşturur. Dilin uzlaşma sağlayıcı yönünden hareketle toplumsallığına yönelik ilk görüşler Cenevrelili dilbilimci Saussure tarafından dile getirilmiştir (1998: 45-58). Saussure dilin sosyal ve anlaşma sağlayıcı bir sistem olduğunu belirterek “dil” kavramına toplumsallık atfetmiş; “dil”e karşıt olarak ortaya attığı “söz” kavramını ise bireysel dil kullanımları ile ilişkilendirmiştir. Saussure'e göre dilbilimi öncelikli olarak “söz” ile değil “dil” ile ilgilenmelidir; çünkü söz bireysel ve değişkendir, toplumsal olarak seçilemez. Ancak onun dil ve söz ayrımı noktasındaki bu görüşleri ileriki yıllarda dilin toplumsal yönünün ancak bireysel olan dil kullanımlarından hareketle gözlenebildiği gerekçesi ile *Saussure paradoksu* adı altında eleştirilmiştir (bkz. Labov, 1972:203). Dilin toplumsal oluşu salt bireyler arasında fikir ve bilgi akışı sağlayan toplumsal bir iletişim sistemi oluşundan kaynaklanmaz. Dil kullanımı sırasında ortaya çıkan varyantlaşmalar, toplumsal statü, cinsiyet, roller, kimlik, kültür vb. toplumsal değerleri

de tanıklayarak o dilin konuşulduğu dil toplumuna dair ipuçları verir.

Dili tarif ederken öne çıkarabileceğimiz bir özellik de *iletişim aracı* olmasıdır. Dilin işlev açısından en önemli yönü de budur. Dilin iletişim işlevine vurgu yapmak için sıkça anlatılan *Babil Kulesi* hikâyesi, dille iletişimin önemini vurgulaması açısından bahsetmeye değerdir. Hikâyeye göre insanlar Babil’de oldukça yüksek, Tanrının katına ulaşabilecek bir kule inşa etmeye başlarlar. İnsanların bu cüretkarlığı Tanrının hiç hoşuna gitmez ve onları cezalandırmaya karar verir. Kulenin inşasında çalışan işçilerin dilini karıştırır ve kimse birbirini anlayamaz olur. Kule işçileri arasındaki iletişim koptuğu için kulenin inşasını tamamlamak da mümkün olmayacaktır.

İnsanlar arasında deneyim, bilgi, fikir vb. aktarımlar dil vasıtasıyla sağlanır. Sınırlı amaçları yerine getirmek üzere başka iletişim araçları da kullanılabilir: mimikler, jestler, anlamsız gibi görünen belli sesler, trafik işaretleri vb. Ama bunların hiçbirisi, dilin yerine getirdiği işlevleri bütün olarak karşılayacak durumda değildir. İnsan dili, konuşurlarının bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yapıya sahiptir. Ancak yine de dille sağlıklı bir iletişimin gerçekleşebilmesi için konuşmaya veya uzlaşmaya dayalı birtakım çıkarımların da olması gereklidir (Chierchire & Connell, 1990:188). Başka bir ifade ile dil ile seslendirilenlerin alıcıya anlamlı birlikler halinde ulaşabilmesi için konuşmanın bağıntılı; dinleyicinin ön bilgileriyle ve iletişimin gerçekleştiği bağlamla ilişkilendirilebilir olması gerekir. Aksi halde iletişimde aksamalar olabilir. İletişimin bu yönü Sperber ve Wilson’un bağıntı (relevance) kuramı çerçevesinde detaylı olarak incelenmiştir. Bağıntı kuramına göre insanın algılama süreci, mümkün olan en küçük zihinsel enerjiyle mümkün olan en büyük zihinsel etkiyi elde etmek üzere düzenlenmiştir. Birey bunu başarmak için dikkatini kendisine en bağıntılı gelen bilgiye yönelmelidir (Sperber – Wilson, 1986: vii).

Dilin bir başka özelliği *insana özgü* olmasıdır. Canlılar arasında en gelişmiş iletişim modeli insana özgüdür. Başka canlı türleri arasında da belli oranda bir iletişim olduğu bilinmektedir. Fakat bunlardan hiçbirisi insan dili kadar, örneğin soyut kavramlar geliştirecek biçimde, karmaşık bir yapıya sahip değildir. Dil ile gerçekleşen iletişimde çift yönlü bir bilgi akışı vardır. Ancak insanların geliştirdikleri ilk iletişim

düzeneklerinde genellikle tek yönlü bir iletişim söz konusuydu. Örneğin düşmanın geldiğini belirtmek için yakılan bir ateş tek yönlü bir iletişim bildirir. Alıcının, düşmanın nereden geldiğini, kaç kişi olduğu sorma şansı yoktur (Günay, 2004: 214).

İnsan dili *doğuştan*dır. Özellikle nörolinguistik alanında yapılan çalışmalar insanın doğarken belli bir dil donanımını birlikte getirdiği yönünde önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Pinker, 1998: 304 vd.) Yapılan deneylerde daha dört günlük bir çocuğun kendi ana dilini başka dillerden ayırabildiği görülmüştür. Bu aynı zamanda dilin öğrenilen bir beceri mi yoksa doğuştan gelen bir içgüdü mü olduğu yönündeki tartışmalar açısından da önemlidir.

İnsan dili, aynı zamanda bir *sistem*dir. Bu sistem en küçük biçimiyle seslerden, seslerin belli bir düzen içerisinde bir araya gelmesiyle oluşan morfemlerden, kelimelerden ve kelimelerin belli kurallar içinde bir araya gelmesiyle oluşan cümlelerden meydana gelir. Dilden soyutlanarak ele alındığında düşüncelerin, psikolinguistik açıdan biçimlenmemiş bir yığın olduğu görülür. Tek başına düşünce, sınırları olmayan bir bulut yığınıdır. Bu yığın, kavramlar ve seslerle, yani dil sistemi ile biçimlenir ve anlam kazanır. Doğal dillerde var olan sesler her dilde o dile özgü kurallar çerçevesinde bir araya gelerek anlamlı kelimeler oluşturabilir. Bu anlamlı kelimeler ancak o dile has kurallara bağlı olarak “doğru” cümleler ortaya çıkarabilirler. Demek ki var olan malzeme insan dilinin oluşabilmesi için belli bir düzene göre bir araya gelmektedir. Buna Türkçe kaynaklarda *dizge* de denilmektedir.

Dilin işleyişindeki bir başka sistem de *dil göstergesi* sistemidir; yani gösterilen ve gösteren arasındaki ilişkidir. Dil göstergesi bir kavramla, bu kavramı temsil eden bir ses dizisinin veya göstermenin birleşerek zihinde oluşturduğu izdir. Gösterge, bünyesinde birbirini tamamlayan iki öge bulundurur. Birincisi varlıkların ya da nesnelere zihinde oluşan tasarısı, yani *gösterilen*, ikincisi de bu tasarımı sembolik olarak temsil eden işitme ve gösterme imi yani *gösteren*dir. Gösteren ve gösterilen birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve birlikte dil göstergesini oluşturur (Saussure, 1998: 108). Konuyu basit bir örnekle somutlaştırmak gerekirse bir varlık olarak ağacın, bütün özellikleri ile insan zihninde oluşturduğu genel bir görüntü vardır. Bu görüntü gösterilendir. Ağaç kavramını temsil etmek için kullandığımız *a-ğ-a-ç* ses öbeği ise bu

kavramın gösterenidir. Ağaç kavramı ile ağaç sesletiminin birlikte oluşturduğu birlik ise göstergedir.

Gösterge kurmanının da kurucusu olan İsviçreli dilbilimci Saussure'ün önemle üzerinde durduğu bazı gösterge ilkeleri vardır. Bunlardan en bilineni *göstergenin nedensizliği* ilkesidir. Örneğin *kardeş* sözcüğünün göstereni olan *k-a-r-d-e-ş* ses dizilişiyle hiçbir iç bağlantısı yoktur. Başka herhangi bir dizliş de bu kavramı aynı oranda temsil edebilirdi. Diller arasındaki ayrılıklar ya da doğrudan doğruya değişik dillerin varlığı bunu kanıtlar (1998: 112). Örneğin *ağaç* gösterileninin Türkçede *ağaç*, İngilizcede *tree*, Fransızca *arbre*, İtalyanca *albero* olmak üzere birçok göstereni vardır. Ancak, Saussure'ün de belirttiği gibi kimi göstergelerde görece nedenlilikten de bahsedilebilir. Örneğin *yirmi* nedensizdir, ama *on dokuz* aynı oranda nedensiz değildir (1998: 192).

İnsan dilini diğer işaret sistemlerinden ayıran bir başka önemli özellik de üretken olmasıdır. Yeni ihtiyaçlara cevap verebilmek için gerektiğinde bir dilde yeni kelimeler türetilebilir. Bu üretkenlik sanıldığı gibi sadece kelimelerle sınırlı değildir. Diller ihtiyaç halinde yeni ses, biçim, sözdizimi kalıpları da geliştirebilmektedirler. Son birkaç yılda ortaya çıkan bilgisayar teknolojisiyle ilgili kelimeler konuya örnek olabilir. Ayrıca bir ana dili konuşunun, kendi ana dilinde daha önce hiç kimsenin kullanmadığı bir kelimeyi türetebilmesi, hiç kurulmamış bir cümleyi kurabilmesi mümkündür.

Dilin bir başka özelliği *sözlü* olmasıdır. Dil öncelikle sözlü olarak gerçekleşir. Gerçi genel dilcilikte olduğu gibi Türk diliyle ilgili araştırmalarda da sözlü dil önemli ölçüde ihmal edilmiş, yazı dili çalışmaların merkezine alınmışsa da bu yaklaşım dilin doğasına aykırıdır. Batıda dil çalışmalarında sözlü dilin ve ifade biçimlerinin önemli görülmesi geçtiğimiz otuz yıl içerisinde daha da artmış ve W. Labov'la birlikte dönüm noktasına ulaşmıştır. **Labov** araştırmacıları, dilin bir örnek, doğru ve kesin bir biçiminin bulunduğu ve bunun da ölçünlü/yazılı biçim olduğu paradoksundan kurtarmak isteyerek, toplumsal bağlamında dil incelemelerinin ve sözlü dilin önemini vurgulamıştır (1972: 203). Sözlü dile öncelik verilmesinin birkaç nedeni

vardır: İnsan önce sözlü dili edinir; yazı çok daha sonra kazanılan bir beceridir. Yazılmayan dillerin konuşurları veya okul öncesi çocuklar gibi okur-yazar olmayan insanlar da ana dillerini doğru biçimde kullanabilir. Diller sonraki nesillere sözlü biçimiyle aktarılagelmiştir. Gerçekten de yazının olmadığı zamanlarda veya günümüzde okur-yazar olmayan insanlarda dili sonraki kuşaklara aktarmanın yegâne yolu sözlü aktarmadır.

Dil *değişkendir*; bütün doğal diller çeşitli nedenlere bağlı olarak sürekli bir değişim içindedir. Türkçe bütün doğal diller gibi sürekli biçimde değişmekte, gelişmektedir. Türkçenin bilinen ilk metinleri bugün ancak belli bir eğitim sonucu anlaşılabilir durumdadır. Çeşitli dilbilgisi kitaplarında dilin özellikleri sıralanırken, sıkça dilin “canlı bir varlık” olduğuna işaret edilir. Aslında dilin, toplumsal değişmelere paralel olarak değiştiği veya konuşma toplumunun sahip olduğu dinamizmin dildeki dinamizmi de belirlediği düşünülürse, dilin değil ancak dil konuşurlarının canlılığından bahsedilebileceği görülecektir. Dilde değişme, toplumsal dinamizm sürdükçe dilin doğasında bulunacak olan, en az dil kadar doğal bir gerçektir.

1.1 Dil ve Toplum

Dil ve toplum arasındaki ilişki çok yönlü ve karmaşıktır. Dilin toplumsal bir anlaşma sistemi olması, toplumsal değer yargılarının ve normların, bir davranış biçimi olarak dile yansımaya neden olmakta; bireylerin toplumsallaşma sürecinde edindiği birtakım özellikler, o toplumu oluşturan bireylerin dil alışkanlıkları üzerinde büyük oranda belirleyici rol oynamaktadır. Türkçede akrabalık bildiren isimlerin fazla olması, Japoncada saygı ve statü bildiren hitap sözlerinin çok çeşitli ve kendi içinde özel bir sisteme sahip olması, Eskimolarda kar ile Arap toplumlarında deve ile Tahiti ve Havayi dilinde balık ile ilgili yüzlerce sözcüğün bulunması, toplumsal yaşamın dile yansımaları gösteren yüzlerce tipik örnekten birkaçıdır. Ancak dil ve toplum arasındaki ilişki her zaman bu derece belirgin ve sistemli olmamakta; sıkça çok yönlü ve değişken olabilmektedir.

Dil ve toplum etkileşimi üzerinde duran toplum dilbilimi çalışmaları, kişilerin *X dilini ya da varyantını Y sosyal bağlamında kullandığı* temel girdisi üzerinde odaklanmaktadır (Labov, 1972:

183). Bu dil ya da varyant kullanımı üzerinde bireylerin toplumsal statüleri, sosyal ve kültürel arka planları, yaşı, cinsiyeti, mesleği, dâhil olduğu sosyal gruplar, sosyal mesafe ve güç gibi birçok toplumsal faktör etkilidir (Wardhaugh, 1998: 135). Bireylerin kullandığı dil varyantlarının toplamı konuşma topluluğunun sözlü repertuarını oluşturmaktadır. Belirli durumlarda bu sözlü repertuarın hangisinin kullanılacağı yukarıda belirttiğimiz sosyal faktörlerin kontrolü altındadır (Trudgill, 1983: 81). Dil kullanımını etkileyen ve dil üretimlerinin anlamlandırılmasında belirleyici olan tüm bu faktörler genel olarak *sosyal bağlam*, sosyal bağlama göre değişen dil türlerini de *sosyal diyalekt* olarak adlandırılmaktadır (Bkz. Cutting, 2002: 52).

Bireylerin dil kullanımlarını etkileyen sosyal faktörlerden ilki *toplumsal statü*dür. Toplumsal statü prestij ile ilgilidir ve *toplumsal güç* ile paralellik gösterir. Toplumsal statü kavramı yaş, cinsiyet, meslek, gelir, sosyal sınıf, din, ırk vb. öğelerle ilişkili olabilmektedir (Haslett, 1990: 330). Dil kullanımına yansımaları ise dil türü tercihi, telaffuz, aksan, ses niteliği, sözcük seçimi vb. biçimlerde olabilmektedir. Toplumsal statünün, bireylerin dil kullanımını etkilemesi ile ilgili olarak İngilizce üzerinde yapılan önemli bir çalışma, ünlü toplum dilbilimci William Labov tarafından gerçekleştirilmiştir. Labov İngilizce üzerinde [r] sesinin telaffuzuna dair yaptığı çalışmada, alışveriş merkezlerinde, toplumsal statüyle bağlantılı olarak bu sesin telaffuzunun nasıl değiştiğini araştırmıştır. Çalışmasında toplumsal statü arttıkça r'nin telaffuz oranının da arttığını gözlemlemiştir (1972).

Dil kullanımına etki eden bir başka sosyal faktör de *cinsiyettir*. Cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki bütün psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıkları içeren sosyal bir yapıdır (Wardhought, 1998: 309). Cinsiyetin diller üzerinde gözlenebilen etkileri birbirinden farklıdır. Bazı dillerde cinsiyetin doğrudan gramatikal işaretleyicileri vardır (örn. Rusça, Almanca vb.). Bazılarında ise cinsiyet dile sözcük seçimi ile yansır. Örneğin Karayip'lerde, erkeklerin kullandığı kelimeler, kadınlar tarafından da kullanırsa bunun uğursuzluk getireceği düşünülür. Zulu'da ise bir kadın kayınpederinin adını söylemeye izinli değildir. Eğer söylerse ölümle cezalandırılabilir (Trudgill, 2000: 65). Cinsiyetin sözcük seçimine etkisi Güney Sibiryalı Türk dillerinde ve bazı Anadolu köylerinde de gözlenebilmekte; kadınların bazı sözcükleri söylemeye izinli olmaması, tabuların ve örtmece sözcüklerin olduğu farklı bir kadın dilinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Cinsiyet dil kullanımına

telaffuz farkıyla da yansıyabilmektedir. Örneğin Darkhat Moğolcasında erkeklerin konuşmasındaki /u/ ve /o/ kadınların konuşmasında /ü/ ve /ö/ ile temsil edilir (Trudgil, 2000: 68).

Üzerinde durulması gereken asıl mesele, kadın ve erkeğin dil davranışlarındaki farkların nedenleridir. 1970’li yıllarda, Robin Lakoff’la başlayan ve kısa sürede büyük bir hacme ulaşan ilk dil ve cins çalışmalarında konuya feminist bir bakış açısı ile yaklaşılmış, kadının toplumsal ve biyolojik zayıflığının sıkça dil davranışına da yansıdığı üzerinde durulmuştur. Temelde kadın ve erkeklerin dil davranışlarında görülen farklar biyolojik cinsiyetle değil, kadın ve erkeklerin toplumsal-kültürel davranış ve rol edinme süreçleri ile ilgilidir. Yani dildeki cinsiyet genetik değil, sonradan öğrenilen toplumsal cinsiyettir, kadınların ve erkeklerin farklı sosyalleşme süreçleri yaşamalarından kaynaklanır. Toplumda kadına biçilen davranış kalıpları ve roller, kadının dilsel davranışları üzerinde belirleyici olmakta; kadın, içinde bulunduğu toplumsal bağlamda büründüğü kendisine yüklenen toplumsal role göre konuşma davranışı geliştirmektedir. Erkekler için de durum benzerdir. Deborah Tanen (1990) kadınların ve erkelerin bir kültürün farklı alt kültürlerini oluşturduklarını, bunda farklı yetiştirilmelerinin etkili olduğunu söyler. Bu yetişme sırasında bireyler sadece cinsiyete bağlı davranış biçimlerini değil, cinsiyete bağlı dil davranışlarını da öğrenirler (Wardhough, 1998: 319).

Dil kullanımına etki eden bir başka sosyal faktör *toplumsal güçtür*. Konuşma toplumundaki bireyler arasında karşılıklı olmayan bir güç ilişkisi olabilir; yani A kişinin yaş, meslek, gelir vb. nedenlerle B kişisi üzerinde gücü bulunabilir. Ya da bireyler arasındaki güç ilişkisi karşılıklı ve dengelidir. Her iki durum da dil kullanımını, özellikle de hitap sözcüklerinin seçimini etkilemektedir. Özetle, konuşmaya başlamadan önce bireyler, dinleyici ile aralarındaki güç ilişkisine karar verirler. Toplumsal açıdan kendilerinden güçlü biri ile konuştuklarında *siz* ile hitap edip karşılığında *sen* beklerler. Dinleyiciden daha güçlü iseler *sen* ile hitap eder ve karşılığında *siz* alırlar. Ancak Türkçe için burada çizilen genel çerçeve, çeşitli nedenlerle daha da karmaşıklaşabilmektedir (bkz. König, 1990).

Dil kullanımına etki eden bir başka sosyal faktör ise *toplumsal ağ*dır. Toplumsal ağ, bireylerin etrafında oluşan ilişki örgüleridir. Kişilerin

konuşmalarının, onların ait olduğu toplumsal ağlarla ilişkisi olması hiç şaşırtıcı değildir. Etkileşim içinde bulunduğumuz insanların dilimiz üzerinde önemli etkileri vardır. Aileler, çocuklarının dil kullanımının, ailedeki konuşma biçimlerinden çok okuldaki arkadaşlarının konuşma biçiminden etkilendiğini, yani toplumsal ağın dil kullanımı üzerindeki etkilerini gözlemlene fırsatı bulurlar (Holmes, 1992: 204). Yetişkin insanlar birden fazla toplumsal ağa ait olduklarından, onların bir toplumsal ağdan diğerinde geçtiklerinde bilinçli olmadan konuşma biçimlerini değiştirdikleri gözlenebilmektedir.

Yukarıda, bireylerin dil kullanımını etkileyen toplumsal faktörlerin birkaçı özetlenmiştir. Toplumsal faktörler dile yansarak dil kullanımını etkilediği gibi, dil de toplumsal, algılama, duyma, düşünme biçimlerini yansıtarak toplumun yaşayış biçimi ve kültürü hakkında bilgi verir.

1.2. Dil ve Kültür

Kültür kavramı, bakış açısı ve yapılan araştırmanın türüne göre farklı biçimlerde tanımlanabilir. Ancak temel noktalardan hareketle genel bir tanımlama yoluna gidilirse kültür, bir toplumu diğerlerinden ayıran ortak yaşama biçimi ya da bireylerin toplumda yaşamak ve kabul görmek için öğrendiği bilgi, inanç ve deneyimlerin bütünüdür. Bu bilgi, inanç ve deneyimler genetik değildir. Bireylerin günlük yaşam içerisinde öğrendikleri, neyin nasıl yapılacağına dair ortak edinimlerdir (Hodson, 1996: 71). Kültür en genel haliyle *maddi* ve *manevi* kültür olmak üzere ikiye ayrılabilir. İnsanların ev bark biçimleri, kullandıkları çeşitli alet ve eşyalar, giyim kuşam tarzları, yeme ve beslenme biçimleri maddi kültür; dil, tarih, gelenek ve görenek, hukuk, ahlak gibi yaşayışın manevi yönü ile ilgili olanları da manevi kültür içinde yer almaktadır (Korkmaz, 1995: 669).

Dil ve kültür arasındaki ilişkiyi değişik boyutlarda ele almak mümkündür. Herşeyden önce *dil kültürün taşıyıcısı ve tanığıdır*. Bir milletin yaşayışına dair her türlü maddi ve manevi değerler dil ile ifade bulur, tarihten günümüze dil ile taşınır. Türklerin eski yaşam tarzlarından, sanat ve estetik anlayışlarından, duyma, düşünme ve algılama biçimlerinden haberdar oluşumuz, geçmişten günümüze

taşınabilen dil malzemeleri yoluyla mümkün olmaktadır. Türk toplumunun, dil malzemesi bulunmayan dönemlerine ait kültürel verilerse, genellikle çıkarımlara ve tahminlere dayanmaktadır. Öyle ise dil kültürün taşıyıcısı olduğu kadar tanığı da olmaktadır.

Dil kültür ilişkisinin bir başka boyutu *dilin, kültürün yaratıcısı olmasıdır*. Kültürel öğelerin bir bölümü, en azından edebiyatla ve müzikle ilgili olanları, şiirler, şarkılar, türküler, maniler, masallar, ninniler vb. dil ile yaratılmakta ve birer kültürel öge olarak dil içinde yaşayıp canlı tutulmaktadır.

Dil ve kültür ilişkisinin diğer bir boyutu, *dilin kültürün yansıtıcısı* olmasıdır. Bir toplumun dilinden o toplumun kültürüne ve dünya görüşüne inilebilir. Aksan, bir ulusun yaşayış biçimi, gelenekleri, dünya görüşü, çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde hiçbir bilgimiz olmasa, yalnızca dilbilim incelemeleri ile bu dilin söz varlığının, söz hazinesinin derinliğine inilerek bütün bu konularda çok değerli bilgiler ve güvenilir ipuçları edinilebileceğini söyler (2000: 65). Örneğin, Köktürk Yazıtlarında en çok geçen kavramlar *sü* ‘asker’, *sülemek* ‘asker sevk etmek’, *sünüş* ‘savaş’, *sünüşmek* ‘savaşmak’ ve *yağı* ‘düşman’ gibi kavramlardır ki bunlar Türklerin o çağlardaki savaşçı kimliklerini yansıtır (Aksan, 2000: 66). Polonezya’daki bir yerel dilde somon balığı ile ilgili seksen tane sözcük vardır. Eskimo dilinde karı çeşitli açılardan belirleyen birçok sözcük bulunmaktadır. Örneğin *aput* ‘yerdeki kar’, *gana* ‘yağmakta olan kar’, *pigsirpog* ‘rüzgârda savrulan yerdeki kar’, *gimugsug* ‘bir kar savruntusu’ anlamındadır (Wells, 1984: 114, aktaran Günay 2004: 17). Tüm bunları söylemekle birlikte, dilin semantik sistemi ile kültür arasında her zaman bu tür bir koşutluk bulunmayacağını da belirtmek lazımdır. Örneğin Almandada öznenin kişi ya da hayvan olmasına göre çeşitlenen iki türlü yemek fiili vardır: *essen* ‘yemek yemek’ ve *fressen* ‘yemek yemek’. İngilizcede ise yemek eylemi tek bir fiille (*eat*) karşılanır. Ancak her iki kültürde bu sözlüksel farklılığı açıklayacak bir kültürel ayrılık bulunmamaktadır (Hudson, 1996: 90).

Dil-kültür ilişkisinin üzerinde duracağımız son boyutu, *kültürel dinamizmin dilde de izlenebilmesidir*. Örneğin Eski Uygur Türklerinin Budist ve maniheist çevreye dâhil olmaları dönemin dilinde de

izlenebilmekte; benzer bir koşutlukla, Karahanlı Türklerinin İslami çevreye dâhil olmaları da dilde gözlenmektedir. Günümüzde dilimize giren İngilizce kelimeler de toplumsal ve kültürel değişmelerin neticesidir. Türkçe, kültürel dinamizmin dile yansımaları noktasına sıkça dikkate değer veriler sağlayabilmektedir.

1.3 Dil ve Düşünce

İnsanları diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri de düşünme yetisine sahip olmalarıdır. Düşünce bilinçli olarak gerçekleştirilen fikir uğraşısıdır. Dil-düşünce ilişkisine gelince, her şeyden önce düşünce dille dışı vurabilmektedir. Başka bir ifade ile dil düşüncenin aktarıcısıdır. Düşünce aktarımı dil dışında başka araçlarla da gerçekleşir: resim, müzik, heykel, davranış vb. Ancak dil, bunlar arasında en işlevsel olanıdır.

Dil-düşünce ilişkisinin bir başka yönü de düşüncenin dille biçimlenmesidir. Dilin yapısı, o dili konuşanların dünya görüşünü ve algılayışını da belirler. Dilin düşüncüyü belirlediği yolundaki bu uzun soluklu iddia antropolog dilbilimci Edward Sapir ve öğrencisi Lee Worf ile özdeşleşmektedir. Worf'a göre dillerin arkaplan dilbilim sistemleri (gramerleri) yalnızca düşünceleri dillendiren bir üretim sistemi değildir. Bu sistem kendi başına düşünceleri de şekillendirir, bireyin zihinsel aktivitelerde kullandığı bir program ve rehber işlevi görür. Düşüncenin formülize edilmesi bağımsız bir süreç değildir, belirli bir gramerin ürünüdür (aktaran Wardhough, 1998: 217). Bu görüşe göre gramerler farklılaştıkça düşünme biçimleri de farklılaşmaktadır. Yani dilleri farklı olan her toplumun farklı bir düşünme sistemi vardır. Sapir-Worf kuramından hareketle, toplumların, dillerinin izin verdiği ölçüde dünyayı algıladıkları, dolayısıyla dilleri ile düşünce ve kültürlerini biçimlendirdikleri sonucuna varılabilir. Ancak bu kuram beraberinde bazı sorunlar da taşımaktadır. Tek dilli bireylerin dünyayı ana dillerinin sunduğu biçimde algılamaları büyük ölçüde haklılık payı taşımaktadır, ancak birden fazla dil bilen ve erken yaşlarda çok dilli olarak yetişen bireylerin düşünme sistemi nasıl olacaktır? Ayrıca kuram tam tersi yönde de işleyebilmekte, yani düşünce de dil üzerinde belirleyici ve yönlendirici rol oynayabilmektedir.

Bir dilde, herhangi bir konuya dair sözcük sayısı ne kadar fazla

ise, o dilin konuşurları o konuyu başka bir dil konuşuruna göre daha iyi anlar ve konuşur. Tıpkı, tıpla ya da ekonomiyle ilgili bir konuyu tıp ve ekonomi terminolojisini bilen bir insanın, bilmeyene göre daha iyi konuşması ve anlaması gibi. Çünkü her bir yeni sözcük, çağrışım alanı ile birlikte kazanılmakta, böylece daha detaylı düşünmeye imkân sağlamaktadır.

1. 4. Bazı Diller Diğerlerinden Daha Gelişmiş Midir?

Zaman zaman filanca dilin başka bir dilden daha zengin, daha gelişmiş, daha ileri, daha üstün, daha güzel olduğu gibi ifadelerle karşılaşırız. Türkçe de sıkça bu tür tartışmalara konu olmaktadır. Bu iddialar kimi durumlarda kulağa hoş gelse de, dilbilimin temel bulgularına ters düşer. Modern dil incelemelerinin ulaştığı en önemli sonuçlardan biri, bütün doğal dillerin, konuşurlarının her türlü ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde olduğudur. Dolayısıyla *deve* için Arapçada, *kar* için Eskimo dilinde çok sayıda kelime olması, bu dillerin aynı varlıklar için daha az kelime bulunduran dillerden daha zengin olduğunu göstermez. Aynı şekilde yazısı olmayan bir dil de dilbilimsel anlamda sahip olduğu potansiyel açısından İngilizceden daha fakir değildir. Yapılan bütün bilimsel çalışmalar her dilin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir. Önceki yüzyıllarda var olan *ilkel dil* arayışı hiçbir zaman sonuç vermemiştir. Ancak diller arasında hangi alanın daha karmaşık olabileceğine dair kimi farklar olabilir. Örneğin kelime çekimi olmayan bir dil buradaki eksikliğini sözdizimindeki daha karmaşık bir sistemle telafi edebilir (bk. Crystall, 1995: 67).

Ancak maalesef, dünya üzerindeki toplumsal ve politik gerçekler, dilbiliminin *hiçbir dilin diğer dillerden üstün olmadığı* bulgusuyla her zaman örtüşmemektedir. Günümüzde dillerin bir kısmı standart ve prestijli olmanın avantajını yaşarken bir kısmı alt standart olarak varlığını sürdürmekte ya da sürdürememektedir. Bu durum, dillerin doğasından kaynaklanmayan, ancak ekonomik ya da politik üstünlüğe dayanan bir dil üstünlüğü durumunu da tartışma konusu haline getirir.

1.5. Dillerin Sınırları Var Mıdır?

Sanılanın aksine diller arasında, devlet sınırlarına benzer kesin sınırlar yoktur. Farklı diller genelde birbirinin içine geçmiş durumda varlıklarını sürdürürler. Geçiş bölgelerinde yaşayan insanların bir kısmı

iki, hatta çok dilli olabilir; dillerin sadece bu bölgelere has varyantları gelişebilir. Dünya nüfusunun yüzde yetmişinden fazlasının çok dilli olduğu tahmin edilmektedir. Aynı şekilde belirli diller belirli ırklara ya da etnelere mutlak biçimde bağlı değildir. İnsanların zamanla, kendi ana dillerini bırakıp başka bir dili aldıklarına ilişkin çok sayıda örnek vardır.

1.6. Standart Dil

Dil hakkında yazıp çizenler ‘dil’ deyince çoğu zaman iyi, güzel, doğru gibi birtakım öznel değerler yükledikleri standart dili kastederler. Günlük dilde standart dil, ideal yazılı biçim anlamında da kullanılır. Standart dilin tanımlanmasında, dilin yapısı, dil toplumu içindeki işlevi ve konuşanlarının bu dile karşı takındıkları tutum gibi ölçütler kullanılabilir. Standart dil, öğeleri yerel ve sosyal tabakalara has izler taşımayan, ağızlar üstü, norm oluşturucu, yani çeşitlenmeyi azaltıcı, prestijli bir dil türüdür. Herhangi bir şekilde seçilmiş ve en azından yazılı gerçekleşmesiyle ilgili kurallar belirlenmiştir. Bir dilin kullanıldığı sahada iletişim alanı en geniş olan varyanttır. Farklı varyantları konuşanlar arasında bir iletişim aracı durumundadır. Dil toplumu içerisinde güzel ve doğru konuşmak isteyenlerce ulaşılması gereken varyanttır. Resmi ve yarı resmi kurumlarda ve ortamlarda kullanılması toplumsal prestij açısından diğer varyantlara göre teşvik edilmeye daha layıktır. Örnek karaktere sahiptir; ‘doğru’ veya ‘güzel’ konuşmak isteyenlere örnek oluşturur. Doğru konuşmamanın olumsuz sonuçları olabileceğinin düşünüldüğü resmi ortamlarda kullanılır. Öğrenilmesi ve kullanılması belli bir prestij sağlar ve belli sosyal kazanımların elde edilmesinde aracı olabilir (Türkçede varyasyonla ilgili olarak bk. Johanson, 2002).

A. DÜNYA DİLLERİ VE TÜRKÇE

1. Dillerin Sınıflandırılması

Bugün yeryüzündeki dillerin sayısı ile ilgili olarak verilen rakamlar üç bin ile altı bin yedi yüz arasında değişmektedir. Sayılar arasındaki bu büyük farkın önemli bir nedeni neyin dil, neyin aynı dil içinde bir diyalekt/varyant olarak görülebileceğinin kesin dilbilimsel ölçütleri olmamasıdır.

Dil ve diyalekt ayrımını konu alan kimi çalışmalarda, neyin dil neyin diyalekt/varyant olduğu ile ilgili, güvenilirliği çeşitli düzeylerde tartışılan üç ölçüt karşımıza çıkmaktadır. Bunlar *prestij*, *büyüklik* ve *karşılıklı anlaşılabilirlik* (Hodson, 1996: 34). *Prestij* ölçütünde, bir varyantın dil ya da diyalekt olduğunu belirlemek için o varyantın sahip olduğu prestije bakılır. Bu ölçüte göre, resmi yazışmalarda kullanılan prestijli ve standart biçimler dil, daha düşük oranda prestijli olanlar ya da prestiji olmayanlar ise diyalekt olarak adlandırılır. Burada prestij kavramı ‘standart olma’ ile alakalandırılır. Ancak bu alakalandırma bazı problemleri de beraberinde taşır. Örneğin bazı diller diğerlerine göre daha standarttır: Standart Fransızca, standart İngilizceye göre daha katı kodlanmış ve dondurulmuştur (Hodson,1996: 34). Konu Türkçeden örneklendirilse, çoğu birer standart/yazılı dil olan Türk dillerini ayrı birer dil mi yoksa bir dilin varyantları olarak mı görmek gerektiği tartışmalıdır?

Büyüklik ölçütünün temelinde, dillerin diyalektlere göre daha büyük ve içinde daha fazla unsur barındıran bir yapıya sahip olduğu iddiası vardır. Ancak söz konusu büyüklük olunca, herşey göreceli hâle gelmektedir. A dili ya da varyantı ile karşılaştırıldığında küçük olan bir varyant, B dili ya da varyantı ile karşılaştırıldığında büyük olabilmektedir (Hodson, 1996: 34). Özetle, büyüklük ölçütü yetersiz ve sorunludur.

Dil ve diyalekt ayrımı noktasında en sık kullanılan ölçüt ise *karşılıklı anlaşılabilirlik*dir. Buna göre, eğer iki varyantın konuşurları birbiri ile anlaşabiliyorsa bunlar aynı dilin birer varyantlarıdır, anlaşamıyorlarsa iki ayrı dil vardır. Ancak bu ölçüt de yeterince ayırt edici değildir. Bunu Türkçeden hareketle şöyle örneklendirmek mümkündür: Azerice ile Türkiye Türkçesi, bilinen zamanlarda birbirinden ayrılmışlardır. Eğitim almış bir Türkiyeli ile Azerbaycanlı arasındaki karşılıklı anlaşılabilirlik oranı oldukça yüksektir. Eğer Türkiyeli konuşur mesela Erzurumlu veya Karslı ise anlaşma oranı neredeyse yüzde yüze yaklaşır. Hatta bir Azeriyle bir Erzurumlu arasındaki anlaşılabilirlik oranı Erzurumluyla mesela Denizlili arasındakinden yüksek de olabilir. Ama Azeri Türkçesiyle Türkiye Türkçesi iki bağımsız ülkenin kendi standart biçimleri olan dilleridirler. Bu nedenle her ikisi de siyasi anlamda iki bağımsız dildir. Dilbilimsel ölçütlere göreyse bunlar aynı dilin varyantları sayılabilirler. Siyasal anlamda bu iki farklı dilin

konusurları, aynı standart dili kullanıyor veya aynı ülkenin sınırları içinde yaşıyor olsalardı bunları iki farklı dil saymayabilirdik. Buna karşılık örneğin Kıbrıs'ta konuşulan Türkçe, Türkiye Türkçesinin bir ağızı olarak görülür. Bununla birlikte standart Türkçe ile Kıbrıs'taki Türkçe arasında ancak iki farklı dil arasında bulunabilecek türden farklar vardır (bk. Demir 2002a; 2002b). Kıbrıs'taki Türkçe, bugünkü durum göz önüne getirilince, en azından Türkiye açısından bağımsız bir ülkede konuşulmaktadır. Adada konuşulan Türkçe bir standart konuşma dilinin kullanılabilmesi her yerde kullanılmakta, bu yönüyle Türkçenin diğer ağızlarından ayrılmaktadır. Ancak ayrı bir yazılı standardı yoktur. Bu nedenle adadaki Türkçe, Türkiye Türkçesi dediğimiz varyantlar yığınının içinde bir yerde bulunmaktadır. Bu iki örnek özellikle akraba dil/lehçeler arasındaki sınırları çizmenin zorluğunu göstermektedir.

Dilleri belli gruplarda toplama denemeleri 18. yüzyılın sonlarına doğru başlar. Bu denemelerde diller sistemli olarak karşılaştırılmaya ve aralarındaki benzerlikler ortaya çıkarılmaya çalışılıyordu. Eğer diller arasında belli paralellikler varsa bunlar daha eski dönemlerde ortak bir kökenden türemiş olabilirlerdi. Bu kökenin artık yaşamıyor olması da mümkündü (Crystall, 1995: 292). İşte tarihsel dilbilim içerisindeki karşılaştırmalı çalışmalar, akraba dillerin eski biçimlerini eldeki malzemelerden hareketle yeniden ortaya koymaya çalışıyor, başka bir ifade ile en eski biçimlerin rekonstrüksiyonu yapıyordu. *Rekonstrüksiyon*, tarihsel verileri, modern biçimleri ve kurallı ses denkliklerini kullanmak suretiyle, seslerin, eklerin ve kelimelerin en eski biçimlerinin nasıl olması gerektiği tahmininde bulunmaktır. Türkçeden şöyle bir örnek verilebilir: Eski Türkçe *adək*, Türkiye Türkçesi *ayak*, Çuvaşça. *ura*, Yakutça *ata*, Hakasça *azək*, Halaçça *adək* verilerine göre, kelimenin en eski şekli iç seste *d*, *r*, *t*, *y*, *z*'li biçimlerin ortaya çıkmasına kaynaklık edebilecek, dilin dişler arasına konulmasıyla çıkarılan bir δ (İng. **th**) barındırmış olmalıdır: **adək*. Rekonstrüksiyonlu biçim burada olduğu gibi başına bir yıldız konarak gösterilir. Bu yıldız, ilgili dil ögesinin kaynaklarda belgelenmediğini, tasarlanmış olduğunu gösterir.

Diller, köken, yapı, konuşuldukları bölge gibi ölçütler göz önünde bulundurularak çeşitli gruplara ayrılırlar. Dillerin sınıflandırılmasında en fazla kullanılan ölçüt kökenleriyle ilgili, yani genetik sınıflandırmadır.

Bu, karşılaştırmalı dil incelemelerinin gelişmesiyle uygulanmaya başlanan bir sınıflandırma türüdür. Diller, geriye doğru gidildikçe çeşitli özellikleri açısından ortak bir kökene ulaşıyorlarsa bunlara *akraba diller* denir. Dillerin akrabalığı ile kastedilen, iki farklı dilin aynı dilin daha eski bir döneminden gelişmiş olmasıdır. Ortak kökenden gelen diller *dil ailelerini* oluştururlar. Bu, akraba olmayan diller arasında benzerlik olmayacağı anlamına gelmez. Akraba olmayan diller arasındaki yapısal benzerlikler kendiliğinden olabileceği gibi mesela uzun süren etkileşme sonucunda da ortaya çıkabilir.

Diller arasındaki tarihi bağları gösterirken dil ailelerinden bahsedilir. Bu yapılırken akrabalık adları kullanılır; ama bu adlar kelime anlamlarıyla alınmamalıdır. Eğer Altay dillerinin akraba olduğu görüşünü benimserseniz, Türkçeye Moğolca'yı aynı *ana dilden* gelişmiş akraba diller, buna karşılık Kazakça ve Türkiye Türkçesini kardeş diller olarak kabul edebiliriz. Benzer biçimde Latince ana dil, Fransızca, İtalyanca vb. gibi Roman dilleri de kardeş dillerdir.

1.1 Köken Bakımından Diller

Yeryüzünde yaygın olarak kullanılan dillerin, geriye doğru gidildikçe belli dönemlerde, belli dillerden türemiş, yani akraba oldukları ve bu akrabalık bağlarıyla belli dil aileleri oluşturdukları görülmektedir. Günümüzde kullanılan dillerin kaynak dillerinden ne zaman ayrıldıklarını kimi durumlarda belgelerle takip edebiliyoruz. Buna örnek olarak Azerice Türkmence Türkiye Türkçesi ve İtalyanca İspanyolca ayrışması verilebilir. Bazılarında ise kaynak dilden ayrılmanın tarihi çok daha gerilere, elde yazılı belgelerin bulunmadığı dönemlere gidebilir. Buna da örnek olarak Türkçenin geri kalanından erken bir dönemde ayrılmış olan Çuvaşça, daha sonraki bir dönemde ayrılmış olan Yakutça verilebilir. Her iki dilde bugün diğer Türk dil ve lehçelerinden çok uzaklaşmış olmakla birlikte, yapılan çalışmalar aksi yöndeki savlara karşın bunların birer Türk dili olduğunu, daha önceki bir tarihte diğer Türk dilleriyle aynı kökten ortaya çıktıklarını göstermiştir.

Bugün dünya üzerindeki dillerin önemli bir kısmı, ortak bir ana dilden gelişmişlerdir. Konuşur sayısı bakımından dünyadaki büyük

diller, diğer akraba dillerle birlikte Hint - Avrupa dilleri, Çin - Tibet dilleri, Hami - Sami dilleri, Bantu dilleri, Altay dilleri, Ural dilleri, Kafkas dilleri vb. gibi dil aileleri oluşturmaktadır. Bu dil ailelerini kısaca tanıyalım:

a. Hint-Avrupa dil ailesi: Hint-Avrupa dillerinin konuşulduğu alan oldukça geniştir. Kuzey Avrupa'dan Akdeniz kıyılarına, Rusya'daki Dinyeper havzasından Hindistan'a kadar uzanan geniş alanda konuşulan pek çok dil, Hint-Avrupa dil ailesine dâhil edilmektedir. Hint-Avrupa dil ailesinin Avrupa kolunda Almanca, Flemenkçe, İngilizce gibi Germen dilleri, Rusça, Bulgarca, Sırpça vb. Slav dilleri, Fransızca, Portekizce, İtalyanca vb. Romen dilleri; Asya kolunda ise Hintçe, Farsça, Ermenice, Arice ile Toharca, Hititçe gibi ölü diller bulunmaktadır.

b. Çin-Tibet dil ailesi: Çin ve Tibet dillerini içine alır. Çince kolunda Madarin, Yue, Wu ve Min gibi diyalektler, Tibet kolunda ise irili ufaklı birçok konuşura sahip Tibet ve Burma dilleri vardır.

c. Kafkas dil ailesi: Kafkas koridorunda konuşulan yaklaşık altmış değişik dili içine almaktadır. Genel olarak Kuzey Kafkas dilleri ve Güney Kafkas dilleri olmak üzere ikiye ayrılır. Kuzey kolunda Abazaca, Çerkezce, Çeçence, Kabaryaca vb. diller, güney kolunda ise Gürcüce, Lazca, Migrelce bulunmaktadır. Kafkas dillerinin en belirgin özelliği, ünsüzlerin fazla, ünlerin ise oldukça sınırlı sayıda olmasıdır. Örneğin Gürcücede sözcüğün başında beş ya da altı ünsüz bulunabilmektedir: *ptkvnidnen* 'koparıyorlardı' (Günay, 2004: 117).

ç. Ural dil ailesi: Ural dil ailesi Fince, Macarca, Lapça, Çeremişçe, Ob Ugorcası gibi Fin-Ugor dilleri ile Samoyedceyi içine almaktadır. Eklemelilik, ünlü uyumları, gramatikal cinsiyetin bulunmaması vb. tipolojik benzerlikler nedeniyle Ural dilleri ile Altay dillerinin akrabalığı meselesi uzun süre tartışılmıştır. Ancak dillerin köken birliği ile ilgili çalışmaların hız kazanması ile Ural dilleri ile Altay dillerinin genetik birliğinin ispatlanamayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

d. Hami-Sami dil ailesi: Bu dil ailesi Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yayılmış çeşitli topluluklarca konuşulan yaklaşık 250 dilden oluşmaktadır. İbranice, Arapça ve lehçeleri, Etyopya dilleri, Berberi

dilleri, Somali dili, ad dili ve Asurca, Akadca, Fenikece gibi l diller bu dil ailesinde yer almaktadır.

e. Bantu dil ailesi: Orta ve Güney Afrikada konuşulan irili ufaklı pek çok dili kapsayan bir dil ailesidir.

Altay dilleri: Altay dilleri yaygın görüşe göre Türkçe, Moğolca ve Mançu - Tunguzcayı, daha az kabul gören bir görüşe göre ise Korece ile Japoncayı da içine alan dil ailesinin genel adıdır. Altay dil birliğini savunan araştırmacılar Korecenin de bu birliğin bir yesi olduğunu kabul etmektedirler. Ancak Japoncannın durumu şimdilik şüpheli sayılmaktadır. Orta Asya'daki Altay dağları ve çevresi bu dilleri konuşan toplulukların anavatani kabul edilir ve Altay dilleri terimi de buradan gelir.

Altay dilleri teriminin içeriği, 19. yüzyıldan bu yana önemli değişiklikler geçirmiştir. Önceleri Altay dillerinin başka dil aileleriyle de akrabalığı üzerinde durulmuş, karşılaştırmalı çalışmaların ilerlemesiyle bundan vazgeçildiği gibi Altay dillerinin soyca akrabalığı görüşü de şiddetli eleştirilere uğramıştır. Terim bugün köken birlikleri kanıtlanmış bir dil ailesini ifade etmek için değil, tarihte birbirleriyle yoğun ilişkide bulunmuş ve ortak yapısal özellikler taşıyan dillerle ilgili bir çalışma hipotezinin adı olarak kullanılmaktadır (Ayrıntılar için bk. Demir-Yılmaz, 2003).

Elliden fazla alt dile/lehçeye ayrılan Altay dillerinin en büyük kolu Türkçe, en kk kolu da Mançu - Tunguzcadır. Altay dillerinden birini konuşan toplulukların kurduğu devletler yanında Çin, Rusya, Balkan lkeleri, İran, Irak, Suriye, Ukrayna, Afganistan, batı Avrupa lkeleri, Avusturya, Ermenistan, Litvanya, Moldovya, Polonya, Tacikistan, Yunanistan vb. lkelerde de Altay dillerinin alt dilleri/lehçeleri konuşulmaktadır.

Mevcut pek çok eserde genel olarak Türkçenin Ural - Altay dillerinin Altay koluna mensup olduğu dile getirilir. Ancak artık çok eskimiş olan bu görüş yanlıştır. Ural - Altay dilleri diye ispatlanmış bir dil ailesi yoktur. Başka bir ifade ile Fince, Macarca, Samoyedce vb. irili

ufaklı bir yığın dil kendi aralarında bir aile oluşturmakla birlikte Ural dilleri Altay dilleri ile akraba değildir.

Dünya dillerinin yukarıda belirtilen akrabalık tasniflerinden başka, dünyanın bütün dillerini birbiri ile akraba gören ve daha büyük dil ailelerinden bahseden *Nostratik* ve *Avrasyatik* vb. teoriler de vardır.

Köken bakımından akrabalıkla ilgili çalışmalar işaret edildiği gibi, mevcut yazılı malzemeye, yazılı malzemenin olmadığı durumlarda da karşılaştırmalara dayanır. Bunlardan hareketle ana dilin olası görünümü ortaya konulmaya çalışılır. Elbette akraba dillerle ilgili yazılı belgeler ne kadar eskiyse dillerin kökene dayalı sınıflandırılmalarındaki başarı şansı da o kadar fazladır. Ne var ki dünyada dillerin çoğunun eski dönemlerinden kalma yazılı belgeleri yoktur ya da yeterli değildir. Bu nedenle pek çok dil herhangi bir aileye dâhil edilememektedir. Bir aile oluşturan dillere kaynaklık etmiş dillerin de tarihin eski dönemlerinde yine başka dillerle akraba olması, onların da daha önceki bir tarihte daha farklı dillerle aynı kökene gitmesi teorik olarak mümkündür, ama bunun ispatı elimizdeki bilgiler ışığında imkânsızdır.

Genetik tasniften başka, diller coğrafik açıdan da tasnif edilebilirler. *Yeni Gine dilleri* ve *Kafkas dilleri* gibi. Her iki ailenin genel dilcilik açısından çok ilgi çekici diller olduklarını, hatta zaman zaman diğer dünya dil aileleri içinde ayrı bir dil grubu oluşturduklarını belirtmeliyiz. Bunların her ikisinde de birbirleriyle akrabalıkları şüpheli birçok dil konuşulmaktadır. Öyle ki Yeni Gine’de ortalama her 35 kilometreden sonra bir başka dilin başladığı belirlenmiştir. Papua Yeni Gine Fransa büyüklüğünde bir yerdir. %80’i orman olan bölgede 4 milyon insan yaşamakta ve 860 dil konuşulmaktadır. Aynı durum Amerika’da olsa 50.000 dil, Türkiye’de olsa 1000’den fazla dil konuşuluyor olacaktı. Dilcilik açısından etnolinguistik labirent olarak kabul edilen Kafkaslarda, bir dağın iki yamacındaki iki köyün iki farklı dili olduğu görüşü de vardır.

1.2 Yapı Bakımından Diller

Dillerin sınıflandırılmasında kullanılan ikinci önemli yöntem dillerin yapılarından yola çıkar. Dillerin yapıları, sesler, kelime türetilirken kullanılan teknik, kelimeleri anlamlı cümleler hâline getirirken kelime aralarındaki ilişkilerin nasıl belirtildiği, cümle içerisinde kelimelerin sıralanışı vb. gibi dilin bizzat kendisiyle ilgili özellikleri içine alır. Kimi durumlarda diller arasındaki yapısal farklar, özellikle tek dilli insanların tahmin edemeyeceği kadar çok, diğer taraftan kimi durumlarda da oldukça sınırlıdır. Bir dilde önemli olan bir öge, mesela gramatikal cinsiyet, sayı adlarından sonra isimlerin çokluk hâlinde olması veya olmaması gibi özellikler, başka bir dilde önemsiz görülebilir.

Yapı bakımından sınıflandırmada daha çok dillerin ses, dilbilgisi ve kelime hazinelerindeki benzerlikler esas alınır. Bu yöndeki en yaygın sınıflandırma ölçütünün dillerin kelime yapımıyla ilgili olduğunu söylebiliriz. August Wilhelm Schlegel (17671845) ve Wilhelm von Humboldt (17671835) tarafından 19. yüzyılın başlarında ortaya konan biçimbilgisi ölçütüne göre diller üç ana grupta toplanmıştır:

1. *Yalınlayan diller*

2. *Bükümlü diller*

3. *Ekleme diller*

Yalınlayan dillerde her kelime kök biçimindedir, ek yoktur. Kelimeler arasındaki ilişki, kelimelerin cümle içerisindeki yerleriyle ifade edilir. Bu gruptaki en önemli diller Çince ve Vietnamcadır:

Wo` ma` i júzi çi

ben satın almak portakal yemek ‘Yemek için portakal satın aldım.’

İkinci grupta yer alan bükümlü dillerde ise dilbilgisi işlevleri kelime kökündeki değişikliklerle ifade edilir. HintAvrupa dilleri ve

Arapça bu yapıdaki dillere örnektir. Arapçadan Türkçeye girmiş kelimelerden örneklerle durumu şöyle açıklayabiliriz. Mesela *ketebe* ‘o yazdı’, *kātip* ‘yazan’, *mektup* ‘yazılmış’, *mektep* ‘yazılan yer’ > ‘okul’, *kitap*, *kütüp* ‘kitaplar’ gibi. Görüldüğü gibi bu kelimelerin hepsinde kökü oluşturan *ktb* ünsüzleri vardır. Kelime içine, başına ve sonuna bazı eklemeler yapmak suretiyle yeni kelimeler türetilmekte veya kelimeler çekimlenmektedir.

Eklemeli dillerde ise kelime kökünde bir değişiklik olmaz. Kelime köküne ek adı verilen ve belli işlevleri olan ögelerin eklenmesiyle yeni kelimeler yapılır veya kelimeler arasındaki gramatik ilişkiler ifade edilir. Türkçe, Japonca, Fince, Macarca, Swahili dili bu gruba giren diller arasındadır:

evlerimizdekilerden

Buraya başka bir örneği de Swahili dilinden verebiliriz:

mimi ninakupenda veve

mimi ninakupenda veve

beni beniyorsensevmek seni ‘Seni seviyorum.’

Ana dilinden başka dil bilmeyen okuyucunun aklına ilk anda diğer dillerin de Türkçe gibi olduğu gelebilir. Ama büyük dil aileleri göz önüne getirilince dünyada yapı bakımından Türkçeye benzeyen dil sayısı oldukça azdır. Bu arada eklemeli ve bükümlü dillerin özelliklerini aynı anda taşıyan diller de vardır. Eskimoların ve Avusturalya yerlilerinininki vb. bu gruba girmektedir. Ayrıca sınıflandırmalarda bir dilin yukarıdaki gruplardan birinde yer alması, öbür gruplara ait özellikleri taşımayacağı anlamına da gelmez. Mesela İngilizce veya Almanca yapı bakımından bükümlü diller arasında görülürler. Ancak her ikisinde de ön ve son ekler vardır. Yine eklemeli bir dil olan Türkçede şahıs zamirlerinin çekiminde de, tarihsel morfofonetik nedenlerle değişiklik olabilmektedir: *ben* > *ban*, *sen* > *sana*, *o* > *ona*

Bu yaygın sınıflandırma metotları yanında, aynı bölgede konuşulan dillerin, aralarındaki farklılara rağmen zamanla benzer özellikler geliştirmiş olmaları gerçeğinden hareketle ortaya atılmış, *dil kümeleri* görüşü de vardır. Bunlar arasında, Türkçenin bölgedeki kollarının da yer aldığı *Balkan dil kümesini* sayabiliriz.

3. Türkçenin akrabalık ilişkileri

Türkçe, yapı bakımından eklemeli dillerin en bilinenleri arasındadır. Genel dilbilim çalışmalarında eklemelilikten söz edilirken genellikle Türkçe örnek verilir. Köken bakımından ise, karşılaştırmalı çalışmalar sırasında Türkçenin başka dillerle akraba olduğu ileri sürülmüştür. Bugünkü bilgilerimize göre hiç tartışmasız kabul edilen görüş Türkçenin, ana dilden diğerlerine göre daha erken ayrılan ve bu yüzden diğerleriyle aralarındaki fark epeyce fazla olan Çuvaşça, Yakutça, Halaçça gibi dillerle birlikte, kendi içinde bir dil ailesi oluşturduğudur. Türkçenin Moğolca ve Mançu - Tunguzcayla birlikte bir dil ailesi oluşturup oluşturmadığı ise, bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla göreceğimiz gibi tartışmalıdır.

Türkçenin hangi dillerle akraba olabileceği meselesi bilim adamlarını uzun zamandır meşgul etmektedir. İlk denemelerden bu yana geçen sürede Türkçenin hiçbir dille akraba olmadığı görüşünden, bazı Kızılderili dilleri, Sümerce, Etrüskçe, Hint - Avrupa gibi dillerle akraba olabileceği ve hatta Güneş Dil Teorisinde olduğu gibi Türkçenin bütün dillere kaynaklık ettiğine varıncaya dek pek çok farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunların en fazla üzerinde durulan ve kabul göreni Türkçeyi önce Ural-Altay ve daha sonra Altay dil ailesi içinde ele alan görüştür. Ama işaret edildiği gibi yanlıştır.

Türkçenin yaşayan alt dillerini/lehçelerini ve bu dil veya lehçelerin konuşulduğu ülkeleri göstermesi açısından H. Boeschoten'in (1998) yaptığı çalışmada yer alan veriler önemlidir:

Türk diliyle ilgili çalışmalarda Türkçe çeşitli tarihsel dönemlere ayrılmaktadır. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

Ülkeler	Konuşulan Türk dilleri
Afganistan	Ozbekçe, Türkmençe, Kazakça, Karakalpakça, Kırgızca, Afşarca
Avusturalya	Türkiye Türkçesi
Azerbaycan	Azerice
Batı Avrupa Ülkeleri	Türkiye Türkçesi
Bulgaristan	Türkçe, Tatarca, Gagauzca
Çin	Uygurca, Kazakça, Kırgızca, Salarca, Sarı Uygurca, Tuvaca
Ermenistan	Azerice
Gürcistan	Azerice
Irak	Irak Türkmençesi
İran	Azerice, Kaşkayca, Horasani, Türkmençe, Halaçça
Kazakistan	Kazakça, Ozbekçe, Tatarca, Uygurca, Çuvaşça, Gagauzca
Kıbrıs	Türkiye Türkçesi
Kırgızistan	Kırgızca
Litvanya	Karaimce
Makedonya	Türkiye Türkçesi
Moldovya	Gagauzca
Moğolistan	Kazakça, Uygurca, Tuvaca
Polonya	Karaimce
Romanya	Tatarca, Türkçe, Gagauzca
Rusya	Oyrotça, Teleütçe, Hakasça, Şorca, Tuvaca, Yakutça, Dolganca, Çuvaşça, Tatarca, Başkurtça, Kumukça, Nogayca, Karaçayca, Balkarca, Gagauzca
Tacikistan	Özbekçe
Türkiye	Türkiye Türkçesi
Türkmenistan	Türkmençe, Özbekçe, Kazakça
Ukrayna	Gagauzca, Karaimce, Kırım Tatarcası
Özbekistan	Ozbekçe, Karakalpakça, Kırım Tatarcası, Kazakça, Çuvaşça
Yugoslavya	Türkiye Türkçesi
Yunanistan	Türkiye Türkçesi

TÜRKÇENİN GELİŞMESİ VE TARİHSEL DÖNEMLERİ

1. İlk Türkçe

İlk Türkçe, Türkçenin Altay dil birliğinden ayrılmasından milat yıllarına kadar devam eden dönemi kapsar. Çuvaşça da dâhil olmak üzere bütün Türk dilleri bu dönemde henüz birlik halindedir. İlk Türkçe dönemine ait yazılı metinler bulunmamaktadır. Ancak karşılaştırmalı sesbilgisi çalışmaları sonucunda, bu döneme ait bazı sesbilgisi özellikleri kurgulanabilmektedir. Örneğin Türkçe ile birlikte Altay dil ailesini oluşturan Moğol ve Mançu dillerinin kimi lehçelerinde, söz başında Ana Altayca **p*- sesinden gelişen *p*, *h*, *f*, *ø* seslerinden biri vardır. Bu ses bugün Türk dillerinden sadece İran'da konuşulan Halaççada bulunmakta, diğer Türk dillerinde yaşamamaktadır. Ayrıca *uruk* 'ip, urgan' sözcüğü İlk Türkçeden Macarcaya *hurok* 'ilmik, düğüm, tuzak' biçiminde geçmiştir. Eldeki veriler karşılaştırıldığında, İlk Türkçe döneminde söz başında Ana Altayda **p*- sesinden gelişen bir *h*- sesinin bulunduğu sonucuna varılır. Karşılaştırmalı yöntem kullanılarak İlk Türkçe önemine ait daha başka ses bilgisi özelliklerine de ulaşılmıştır (Ayrıntılı bilgi için bk. Demir-Yılmaz, 2003: 64).

2. Ana Türkçe

Milat sıralarında başladığı kabul edilen Ana Türkçe dönemi Türkçenin yazılı ilk ürünlerinin ortaya çıktığı Eski Türkçe dönemine kadar devam eder. Ana Türkçenin İlk Türkçeden ayrılan en belirleyici özelliği Çuvaşçanın Ana Türkçe birliği içinde bulunmayışıdır. Çuvaşça dışındaki bütün Türk dilleri Ana Türkçeye, Çuvaşça ise Ana Çuvaşçaya gider. Üzerinde görüş birliği olmamakla birlikte, karşılaştırmalı çalışmalar sonucunda Ana Türkçeye ait bazı ses özellikleri kurgulanabilmektedir. Örneğin Ana Türkçenin önemli bir özelliği ünlü uzunluklarının korunmasıdır. Ana Türkçede uzun ünlülerin varlığı, bugün ancak Yakutça, Türkmence, Halaçça gibi dillerde yaşayan uzunlukların karşılaştırılmasından ve Çuvaşça, Türkiye Türkçesi, Azerice gibi uzun ünlü bulundurmamakla birlikte bu ünlülerin kısalırken bıraktığı izleri

taşıyan dillerden öğrenilebilmektedir (geniş bilgi için bk. Tekin 1995; dönemin diğer ses özellikleri için ayrıca bk. Demir-Yılmaz, 2003: 65).

3. Eski Türkçe

Genellikle, Türklerin İslamiyeti kabul etmeden önce Moğolistan bozkırları, tarım bölgesi ve civarında 6 - 10. yüzyıllar arasında kullandıkları dil, Eski Türkçe olarak bilinir. Türkçenin ilk yazılı ürünleri bu dönemde verilmiştir. Eski Türkçe dönemi, zaman zaman iç içe girmelerle beraber, Türk devlet tarihi açısından Türk hayat alanının doğusunda Ötüken'de sırasıyla Göktürk, Uygur, Kırgız; batısında ise Kuzey Kafkaslarda Bulgar-Hazar siyasi hâkimiyetinin idrak edildiği bir zaman dilimine denk gelir (Özönder, 2002: 458). Eski Türkçeyi kronolojik olarak Göktürkçe ve Uygurca olmak üzere iki alt döneme ayırmaktayız. Göktürkçe, Türk Tengri inancındaki Türklerin, bozkırda meydana getirdikleri Runik yazılı metinlerden ibarettir. Runik yazılı metinler içinde en uzun ve Türk dili ve tarihi için önemli olanları Tonyukuk, Kül Tigin ve Bilge Kagan yazıtlarıdır. Göktürk Kağanlığının yıkılmasından sonra siyasi hâkimiyeti ele alan Uygurlar, çok az oranda kullandıkları Runik yazıdan başka Mani, Uygur, Soğd, Brahmi, Tibet alfabelerini de kullanmışlardır.

Eski Türkçe dönemine ait metinleri iki ana kola ayırmak mümkündür. İlki, Runik alfabe ile yazılan ve 7. yy. ile 10. yy. arasında tarihlendirilen ve bir kısmı henüz tarihlendirilememiş olan yazıtlardan oluşmaktadır. İkinci ve daha geniş olan kol ise Uygur alfabesi ile ya da diğer alfabelerle yazılan, dini ya da din dışı konuları işleyen Eski Uygur yazmalarını içine alır. Eski Türkçeye, Karahanlı Devleti zamanında, çoğu Arap alfabesi ile yazılan metinleri dâhil eden araştırmacılar da vardır. Ancak İslamiyetin kabulünden sonra, Arapça ve Farsça kelimelerin de artan oranda görülmeye başladığı Arap harfli metinlerle, Eski Türkçe döneminde yazılmış metinler, imlâ, söz dağarcığı, bazı ses ve şekil özellikleri bakımından birbirinden ayrılırlar.

Uygurların farklı bir dini kabul etmeleriyle Eski Türkçenin yeni bir dönemi başlamıştır. Uygur dönemine ait Mani ve Budist muhitlerinde

meydana getirilen pek çok eser bulunmaktadır. 763 yılında Böğü Kağan'ın Maniheizm'i devlet dini olarak kabul etmesinin ardından Türkler yerleşik hayata geçmeye başlamış ve yeni dinin gereklerini yerine getirmek için çoğu dini içerikli, Çince, Tibetçe, Sanskritçe, Toharca ve Soğdcadan yapılmış tercümelere oluşan eserler vücuda getirmişlerdir.

Maniheizm muhitte yazılan eserler arasında öyküler, dini metinler, Mani manastırı yönetmeliği, dualar ve ilahiler sıralanabilir. Budist muhitte mensur olarak meydana getirilen eserler ise üç ana başlıkta toplanabilir:

1. Budaların verdikleri veya vermiş olduklarına inanılan bütün vaazların bir araya toplandığı sutralar. *Sekiz Yükmek ve Altun Yaruk* bunların en meşhurlarındandır.
2. Buda ve Budist rahiplerin hayatını düzenleyen kuralların yer aldığı *vinayalar*.
3. Herhangi bir dini felsefi konunun izâhı için kaleme alınmış *abhidarmalar*.

Yukarıda adı geçenlerden başka Budist Uygurlara ait *Maytrisimit*, *HüenTsang Biyografisi*, *Edgü Ögü Tigin ile Ayıg Ögü Tigin* gibi hacimli eserler yanında 20. yüzyılın başından bu yana yayınlanan *Berliner Turfan Texte* gibi seriler ve dergiler içinde basılmış birçok parça vardır.

4. Orta Türkçe

Orta Asya bozkırlarından çıkan Türk toplulukları Avrasya ve Afrika coğrafyasına yayılmışlardır. Oğuzlar ve Kıpçaklar, Kıpçak Bozkırlarına ve Mısır'a; diğer eski Türk toplulukları batıya, Avrasya derinliklerine; Uygurlar güneye, Doğu Türkistan'a; Oğuzlar ise güneybatıya, İran, Anadolu ve Balkanlara yönelmişlerdir. Böylelikle, Türk dilli topluluklar Avrasya ve Afrika coğrafyasında çok sayıda siyasal, askeri oluşumun içinde, en eski dönemlerden beri tarihsel gelişmeleri belirleyici birer öge olarak yer almışlardır.

Orta Türkçe dönemi, Eski Uygur Türkçesinden Kıpçakça ve Çağataycaya geçiş sürecinin başladığı Karahanlıca ve Harezmi

diyalektleri başta olmak üzere, Kıpçakça, Çağatayca, Eski Anadolu Türkçesi ve Volga Bulgarcasını içine alacak şekilde, yaklaşık 11. ve 17. yy.lar arasındaki Türk dili dönemini kapsar. Bu dönem kendi içinde Doğu Orta Türkçesi, Batı Orta Türkçesi ve Kuzey Orta Türkçesi olarak üçe ayrılır. Ancak, Türk dillerinin tarihsel gelişim süreçlerini ayıran kesin çizgilerden bahsetmek her zaman mümkün olmamakta, sıkça içe geçmeler ve kaynaşmalar yaşanmaktadır. Bunda, Oğuz, Kıpçak ve Karluk boylarının birbirlerinden kesin coğrafi, siyasi ve dilsel sınırlarla ayrılmamaları ve Avrasya coğrafyasında yüzyıllar boyunca süren hareketlilikleri nedeniyle, Türk yazı dili ve lehçelerinin birbirleriyle sürekli etkileşim içinde bulunmaları önemli rol oynamaktadır. Nitekim 12. yüzyılın dil ürünlerinden Ahmet Yesevi'nin *Dîvân-ı Hikmet*'i gibi pek çok yapıt her üç diyalektin mümkün değildir.

Yaygın sınıflandırma izlenirse, Doğu Orta Türkçesi, 11. yüzyıldan başlayarak, 19. yüzyılın sonuna kadar süren ve Karahanlı, Harezm-Kıpçak ve Çağatayca'yı içine alan dönem olarak tanımlanabilir. Dönemi oluşturan evrelerin belirleyici özelliklerini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

4.1 Karahanlı Dönemi Türkçesi

Esas olarak Arap alfabesiyle yazılmış, ilk islami Türk yazı dilidir. Doğu Türkistan'da, merkezi Kaşgar olan Karahanlı devletinde, 11. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu dil eski Uygurcaya çok yakındır ancak söz varlığı Arapça ve Farsça etkisi altına girmiştir. Döneme ait iki eser, yalnız Karahanlıca için değil, bütün Türk dili tarihi açısından son derece önemlidir. Bu eserlerden ilki Balasagunlu Yusuf Has Hacib'in 6500 dizelik *Kutadgu Bilig* adlı siyasetnamesi (1065), diğeri de Kaşgarlı Mahmut'un *Dîvân-ı Lugati't - Türk* (1073) adlı sözlüğüdür.

Kutadgu Bilig, beyitler halinde ve mesnevi tarzında yazılmış hacimli bir eserdir. Klasik İslami çevre eserlerinde olduğu gibi tanrıya, peygambere, dört halifeye övgü ile başlar ve bahar tasviri ile devam eder. Eserin ana örgüsü *Kün Togdı, Ay Toldı, Ögdilmiş ve Odgurmış* adlı temsili kişilerin diyaloglarına dayanır. *Kutadgu Bilig*'in Mısır, Fergana ve Herat olmak üzere günümüze ulaşan üç/3 dört nüshası vardır.

Dîvân-ı Lugati't - Türk ise Türkçeden Arapçaya, Arap sözlükçülük geleneğine göre hazırlanmış bir sözlüktür. Madde başlarındaki Türkçe sözlükleri açıklamak ve örneklendirmek amacıyla verilen dil malzemeleri hem dil hem de kültür çalışmaları için önemli veriler sunmakta, özellikle giriş bölümünde Tarihi Türk diyalekt alanlarına dair verilen bilgiler nedeniyle eser, ilk Türk diyalektoloji çalışması olarak da anılmaktadır.

4.2. Harezm - Kıpçak Dönemi Türkçesi (13. - 14. yüzyıllar)

Harezm - Kıpçakça, Harezmde ve Altın Ordu'da kullanılmış olan ve Karahanlıca ile Çağatayca arasında bir köprü oluşturan Türk yazı dilidir. Eski Uygur yazı geleneğine bağlı olmakla birlikte, Kıpçakçanın yanı sıra Oğuzca öğeler de taşıması en belirgin özelliğidir.

4.3. Çağatay Dönemi Türkçesi (15. - 19. yüzyıllar)

Çağatayca, Doğu Orta Türkçesinin son evresini oluşturur. Bu dil hem Orta Asya Türklerinin hem de Altın Ordu içindeki Kıpçak halklarının ortak yazı diliydi.

Çağatayca dönemi kendi içinde çeşitli biçimlerde sınıflandırılmışsa da burada Eckmann'ın yaptığı bölümlenme esas alınmıştır (1988: XIIIIV).

1. Klasik Öncesi Dönem (15. yüzyılın başlarından Nevai'nin 1465'te ilk divânı'nı hazırlamasına kadar).
2. Klasik Dönem (1465-1600)
3. Klasik Sonrası Dönem (1600-1921)

Beş yüzyıllık çok uzun bir dönemi ve çok geniş bir coğrafyayı etkileyen bu yazı dilinin en önemli ismi Nevai'dir. Ayrıca Gedai, Babür Şah, Hüseyin Baykara, Şeybani gibi isimler de anılabilir.

4.4. Kıpçak Dönemi Türkçesi

Kıpçakça da denilen Kuzey Orta Türkçesi Tanrı dağlarından, güney Sibiry'a'dan, Urallara Deşti Kıpçak coğrafyası olarak adlandırılan alanda atlı göçebe Kıpçak boylarının yazı ve konuşma dili olmuştur. Bu yazı dilinin bir başka kolu da çok farklı bir coğrafyada, 13. yüzyılda Mısır ve Suriye'de ortaya çıkmıştır. Kıpçakça, aynı şekilde, Kırım, Ukrayna ve Polonya'ya göç eden Ermeniler aracılığıyla, Doğu Avrupa'da kullanılan bir yazı dili olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır.

Kıpçakça, Arap ve Fars dillerinin yoğun biçimde etkilediği Harezme'den gelişen iki yazı dilinden biridir. Aynı zamanda Altın Ordu döneminde merkez Kırım Saray olmak üzere, Türk dili tarihinde çok önemli bir işlevi olan dönemin adıdır. Kâşgarlı Mahmut'ta Oğuzca ve Kıpçakça aynı karakterde gösterilmekte ve genellikle birlikte anılmaktadır. Oğuzcanın çok zengin bir tarihi dil malzemesine sahip olmasına karşılık, Türkistan'da ve Doğu Avrupa'da çok geniş bir coğrafyayı kontrol altında tutan konargöçer Kıpçaklar güçlerine ve rollerine uygun edebi malzeme bırakmadan, yönettikleri toplumların içinde eriyip yok olmuşlardır.

İrtiş nehri ve Sirderya'dan Ural, Volga ve Don nehri havalisi ve Kırım'a değin, Deşti Kıpçak adı verilen çok geniş bir coğrafyaya yayılan Altın Ordu hanlığının dili Kıpçakça idi. Ancak Kıpçakça en önemli ürünlerini Mısır'da Memluk Kıpçakçası ile vermiştir. Memluk Kıpçakçası bir süre sonra Eski Anadolu Türkçesinin etkisinde kalarak Oğuzlaşmıştır.

Asıl Kıpçak alanına ilişkin çok az sayıda yazılı eser bulunabilmiştir. 14. yüzyılın başında (1303) Hristiyan misyonerler tarafından Latin harfleriyle kaleme alınan *Codex Cumanicus*, dönemin yaşayan Kıpçakçasını, günlük yaşamın sözcüklerini içeren metinleri ve sözlüğü bir arada bulundurması bakımından büyük önem taşımaktadır. Modern Kıpçak dillerinin ses, biçim özelliklerinin birçoğu *Codex Cumanicus*'ta görülmektedir.

Kıpçakça; Ermeni Kıpçakçası, Karaimce hatta Urumca gibi küçük yazı dilleri ile de temsil edilmiştir. Urumlar, Ukrayna'nın Mariupol şehrinde yaşayan, resmi kayıtlarda Grek olarak adlandırılan, 1989

sayımına göre 45. 000 nüfuslu, Hristiyan inancına sahip bir topluluktur. Urumca Kıpçakça özellikler taşıyan bir varyanttır. Kafkaslardan Kırım'a ve Doğu Avrupa'ya göç eden bazı Ermeni gruplar Kıpçakça konuşmaya başlamıştır. Döneminin (15. - 17. yy.) bir tür karma dili olan Ermeni Kıpçakçası, Ermeni harfleri ile yazıya geçirilmiştir. Kıpçakça dil malzemesi arasında 16. - 17. yy. Türkiye, Kırım, Moldovya, Romanya, Polonya ve Ukrayna'da Ermeni harfleriyle kaleme alınmış Kıpçakça metinler de yer almaktadır. Bu metinler kendilerini Ermeni olarak adlandıran, ancak Ermenice bilmeyen, yazıda, ibadette, ticaretle ve diğer alanlarda Kıpçak Türkçesini kullanan koloniler tarafından meydana getirilmiştir. Aslında Ermeniler ile Kıpçaklar arasındaki ilişkilerin tarihi 12. - 14. yy. değin uzanmaktadır. Bir bölüm Kıpçak'ın Ermeni Gregoryan mezhebini kabul ettiğine ilişkin bilgiler vardır. Kıpçak Ermenileri arasında en kalabalık olanlar Lvov ve KamenetsPodolsky kolonileridir. 1521 - 1699 yılları arasında, Ermeni Kıpçakçası ile meydan getirilen çok sayıda eser günümüze intikâl etmiştir. Ermeni Kıpçakçası 16. - 17. yy. itibaren Slav dilleri içinde eriyip kaybolmuştur (Schütz, 1968).

1552'de Kazan'ın, Rusların eline geçmesiyle Kıpçakçanın yazı dili olarak gelişme süreci sona ermiş; Doğu Türkçesi, yani Çağataycanın 20. yüzyıla değin sürecek hâkimiyet dönemi başlamıştır.

5. OĞUZ TÜRKÇESİ

5.1 Karışık Dilli Eserler Dönemi

11. yüzyıldan itibaren Maverâünnehir Horasan İran üzerinden batıya yönelen Oğuz Türklerinin 13. yüzyılda Anadolu'da yeni bir yazı dili oluşturmalarıyla Türkçe, coğrafi bakımdan doğu ve güneybatı diyalektleri olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. 11. yy.da Türklerin batıya göçmeleri ile 13.yy. da bu bölgelerde bir yazı dili oluşturuncaya kadar geçen süre içerisinde hem doğu hem batı Türkçesinin özelliklerini yansıtan bir ara dönemden bahsedilebilir. Karışık dilli bu ara dönem *Behçetü'l Hadâik*, *Kıssa-i Yûsuf*, *Kuduri Tercümesi* gibi eserlerle temsil edilmektedir. *Selçuklu Oğuzcası*, *Doğu Oğuzcası*, *Doğu Selçukçası* gibi adlar verilen bu dönemin ardından Oğuz Türkleri, Türkçenin sözlü dillerini yazı dili haline getirmeye başlamışlardır.

Eski Anadolu Türkçesi yazı geleneğinin temelinde, norm olabilecek durumda ağızlar üstü standart bir varyant bulunmaz. Dil Oğuzca izleri taşır, ama kısmen karışmış Doğu Türkçesi öğeleriyle ileri derecede çeşitlilik gösterir. En geç 12. yüzyılda Harezm ve Horasan'da, doğuda kalan Orta Asya Türk yazı diline her ne kadar farklı ağız ve daha çok Oğuzca özellikler taşısa da bağlı olan bir batı Türk yazı dili gelişmişti. 12. - 13. yüzyılın ilk Anadolu Türkçesi büyük oranda bu dili temsil eder. Horasan'dan Türk göçleri sayesinde getirilen dönemin dili daha sonraki Osmanlıcayla ilgili çalışmalarda, *ol- bol* fiilindeki kelime başı değişkenlik yüzünden 'olgabolga' dili olarak adlandırılmıştır. Ancak 13. yüzyıldan itibaren Anadolu Türk yazı dili oldukça bağımsız bir şekilde ve tipik Oğuzca özelliklerle gelişmiştir (bk. Johanson, 2002b).

11. yüzyıldan itibaren Anadolu Türkleşirken Selçuklular, devlet idaresinde Farsça, din ve bilimde Arapçayı kullanıyorlardı. Halk tarafından konuşulan Türkçe "kaba" bir yerel konuşma dili olarak görülmüş, iki kültür dili karşısında uzun zaman bir varlık gösterememiştir. Moğol akınları önünde Anadolu'ya kaçan Fars dilli topluluklar, Farsçanın Anadolu'daki durumunu daha da güçlendirmiştir. 13. yüzyılda Türkçe Anadolu'da hala itibarsız bir durumdaydı. Ancak daha o dönemde bile Türkçe dini - tasavvufi eserlerde, özellikle dini yayma amacı güden ve bu nedenle de halk tarafından anlaşılabilir bir dille yazılmaları gerektiği için "kaba" kalmak zorunda olan eserlerde az da olsa kullanım alanı bulmaktaydı. Yeni yeni başlayan Anadolu Türkçesi şiir geleneği Selçuklular zamanına uzanmakla birlikte, bir kültür dili olarak Türkçe 14. yüzyılda Selçukluların dağılmasından sonra gelişme fırsatı bulmuştur. Selçuklulardan sonra Anadolu'da kurulan beyliklerin idarecileri genelde tek dilliydiler. Bu yüzden beyliklerde Türkçe saray dili olarak kabul görmeye, idare dili ve saraylar arasındaki kültür yarışında edebi dil olarak da kullanılmaya başlandı. Bunda, beyliklerin nüfusunu büyük oranda Anadolu'ya göç eden Türk boylarının oluşturmasının büyük bir etkisi olmuştu (Johanson, 2002b).

Güneybatıda oluşan Oğuz dili esaslı yeni yazı dili de süreç içinde dallanmaya uğramış; 14. - 15. yüzyıllardan itibaren Türkmence ve Azerice yazı dili olarak görülmeye başlamıştır. Türkmence ve

Azericenin oluşum tarihleri hakkında çok farklı görüşler vardır. Eski Anadolu Türkçesi metinleri aynı zamanda eski Azerice metinler olarak değerlendirilmektedir.

Bugün, Oğuzcanın batı kolunu Gagavuzca, Türkiye Türkçesi ve Azerice, doğu kolunu ise Horasan Türkçesi, Türkmence ve Güney Harezm Oğuzcası oluşturur. Oğuz grubu Türk dilleri arasında Türkmence ve Türkiye Türkçesi, Ana Oğuzcanın arkaik özelliklerini korur. Azerice ise daha yeni ve yabancı ögelere açık bir dildir (Menges, 1968: 63). Oğuz dilleri arasında ağatay ve Kıpçak etkilerine en açık Türk dili ise Trkmenecedir.

5.2 ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ

Oğuzların Anadolu'ya gelmelerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan süreyi içine alan dönemin dilinin adlandırılması konusu farklı çalışmalarda tartışılmıştır. Türkler, 14. yüzyılın sonlarında Balkanlara yayılmışlar, 15. yüzyıldan itibaren Saraybosna'dan Bağdat'a, Belgrat'tan Kahire'ye kadar çok uzak bölgelere Türkçe konuşan memurlar ve askerler gitmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve kültürel bir güç olarak gelişmesine paralel biçimde dil özellikleri bakımından 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemin diline *Eski Anadolu Türkçesi*, bu tarihten sonraki dönemin diline de *Osmanlıca* denilmektedir (Tartışmalarla ilgili olarak bk. Timurtaş, 1994: VII-VIII; Nmeth, 1960: 1; Kerslake, 1998: 180181). Ancak Eski Anadolu Türkçesine has dil özelliklerinin bir anda ortadan kalkmadığı, sonraki yüzyıllarda yazılmış eserlerde de görülmeye devam ettiği söylenbilir. Bu yüzden yeni dönemi 15. yüzyıl sonlarından başlatanlar da vardır. Eski Anadolu Türkçesi de kendi içerisinde,

1. Selçuklular Dönemi (11. - 13. yüzyıllar arası)
2. Beylikler Dönemi (14. yüzyıl)
3. Osmanlılar Dönemi (15. yüzyıl ortalarına kadar), olmak üzere üç döneme ayrılabilir.

Eski Anadolu Türkçesiyle çoğu manzum birçok eser vücuda getirmiştir. Sultan Veled, Yunus Emre, Şeyyad Hamza, Gülşehrî, Ahmet Fakih, Âşık Paşa, Mustafa Darir, Kadı Burhaneddin, Şeyhî gibi isimler dönemin tanınmış şairlerine örnek verilebilir.

5.3 OSMANLI TÜRKÇESİ

Bu çalışmaya esas alınan Johanson'un tasnifine göre (1998: 86) Batı Türkçesinin *Yeni Dönem Öncesini* Osmanlıca oluşturur.

Kurucusunun adına göre adlandırılan Osmanlı Devleti'nin doğuşu ve gelişmesiyle birlikte önceki Anadolu Türkçesi ağızlarından bir Osmanlı devlet dili doğar ve gelişir. Eski Anadolu Türkçesi varyantlar yığını bazı edebi, dini ve didaktik işlevleri yerine getirebilmekteydi. Ama Türkçe temel alınarak Osmanlı devlet teşekkülünü destekleyecek bir standart dil yaratma ihtiyacı ortaya çıkınca yetersiz kaldı. Osmanlıca yerel bir dil durumundan, çeşitli ağızları konuşanlar arasında bir iletişim aracı olma durumuna gelişti; yazılı ve sözlü bir standart varyant olarak bölgeler ve imparatorluğun genişlemesine ve idarede Türk olmayan ögelerin de görev almasına paralel olarak milletler üstü geçerlilik kazandı. Her ne kadar varyasyonu azaltan, bir örnek bir standart yazı dili olmadıysa da özellikle bilimsel ve idari yazılarda Osmanlıcanın işlevleri önemli ölçüde gelişti. Bu arada yeni gelişen dil prestij dilleri olan Arapça ve Farsçadan çok sayıda öge ile tamamlandı (Johanson, 2002). Osmanlı'nın güçlenmesiyle, yeni dil bağlayıcı hale gelmiş ise de bugünkü imla kılavuzları benzeri kural koyucu gramerler veya imlâ kılavuzları yoktu. Sadece Arapça ve Farsça ögeler için imlâ, söyleyiş, dilbilgisi ve söz varlığıyla ilgili belli kurallar vardı. Bu durum her iki dile ait bilgilerin gelişmesiyle birlikte, verici dillerdeki imlâ ve söyleyiş kurallarına uyuma şeklinde kendini göstermiştir.

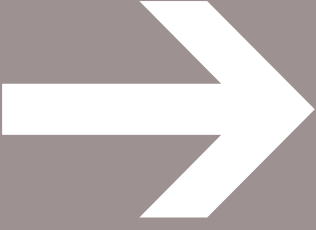
Osmanlı yazı dili, yeni oluşmaya başladığı dönemlerde halk tabakasının konuştuğu dile oldukça yakındı. 16. - 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün zirvesine ulaşması, yazı dilinin olgunlaşması ve gelişmesiyle konuşulan Türkçeden gittikçe artan bir uzaklaşma görüldü. Bu şekilde ortaya çıkan yazı dili, iktidarı elinde bulunduran elitlerin idaresinde, konuşulan varyantlardan önemli ölçüde uzaklaştı ve ancak Arapça ve Farsça bilenlerin kullanabildiği, alt tabaka

için anlaşılabilir bir dil durumuna geldi. Bu, yabancı öğelerle kurulmuş, ileri derecede seçilmiş, sadece resmi amaçlara yarayan bir tür üsluptu. Ancak Türkçede varyasyonu araştırmış olan Johanson'un da belirttiği gibi (2002b) Osmanlıca, dil varyasyonu “standart alt tabakaya has” şeklinde basit bir zıtlığa indirilemez. Üslup üzerine çalışanlar “fasih Türkçe” ile “kaba Türkçe” arasında “eğitilmiş kesimin konuşma dili” olarak işlev gören bir “orta Türkçe”nin var olduğunu kabul ederler. Bu, batı Osmanlıcası standart dilinin temeli, eğitilmiş kesimin konuştuğu İstanbul Türkçesi idi. Bu Türkçe, oldukça erken bir zamanda baskın duruma gelerek bölgeler üstü etkisi güçlü, edebi olmayan, bağlayıcılığı bulunmayan, kodlanmamış bir konuşma varyantı idi.

Özellikle söz varlığı açısından Osmanlıcanın halk dilinden gittikçe uzaklaşmış olduğu, yukarıda da işaret edildiği gibi, yaygın bir görüştür. Bu, günlük dilden fazlaca uzaklaşmış eserlerdeki dilden hareketle varılmış, süslü nesir ve kısmen divan edebiyatı ürünleri için geçerli olabilecek bir yargıdır. Yazı diliyle konuşma dili arasında ortaya çıkan kopukluğu gidermek için Osmanlıca içerisinde de kimi girişimler olmuştur. 15. yüzyılın sonlarında Aydınlı Visali, 16. yüzyılda Tataballı Mahremi ve Edirneli Nazmi aruz vezniyle, ama sade Türkçeyle şiirler yazmaya çalışmışlar ve buna *Türki-i Basit* denmiştir (Levend, 1972: 76). Diğer taraftan ağır bir dille yazılan eserler yanında aynı dönemde daha sade bir dille yazılmış metinler de vardır. Ancak genel olarak modern Türkiye Türkçesinin olduğu gibi Osmanlıcanın da mevcut kaynaklarda yer alan bütün kelimelerinin bir araya getirildiği tarihi bir sözlüğü henüz yazılmamıştır. Tarihi sözlüğün bulunmaması yanında, mevcut eserlerdeki yabancı kelimelerin oranını gösteren istatistik çalışmalarının da yetersizliği yüzünden (bk. Aksan, 1980: 114) söz varlığındaki yabancılaşmanın genel durumu hakkında kesin bir şey söylemek şimdilik mümkün değildir.

Osmanlıcanın ortaya çıkmasındaki asıl farkın söz varlığında olduğu, buna karşılık dilin iç yapısının, yani fonolojik envanteri ünlü uyumları, biçimbilgisi araçları ve cümle yapısının önemli ölçüde değişmediği söylenir. Ancak dilin söz varlığı dışındaki alanlarında da diğer varyantlar yığını ile standart Osmanlıca arasında, söz varlığındaki kadar yoğun hissedilmese de, çok önemli farklılıklar ortaya çıkmıştı.

Osmanlıca döneminde sadece Arapça ve Farsçadan değil, başta İtalyanca, Rumca olmak üzere başka dillerden de kelime alınmıştır. Ancak yoğun sözlüksel alıntılama Farsça ve Arapçadan gerçekleşmiştir. Mesela gemicilik, finans ve batılı yaşam tarzıyla ilgili alanlarda İtalyancadan ve başka dillerden de çok sayıda kelime, özellikle de terim alınmıştır. Osmanlıca, uzun süren ilişkiler nedeniyle, etkileşim içinde bulunduğu dillerden, dilin hemen hemen her alanında etkilenmiştir. Ancak sanılanın tersine Osmanlı döneminde Türkçe sadece alıcı dil durumunda değildi. Her şeyden önce Anadolu yanında güneydoğu Avrupa, Kuzey Afrika gibi geniş bir alanda devletler ve değişik halklar arasında iletişim aracı olduğu için hâkimiyet alanında kalan bölgedeki bütün dilleri yoğun biçimde etkilemiştir. Yapılan çalışmalar sadece başka dillerden Türkçeye değil Türkçeden de diğer dillere çok canlı bir akış olduğunu göstermektedir.

2 BÖLÜM

*TARİHİ SEYİR İÇİNDE
TÜRKLERİN KULLANDIKLARI
VE DEĞİŞİK ALFABELERLE
YAZILAN TÜRKÇE METİNLER*

TARİHİ SEYİR İÇİNDE TÜRKLERİN KULLANDIKLARI VE DEĞİŞİK ALFABELERLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER*

Tarih boyunca Türkler, değişik dönem ve çevrelerde; *Köktürk, Sogd, Uygur, Mani, Brahmi, Tibet, Süryani, Arap, Grek, Ermeni, İbrani, Latin ve Kiril* alfabeleriyle *Türkçe eserler* yazmışlardır. Türk dilinin 1300 yıllık gibi pek de uzun sayılmayacak bir süre içinde bu kadar farklı alfabelerle Türkçe eserlerin yazılmış ve yazılmakta olması, Türk milletinin göçler ve fetihler sebebiyle çok geniş coğrafi alana yayılmış, türlü uygarlık çevrelerine girip çıkmış, değişik din ve kültürleri benimsemiş ve kabul etmiş olmaları ile açıklanabilir.

Bu konu başlığı altında başlangıçtan günümüze Türk dilinde verilen eserlerin hangi alfabelerle yazıldığını kısaca belirlemeye çalışalım;

1. İBRANÎ ALFABESİ İLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER

Yeryüzünde Türkçe kadar değişik alfabelerle yazılmış başka bir dil yoktur denilebilir. Tarih boyunca Türkçe'nin yazımı için kullanılmış olan alfabelerin sayısı bir düzineyi bulmaktadır.

İbranî yazısı ilk olarak Karayimler tarafından kullanılmıştır. İbranî alfabesi, eski Sâmi alfabelerinden biri olan Aramî alfabesinden çıkmıştır. Asurî yazısı da denilen bu alfabenin başlangıcı M.Ö. 5. yüzyıla kadar gitmektedir. Eski İbranî alfabesi 22 harften oluşmaktadır. Bu harflerin hepsi de ünsüz işaretleri idi. Ünsüz işaretleri bakımından zengin olan İbranî alfabesinde ünlüleri belirten hiçbir işaret yoktu.

Türk halkları içinde dillerini İbranî alfabesi ile yazanlar Musevî Karayimler ve Karaylar olmuştur. Karayim ve Karaim adı Aramî – İbranî kökenli **gara**'im kelimesinden gelmektedir. **Yazı bilenler** anlamına gelen bu kelimedeki **-im** eki çokluk ekidir. Litvanya, Polonya ve son zamanlara kadar yani II. Dünya Savaşına kadar Kırım'da yaşayan Karayimler dinî eserlerini İbranî yazısı ile yazıyorlardı.

* Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Bedam Müdürü

Bu konuda daha ayrıntılı bilgi edinmek için *Arthur Koestler*'in **13. Kabile** isimli kitabına bakılabilir. Ayrıca *Zeki Velidi Togan* tarafından üzerinde Almanca doktora tezi hazırlanan *İbn Fadlan Seyahatnâmesi* de bakılabilir.

2. ÇİN İDEOGRAMLARI (ALFABESİ) İLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER

Çin yazısı bilindiği gibi, eski Çin hiyerogliflerinden veya resim yazısından gelişmiş bir hece-kelime, daha doğrusu, Çince kelimeler tek heceli olduğundan, bir kelime yazısıdır. Çin yazısı ilk olarak M.Ö. ikinci binin ortalarında Şang sülalesi döneminde ortaya çıkmıştır. Kemikler ve kaplumbağa kabukları gibi sert maddeler üzerine yazılmış bu en eski Çince yazıtlarda kullanılan işaret sayısı 2500 ile 3000 kadardır. İşaretlerin çoğu delalet ettikleri nesne ve kavramların basit resimlerinden veya sembollerden ibarettir. Ne var ki bu basit resimler zamanla karmaşık çizgilerden oluşan soyut şekiller haline gelmiştir. Zamanla bu basit resimlerden oluşan işaretleri tanımak olanaksız bir duruma gelmiştir.(Tekin, 1997:1)

Çince gibi tek heceli kelimelerden oluşan bir dili yazmak için, bu sistemle pek çok işarete ihtiyaç olacağı açıktır. Bu nedenle Çinliler türlü yollarla yazılarındaki işaret sayısını artırmışlar ve Şang sülalesi döneminde 3000 işaret sayısını 30.000'in üzerine çıkarmışlardır.

Çin yazısındaki işaretler, yapıları veya kökenleri bakımından, en az beş çeşittir. Bunlar resim kökenliler, sayılar, birleşik ideogramlar, fonetik ödünçlemeler ve fonetik birleşiklerden oluşmaktadır.

Çin yazısı yukardan aşağıya yazılır ve satırlar sağdan sola gider.

Çin metinlerinin yazımında her biri birer kelime işareti olarak kullanılan Çin logogramları kullanılmaktadır.

Eski Çin kaynaklarında *Hunca ve Eski Türkçe kelimeler* şöyle tasnif edilmektedir:

1.Hiung-nu (Hun) kelimeleri (M.Ö III-M.S. IV yy.)

2. *T'o-Pa veya Tabgaç kelimeleri (IV-VI yy.)*

3. *Göktürk dil malzemesi (VI-VIII yy.)*

4. *Moğolistan Uygurlarına ait malzeme (VIII-IX yy.)*

Bunlardan Hunlara ait olan bir düzine kadar kelime ile on işaretten oluşan bir cümle veya beyit bulunmaktadır. Bu kelimeler yüzyılın başlarında Japon bilgincilerinden Shiritori tarafından incelenmiştir. Bu Hunca kelimelerin **10 tanesinin Türkçe**, ikisinin de Tunguzca olduğu kanısına varılmıştır. Bu kelimeler, **çengli: gök, yençi: eş, zevce, kinglo: Hunların tören kılıcıdır.** Bu kelimelerden sonuncusu Altay Teleütçesi'nde **kıngırak** olarak geçmektedir.

Daha sonraları Çin tarihlerinden Çinşuda M.Ö.329 yılında meydana gelen bir olay nedeniyle Hunca bir cümle yer almaktadır. Bu cümle günümüzde henüz çözülmüş değildir.

Eski Çin kaynaklarında kullanılan **ikinci grup Türkçe kelimeler Tabgaç kelimeleri** olarak bilinmektedir. Tabgaçlara ait dil malzemesi *Şu ile güney Çin sülaleleri* döneminde yer almaktadır. Bu dönemlerde verilen eserlerde *50 civarında Türkçe kelime* tespit edilmiştir.

Diğer bir tasnif grubu **Göktürk kelimeleridir.** Göktürkler veya en eski Türkler hakkındaki en eski bilgiler - dolayısıyla da en eski Türkçe kelimeler - Kuzey Çu sülalesi dönemine aittir. Bu dönemde yazılan tarihlerde çeşitli Türkçe kelimelere rastlanmaktadır.

Çin alfabesiyle yazılmış Türkçe kelimelere son olarak Uygurlara ait dil malzemelerinde rastlanmaktadır.

Moğolistan Uygurlarına ait bu bulgiler Tang sülalesi dönemi tarihlerinde yer almaktadır.

3. MANİHEY ALFABESİYLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER

Türklerin Göktürk alfabesinden sonra kullandıkları alfabelerin birincisi(ilki) Mani veya Manihey alfabesidir. Bu alfabe Maniheizmi kabul eden Türkler tarafından 8. ve 9. yüzyıllarda kullanılmışlardır.

Maniheizm, Mani adlı bir İranlı tarafından 3.yüzyılda Babilonya’da kurulmuştur. Ana tarafından Fars kraliyet ailesine mensup olan Mani (215-216) gençliğinde kendisine bir melek görüldüğünü, bu meleğin onu yeni bir dini kabule ve onu yaymağa davet ettiğini iddia etmiştir. Mani yeni dini yaymak için Hindistan gezisine çıkmış, dönüşünde tahta yeni çıkmış olan Fars hükümdarı I.Şapur’un himayesine mazhar olmuştur. Şapur uzun iktidarı boyunca Maninin dinini istediği gibi yaymasına müsaade etmiştir. Mani daha sonra I.Behram zamanında Zerdüş rahipleri tarafından saldırıya uğramış ve hapsedildikten bir süre sonra da ölmüştür.(Tekin, 1997; s, 32).

Maniheizm evrende birbirine zıt iki ilke **hayır ve şer** bulunduğuna, başlangıçta birbirinden tamamıyla ayrı olan bu iki ilkenin dünyada şerrin marifetiyle birbirine karışmış olduğuna inanan dindir. Maniye göre kurtuluş hayrın serbest kalmasıyla ve tekrar eski yerini almasıyla gerçekleşecektir. Maniheizm 3.yüzyıldan itibaren doğum yeri olan Babilonya’da eski dünyanın bilinen bütün ülke ve bölgelerine yayılmıştır.7.yüzyıl sonlarına doğru Çin’in büyük kervan yolunu tekrar açması sonucu Maniheist misyonerler Çin’e ve Moğolistan içlerine kadar yayılma imkânını bulmuşlardır. Maniheizm 8.yüzyılda Moğolistan’a kadar girmiş ve Uygur hükümdarı Böğü Kağan’ın Manihezime devlet dini olarak kabul etmesi sonucu Uygurlar arasında da yayılmıştır.

Bu noktada aklımızı hemen şöyle bir soru gelebilir. Türkler Maniheizm dinini neden kabul etmişlerdir? Bunun altında yatan bazı sebepler vardır. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1.İranlı Maniheist misyoner rahiplerin propagandalarını diğer din mensuplarından daha sistemli, daha etkili bir şekilde yapmaları.

2.Bu propagandayı önce geniş halk kitlelerine değil de devrin mutlak hâkimi olan zümrelere yöneltmiş oldukları ve inançlarını kabul ettirinceye kadar direndikleri için Uygur hükümdarını Mani dinini kabul etmeye ikna edebilmişlerdir.

3.Uygurların yerleşik toplumlara karşı takındıkları olumlu sevecen tavırlar ve şehir medeniyetinin bütün nimetlerini kabule hazır olmaları Mani dinini benimsemelerini kolaylaştırmıştır.

4.Çin ile saygınlık yarışında olan Uygurlar, Çinlinin nefret ettiği Mani dinini kabul etmek ve ona da zorla kabul ettirmekle üstünlük elde etmiş olduklarına inanıyorlardı.

5.Öte yandan en önemli nedenlerden biri de Mani dinin çoğunluktaki taraftarları, Orta Asya'nın iktisadi bakımdan en büyük gücü olan Soğutlulardı. Böğü Kağan'ın bu iktisadi güce büyük ihtiyacı vardı. Bozkırda ayakta durabilmek, siyasi düzeni koruyabilmek için iktisadi bakımdan güçlü olmak gerekiyordu. Bu güç de ancak Soğutların kontrolündeki kervan yollarından yani İpek yolundan gelebilirdi. Çinden gelmesi de mümkündü ancak bu destek Uygurlara çok pahalıya mal olacaktı.(Tekin, 1993: s,16)

Böğü Kağan'ın Maniheizmi anlatan Uygurca bir metin parçası, güzel bir tesadüf olarak günümüze kadar gelmiştir. Uygur alfabesiyle yazılmış olan bu dört sayfalık metin parçası, Türkçe Turfan Metinlerinin ikincisi olarak 1929 yılında yayınlanmıştır.

Manihey alfabesi, Arami alfabesinin bitişik olmayan türü ile Süryani alfabesinin bitişik türü arasındaki geçiş şekillerinden birini temsil eden Estrangelo yazısından türetilmiştir. Manihey yazısını Estrangelo yazısının biraz değişik bir türü olduğunu sayanlar da vardır. Manihey alfabesi Türkçenin yazımı için Orhon alfabesinden daha az elverişli, Uygur alfabesinden daha çok elverişlidir.

Maneheist Uygurlardan kalma yazma parçaları, Doğu Türkistan'da Turfan ve Tun-huang'da bulunmuştur. Pek küçük boyda olan bu el yazması parçaları yüzyıllarca toprak altında kalmış olduklarından iyice tahribata uğramışlardır. Bu yüzden sayfaların okunabilen parçaları da küçülmüştür.

Uygurlar Maniheizmi 762 yılında kabul ettiklerine göre Doğu Türkistan'da bulunan Mani yazılı metin parçaları, Maniheist Uygurların 762 yılı ile Doğu Türkistan'a göç ettikleri 840 tarihi arasında Moğolistan'da yazıp Türkistan'a getirdikleri el yazmalarından kopmuş sayfalar olmalıdır.

4. GÖKTÜRK ALFABESİYLE TÜRKÇE METİNLER

Türkçenin yazımı için Türklerce kullanılmış olan ilk alfabe, bugünkü bilgilerimize göre batıda eski Türk runik yazısı bizde ise Göktürk alfabesi olarak bilinen en eski Türk yazısıdır. Bu yazının batıda **runik** sıfatı ile nitelendirilmesinin nedeni harflerinin eski İskandinav kitabelerinde kullanılmış olan ve genellikle runik alfabe diye nitelendirilen yazının harflerine benzemesidir.

Runik kelimesi eski İskandinav dilinde “sır, esrar” anlamına gelen ruh isminden türemiş bir sıfattır. Germen kitabeleri arasında bu yazıyı bilenler az olduğu için Eski İskandinav yazısı esrarlı sayılıyor ve runik diye nitelendiriliyordu. Eski runik yazısını Danimarkalı dilci Thomsen’in çözüp okuduğu üç Orhon Kitabesi 38 harften meydana gelmektedir. Bu harflerin dördü ünlü, diğerleri ise ünsüz, çift ünsüz ve hece işaretleridir.

Göktürk Alfabesiyle yazılmış ve günümüze ulaşan en önemli belgeler Yenisey Orhon Yazıtlarıdır. Bunlara Turfanda bulunmuş olan **Irk Bitig** isimli yazıtı da eklememiz gerekir.

Eski Türk runik yazısı ünlü işaretleri bakımından yetersiz, fakat ünsüz ve hece işaretleri bakımından zengin bir alfabedir. Bu yazının kökeni hakkında çeşitli teoriler ileri sürülmektedir. Bir kısım araştırmacılar bu alfabenin Likya ve Karya kökenli olduğunu ileri sürerler. Türk runik yazısını çözen Thomsen’e göre bu alfabe İran alfabesi aracılığıyla ya da doğrudan doğruya geç Sami ya da Arami alfabesinden

türemiş olabileceğini ileri sürmüştür. Bu alanda araştırmalar yapan Rus bilginleri ise runik yazının Türk damgalarından türemiş olabileceğini ileri sürmüşlerdir.(Caferoğlu, 1958: s,115)

Yine Rus dilcisi Polivanov'a göre eski Türk yazısının kökeni Türk damgaları olmakla birlikte bu yazıyı icad edenler Arami, Sogd ve Pehlevi alfabelerinden de geniş ölçüde etkilenmişlerdir. Bu bilgin ayrıca eski Türk runik yazısındaki bazı işaretlerin ideografik kökenli olabileceğini de ileri sürmüşlerdir. Türk dilcilerinden Ahmet Cevat Emre ise daha da ileri giderek Göktürk yazısının tümü ile ideografik ve Sümer yazısı ile bir ve aynı kökenli olduğunu ileri sürmüştür.İngiliz Türkologlarından Sir Gerard Clauson ise bu yazının kökeninin Sogd ve Grek kökenli olduğunu ileri sürmüştür.

Bu teoriler içinde bugün bilim dünyasında en çok taraftar bulan Thomsen'nin Sami köken teorisidir. Eski Türk Runik ile Arami/İran alfabeleri karşılaştırıldığında gerçekten 15 harfin gerek biçim gerekse ses değeri bakımından aynı olduğu görülmektedir. Ayrıca Eski Türk Runik yazısının sağdan sola yazılması da Sami kökenli olduğunu kanıtlayan bir başka kanıt olarak gösterilmektedir.

Sonuç olarak yukarıda sıralan köken teorileri Runik alfabenin kökenini tam olarak aydınlatamamaktadır.

Eski Türk yazısının ne zaman düzenlendiği ve hangi tarihten itibaren kullanılmaya başlandığı bilinmemektedir. Türklerin kendi adları ile tarih sahnesine çıkışları bilindiği gibi 6.yy ortalarına rastlamaktadır. 552 yılında kurulan I. Göktürk Kağanlığı döneminde Türkçe'nin resmi yazışma dili olarak kullanılmış olduğu şüphelidir. Son yıllarda Moğolistan'ın Arhangay bölgesinde bulunan ve Göktürklerden kalma en eski kitabe olduğu sanılan **Bugut Kitabesi** (Dikiliş tarihi 581) Soğd alfabesiyle –Soğdca- yazılmıştır. Ancak bu I. sülale zamanında Türklerin resmi yazışma dili olarak sadece Soğdca'yı kullanmış oldukları anlamına gelmez. Türkler bu dönemlerinde başka ülkelerle olan yazışmalarında kendi dillerini ve kendi alfabelerini de kullanmış olabilirler. Bizans kaynakları Batı Göktürk Yabgu'sunun Bizansa gönderdiği elçilik heyetinin imparatora **İskit** harfleri ile yazılmış bir

belge getirmiş olduğunu kaydederler. Bizans kaynaklarının dili ve içeriği hakkında bilgi vermedikleri bu belgenin Göktürk harfleri ile yazılmış Türkçe bir mektup olması kuvvetle muhtemeldir. Bu doğru ise eski Türk runik yazısının 6.yüzyılın ikinci yarısı başlarından veya ortalarından itibaren kullanılmağa başladığını söyleyebiliriz (Tekin, 1997: s, 22).

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Göktürk yazılı pek çok kitabe ile grup yazma metin(yazılmış metinler olabilir) günümüze kadar gelmiştir. Bunları şöylece tasnif edebiliriz:

1.*Orhon (Göktürk)Kitabeleri.*

2.*Uygur Kitabeleri.*

3.*Yenisey Kitabeleri.*

4.*Hoytu Tamir Kitabeleri.*

5.*Talas Kitabeleri.*

6. *Doğu Türkistan Yazmaları.*

1.Göktürk(Orhon) Kitabeleri

II. Göktürk Kağanlığı döneminden kalma bu kitabelerin en önemlileri şunlardır. *Kültigin Kitâbesi (732)*, *Bilge Kağan Kitâbesi (735)*, *Tunyukuk Kitâbesi (720-725)*, *Küliçor veya İhehüşotu Kitâbesi (719-723)*, *Ongin veya İşbara Tarkan Kitâbesi (732-735)*.

2. Uygur Kitabeleri

Moğolistandaki Uygur hâkimiyeti döneminden kalma Uygur kitabeleri şunlardır.

Şine-Usu veya Bayan Çor Kitabesi (759-760), *Taryat ve Terhin kitabesi(753)*, *Karabalasagun Kitabesi(808-821)*, *Suci Kitabesi (820-840)*, Bunlara yeni katılan *Tes(Tez) kitabesini* de katabiliriz.

3. Yenisey Kitabeleri

Yenisey ırmağının yukarı mecrası boyunca eski SSBC'nin Hakas Özerk Bölgesinde bulunan irili ufaklı mezar kitabelerinin Moğolistan'daki Göktürk Kağanlığının yıkılmasından sonra buralara hâkim olan bazı Göktürk Liderleri tarafından diktirilmiş olduğu sanılmaktadır. Hiçbirinde tarih yoktur. Bu kitabelerin bazıları acemi ellerce yazılmış olduğundan okunmaları zordur. Ayrıca Tuva Özerk Bölgesinde bulunmuş olan Yenisey Kitabelerinin de Kırgızlara ait olduğu ve 9 – 10. yüzyıllar ait olduğu sanılmaktadır.

4. Hoytu – Tamir Kitabeleri

Moğolistan'da Hoytu–Tamir mevkiinde kayalar üzerine yazılmış 10 kadar kitabe vardır. Bu kitabelerde geçen *Tarduş Kül Çor*, *Türgiş* gibi adlarla “*Beş balıkka barır biz*” gibi cümlelerden bunların *Göktürklerin Beşbalık seferi* sırasında (713 – 714) yazılmış oldukları sonucuna varılmaktadır.

5. Talas Kitabeleri

Kırgızistan'da Talas ırmağı kıyılarında bulunan beş kitabe gerek satırlarının düzeni gerekse harflerinin değişik biçimleri bakımından ilginçtir. Talas vadisinde bulunan kitabelerin en ilginç bir ağaç çubuk üzerine yazılmış olanıdır. Bir sondaj kuyusu duvarında bulunan bu çubuk parçasının dört yüzünde Göktürk harflerine benzer bir alfabe yazılmış kısa bir metin vardır. Metin üzerinde üzerinde inceleme yapan araştırmacılar okumayı başaramamışlardır.

5. Doğu Türkistan Yazmaları

Doğu Türkistan'nın çeşitli bölgelerinde bulunmuş olan Göktürk alfabesi ile yazılmış el yazması eserlerin en hacimli ve en önemlisi **İrk Bitig** (Fal Kitabı) adını taşıyan eserdir. Eseri yayımlayan Thomsen bunun 9.yüzyıla ait olduğu görüşündedir.(Tekin, 1997: s, 30)

5. SOGUT VE UYGUR ALFABESİYLE TÜRKÇE METİNLER

UYGUR ALFABESİ										
Initial	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀
Medial	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀
Final	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀
Latin	e	a/e	w/v	γ	o/u	ö/ü	z	ž	x	q
Initial	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀
Medial	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀
Final	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀	◀
Latin	k/g	d	m	n	b/p	č	r	s	š	t

Türklerin runik yazıdan sonra ve Arap alfabesinden önce kullanmış oldukları alfabeler içinde en önemlisi hiç şüphesiz Uygur alfabesidir. Uygur alfabesi Türklerce öyle uzun süre ve yaygın bir şekilde kullanılmıştır ki bu alfabeyle “Türk Alfabesi” adını vermek hiç de yanlış olmaz. Bilindiği gibi Kâşgarlı Mahmut da Uygur alfabesine Türk Yazısı demektedir. Uygur alfabesi Sami kökenli Soğd alfabesinden, daha doğrusu bu alfabenin kursive, yani işlek türünden çıkmıştır.

Uygur alfabesinin Soğd kökenli olması Uygurların uzun süreler Soğdlarla kültürel, ticari ve siyasi ilişkileriyle açıklanabilir. Soğd kelimesi hem ülke hem de bir kavim adıdır. İrani bir kavim olan Soğdluların anayurdu, büyük ihtimalle, antik çağda **Soğdiane** olarak bilinen, Amu derya ile Sır-derya nehirleri arasındaki verimli Zerefşan vadisidir. Bu da aşağı yukarı günümüzde Özbek Cumhuriyetinin topraklarıdır.

Mülayim ve barışsever bir halk olan ve daha çok ticaretle uğraşan Soğdluların eski Türklerle ilişkileri daima dostça olmuştur. Türkler bu kavme Soğdak adını vermişlerdir.

Orta İran dillerinden biri olan Soğdçanın en eski belgesi Doğu Türkistan’ın doğu ucundaki Tun-huang’da bulunmuş ve M.S.312 yılından kalma bir mektuptur. Göktürklerden kalma belgeler Soğdçanın I.Göktürk Kağanlığı döneminde yazı dili olarak kullanıldığını göstermektedir.

Soğdlar ve Soğdcaya gösterilen rağbet Moğolistan Uygur Kağanlığı döneminde de devam etmiştir. Bilindiği gibi üçüncü Uygur Hükümdarı Böğü Kağan Soğdlu maniheist misyonerlerin telkinleriyle 762 yılında Mani dinine girmiş ve bu dini devlet dini olarak kabul etmişti. Güney Gobideki Servey dağı eteklerinde bulunan **Servey Kitabesi**, Soğdca ve Türkçe olarak iki dilde yazılmıştır. 9. yüzyılda dikilen Karabalasagun Kitabesi de bilindiği gibi Türkçe, Soğdca ve Çince olmak üzere üç dilde yazılmıştır.

Moğolistandaki Uygur devletinin Kırgızlar tarafından yıkılmasından sonra Doğu Türkistan'a, tarım havzasına göçen ve burada 400 yıl sürecek bir Hanlık kuran Uygurların Soğdlularla ilişkileri bu topraklarda daha da artmıştır.

Sami kökenli Soğd alfabesinde 18 harf vardır. Türkçenin 8 ünlüsü **elif** ve **ye** harfleri ile yazılır. Soğd alfabesindeki ünsüz işaretleri Türkçe için son derece yetersizdir.

Soğdcayı ve Soğd yazısını öğrenen Uygurlar bu yazının işlek türünden kendileri için yeni bir alfabe geliştirmişlerdir. Genellikle Uygur yazısı olarak bilinen ve Uygurlara maledilen bu yazı önce belki de diğer Türklerce kullanılmış, 9. yüzyıl ortalarında Koço Uygur devletinde çoğunluğu Uygurların teşkil etmesi nedeniyle buna Uygur yazısı adı verilmiştir. Ünlülerin gösterilmesi bakımından Soğd yazısı ile Uygur yazısı arasında bir fark vardır. Soğd yazısında kelime içi ünlüleri de kelime başı ünlüler gibi Elifli yazıldığı halde, Uygur yazısında bir tür tasarrufa gidilmiş ve dört yuvarlak ünlü sadece bir **Ve** ile (ı, i) ünlüleri de sadece **Ye** ile gösterilmiştir.

Uygur alfabesi, Türkçenin yazımı için elverişli olmadığı halde, Türklerce 8.yüzyıl ortalarından 18.yüzyıl başlarına kadar yani aşağı yukarı bin yıl gibi çok uzun bir süre kullanılmıştır. Uygurca yazma ve basma eserler Avrupalı bilginler tarafından yüzyılın başlarında Doğu Türkistan'da Turfan'da yapılan kazılarda ele geçirilmiştir(Tekin, 1997: s. 46).

Uygur alfabesiyle yazılmış olan eserlerin büyük çoğunluğunu Budizm, Maniheizm ve Hristiyanlıkla ilgili dini metinler oluşturmaktadır.

Bu yazmaların en eskileri Maniheizmle ilgili olup 8. yüzyıl ortalarından kalmaz. Budist muhitinde meydana getirilmiş olan eserler daha çok Çince, Sanskritçe, Toharca ve Soğdca yapılmış çevirilerdir. Bunlar arasında en önemlileri 9. yüzyılda Toharcadan çevrilmiş olan **Maitrisimit** (Maiterya Bodhisattva ile Karşılaşma), Beşbalıklı Şingku Seli Tutung tarafından 925 ile 950 tarihleri arasında Çince'den çevrilmiş olan **Altun Yaruk** (Suvarnaprabhasa) isimli eserlerdir.

Uygur yazısını Türklerin İslamiyeti kabüllerinden sonra da kullandıkları bilinmektedir. Örnek olarak Kutadgu Bilig'in üç nüshasından biri olan **Viyana Nüshası Uygur alfabesi** ile yazılmıştır. Bu nüsha 1439 yılında Herat'ta istinsah edilmiştir. Yine bilindiği üzere Atabetü'l Hâkayık isimli eserin en iyi nüshası Uygur yazısı ile yazılmıştır. Bu nüsha 1444'te Semerkand'da kopye edilmiştir.

Uygur yazısının 15.yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'da, Osmanlı Sarayında kullanılmış olduğunu biliyoruz. Fatih Sultan Mehmet'in Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a karşı giriştiği seferin zaferle sonuçlanmasından sonra 30 Ağustos 1473 tarihinde Karahisarda yazdırttığı yarlık, Uygur alfabesiyledir ve Fatih sarayında görevli bahşılardan **Şeyhzade Abdürrezzak Bahşı** tarafından yazılmıştır. Osmanlılarda Uygurca yazan kâtiplere **bahşı** adı verilmekteydi. Topkapı sarayında bulunan bu yarlık Reşit Rahmeti Arat tarafından yayınlanmıştır.

Son olarak şunu da belirtelim Uygur yazısı Türklerden Moğollara da geçmiş ve Klasik Moğolca yüzyıllarca bu alfabe ile yazılmıştır. Moğolların bu yazıyı Türklerden 12. yüzyılın ikinci yarısında aldıkları sanılmaktadır.

6. BRAHMİ ALFABESİYLE TÜRKÇE METİNLER

Eski Türkçe'nin (Uygurcanın) yazımı için kullanılan alfabelerden biri de *Brahmi yazısıdır*. Brahmi yazısı adından da anlaşılacağı gibi Hint kökenli bir yazıdır. Budizm ile birlikte Orta Asya'ya gelmiş ve her şeyden önce Sanskritçe dini metinlerin yazımı için kullanılmıştır. Bu yazıyı Orta Asya'da ilk kez kullananların Budist Toharlar veya Sakalar

olduğu sanılmaktadır. Toharlar bu yazıya bazı yeni işaretler ilave etmişler ve onu geliştirmişlerdir. Budist Uygurlar işte bu Toharlarca tadil edilmiş yazıyı almışlar, kendileri de bu yazıda bazı değişiklikler yapmışlardır.

Brahmi yazısı bir hece yazısıdır. Bu yazıda her işaret ya belirli bir ünlüyü ya da belirli bir ünsüzle onu izleyen bir “a” ünlüsünü, yani “pa, pha, ba, bha” vb. tarzında açık bir heceyi gösterir. Bir işaretin “a”dan başka bir ünlüyü göstermesi isteniyorsa, o takdirde işarete küçük bir ilave yapılmaktadır. Bir önceki işaretin üzerine konulan ince yatık bir çizgi ve asıl işaretin üzerine konulan bir nokta o işaretin ünlüsüz okunacağını göstermektedir.(Tekin, 1997: s, 52)

Brahmi yazısı Grek ve Ermeni yazısı gibi soldan sağa doğru yazılmaktadır. Bu yazının kökeni kesin olarak bilinmiyorsa da Sami alfabesinin uzak sürgünlerinden biri olduğu söylenebilir. Hint alfabesinin çekirdeğini teşkil eden birkaç işaretle en eski kuzey Sami alfabesindeki harfler arasında gerek şekil gerekse ses değeri bakımından büyük benzerlikler vardır. Hintliler 22 Sami işaretinden bazılarına farklı değerler verdikleri gibi yazıya bazı yeni işaretler ilave etme gereğini de duymuşlar ve bunu çabucak yapmışlardır. Sami kökenli işaretlerden Brahmi yazısında tuhaf görünmelerin en önemli nedenlerinden biri de Hintlilerin harfleri satır çizgisinin üstüne değil de altına yazmak alışkanlığında olmalarıdır. Hint yazısında böylece harfler baş aşağı gelmiş ve çamaşır ipi görünümünü kazanmışlardır.

Brahmi alfabesindeki ünlü işaretleri Türkçenin ünlülerini yazmaya elverişli olmadıklarından, açık e, normal e, ö, ve ü ünlülerini yazmak için türlü işaret guruplarından yararlanılmıştır. Brahmi yazısındaki **ünsüz + a** şeklindeki hece işaretlerinin toplam sayısı 35’dir. Sanskritçenin fonolojik yapısı gereği ortaya çıkan bu hece işaretleriyle Türkçe kelimelerin yazılışı çok değişik ve şaşırtıcı bir hâl almaktadır. Örneğin **toz tuprak** gibi iki kelimelik bir ibare Brahmi yazısı ile **to ztu pra k** tarzında yazılmaktadır. Buna benzer daha çok sayıda farklılıklar vardır.

Görüldüğü gibi brahmi yazısı öğrenilmesi ve öğretilmesi oldukça zor bir yazıdır. Fonetik incelikler göstermesi bakımından dakik bir yazı sayılsa da kolay ve pratik olmadığından eski Türkler arasında

pek yayılmamış, Turfan ve civarı gibi dar bir coğrafi bölgede nispeten kısa bir süre kullanılmıştır. Brahmi yazısı eski Türkler arasında 10 ve 11.yüzyıllar arasında kullanılmıştır.

Brahmi yazılı eski Türkçe metinlerin sayısı azdır. Turfan'da bulunup Berlin'e getirilen Brahmi yazılı Eski Türkçe (Uygurca) metinlerin sayısı 100 civarındadır. Bunların hemen hepsi tam yazmalar olmayıp yazma parçaları veya parçacıklarıdır. Brahmi yazılı Uygurca metinler içerik bakımından tıp, takvim vb. gibi konularla ilgili örneklerdir.

7. TİBET ALFABESİYLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER

Türklerin Tibet ve Tibetlilerle olan ilişkilerinin başlangıcı 8.yüzyıla kadar gitmektedir. Orhon yazıtlarında Türklerin güneyde Tibet yakınlarına kadar sefer ettikleri anlatılmaktadır. Tibet kralının, Kültigin'in 732'de yapılan cenaze törenine, kendisini temsil etmek üzere bir bakan gönderdiğini yazıtlardan öğrenmekteyiz. Ayrıca Türk-Tibet ilişkileri eski Tibet kaynaklarına da yansımıştır. Bu kaynaklarda Türklerden, Karluklardan, Kırgızlardan ve Türgişlerden bahsedilmektedir.

Kırgızlar Moğolistan'daki Uygur egemenliğine son verince Uygurlar güneye, Koço ve Kansu bölgelerine göç ettiler. Kansu bölgesi 848 yılına kadar Tibet egemenliğinde idiler. Kansu Uygurları 866 ile 872 yılları arasında Tibet egemenliğine son verdiler ve burada küçük bir devlet kurdular. Ancak Çin kaynaklarından öğrenildiğine göre buradaki Tibet varlığı ve Tibet kültürü uzun süre devam etmiştir. Kansudaki Uygur egemenliğine 1028'de Tangutlar son verdiler. Ancak bu Türk-Tibet ilişkilerinin sonu olmadı. Kültürel ilişkiler uzun süre devam etmiştir. Çin-Tibet Budizmi etkisiyle yazılmış Uygurca yazmalar Türk-Tibet kültürel ilişkilerinin bölgedeki Türk egemenliğinden sonra da sürüp gitmiş olduğunu göstermektedir.

Tun-huang Budist manastırı kitaplığında ele geçen Tibetçe ve Uygurca yazmalar arasında Tibet yazısı ile yazılmış 41 satırlık Uygurca bir Budist ilmihali de bulunmuştur.

Tibet yazısı 7. yüzyılın ikinci yarısında Hindistan'a gönderilen Tibetli bir bakan tarafından Brahmi alfabesi örnek alınarak meydana getirilmiştir. Tibet alfabesindeki her ünsüz işareti ayrıca belirtilmemişse o ünsüzle başlayıp /a/ ile biten bir heceyi gösterir. Bu nedenle Tibet yazısı bir hece yazısı sayılır. Tibetçe diğer bütün diller gibi, yüzyıllar boyunca birçok fonetik değişmeye uğramışsa da Tibetçenin yazım kuralları hemen hemen hiç değişmeden kalmıştır. Tibet alfabesinde 30 ünsüz işaretinden başka 5 ünlü işareti vardır. Tibet alfabesinin özelliklerine bakıldığında Tibet yazısı Tibetçe'nin hece yapısına göre hazırlanmış bir alfabe olduğundan birçok Türkçe kelimenin yazılışında fazla ünsüzler göze çarpmaktadır. Örneğin Türkçe vücut anlamına gelen **etüz** kelimesi Tibetçe metinlerde **eddus** şeklinde yazılmaktadır. Ünsüz fazlalığı bu kelimedede hemen göze çarpmaktadır (Tekin, 1997: s, 64).

Sonuç olarak Türkçe metinleri Tibet alfabesiyle yazma girişimi tam anlamıyla başarıya ulaşmış değildir. Fonetik bakımdan bazı noktalarda pürüzler çıkmaktadır.

8. SÜRYANI ALFABESİYLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER

Türkçenin yazımında kullanılan alfabelerden biri de Süryani alfabesidir. İlk Süryani yazısı Sami(Semitic) kökenli Arami yazısının işlek türünden çıkmıştır. Bu yazı sağdan sola yazılır ve 22 ünsüz işaretinden oluşmaktadır. Harflerin sırası İbrani yazısındaki gibidir. Süryani harflerinin çoğunun, Arap alfabesinde olduğu gibi, kelimenin başında, içinde ve sonunda olmalarına, bitişik veya ayrı yazılmalarına göre az-çok değişik şekilleri vardır. *Alaf*(') w, y harfleri, öbür **Sami alfabelerinde** olduğu gibi ünlüleri göstermek için kullanılmaktadır. İlk örnekleri M.Ö. 1.yüzyıla kadar giden **Süryani yazısının** ünlü sistemi, 8.yüzyılda harflerin altına ve üstüne konulan hareketlerle daha da geliştirilmiştir. Süryani yazısının en önemli türlerinden biri *Estrangelo* yazısıdır.

Günümüzde araştırmacılar **Süryani yazısı** ile yazılmış birçok mezar kitabesi bulmuşlardır. 13. ve 14. yüzyıldan kalma bu kitabelerin çoğu Süryani dilinde, bir kısmı ise Süryani yazısı ile fakat tamamen

Türkçedir. Süryani dilinde yazılmış olan kitabelerde de gerek kişi adı gerekse 12 hayvanlı Türk takvimine ait yıl adları olarak birçok Türkçe kelime bulunmaktadır. *Semiçeriye* (Yedisu) bölgesinde yaşamış Türklerle ait olan bu kitabeler geçen yüzyıl sonlarında yayınlanmıştır. Türkçe kitabelerin ve Süryani dilinde olan kitabelerdeki Türkçe kelimelerin okunup anlaşılmasında Chwolson'a ünlü Türkolog Radloff yardımcı olmuştur.

Sonuç olarak Süryani alfabesiyle yazılan Türkçe kelimelerin sayısı oldukça sınırlıdır.

9. ERMENİ ALFABESİYLE TÜRKÇE METİNLER

Türkçenin yazımında kullanılan alfabelerden biri de Ermeni alfabesidir. Türkçeyi Ermeni yazısıyla yazanlar, Ukrayna-Polonya Ermenileri ile Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti tebası Ermeni asıllı vatandaşlardır.

Doğu Anadolu ve Güney Kafkasya'daki Bagratid Ermeni devleti 11.yüzyıl ortalarında Selçuklu akınları ile yıkıldıktan sonra Ermenilerin büyükçe bir kısmı Gürcistan'a, Kilikya'ya ve Kırım'a göç etmişlerdir. Kırım'da özellikle 13. ve 14. yüzyıllarda birçok Ermeni kolonilerinin belli başlı merkezleri Kefe, Salgat ve Sudak şehirleri idi. Bunlardan sonuncusu Kıpçak devletinin başlıca ticaret merkezlerinden biriydi. Rusya'ya, Bizans'a ve Mısır'daki Memlük devletine gidip gelen ticari mallar buradan sevk olunuyor ve dağılıyordu.13.yüzyılda bir Türk ülkesi haline gelen Kırım'da göçmen olarak bulunan Ermeniler, Kıpçak Türkleri ile sıkı bir ilişki içinde bulunuyorlardı. Bu sıkı ticari ilişkiler Ermenileri Kıpçak dilini öğrenmeye itmiştir. Zamanla kendi dillerini, dinlerini muhafaza etmekle beraber tamamen Kıpçak dilini benimsemişlerdir.

Ana dilleri olan Ermeniceyi kendi arzuları ile bırakıp Kıpçak Türkçesi ile konuşup yazan Ukrayna – Polonya Ermenilerinden Ermeni yazısıyla fakat Türkçe pek çok yazma eser kalmıştır. Bu belgeler bu gün Avrupa'nın değişik kütüphanelerinde mevcuttur.

Ermeni Kıpçakçasının yanı sıra bir de Ermeni Türkçesi ve onunla meydana getirilmiş bir edebiyat vardır. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde Kafkasya ve İran'da yaşayan Ermeni şair ve edebiyatçıları kendi yazıları ile fakat Türkçe ve Azeri lehçesinde eserler vermişlerdir.

11. OSMANLI TÜRKÇESİ ALFABESİYLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER

Tarih boyunca Türk dilinin yazımı için kullanılmış olan alfabeler arasında en uzun süreli ve en yaygın hiç şüphesiz ki Arap alfabesidir. Gerçekten bu alfabe Türklerin İslam dinini kabul etmeye başladıkları 10.yüzyıl ortalarından 20.yüzyıl ortalarına kadar, yani 1000 yıl gibi çok uzun bir süre tarihi ve modern Türk dil ve lehçelerinin yazımı için kullanılan tek alfabe olmuştur.

Arap yazısı Kuzey Sami alfabesinin Arami koluna bağlı bir yazı sistemidir. Bu yazı aslen Arap oldukları halde Arami dilini veya Arami dilinin Nabati lehçesini konuşan Nabatilerin yazılarından gelişmiştir. Gerçekten Sina yarımadasında bulunan en yeni Nabati kitabeleri 3. ve 4. yüzyıllar ile en eski Arap kitabeleri 6.yüzyıl arasında Arap alfabesiyle yazılmış Arapça en eski dil anıtları **Zebed** ve **Narran** kitabeleridir. Fenike, Arami ve Nabati gelişim çizgisi ile oluşan Arap alfabesi Hicret'ten sonra yani 7. ve 8. yüzyıllarda iki ana türde gelişim göstermiştir. Bunlardan birincisi **Kûfi** ikincisi ise **Nesih** yazı türüdür. Köşeli harf şekillerinden oluşan kûfi yazı 12. yüzyıla kadar daha çok kitabe, sikke ve mushaf yazımında kullanılmış, ondan sonra kullanımdan düşmüştür. Ancak kûfi yazı ortadan kalkmadan önce 11. yüzyılda **Mağribî** denilen ve Kuzey Afrika ülkelerinde kullanılan Arap yazısını doğurmuştur. (Tekin, 1997: s,72)

Yuvarlak hatlı harf şekillerinden oluşan **Nesih** yazısı daha çok Mısır'da 7.yüzyıldan itibaren papirüs üzerine yazılmaya elverişli bir yazı türü olarak gelişmiş ve bugünkü Arap alfabesinin esasını oluşturmuştur.

Arap yazısı aslında bütün Sâmi alfabelerinde olduğu gibi, sadece ünsüzleri gösteren harflerden oluşur. Başlangıçta 22 ünsüzden oluşan alfabe Arapçanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere, sonradan 6 harf daha eklenmiştir.

Arap harfleri başlangıçta noktasızdır. Daha sonra belki de Süryani alfabesi örnek alınarak Arap yazısında birbirine çok benzeyen harfleri ayırt edici noktalar kullanılmaya başlanmıştır. Noktalı Arap harfleri İslamiyetin ilk yıllarında kullanılmış olduğuna göre alfabedeki bu yeniliğin daha cahiliye döneminde yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Süryani alfabesinden alınmış bir başka yenilik ise hareke sistemidir. Arap yazısında hareketler başlangıçta harflerin üst, iç ve alt kısımlarına konulan noktalardan ibarettir.

Habeşçe dışındaki bütün Sâmi dilleri gibi, Arapça da sağdan sola yazılmaktadır. Bazı harfler kendilerinden sonra gelen harflerle birleşmez. İranlılar İslamiyeti kabul edip dillerini Arap yazısı ile yazmaya başladıktan sonra Farsçanın ihtiyacına göre alfabeğe 4 harf daha ilave etmişlerdir. İranlıların icadı olan bu harfler **p, ç, g, kâf ve j** dir. Böylece Arap alfabesindeki harf sayısı 32'ye yükselmiştir. İranlılardan sonra İslamiyeti kabul eden Türkler de ne Arapça ne de Farsça'da bulunmayan **geniz n'si** için sağır kef adı verilen bir harf icad etmişlerdir.

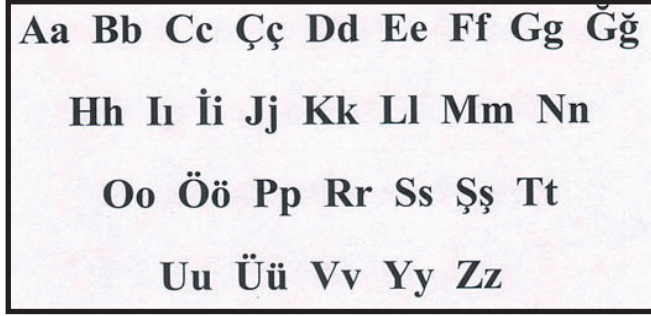
Türkçeyi Arap harfleri ile ilk kez yazanların 10.yüzyıl ortalarında İslâm dinini kabul eden Karahanlılar olduğu şüphesizdir. Bugünkü bilgilerimize göre Arap harfleri ile yazılmış en eski Türkçe kelimeler ve metin parçaları Kâşgarlı Mahmûd'un 1073'te tamamladığını bildiğimiz **Dîvânu Lugâti't – Türk** adlı Türkçe – Arapça sözlüğündekilerdir. Bu sözlüğün bize kadar gelen tek nüshası vardır.

Divan ile hemen hemen aynı tarihte telif olunan diğeri bir eser de **Kutadgu Bilig'dir**. Reşit Rahmeti Arat'a göre bu eserin orijinali Uygur harfleri ile yazılmıştır. Eserin bize kadar ulaşan üç nüshasından ikisi bilindiği üzere Arap harfleri ile yazılmıştır. Kutadgu Bilig'in Arap harfli nüshalarında benimsenen imlâ sistemi tamamen Kâşgarlı'nın imlâ sisteminden farklıdır. Kutadgu Bilig eserinde Uygur imlâ sistemi uygulanmıştır.

Doğu Türkçesi ve Anadolu Oğuzcası dışında Arap harfleri ile yazılmış başka bir Türk lehçesi de daha doğrusu Türk dili daha vardır ki o da Bulgar Türkçesidir. Volga havzasında 14.yüzyıl ortalarına kadar devlet kurmuş olan Bulgar Türkleri 10.yüzyıl ortalarından itibaren İslâm dinini kabul etmiş ve öbür Türk dillerinden tamamıyla farklı olan dillerini Arap alfabesi ile yazmışlardır. Karahanlılardan sonra İslâm dinini ilk kabul eden Türk topluluğu Volga Bulgarları olmuştur.

Burada kısaca değinmeye çalıştığımız ve 9. yüzyıldan 1 Kasım 1928 tarihine kadar kullandığımız ve çok sayıda eser verdiğimiz Arap yazısı tarihi seyir içerisinde Türk kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir yere sahiptir.

12. LATİN ALFABESİYLE ESKİ VE YENİ TÜRLÜ TÜRKÇE METİNLER

Türkiye Türkçesi'nin yazımında kullanılan en son alfabe bilindiği gibi Latin alfabesidir. Eski SSCB'de konuşulan Türk dilleri için ise Latin alfabesi en sonuncusundan, yani Kiril alfabesinden, bir önceki alfabe olmuştur.

Türkiye'de pek çok kimse Türkçenin Latin harfleri ile 1 Kasım 1928 tarihinde yazılmaya başladığını sanmaktadır. Oysa gerçekte hiç öyle değildir. Türkçe 1928'den çok önce yabancılar tarafından Latin harfleri ile yazılmıştır. Türk dilinin yazımı için Latin harflerini kullanan bu yabancılar, Avrupalı seyyahlar, misyonerler, diplomatlar ve bilim adamları yani Türkologlardı. Bugünkü bilgilerimize göre, Latin alfabesi Türkçenin yazımı için ilk kez bundan 694 yıl önce kullanılmıştır. 14.yüzyıl başlarında aşağı Volga bölgesinde Kıpçaklar arasında Hristiyanlığı yaymaya çalışan Fransiskan misyonerleri vaazlarında kullanmak üzere Türkçe öğrenmişler ve birçok dinî metinleri, Hristiyan dua ve ilahilerini Latin harfleri ile Kıpçak Türkçe'sine çevirmişlerdir. Latin harfli bu Türkçe metinleri içeren kitabın adı **Kodeks Kumanikus**'tur. Anlamı ise Kuman El Yazmaları Külliyyatıdır. Yazımına 1303'te başlanan bu yazma kitapta ayrıca Latince, Farsça ve Türkçe gramer paradigmaları ile sözlükler, bir de Türkçe – Almanca söz listesi vardır. Türkçe metinler arasında çözümleri ile birlikte 46 Kıpçak bilmecesi de vardır. Türkçe metinler bir elden değil birçok elden çıkmıştır.

Türkçenin Latin harfleri ile yazımı Filippo Argenti tarafından 1533'te gerçekleştirilmiştir. Floransa şehrinin İstanbul temsilciliğinde sekreter olarak çalışan bu zat Galata'daki yabancı tüccarlara kılavuz olmak üzere **Türkçe Konuşma Kuralları** adlı küçük bir konuşma kitabı yazmıştır. Bu kitap ancak 1938 yılında tanıtılmıştır.

Aynı yüzyıl içinde Avrupa'da yayımlanan Latin harfli Türkçe metin İstanbul patriği ünlü Gennadios Scholarios'un Fatih Sultan Mehmed'in emri üzerine hazırlanmış olduğu **Hristiyan İtikatnamesidir**. Bu kitap daha sonra Grekçeye de çevrilmiştir. Avrupa'da Türkçenin Latin harfleri ile yazımı ancak Alman papaz Megiser tarafından 1612'de Leipzig'de yayımlanan **Dört Bölümde Türk Dilinin Esasları** adlı 320 sayfalık grameri ile az çok kurallaşmıştır. Bu eser Türkçenin Avrupa'da yayımlanan ilk grameridir.

Megiser'in gramerinden 60 yıl sonra 1672'de Almanya'da bir Macar diplomat tarafından **Türkçe – Latince Konuşma Kitabı** yayımlanmıştır. Bu kitap Türkçeyi başkalarına öğretmek üzere yazılmıştır. 1680 yılında Viyana'da yayımlanan **Osmanlıca - Türkçe - Arapça - Farça üzerine Dil Çalışması** isimli eser Avrupa'da Türkoloji çalışmalarını başlatan ilk bilimsel eserdir. Bu eserde Türkçe sözlerin yazımı için daha bilimsel ve sistemli bir yöntem izlenmiştir.

Daha sonraki yıllarda Türkoloji çalışmalarının hızlanmasıyla Avrupa'da basılan Türkçe gramer ve konuşma kitaplarının sayısı giderek daha da artmıştır. Latince, İtalyanca, Fransızca, Almanca ve İngilizce yazılan bu eserlerde az çok birbirinden farklı yazı çevirimi sistemleri kullanılmıştır. Macar Türkologlarından **Deny ve Nemeth** yazı devriminden önce yayımladıkları gramerleri latin harfleri ile yayımlamışlardır (Tekin, 1997: s, 98).

Latin alfabesi eski SSCB'de konuşulan Türk dillerinin yazımında da kullanılmıştır. Bu diller içinde Latin alfabesi ile yazılan ilk dil Yakutça'dır. Yakutça 1917'den 1939'a kadar Latin harfleri ile yazılmıştır. Latin alfabesi ile yazılan ikinci Türk dili Azericedir. Daha sonra diğer Orta Asya Türk dilleri çeşitli dönemlerde Latin harflerini kullanmışlar ve daha sonra kiril alfabesine geçmişlerdir. Günümüzde ise birçok Orta Asya Türk topluluğu Kiril alfabesinden tekrar latin alfabesine geçiş yapmışlardır.

Türkiye’de Türkçenin yazımı için Latin alfabesinin kabulü fikri bilindiği gibi ilk kez II. Meşrutiyet döneminde ileri sürülmüştür. Arap harfleri üzerinde yapılacak herhangi bir ıslahın işe yaramayacağını ileri süren bazı aydınlar en kestirme yol olarak Latin harflerinin kabulünü teklif etmişlerdir. Türk basınında ve fikir âleminde 1910’dan itibaren tartışılan bu fikre Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk de taraftar olmuş ve 1 Kasım 1928’de yaptığı yazı devrimi ile bu düşüncesini gerçekleştirmiştir(Tekin, 1997: s, 100).

Bu şekilde 1928’de gerçekleştirilen yazı devrimi ile Türkçe belgelerle izleyebildiğimiz 1300 yıllık tarihi boyunca ilk kez her sesinin, daha doğrusu her fonemin ayrı bir harfle gösterildiği mükemmel bir alfabeye kavuşmuştur.

13. KİRİL ALFABESİYLE YAZILAN TÜRKÇE METİNLER

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Ее	Ёё	Жж	Зз
a	b	v	g	d	e	jo	ž	z
[a]	[b]	[v]	[g]	[d]	[ye]	[yo]	[ž]	[z]
Ии	Йй	Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр
i	j	k	l	m	n	o	p	r
[i]	[y]	[k]	[l]	[m]	[n]	[o]	[p]	[r]
Сс	Тт	Уу	Фф	Хх	Цц	Чч	Шш	Щщ
s	t	u	f	x	c	ç	š	šç
[s]	[t]	[u]	[f]	[x]	[ts]	[tç]	[š]	[ç]
Ъъ	Ыы	Ьь	Ээ	Юю	Яя			
’	y	”	è	ju	ja			
silent	[u+]	silent	[e]	[yu]	[ya]			

Bilindiği gibi, Grek asıllı olan bu alfabe, *Kiril* adlı Bizanslı bir din adamı tarafından IX. yüzyılda geliştirilmiştir. Dağılan SSCB’nin bütün cumhuriyetlerinde kullanılan Türk Dili, Slav asıllı Kiril alfabesiyle yazılmıştır ve bazı Türk cumhuriyetlerinde yazılmaya devam edilmektedir.

Kiril harfleri, Türk Cumhuriyetleri arasında harflere farklı ses değerleri yüklenerek kullanıldığı ve bazı harflerde Rusçadaki ses değerlerini koruduğu için, Türkler arasında dil ve yazı birliğini sağlamak yerine farklılaşmaya ve ayrılıklara sebep olmuştur.

Türk Cumhuriyetleri, 1990'dan sonra bağımsızlıklarını kazanınca Kiril alfabesinin yerine Latin alfabesini kullanma kararı almışlar; *Azerbaycan, Türkmenistan* gibi ülkelerde de uygulamaya geçilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak şu ana kadar incelediğimiz alfabelere baktığımız zaman Türkçenin tarih boyunca değişik hacimlerde eserleri de göz önüne aldığımızda- 12 alfabeyle yazılmış olduğunu görüyoruz. Türkçenin 12 çeşit alfabeyle yazılmış olması onun tarih süreci içerisindeki geniş etki alanını ortaya koymaktadır. Burada şunu da unutmamak gerekir. Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabelerle Türkçenin yazımında kullanılan alfabe sayısı aynı değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi bazı alfabeler yalnız onu kullanan topluluk ya da devletlerce Türkçenin yazımında kullanılmışlardır. Bunların ardındaki sebepler de yukarıda tarihi ve kültürel bir çerçevede içerisinde ele alınmıştır.

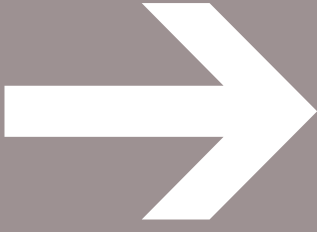
KAYNAKLAR

CAFEROĞLU, Ahmet, 1958, *Türk Dili Tarihi*, Enderun Kitabevi, İstanbul.

GÜZEL, Abdurrahman (Haz.), 1996, *G. Neméth, Vidin Türkleri* (Die Türken von Vidin), İstanbul.

KODAMAN, Bayram, 1991, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara.

TEKİN, Talat, 1997, *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*, Simurg Yay., İstanbul.

3 BÖLÜM

*CUMHURİYET DÖNEMİNDE
TÜRK DİLİ
ÜZERİNE ÇALIŞMALAR*

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRK DİLİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

A. Cumhuriyet Döneminde Türk Dili Üzerine Çalışmalar

Türk Dili çeşitli aşamalardan geçerek bugün kullandığımız boyutuna ulaşmıştır. Bu duruma gelene kadar çok farklı mecralardan geçmiştir. Türk Dilinin bilinmeyen karanlık dönemlerini hariç sayarsak Eski Türkçeden itibaren başlayarak bazı etkiler gözlenmiştir. Köktürkçe döneminde sade bir dil kullanılmasına rağmen Uygur Türkçesi döneminde Türk diline oldukça fazla yabancı sözcük girmiştir. Daha sonra Karahanlı Türkçesi döneminde İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arapça etkisi de girmiştir. Orta Türkçe döneminde Türk dilinin Güney Batı grubu Anadolu'ya gelerek Oğuz grubu oluşturan Türkler, burada önce karışık bir dil oluşturmuş daha sonra da Eski Anadolu Türkçesi dediğimiz dönem başlamış ve bu dönem 13.ve 15.yüzyıla kadar devam etmiştir.

Daha sonra bir uç beylik olan Kayı Boyu büyümeye başlamış ve 15. ve 19. Yüzyıl sonuna kadar Osmanlı Türkçesi dönemi dediğimiz dönem oluşturmuştur. Bu dönem de kendi içinde çeşitli dönemlere ayrılmıştır. Özellikle 16. yy. ve 17.yy. en verimi seviyesine ulaşmış ve bundan sonra bir düşüşe geçmiş özellikle 19.yy'ın sonunda mecrasından çıktığı görülür. Bunun fikir babalığını Ziya Gökalp'in yaptığı ve Ömer Seyfettin'in ve arkadaşlarının yürüttüğü **Genç Kalemler** dergisinde çıkan *Yeni Lisan* makalesiyle dilde sadeleşme hareketi başlar.

1924 tarihli Teşkilât-ı Esâsiye'nin 2. maddesinde, "Türk devletinin resmi dili Türkçedir." cümlesi yer alır.

Bu dönemde Atatürk'ün talimatıyla Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kurulur. Bu kurumlar aracılığıyla Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gönderilen uzmanlar tarafından tarama ve derleme faaliyetleri başlatılır. Taranan masallar, ninniler, ağıtlar, halk hikayeleri, masallar arşivlenir ve türler içinde geçen, günümüzde unutulmuş sözcükler tarama dergilerinde yayımlanır. Tarama ve derleme çalışmalarında Pertev Naili Boratav ve Ahmet Kutsi Tecer gibi bilim adamı ve uzmanlar görev alır. Bunların dışında Nurullah Ataç gibi dilin sadeleşmesi yönünde bireysel çabalar ortaya koyanlar da

vardır. Örneğin Nurullah Ataç, yazılarında kitap yerine betik, edebiyat yerine yazın, şiir yerine yır, şair yerine ozan sözcüklerini kullanmıştır. Bunlardan bazıları tutmuş, bazıları da tutmamıştır.

Yabancı kökenli bütün kelimeleri dilden atarak yerlerine Öz Türkçe olanlarını koyma hareketi böylece son bulmuş oluyordu. 1935'ten sonra Atatürk'ün konuşmalarında da artık Öz Türkçe denemelerine rastlamıyoruz. Esasen bu denemeler, bazı devlet adamlarının birkaç konuşmasıyla, bazı gazete yazılarıyla ve birkaç küçük kitapla sınırlı kalmıştır. Hiçbir edip ve şair, edebi eserlerini bu dille yazmamıştır. Ancak bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesi işine Atatürk sonuna kadar devam etmiş ve bugün kullandığımız bazı geometri terimlerini bizzat türetmiştir. Öte yandan bu hareket sonunda özel, genel, siyasal, önem, kural, okul gibi bazı kelimeler, yanlış türetilmiş olsalar da dile girmişlerdir (Ercilasun, s.20).

Başlangıçlı Tanzimat dönemine kadar giden dilde reform sorunu 1928'de yani bundan tam 65 yıl önce gerçekleştirilen yazı devriminden sonra ve onun doğal bir sonucu olarak yeniden ele alındı. 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kuruldu ve aynı yılın güzünde "*Türk dilini menşelerine, ilmi, medeni ihtiyaçlara ve müstakbel inkişafına göre tetkik ve tesbir etmek üzere*" **İstanbul'da Dolmabahçe** Sarayı'nda **I. Türk Dil Kongresi** toplandı. Böylece, Tanzimat döneminde gazeteciliğin gelişmesi ile başlayan ve II. Meşrutiyet dönemindeki Yeni Lisan hareketinden beri de başlıca şair, yazar ve gazetecilerin çabaları ile sürdürülen dil reformu ilk olarak Cumhuriyet döneminde ele alınıyor ve resmi bir nitelik kazanıyordu (Tekin, s.4).

Bilindiği gibi Cumhuriyet devrinde Türkiye Türkçesini etkileyen olumlu veya olumsuz pek çok gelişme veya olaylar meydana gelmiştir. Bu cümleden olarak; *Harf inkılâbı, Türk Dil Kurumunun kurulması, basın-yayın imkânlarının gelişmesi, okuma-yazma ve okullaşma oranının artması, dilde sadeleştirme çalışmaları, Cumhuriyet devrinde Türkçenin gelişmesini etkileyen ana unsurlardır.* Bun çalışmaları aşağıda kısa anekdotlarla vermeye çalışalım:

1.İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü

Cumhuriyetin 29 Ekim 1923'te Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk tarafından ilânından sonra Atatürk, Köprülüzâde Mehmed Fuad'ı (Ord.

Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü) İstanbul Darülfünun bünyesinde Türk kültürünü ve medeniyetini dil, edebiyat, folklor vd gibi sahalarda inceleyecek, araştırarak ve bunların sonuçlarını yayımlayacak bir ilim müessesesi kurmak ile görevlendirdi. Takriben bir yıllık bir hazırlık döneminden sonra 12 Kasım 1924 (12 Teşrinisânî 1340)'te Atatürk'ün başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nun 1111 numaralı kararı ile İstanbul Darülfünun Edebiyat Şubesi'ne bağlı bir ilim ve kültür yuvası olan Türkiyat Enstitüsü kuruldu. Türkiyat Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti'nde Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan ilk ve tek ilmî enstitüdür.

Türkiyat Enstitüsü, 1924-1982 yılları arasında Türkiyat Enstitüsü, 1982-1991 yılları arasında da 2547 sayılı üniversiteler kanununun gereği olarak Türkiyat Araştırma Merkezi adı ile 67 yıl Edebiyat Fakültesi Dekanlığına bağlı olarak faaliyet gösterdi. Son olarak 16 Ocak 1991'de kabul edilip 24 Ocak 1991 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan 3699 sayılı kanunla İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü adlı bir teşekkül olarak yeniden yapılandı.

Enstitü müdürlerinin ilim sahalarından da açıkça görüleceği üzere Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün ana çalışma sahası Türk dili ve edebiyatı sahası idi. Ancak 3699 sayılı kanunla Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nün ana çalışma sahası Türk dili ve Edebiyatı, Türk Tarihi ve Türk Sanatı olmak üzere üç anabilim dalı şeklinde tespit edilmiştir.

Türkiyat Enstitüsü'nün ilk binası İstanbul Üniversitesi merkez binası girişinde hâlen Profesörler Evi olarak kullanılan binadır. Enstitü 1948 yılında Beyazıt Hamamı arkasındaki Seyyid Hasan Paşa Medresesi'ne geçmiştir. Edebiyat Fakültesi ile yan yanadır. 1989 yılından itibaren kendisi için özel olarak yapılan Fatih Parkı karşısında Horhor'daki beş katlı 2000 m² kullanım alanına sahip yeni binasına yerleşmiştir.

1922 yılında Sovyet Türkoloğu Nikolay A. Katanov'un 3000 altın liraya alınan 7325 ciltlik kütüphanesi, Enstitü Kütüphanesinin çekirdeğini teşkil etmiştir. 1931 yılında satın alma yolu ile 10.000'den fazla kitaba sahip olan kütüphanede hâlen 55.000'den fazla kitap vardır. Yapılan kitap bağışları arasında 1955 yılında Hüseyin Sadettin Arel'in Türk mûsikisi ağırlıklı kütüphanesi başta olmak üzere 1968 yılında Prof. Dr. Hamit Ongunsu'nun 1971 yılında Halit Ziya Uşaklıgil'in, 1973 yılında Sultan Beg'in, 1974 yılında Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, 1980 yılında Mehmet Behçet Yazar'ın, 1995'te Prof. Dr.

Muharrem Ergin'in, 2000 yılında Prof. Dr. Osman Nedim Tuna'nın ve Prof. Dr. Oktay Aslanapa'nın bağış kitapları sayılabilir. Bütün bunlara ilâveten Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrenci ile öğretim üye ve yardımcılarının hazırladıkları 2360 lisans, yüksek lisans ve doktora tezi de kütüphanenin özel bir bölümünü teşkil eder.

2.Konya Ortaöğretim Muallim Mektebi/Türkçe Bölümü

Gazi Üniversitesinin kuruluşu Cumhuriyetin ilanından hemen sonra Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının Ankara'da bir enstitü kurulması girişimiyle başlar. Kurulacak bu enstitünün temel amacı yeni Türkiye'nin öğretmen ihtiyacını karşılamaktır.1926 yılında Orta Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü olarak Konya'da açılan okul, 1924 yılında Ankara'da açılan Musiki Muallim Mektebi ve Gazi Erkek İlk Muallim Mektebi birleştirilir ve günümüzde Gazi Üniversitesi Rektörlük binası olarak kullanılan bina Orta Muallim Mektebi ve Gazi Terbiye Enstitüsü adını alır, Musiki Muallim Mektebi de Enstitü'ye bir bölüm olarak eklenir. Daha sonraki yıllarda Okul, bünyesinde açılan pedagoji ve filoloji bölümleriyle kısa sürede öğretmen yetiştirmede ülkenin öncü ve önder bir eğitim kurumu olur. Adı 1929 yılında 'Gazi' adı başa getirilerek Gazi Orta Muallim Mektebi olarak değiştirilir ve 1976 yılına kadar bu adla eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren okul, 1976 yılında ise Gazi Eğitim Enstitüsü adını alır.

3. Harf İnkilâbı

Harf Devrimi, Türkiye'de 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı "Yeni Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında Kanun"un kabul edilmesi ve yeni alfabenin yerleştirilmesi sürecine genel olarak verilen isimdir. Bu yasanın kabulüyle o güne kadar kullanılan Arap harfleri esaslı Osmanlı alfabesinin resmîyeti son buldu ve Latin harflerini esas alan Türk alfabesi yürürlüğe kondu. Türk alfabesinin içeriği, Latin harflerini yazı sistemlerinde kullanan diğer ülkelerin alfabeleriyle birebir aynı olmayıp Türk dilinin seslerini karşılamaları amacıyla türetilmiş büyük ve küçük harfleri bulundurmaktadır. Bunun yanı sıra Türk alfabesindeki harflerin okunuşları Batı dillerindeki harflerin okunuşlarından farklıdır.

Yeni harflerin kullanımıyla ilgili yasa 3 Kasım 1928’de yürürlüğe girmiş, böylece Türkçe, Latin harfleriyle yazılmaya başlanmıştır. Atatürk, devrimin başarısını şu sözleriyle belirtmiştir:

“Arap harfleriyle hiç yazmak, okumak bilmeyenlerin Türk harfleriyle derhal ünsiyet etmiş olduklarını gördüm... Yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal, bilhassa isticlal göstermekte olduğunu görmek benim için cidden büyük bir saadettir. Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle gözler kamaştırıcı Türk manevi inkişafını vasıl olabileceği kudret ve itibarın beynelmilel seviyesini gözlerini kapayarak şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu manzara beni kendimden geçiriyor.”

Bu eğitim hamlesinin önemli bir aşaması da harf inkılâbıdır. Bu inkılapla, Arap alfabesi terk edilmiş ve Batı medeniyetine açılımı sağlayan Latin harfleri kullanılmaya başlanmıştır.

Arap alfabesi, yüzyıllardır kullanılmasına rağmen, Türk dilinin tam olarak ifade edilmesinde yeterli olmamaktaydı. Örneğin, Türkçede sekiz sesli harf varken bu sayı Arapçada üçtür.

Türkçenin, Latin harfleriyle yazılması için çeşitli girişimler başlatılmışsa da bu çabalar, tepkiler yüzünden yarıda kalmıştır. II. Meşrutiyet’ den sonraki ciddi çalışmalar, Atatürk tarafından esas anlamıyla hayata geçirilmiştir.

Harf devrimine ilk olarak, 1923’teki İzmir İktisat Kongresi’nde temas edilmiş, Mustafa Kemal’in direktifleriyle 1927 yılından itibaren ciddi bir hazırlık dönemi başlamıştır. Atatürk, 9 Ağustos 1928’de, yeni Türk harflerinin kabul edileceğini açıklamıştır. Bu konuda: “Vatandaşlar, yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz... Bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu bir yurtseverlik ve milliyetçilik görevi biliniz” diyen Mustafa Kemal, sözlerine şöyle devam etmiştir: “Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir hey`et-i içtimaiye`nin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksani bilmezse bu ayıptır. Bundan insan olanların utanması lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa, bu hata bizim değildir. Türk`ün seviyesini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlarındır.”

Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene içinde bütün Türk hey`et-i içtimaiye`si yeni harfleri öğrenecektir. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla, bütün medeni dünyanın yanında olduğunu gösterecektir.” Atatürk, harf devrimi konusundaki gelişmeleri görmek için gezilere çıkmış, halkın yeni harfleri öğrenmesi için, bir öğretmen olarak onlara öncülük etmiş ve “Başöğretmen” olarak anılmıştır. Yeni harflerin kullanımıyla ilgili yasa 3 Kasım 1928’de yürürlüğe girmiş, böylece Türkçe, Latin harfleriyle yazılmaya başlanmıştır. Atatürk, devrimin başarısını şu sözleriyle belirtmiştir:

“Arap harfleriyle hiç yazmak, okumak bilmeyenlerin Türk harfleriyle derhal ünsiyet etmiş olduklarını gördüm...Yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal, bilhassa isticlal göstermekte olduğunu görmek benim için cidden büyük bir saadettir. Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle gözler kamaştırıcı Türk manevi inkişafını vasıl olabileceği kudret ve itibarın beynelmilel seviyesini gözlerini kapayarak şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu manzara beni kendimden geçiriyor.”

4. Türk Dil Kurumu

Türk Dil Kurumu, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* adıyla 12 Temmuz 1932’de Atatürk’ün talimatıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları, hepsi de milletvekili ve dönemin tanınmış edebiyatçıları olan Sâmih Rif’at, Ruşen Eşref, Celâl Sâhir ve Yakup Kadri’dir. Kurumun ilk başkanı Sâmih Rif’at’tır. Nitekim kurulduğu yıl (26 Eylül-5 Ekim 1932), Atatürk’ün de katılımıyla Dolmabahçe Sarayında Birinci Türk Dili Kurultayı toplanmış ve dille ilgili çeşitli konular tartışılmıştır. Kuruluşundan itibaren Türk Dil Kurumu çalışmalarına devam etmektedir. Bazı noktalarda eleştirilere maruz kalsa da yapmış olduğu çalışmalar yadsınamaz. Özellikle ana sayfalarının açık erişime açılmasıyla herkesin kolaylıkla ulaşabileceği bir kaynak olmuştur. Özellikle sözlükçülük noktasındaki çalışmaları dikkate değerdir. Büyük Türkçe sözlüğün hazırlanması, yeni baskılarıyla güncellenmesi dil verilerinin, söz varlığımızın ortaya konulması açısından son derece

önemlidir. Aynı zamanda Türk Dil Kurumu tarafından her yıl 26 Eylül tarihinde düzenlenen Türk Dili Kurultayını anmak amacıyla bu tarih Dil Bayramı olarak kutlanmaktadır. Bununla ilgili olarak Türk Dil Kurumu tarafından çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Buna, yine Atatürk tarafından 1924'te kurulan Türkiyat Enstitüsü ekleyebiliriz. 1936'da kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi de yine Atatürk'ün isteğiyle kurulmuş ve dille ilgili faaliyetler yürütülmüştür.

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin amacı, “Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek” olarak tespit edilmiştir. Kurulan cemiyet bu amacını *Türk dilini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim ederek* gerçekleştirecektir. Bu amaca ulaşmak için de şu yol takip edilecektir: 1. *Toplanıp ilmî müzakerelerde bulunmak*; 2. *Türk dilini kendi meşelerine, tekâmülüne ve ihtiyaçlarına göre tespit ve tedvin etmek*; 3. *Türk dilini tetkike yarayacak vesaiik ve malzemeyi elde etmek, eski kitaplardan ve memleketin her mıntıkasındaki halk dilinden derlemeler yapmak ve yaptırmak*; 4. *Cemiyet mesaisinin semerelerini her türlü yollarda neşre çalışmak*.

Atatürk'ün sağlığında, 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda hem Kurumun yönetim organları seçilmiş hem dil siyaseti belirlenmiş hem de ilmî bildiriler sunulup tartışılmıştır. 26 Eylül-5 Ekim 1932 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan Birinci Türk Dili Kurultayı sonunda Kurumun “Lügât-Istılah, Gramer-Sentaks, Derleme, Lenguistik-Filoloji, Etimoloji, Yayın” adları ile altı kol hâlinde çalışmalarını sürdürmesi kabul edilmiştir. Sonraki kurultaylarda bu kollardan bazıları ayrılmış, bazıları tekrar birleştirilmiş; fakat ana çatı değiştirilmemiştir. 1934'te yapılan kurultayda Cemiyetin adı, Türk Dili Araştırma Kurumu; 1936'daki kurultayda ise Türk Dil Kurumu olmuştur.

Türk Dil Kurumu, başlangıçtan beri çalışmalarını iki ana eksen üzerinde yürütmüştür:

1. *Türk dili üzerinde araştırmalar yapmak, yaptırmak,*
2. *Türk dilinin güncel sorunlarıyla ilgilenerek çözüm yolları bulmak.*

Atatürk'ün kendisi de Türk dili üzerindeki yerli ve yabancı araştırmaları bizzat inceleyerek, dönemindeki bilginleri Türk dili üzerinde araştırmalar yapmaya yönlendirmiştir. Nitekim Türk dilinin en eski anıtları olan Göktürk (Runik) yazılı metinlerin ilk iki cildi onun sağlığında yayımlanmış; 1940'larda yayın hayatına çıkabilen *Dıvānu Lugāti 't-Türk, Kutadgu Bilig* gibi eserler üzerinde de yine onun sağlığında çalışılmaya başlanmıştır. Daha sonra birçok cilt hālinde ortaya çıkacak olan *Tarama* ve *Derleme Sözlüğü* ile ilgili çalışmalar da Atatürk'ün sağlığında başlamıştır. Tarama Sözlüğü, 13. yüzyılda başlayan Batı Türkçesinin eski eserlerinin taranmasıyla; Derleme Sözlüğü, Anadolu ağızlarında kullanılan kelimelerin derlenmesiyle oluşturulmuş büyük sözlüklerdir. Çağdaş Türkçenin grameri, sözlüğü, imlāsi ve terimleriyle ilgili çalışmalar da Atatürk tarafından ilgiyle izlenmiştir.

Türk Dil Kurumunun kuruluşuyla birlikte ağdaş Türkçede çok hızlı bir arılaştırma akımı da başlamıştır. Bizzat Atatürk'ün öncülük ettiği, Türk dilinin yabancı kökenli sözlerden temizlenmesi akımı 1935 güzüne kadar sürmüş; halkın diline girip yerleşmiş kelimelerin dilden atılması işleminden bu tarihte vazgeçilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra da öz Türkçe akımı Türk aydınları arasında sürekli tartışılan bir konu olmuştur.

1936 Kurultayı'nda kabul edilen tüzük değişikliği ile tüzüğün birinci maddesi ad değişikliğini bildirmekle birlikte TDK'nin Atatürk'ün öncülüğünde kurulduğu şu sözlerle ifade edilmiştir: *Ulu önder Atatürk'ün kutlu eliyle ve onun yüce Kurucu ve Koruyucu Genel Başkanlığı altında 12 Temmuz 1932'de kurulmuş olan "Türk Dili Tetkik Cemiyeti", "Türk Dil Kurumu" adını almıştır.*

Atatürk, ölümünden kısa bir süre önce yazdığı vasiyetname ile mal varlığını Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumuna bırakmıştır. Bu iki kurumun bütçesi bugün de Atatürk'ün mirasından karşılanmaktadır.

Atatürk, 1 Kasım 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin V. dönem 2. yasama yılını açış konuşmasında Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun geleceği ile ilgili dileklerini şu sözlerle dile getirmişti:

Başlarında değerli Eğitim Bakanımız bulunan, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun her gün yeni gerçek ufuklar aan, ciddi ve aralıksız çalışmalarını övgü ile anmak isterim. Bu iki ulusal kurumun,

tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründe başlangıcı temsil ettiklerini, kabul edilebilir bilimsel belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk ulusunun değil, bütün bilim dünyasının ilgisini ve uyanmasını sağlayan, kutsal bir görev yapmakta olduklarını güvenle söyleyebilirim. Tarih Kurumunun Alacahöyük'te yaptığı kazılar sonucunda, ortaya çıkardığı beş bin beş yüz yıllık maddî Türk tarih belgeleri, dünya kültür tarihinin yeni baştan incelenmesini ve derinleştirilmesini gerektirecektir. Birçok Avrupalı bilim adamının katılması ile toplanan son Dil Kurultayının aydınlık sonuçlarını görmekle çok mutluyum. Bu ulusal kurumların az zaman içinde ulusal akademilere dönüşmesini dilerim. Bunun için, çalışkan tarih, dil ve bilim adamlarımızın, bilim dünyasınca tanınacak orijinal eserlerini görmekle mutlu olmanızı dilerim.

Türk Dil Kurumunun yapısıyla ilgili ilk önemli değişiklik 1951 yılındaki olağanüstü kurultayda yapılmıştır. Atatürk'ün sağlığında Millî Eğitim Bakanının Kurum başkanı olmasını sağlayan tüzük maddesi 1951'de değiştirilmiş; böylece Kurumun devletle bağlantısı koparılmıştır. Söz konusu Kurultay'da yapılan tüzük değişikliği ile Cumhurbaşkanlarının Kurumu koruyuculuk özellikleri, Millî Eğitim Bakanlarının doğal Kurum başkanlıkları hükümleri kaldırılmış, Yönetim Kurulunun kendi içinde başkan seçmesi kuralı getirilmiştir. Böylece Kurumun 1951 yılına kadar süren devlet himayesindeki dernek statüsüne son verilmiştir. Bu tarihten sonra bir dernek yapısındaki TDK'nin Başkanı, hemen her meslektan kişilerin bulunduğu üyeler tarafından seçilen Yönetim Kurulu içerisinde seçilecektir. Bu hüküm, izleyen kurultaylarda kabul edilen tüzüklerde yer almıştır.

5. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi

Adını, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat verdiği ve onun yüksek uygarlık idealini gerçekleştirme isteği üzerine, 14 Haziran 1935'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 2795 sayılı kanunun 22 Haziran 1935 tarih ve 3035 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle kuruluşu tamamlanan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Cumhuriyet Devrimi felsefesinin önemli bir parçasıdır. 23 Mayıs 1935 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulan kanun tasarısında Fakültenin

kuruluş gerekçesi şöyle belirtilmiştir: “*Hükümet merkezimizde bir taraftan Türk kültürünü bilgi metodu ile işleyecek tetkik ve araştırma kurumlarına olan ihtiyaç, diğer taraftan orta öğretim kurumlarımıza ulusal dil ve tarihimizin bilimsel ve en yeni anlayışlarına göre hazırlanmış öğretmen yetiştirmek ve bugünkü öğretmenlerimizin bu yönden bilgilerini tamamlamak gereği, Ankara’da bir Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmasını icâb ettirmiştir*”.

Kurtuluş Savaşı ve inkılaplarla ilgili eşyalar bulunmaktadır. Müzede, Atatürk’ün Sivas Kongresi günlerinde kullandığı masa ve koltuk, Atatürk’ün hayatına ait fotoğraflar, inkılaplarla ilgili resimler, belgeler vardır. Cumhuriyet devrimlerinin ilk şehidi olan asker öğretmen Mustafa Fehmi Kubilay’ın şapkası da burada yer almaktadır.

Tasarıyı olduğu gibi kabul eden Meclis Millî Eğitim Komisyonu, raporuna “*İleride fakülteleri toplayacak bir Ankara Üniversitesi kurulması*” dileğini de eklemiştir. Genel Kurul görüşmeleri sırasında söz alan Kültür Bakanı Saffet Arıkan, Fakültenin “*Atatürk’ün yüksek dehâsından doğan ve kendi eliyle kurduğu yarınlara Tarih ve Dil hareketi, bunlara bağlı olan Arkeoloji ve Coğrafya bilgileri için*” açıldığını vurgulamıştı.

Ankara Üniversitesi’nin Fakülte olarak kurulan ilk akademik birimi olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin şimdiki binası, ünlü Alman mimar Bruno J.F. TAUT tarafından 1937-1938 yıllarında projelendirilerek inşa edilmiş ve 1940 Kasım ayında öğretime açılmıştır.

6. Dil Çalışmaları

Cumhuriyet döneminde Türk Dil Kurumu, Türkiyat Enstitüsü, Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve çeşitli üniversitelerde Türk dili üzerine pek çok derleme, tarama, gramer ve sözlük çalışmaları yapılmıştır. Sekiz ciltlik Tarama Sözlüğü (1943-1976), on iki ciltlik Derleme Sözlüğü (1963-1983), Karşılaştırmalı Lehçeler Sözlüğü (1992), çeşitli meslek veya bilim dallarıyla ilgili terim sözlükleri (Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Biyoloji Terimleri Sözlüğü, Eğitim Terimleri Sözlüğü, Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, Matematik

Terimleri Sözlüğü vb.), sözlük çalışmalarından sadece birkaçıdır. İlk ciddi Türkçe sözlük olan ve 1901’de yayımlanan Şemsettin Sami’nin hazırladığı Kamus-ı Türkî’de toplam 35.000 kelime mevcut iken Türk Dil Kurumunun yayımladığı son Güncel Türkçe Sözlükte 100.000’in üzerinde kelime mevcuttur. Bu sözlükler zaman içerisinde güncellenmiş bazılarının yeni baskıları oluşturulmuş, TDK’nin ana sayfasından açık erişime sunulmuştur.

7. Basın-Yayın

Belirtmek gerekir ki Cumhuriyet döneminde basım-yayın imkânlarında büyük bir gelişme olmuştur. Memleketimizde matbaanın ilk kurulduğu 1727’den 1928’e kadarki iki yüz yıllık dönemde toplam 25.000 kitap basılmışken, sadece 2004 yılında basılan kitap sayısı 15.000’in üzerindedir. (Argunşah, 2005: 44) Dilin gelişmesindeki bir başka önemli faktör Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında %5 olan okuma-yazma ile okullaşma oranlarındaki büyük artışlardır. Bu oranla birlikte okur-yazar oranında da bugün ciddi anlamda bir gelişme söz konusudur. Bunların temelleri cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalar üzerine kurulmuştur.

8. Dilde Sadeleştirme Çalışmaları

Cumhuriyet devrinde dil ve nesri etkileyen asıl önemli gelişme, Türk Dil Kurumu merkezindeki dilde özleştirme çalışma veya politikalarıdır. Atatürk’ün vefatından sonra tek parti döneminde yoğunlaşan ve 1960-1980 yılları arasında da devam eden “Öz Türkçecilik” anlayışı, bir taraftan kutuplaşmayı beraberinde getirmiş, bir taraftan da “tasfiyecilik” e dönüşüp Türkçeyi sarsmıştır. Öz Türkçecilik cereyanı, dile yüzyıllar önce girmiş, halk veya konuşma diline yerleşmiş Arapça ve Farsça bütün kelimelerin atılması, yerlerine de Türkçelerinin türetilmesi anlayışına dayanır. Hareketin asıl rahatsız edici yanı, ciddi bir dil bilincinden ziyade ideolojik düşünce temeline dayanmış olmasıdır. Sonuçta Türkçeden pek çok kelime atılırken kelime hazinesi daraltılmış, yeni nesillerin Hüseyin Rahmi, Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halit, Mehmet Akif, Yahya Kemal gibi yazar ve şairlerin eserlerini bile anlamalarını zorlaştırmıştır. 1980 sonrasında

önemli ölçüde zayıflayan bu anlayış ve çalışmalar, dilin giderek kendi doğal seyri içinde gelişme ve değişmesinin kapılarını aralamıştır.

9.Yabancı Dillerin Türkçeye Etkisi

Cumhuriyet devrinde dil ve nesri etkileyen bir başka önemli gelişme, özellikle 1960 sonrası dönemde giderek belirginleşen -başta İngilizce ve Fransızca olmak üzere- yabancı kelimelerin Türkçeye girişindeki artıştır. Radyo, televizyon ve internet gibi iletişim araçlarının hızla toplum hayatına girmesi, küreselleşme olgusunun giderek güçlenmesi, bazı kesim ve kişilerdeki dil bilinci yokluğu gibi sebepler, toplumsal hayatın pek çok alanında yabancı kelimelerin girmesi sonucunu doğurmuştur. Dikkat edilirse gazete, dergi, televizyon ve internet dili; ekonomi, ticaret ve reklâm dili; farklı alanlardaki bilimsel dilde yabancı kelimelerin giderek artan sayıda Türkçeye girdiği ve bu kelimelerin yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir. (Prof. Dr. İsmail Çetışli, Cumhuriyet Devri Türk Nesri).

10. Günümüz Türkçesi

Batı Türkçesi yani Oğuzca'nın ikinci dönemi olan Osmanlıcanın 1908'de Meşrutiyetin ilanı ile sona ermesinden sonra, Türkçenin Türkiye Türkçesi dediğimiz dönemi başlar ve bu dönem günümüzde de devam etmektedir. Bu dönemde dilimiz Arapça, Farsça sözcük ve tamlamalardan arındırılarak sadeleştirme çalışmaları ile başlatılmıştır. 1928'de Latin alfabesine geçilmiştir. 1924 tarihli *Teşkilât-ı Esâsîye*'nin ikinci maddesinde, 'Türk devletinin resmi dili Türkçesidir.' cümlesi yer alır.

Bu dönemde Atatürk'ün talimatıyla Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kurulur. Bu kurumlar aracılığıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderilen uzmanlar tarafından tarama ve derleme faaliyetleri başlatılır. Taranan masallar, ninniler, ağıtlar, halk hikayeleri, arşivlenir ve türler içinde geçen, günümüzde unutulmuş sözcükler tarama dergilerinde yayımlanır. Tarama ve derleme çalışmalarında Pertev Naili Boratav ve Ahmet Kutsi Tecer gibi bilim adamı ve uzmanlar görev alır. Bunların başında

Nurullah Ataç gibi dilin sadeleşmesi yönünde çabalar ortaya koyanlar da vardır.

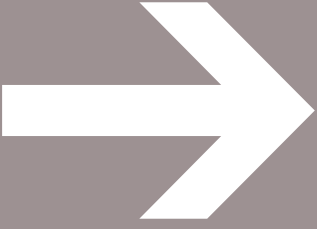
Görüldüğü üzere, dilde tasfiye hareketleri ve bunlar üzerinde yoğunla şan dil kavgaları, köyden şehre doğru yönelen hızlı göç dal sı 1950’den itibaren eğitim ve kültürün hükümetlerce ihmal edilişi ve bu ihmal edilişin, bu ihmalin sonucu olarak kültür ve sanat hayatın tahakküm eden bir zümrenin ortaya çıkışı. Türk dilinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen başlıca sebeplerdir. Şüphesiz bugün zengin bir dilimiz var; 1998 baskılı Türkçe sözlüğün kelime kadrosu 75.000’ e ulaştı; Türkçeyi çok güzel kullanan şair ve yazarlarımız var; fakat kitap okuyan, zengin bir kelime kadrosuna sahip olan ve ana dilini doğru kullanabilen insan sayısı çok az. Türkiye’nin bütün sıkıntıları kaynağında eğitimin kalitesizliği en önemli yeri tutmaktadır. Şüphesiz dil sorunlarımızın da ana kaynağı kalitesiz eğitimidir. Bugün Türkiye’de Türkçe adına Türk Dil Kurumu tarafından her yıl dil bayramı kutlanmaktadır. Türk Dili Kurultayı’nın açılış günü olan 26 Eylül 1932 tarihinde bugünün ‘dil bayramı’ olarak kutlanmasına karar verildi. Bunun dışında Türk Dil Kurumu tarafından çeşitli sözlükler hazırlanarak internet üzerinden açık erişime sunuldu. Bununla birlikte yurtiçinde ve yurtdışında Türkçe öğretim merkezleri kurularak Türkçenin yayılım alanları geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatındaki gelişmelerin önemli bir yönünü hiç şüphesiz Türkçedeki gelişmeler oluşturmuştur. Cumhuriyet döneminde dili olumlu yönde etkileyen bazı gelişmeler mevcuttur. Genelde edebiyatın özelde ise nesrin gelişmesiyle şu veya bu ölçüde etkili olan bu hususların bilinmesi oldukça etkili olacaktır. Bu cümleden olarak; *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüleri, Harf İnkilâbı, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Dil Çalışmaları, Basın-Yayın, Dilde Sadeleşme...*vb gibi çalışmalar, Cumhuriyet döneminde dilin ve nesrin gelişmesinde olumlu yönde etkileyen özelliklerdendir.

Atatürk`ün öncülüğünü yaptığı çağdaşlaşma hareketinde, ‘**Türkçenin Bağımsızlığı**’nı, siyasal ve ulusal bağımsızlığın ayrılmaz

parçası olarak değerlendirmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla başlayan ve ulusumuzu çağdaş dünyanın evrensel değerleriyle buluşturmayı amaçlayan çok yönlü girişiminde Türkçe'nin yalınlaştırılmasına, dilimizin gerçek kimliğine kavuşturulmasına ve yabancı sözcüklerden arındırılmasına büyük önem verilmiştir. Türkçeyi kendine dert edinen, Türkçeye hizmeti esas kabul eden, Türkçe sevdalısı şahıs ve kurumların yaptığı en önemli çalışmalar bu bölümde verilmiştir. Büyük bir emek, özveri ve gayretin ürünü olan bu çalışmalar Türkçeye yapılan en büyük hizmetlerden birisidir.

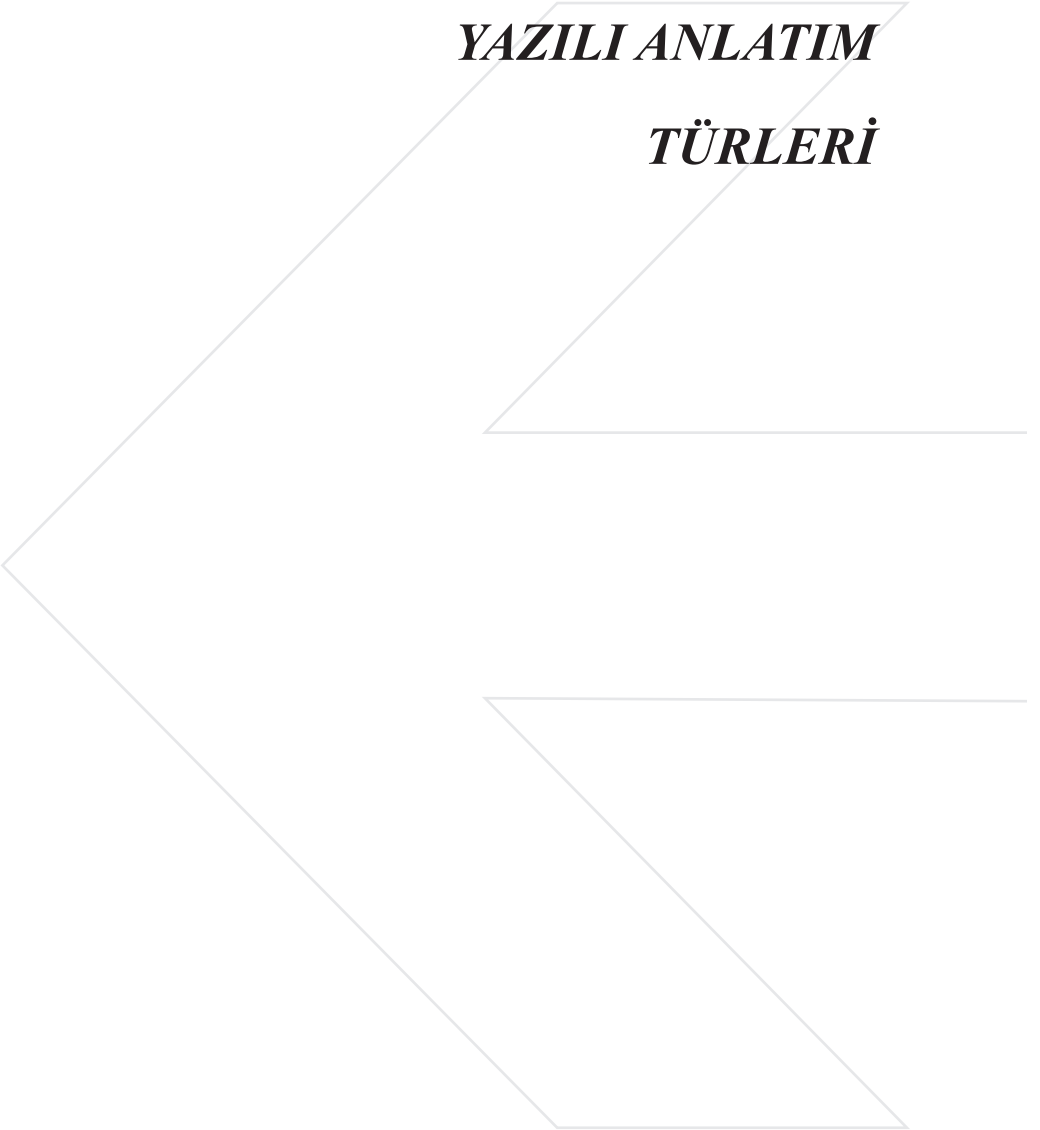

4

BÖLÜM

YAZILI ANLATIM

TÜRLERİ

A. YAZILI ANLATIM TÜRLERİ

1. *Kompozisyon Nedir?*

Düzgün bir kompozisyon yazmamız için şu hususlara dikkat etmemiz gerekmektedir. Önce konuyu belirlememiz lazım. Belirlediğimiz konuyu da iyi bilmemiz gerekir. Konuyu çok geniş alırsak genel bilgiler içereceğinden bundan kaçınmalıyız. Mümkün olduğunca konuyu sınırlandırmalıyız. Seçtiğimiz konunun en iyi bildiğimiz tarafını yazmalıyız. Örneğin konumuz roman dedik. Roman konusunda kitaplar dolusu yazılabilir. Çok geniş bir konuyu daraltıyoruz ve Türk romanı diyoruz. Tanzimat romanı mı, Cumhuriyet romanı mı? Bu da çok geniş bir konu, bunu da daraltıyoruz. Cumhuriyet dönemi Türk romanı diyoruz. Bu da uzun, daraltıyoruz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun romanları diyoruz. Bunu da daraltıp Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yaban romanı diyerek konuyu belirliyoruz.

2. *Biçimsel Plan*

Konuyu belirledikten sonra, sıra düzenleme aşmasına gelir. Önce biçimsel bir düzenleme yaparız. Kâğıdın üstten, alttan ve yanlardan boşluklar bırakırız. Kompozisyonun içeriğine uygun bir başlık koymamız gerekir. Kâğıdın sol üst köşesine adımızı soyadımızı yazmalıyız.

3. *Düşünsel Plan*

Kompozisyonu üç bölüm olarak tasarlamalıyız: Giriş, gelişme, sonuç.

Giriş bölümünde nelerden söz edeceğimizi belirleyip, çarpıcı bir cümleyle giriş yapmalıyız. Giriş bölümü, bu bölümde anlatacaklarımızın uzunluğuna göre bir paragrafta olabilir. Beş paragrafta. Dolayısıyla öğrencilerimiz, şu alışkanlıktan vazgeçmeliler. Kompozisyon yazın dediğinde birinci paragraf giriş, ikinci paragraf gelişme, üçüncü paragraf da sonuç şeklinde yazmamalıdır. Sözelimi, gelişme bölümü, bir paragraf değil de belki de beş paragraftan oluşacaktır.

Kompozisyonda dūşünsel plan yapıldıktan sonra, yazımızı okuyacak hedef kitlemizin kültürel durumuna uygun olarak dil ve anlatım belirlemeliyiz. Örneđin, lise öğrencilerinin okuyacağı metnin dili ve anlatımı ile bir bilim kurulunun okuyacağı metnin dil ve anlatımı aynı olmamalı.

Kompozisyonu yazıp bitirdikten sonra mutlaka okumalıyız. Varsa yanlışlarımızı düzeltmeliyiz.

B. YAZILI ANLATIM BİÇİMLERİ

a. Öyküleyici Anlatım:

Eylem halindeki olguların anlatılmasıdır. Bu anlatım biçiminde düşünce bir olay içerisinde okuyucuya hissettirilmeden verilir. Olaylar zincirleme gelişir ve hareket öğeleriyle birbirine bağlanır. Roman, seyahat, hikâye, hatırat, otobiyografi ve biyografi gibi edebî türler, öyküleyici anlatımla yazılırlar.

b. Betimleyici Anlatım:

Bir varlığın durumun ya da kavramın göz önünde canlandırılacak biçimde anlatılmasıdır. Betimleyici anlatıma, sözcüklerle resim çizme de denilebilir. Canlı ve cansız varlıkların ayırıcı vasıflarıyla tanıtılmasına dikkat edilir.

Betimleyici anlatım daha çok roman, öykü, gezi yazısı gibi öyküleyici anlatımında kullanıldığı yazı türlerinde görülür.

Betimleyici anlatım ikiye ayrılır:

İzlenimsel betimleme: Yazar betimlemesini kendi izlenimleriyle, duygularıyla, yorumlarıyla aktarır.

Öğretici Betimleme: Yazar betimlemesini sadece bilgi vermek amacıyla yapar.

c. Açıklayıcı Anlatım:

Herhangi bir konu hakkında okura bilgi vermek ve onu eğitmek amacıyla yazılan yazılardır. Yazar anlatımında okuyucunun düşüncesini

değiştirmek gibi bir amaç gütmez. Kapsamı çok geniştir. Edebiyat, felsefe ve ahlâka ait bir gerçeği ispatlamaya; atasözü veya vecizelerin ifade ettiği duygu ve düşünceleri belirtmeye ve tüm konularda açıklayıcı bilgi vermeye dayanır.

d. Tartışmacı Anlatım:

Bir konu hakkında okuyucuyu etkilemek, onun düşüncesini değiştirmek amacı güden anlatım biçimidir. Amaç okuyucunun düşüncesini değiştirmek olduğu için karşılaştırma, tanık gösterme, örnekleme gibi düşüncelyi geliştirme yollarından da yararlanır.

C. YAZILI ANLATIM TÜRLERİ

Edebî eserler dışında mektup gibi, dilekçe gibi yazılı anlatım türleri de vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi mektuptur.

2. 1. Mektup:

Kişinin duygularını, düşüncelerini, izlenimlerini yazı vasıtasıyla, samimi bir şekilde anlattığı bir türdür. Bir haberleşme aracıdır. Teknolojinin gelişmesiyle önemi her geçen gün azalan bir anlatım türü haline dönüşmüştür. İnsanlar mektupla bütün düşüncelerini, duygularını içtenlik ve özgür bir şekilde aktarırlar.

Mektuplar, yazıldığı yere, konusuna göre, amacına ve anlatımına göre üç başlık altında toplanır: Özel mektuplar, resmî mektuplar ve iş mektupları.

Resmi mektuplar içerisinde dilekçenin ayrı bir yeri vardır. Dilekçeler, kişinin herhangi bir devlet dairesine yazdığı, istek ve şikâyetlerini bildirdiğı bir tür iş mektubudur. Dilekçede ya bir işin yapılması istenir, ya bir konu hakkında şikâyette bulunulur veya toplumu ilgilendiren bir durum hakkında ilgili devlet dairesi bilgilendirilerek gereğinin yapılması istenir.

Dilekçe normal ölçüdeki beyaz kâğıda, okunabilir bir yazı ile ve mürekkepli kalem kullanılarak yazılır. Dilekçenin verileceğı ilgili devlet dairesi kâğıdın üst ortasına yerleştirilir ve altına da dilekçenin yazıldığı tarih verilir.

Dilekçenin metin bölümünde, dilekçe yazılmasını gerektiren istek, şikâyet ya da durum kısa, açık cümlelerle verilmelidir. Dilekçenin metninde ciddî ve sade anlatım kullanılmalıdır. Amaç tam olarak metinde yer aldıktan sonra metnin sağ alt köşesine ad, soyad yazılır ve imza atılır. Dilekçenin sağ alt köşesine de dilekçe yazan açık adresini yazar.

Kurallara uygun ve yasal bakımdan sakıncası bulunmayan dilekçeler ilgili devlet dairesi tarafından kayıt numarası ile işleme konulur. Dilekçe sahibinin, ilgili devlet dairesinden kayıt numarasını alması ve dilekçesini bu kayıt numarasıyla takip etmesi uygun olanıdır.

Dilekçe Örneği

Milli Eğitim Bakanlığına
ANKARA

Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği
Bölümünü 2005 – 2006 öğretim yılında bitirdim.
Bakanlığınızca açılan “Öğretmenlik Kadrosuna” atanmak
istiyorum.

Gereğini arz ederim.

10.08.2006

Adres Yeni Yapı Konut Evleri Meltem Akkuş C Blok Kat:3 No: 7
Emek ANKARA

Ek. 1- Özgeçmiş

2. 2. Roman:

Anlatma esasına bağlı metinlerin en gelişmiş olanı, en uzun soluklusudur. Roman yazarı, dış dünyadaki izlenimlerini kurgulandırarak karşımıza çıkarır. Roman dış dünyadan alınan bir olay çevresinde kurulur. Bu olay bir mekânda geçer, bir zaman içerisinde oluşur. Olay, yazarın kurguladığı kişiler çevresinde gelişir. Mekân, zaman ve kişiler etrafında gelişen geniş ve kapsamlı olay örgüsü, yazarın sözünü teslim ettiği bir anlatıcı tarafından okuyucuya aktarılır. Romanları konuları bakımından macera, tarihsel, töre, psikolojik, ideolojik gibi

alt başlıklara ayırmak da mümkündür. Dünyanın tanınmış romancıları arasında Cervantes, Balzac, Stendhal, Tolstoy, Dostoyevski, Gorki, Turgenyev, Dickens, Knut Hamsun, Flaubert, Steinbeck sayılabilir. Türk edebiyatına roman, Tanzimat’la birlikte gelmiştir. İlk roman örneği olarak Şemsettin Sami’nin Taaşuk-ı Tal’at ve Fitnat (1872) adlı eseri kabul edilmektedir. Namık Kemal, Ahmet Midhat Efendi, Recaiîde Ekrem, Nabizâde Nazım, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin, Peyami Safa, Tarık Buğra, Ahmet Hamdi Tanpınar, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar, Halikarnas Balıkcısı, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Attilâ İlhan, Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Buket Uzuner, Orhan Pamuk edebiyatımızın önde gelen romancılarıdır.

ROMAN

Ahmet Hamdi Tanpınar “Roman topluma tutulan aynadır.” der. Gerçekten de hayatında yaşananlar roman yazarının ilgi alanı olmuştur hep. Bu toplumsal yaşanmışlıklardan hareketle yazar, kişi ya da kişiler, yer, zaman ve olay unsurlarından müteşekkil kurmaca bir eser ortaya koyar ki biz buna roman deriz.

Romanlar zengin bir kişi kadrosuna sahiptir. Roman yazarı, bu kişilerden birini öne çıkararak tip dediğimiz, romanın başkahramanını ortaya çıkarır. Dolayısıyla tip, bir toplumdaki insanların ortak özelliklerini şahsında toplamış kişidir. Örneğin Orhan Kemal’in Murtaza romanındaki “Murtaza” bir tipdir. Bir başka örnek, Tarık Buğra’nın Küçük Ağa romanındaki İstanbullu Hoca bir tiptir.

Romanlar temalarına göre aşk romanları, polisiye romanlar, tarihi romanlar gibi sınıflandırılır.

Yazar, çoğu zaman anlatıcı kişi olarak roman kahramanını seçer. Olayları onun ağzından anlatır.

Romanda olayın gelişimi ve akışı çatışmanın ya da romanın konu edindiği problemin büyüklüğüne göre belirlenir.

2.3 HİKÂYE:

Bir olay çevresinde gelişen ve anlatmaya bağlı edebî metinlerdendir. Karşılaşabileceğimiz türden olayları, kurgulayarak, belirli bir hacim içerisinde anlatan metinlere denir. Dünyada Guy de Maupassant ve Çehov kendi isimleriyle özdeşleşen iki hikâye tarzı oluşturmuşlardır. Maupassant tarzında olaylar, Çehov tarzında da durum belirginleştirilir. Türk edebiyatında ilk hikâye örneklerini Samipaşazâde Sezai ve Halit Ziya Uşaklıgil vermişlerdir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Ömer Seyfettin, Kenan Hulusi Koray, Sait Faik Abasıyanık, Memduh Şevket Esendal, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Yusuf Atılgan, Tarık Buğra, Haldun Taner, Buket Uzuner, Erendiz Atasü önemli hikâyecilerimizdendir.

Örnek Roman

OSMANCIK'tan

Ölüm döşegindeki Osman Bey'in son arzusu, Bursa'nın fetih müjdesini alabilmektir. Ancak bu sayede ömrünü iyi ve doğru geçirdiğinden emin olabilecektir. Bu düşüncelerle çocukluğundan itibaren bütün ömrünü gözlerinin önüne getirir.

Ele avuca sığmayan Osmancık, keyfince ve başına buyruk yaşamaktadır. Bir gün Ede Balı ile karşılaşır. Bilge bir kişi olan Ede Balı, Osmancık'a Kayı boyunun Amuderya'dan Söğüt'e gelinceye kadar yıllarca süren göçünü ve dünyanın Söğüt ve çevresinden ibaret olmadığını anlatır. Osmancık başlangıçta bu anlatılanlardan bir şey anlamaz. Fakat Ede Balı ile sık sık karşılaşmaları sonucu yavaş yavaş değişmeye başlar. Babası Ertuğrul Gazi'nin taşıdığı kılıcın ne anlama geldiğini farkederek.

Her sabah gün doğmadan Sivrikaya'ya giden Osmancık, Amuder-ya'dan Söğüt'e göç eden yeni insanlarla karşılaşır ve göçün devam ettiğini görür. Bu insanlar, kendilerinden sonra gelecek olanlar için hazırlık yapmaktadırlar. Bu durum, Osmancık'ın millet kavramını öğrenmesine ve gelecekle ilgili kaygılar duymasına sebep olur.

Osmancık, Ede Balı'nın kızı Malhun Hatun ile evlenir ve oğlu Orhan dünyaya gelir. Ertuğrul Gazi'nin ölümünden sonra

onun yerine geçen Osman Bey, fetihlere başlar. Kulacahisar'ı, Aydos Kalesi'ni, Karacahisar'ı, Bilecik'i ve İnegöl'ü fetheder.

Osman Gazi ölüm döşeğindeyken Bursa'nın fethedildiği haberini alır:

Aşağıda, Osmancık'ın keyfince yaşamayı bir yana bırakıp büyük idealler uğruna değişmeye başlaması anlatılmaktadır.

En önemli gerçek ve yaşayan tek gerçek geçen günlerdir

Söğüt, Osman'ın gözünde gün gün değerini kaybetmekte; Söğüt Osmanlı'nın kafasında, gün gün bambaşka bir anlam kazanmaktadır. Çünkü Osman, babasının ve baba yoldaşlarının hikâyelerini parça anlattıklarını bütünlemeye ve o hikâyelerle bütünleşmeye başlamaktadır. O kadar ve öylesine ki, artık Amuderya'dan gelen odur. Süleyman Şah odur.

Osman buna kesinlikle inanıyor ve Söğüt'e niçin geldiğini; Söğüt'te ne aradığını, ne yapması gerektiğini bilmek istiyor.

Uykusuz ve tedirgin geceler başlamıştır. Ama boşu boyuna geçiyor bu geceler, çünkü düğümü çözemiyor. Karanlıklarda çırpınıp duruyor.

Işık Ede Balı'da. Bunu böyle bilmeye hazır. Çünkü babasına inanın Osman. Ama Osman, gözüpek Osman, ne kadar istese de onun üzerine at sürüşünü hatırlamadan yapamıyor. Bu yüzden de Ede Balı'ya gidecek yürekliliği bir türlü bulamıyor. Cesaretin de çeşitleri varmış anlıyor... Öğreniyor.

Ede Balı'nın karşısına dikilmek, yakasına yapışmak, hesap sormak başka şey; utancı yenmek, yüzüne bakabilmek cesaret ve yüreklilik başka. Anladığı ve öğrendiği budur.

Bir şeyi daha anlıyor Osman: İnsan her şeyi -Ede Balı ya da bilmediği, tanımadığı Ede Balılar- bir başkasından beklememelidir, istememelidir. Önce bekleyecek, isteyecek hale gelmeli, istemeye hazırlanmış olmalıdır. Aldığı ile, eline geçecek ile ne yapacağını, nasıl kullanacağını, elde edilenin neye yarayacağını bilmelidir.

Osman beynini ne kadar zorlasa da, kendinde, gününde ve yaşayışında bu düğümü çözecek bir şeyler bulamıyor, acılar çekiyor, umutsuzluğa düşüyor; dünyası kararıyor.

Fakat mutlu bir gecedir bu, ışığa yönelen, ışığa götürecek soruları... çıkmazdan, öyle veya böyle, iyi veya kötü, labirentten çıkaracak başlangıç adımını buluyor.

Süleyman Şah Gazi... Dedesi... Elli bin göçer evle, niçin Erzurum ve Erzincan'a?

Süleyman Şah Gazi'den sonra, niçin Sungur Tekin ve Gündoğduamucaları Anayurd'a da, babası Kuzeybatı'ya? Diyar-ı

Rum'a? Bin kadarcık göçer evle?

Ya babasının büyük bir saygı gösterdiği, kâh görünüp kâh çekilip giden birtakım adamlar? Ki Osman bunları bu yöreye ve daha batıya ve daha kuzeye, kendilerinden önce geldiklerini babasının anlattıklarından biliyordu... Kimdi bunlar? Niçin gelmişlerdi tâ Türkistanlar'dan? Ve onları birbirlerine yakınlaştıran... Yakınlaşma ne kelime? Birbirlerine bağlı tutan, sürekli ilişkide tutan?

Bu sorulardan bazılarının cevabını, elbette ağaları biliyordu. Ve babası, elbette Osman'a da anlatacaktı. Ama Osman. kavakyellerine kaptırıp gitmişti kendisini... Tam kendisine bunların anlatılacağı çağa gelişle birlikte.

Ede Balı'nın, o yayla gecesinde, Sivrikaya'da söylediklerini unutamaz olmuştu. Osman, unuttur gibi olduğu bir sözünü ise artık bütün söylediklerinden çok düşünüyordu: "Babanın kılıcını kardeşin Gündüz'e vermesi seni incitmez mi?"

Osman bu hatırlayışıyla Ede Balı ile Dursun Faki'yi aynı çizgide, aynı istekte görüyor. Aklının kıyısından bile geçmemiştir o kılıç. Ve onun gözünde hilâl gökyüzüne, o kılıç da Gündüz'e uygundur. Çünkü Gündüz'dür âdabı, erkânı, konuşmasını, dinlemesini, ortak kararlara varmasını bilen. O kılıç -sonra ve asıl önemlisi- işte babasının belinde duruyor. Ha onda ha Gündüz'de. Gündüz babasını arattırılmaz. Osman'a gelince Osman'a kendi kılıcı gerek ve yeter.

Ama Osman, işte burada duraklayıyor ve gene Ede Balı'nın o sözünü ve o söze gelen ısrarını düşünüyor.

Yoksa Ede Balı ve Dursun Faki ve daha başkaları da. Ve o bir gelip bir giden dervişler kılıca bir başka anlam mı verip veya anlamının değişmesini mi isterler? Değişeceğini ya da değişebileceğini mi düşünürler?

Osman artık bütün bu soruların çengelindedir.

Badem ağaçları aldanmış, çiçeklerini don vurmıştır. Ama müjdeledikleri bahar gelmiş ve bahçeler, bağlar donanmıştır. Kuzular melemekte, kuşlar cıvıdamakta, taylar kişnemektedir. Kırılarda, dağ eteklerinde yeşil höykür demektedir.

Ve Söğüt'te yayla göçünün hazırlıkları başlamıştır. En önemli mesele de, evlerde bırakılacak eşyanın ne olacağıdır.

Çünkü iki yazdır onlar yaylaya çıkınca, İnegöl tekfürünün adamları başlarında Aya Nikola, Söğüt'ü basmakta, talan etmektedir.

Ertuğrul eşyanın Bilecik tekfürüne emanet bırakılmasını

öne sürüyor. Gerçi bu gönül rahatlığıyla başvurulacak bir tedbir değildir. Ne var ki, çaresizdirler ve Bilecik tekfürü ile aralarında önemli bir sürtüşme olmamıştır. Teklif kabul ediliyor.

Gönderilen yaşlı aracı da tekfürün kabul cevabını getiriyor. Ama eşyanın yaşlı ve az sayıda adamlarla gönderilmesi şart koşulmuştur. Bunun üzerine Ertuğrul, güven kazanmak için daha fazlasını yapıyor ve halkının eşyasını yaşlı kadınlarla gönderiyor.

Osman da, bütün bu kararlar alınır ve uygulanırken hep babasının kılıcına bakıyor.

Yayla sabahıdır. Gün daha doğmamıştır. Gükyüzü süt mavisi, çamlar nefti üzerlerine çiğ yağmış çayır lar zümrüt yeşili; ıslıl ıslıl. Çobanlar daha davarları toplamış, atlar, kısraklar, taylar daha delişmen -ve mutlu- neşelerini bulmamış. Kara çadırlar ile ağırlar arasında gidip gelenler, sadece, allı, lacivertli, altın sarılı, menekşe morlu giysileri ile kadınlar ve kızlardır. Günün cümbüşüne daha vakit var.

Osman, ayakları diz boyuna kadar çiğlerden ıslanmış. Sivrikaya'ya doğru yokuş yukarı yürüyor. Nicedir huy edindi gün doğuşunu orada seyretmeyi:

Bir yanında derinliklerden uğultular gelen vadi; bir yanında uzanıp giden yayla; karşısında sınırsız ova!

Gün oradan, yayvan tepelerin ardından doğar; gün olur çırılçıplak, bakır kızılı ve koskocaman; gün olur allı pullu bulutların arasından ve altınlaşarak, ama her zaman ve kısa sürede bütün renkleri bütün sesleri değiştirerek... Bütün canlıların hâllerini değiştirerek.

Osman, artık kendisini bu değişimin beş, on dakikalık sürecinde aramaktadır.

Ve Osman, boyuna babasının kılıcını hatırlamaktadır. Eşyanın Bilecik tekfürüne emanet bırakılması için karar alınırken, gözlerini kılıçtan ayıramayışını hatırlamaktadır. Ede Balı'nın, Dursun Faki'nin ve öteki baba yoldaşlarının o kılıca bambaşka bir anlam verdiklerini hatırlamaktadır.

O kılıç başkadır; kendi kılıcı değildir. Kendi kılıcına ve öteki kılıçlara hiç mi hiç benzememektedir. Bir başka şeydir o. Osman, kendisini, bunu anlamaya, bunu kavramaya mecbur sayıyor. Mahkûm sayıyor; borçlu sayıyor.

Tarık Buğra

Osmancık, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983, s.25-29

ÖYKÜ

Günümüzde iki tür öykü yazılmaktadır. Bunlardan biri klasik öykü dediğimiz olay öyküsü: kişi yer, zaman ve hareket unsurlarından oluşur. Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri şeklinde kurgulanır. Öteki öykü tarzı ise, modern hikâye dediğimiz durum hikâyesidir. Bu tür hikâyeler kişi, yer ve zaman unsurlarına bağlı kalmazlar. Yazarın anlık bir gözlemini, anlık bir izlenimini, günlük hayatın içinden bir kesiti kısa ve ilginç bir anlatımla ortaya koyduğu bir hikâye türüdür.

Klasik hikâyenin dünya edebiyatındaki temsilcisi Fransız yazar Maupassan'dır. Bizim edebiyatımızda ise Ömer Seyfettindir. Modern hikâyenin dünya edebiyatındaki temsilcisi Rus yazarı Çehov'dur. Bizim edebiyatımızda *Sait Faik Abasıyanık*'tır.

Olaya bağlı öykülerde olayın geçtiği yer betimlenerek tanıtılır. Bu ilk bölüm serim bölümüdür. Olay yavaş yavaş gelişir ve zirve noktasına ulaşır. Okuyucuda merak uyandıran bu bölüme düğüm bölümü adı verilir. Olaylar ve durumlar okurun kafasındaki merakı gidermeye yönelik bir biçimde sonuçlanır. Bu bölüme de çözüm bölümü adı verilir.

Her öykü, yazarın belirlediği bir bakış ya da görüş açısıyla anlatılır. Anlatıcı bazan yazarın kendi, bazan da öykü kişisi olur.

BİR ÖRNEK HİKÂYE

HAYAT NE TATLI

Temmuz. Öğle vakti. Komşuda bir kadın sesi... Neye bağırdığı anlaşılıyor. Belki de çocuğuna haykırıyor. Müezzinin duvarlarından tahtaboşa bir kedi atladı. Birkaç ev ötede, bir tavuk gıdaklıyor, bir horoz da ona yardım ediyor, âdeta dem tutuyor.

Anası, aşağıda iki komşu hanımla oturmuş, her nedense ateşlenmiş, hızlı konuşuyor. Belli ki dedikodu yapıyorlar. Tekir kedi, minderin üstüne uzanmış, dört ayağını germiş, uyuyor. Eski kırık konsolun üstünde kırık fânusları ile anasının gelinlik Saksunya lâmbaları, helezonlu, yaldızlı bir çift su bardağı, boncuk kapakları altında uyuyor duruyor. Köşede, kara örtü altında "Hilye-i

Saadet”... Her şey yerli yerinde, hayat her vakit olduğu gibi...

Hafız Nuri Efendi, kapının arkasından şemsiyesini aldı, yavaşça sokağa çıktı. Neden? Bir işi mi var? Birini mi görecekti? Hiçbir işi yok. Hiç çıkmasa da olabilirdi. Ancak, çıkmış bulundu. Ayakları onu dört yol ağzına doğru götürdü. Bir yanında bakkal, bir yanında tekkenin mezarlık duvarı, karşısında iki evin arasında bir boş arsadan demiryolu görünüyordu. Bu boş arsacıkta, yan yatırılmış bir bayram salıncağı duruyor. Evlerden birinin kamburlaşmış belini üç uzun direk desteklemişler. Sarı tenekeden bir tramvay arabası titreyerek, sarsılarak geçti. Yedikule tarafına gitti. Sokaklar boş. Derviş kılıklı, inmeli adam, kolunun birini önüne doğru sallayarak, ayağının birini sürükleyerek geçti. Sokak yeniden boş kaldı. Birdenbire bir gürültü. Edirne'den gelen bir yük treni, yerleri sarsarak, evleri sarsarak, hızla geçip gidiyor. Baş döndürücü bir geçiş. İki evin arasındaki dar aralıktan vagonların geçtiği görülüyor. Geçti, geçti, sonra birdenbire bitti. Ooooh!... Nuri Efendi rahatsız olmuştu. Edirne'den İstanbul'a kadar gelmişsin, Sirkeci kaç adımlık yer? Şöyle yavaş yavaş, kâmil kâmil gitse olmaz mı?... Deli gibi, sanki kelle götürüyor.

Hafız Nuri Efendi, köşeye dayanmış duruyordu. Birdenbire yanında birini gördü. Kavaf'ın Şükrü... Arka sokaktan mı çıktı?... Nuri Efendi'ye:

-Birini mi bekliyorsun? diye sordu.

-Birini mi bekliyorsun? diye sordu.

-Yooooook!...

-E, duracak mısın? diye sordu.

-Bilmem, duruyorum işte...

-Yoksa, bir dalgan mı var?

-Yooooook... Ne dalgam olacak?

-Olur a! İnsan bu...

Nuri sesini çıkarmadı. Biraz durduktan sonra gene Şükrü,

-E, duracak mısın? diye sordu.

-Duruyorum, bilmem!...

-Gelirsen, gel. Seni Kumkapı'ya götüreyim. Nuri boynunu büktü.

-“Gidelim” dersin gidelim, dedi.

-Yürü, gezmiş olursun.

Yürüdüler. Karşı kaldırıma geçtiler, sağa sola saptılar, demiryoluna çıktılar. Şükrü:

-Sen gidedur, ben sana yetişirim, dedi, oradaki odun deposuna girdi.

Hafız Nuri Efendi yürüdü. Şemsiyesine dayanarak, iki yanda bostanlara, marullara, salatalara bakarak yüüyordu. Tren sesi işitince arkasını dönüp bekliyor, sonra gene yola düzelip, şemsiyesini sallayarak yürüyor. Hava sıcak, arkasındaki uzun sako omuzlarına asılıyor, fesi terden yapışıyor, ancak o aldirmıyor, yürüyordu. Vakit erken ise de, Kumkapı deniz hamamlarıkalabalıktı. İki yazmacı, kenarda kayaların üstünde yazmalarını sermiş, kurutuyorlar. Nuri Efendi yürüdü. Geçitten geçerek mahalle içinden istasyonun arkasını dolaştı, yeniden demiryoluna çıkacağı yerde mahallelerinin kömürcüsü Halil ile karşılaştılar.

-Hayrola Nuri Efendi, nereye?

-Valla bilmem, işte öyle gidiyorum... Arkasına dönüp bakarak:

-Şükrü gelecekti, gelmedi. Halil sordu:

-Hangi Şükrü? dedi.

-Kavaf'ın Şükrü.

-Bir yere mi gideceksiniz?

-Yooo, öyle "gidelim" dedi idi de... Gelmedi. Halil:

-Bırak canım, dedi, Şükrü'nün ipi ile kuyuya inilir mi? Kim bilir nereye takılmış kalmıştır. Ben mahalleye gidiyorum, hadi, dön, gidelim.

Nuri Efendi boynunu büktü.

-Olur, dönelim, dedi.

-Hadi, hadi. Yürü...

Döndüler. Halil, kömür almağa gelip de pazarlığı anlatmağa başlamış ve daha on beş adım atmamışlardı ki, arkadan Halil'i çağurdılar. Bu çağrılıştan, bozulan pazarlığın düzeleceğini anlayan Halil döndü. Nuri Efendi'ye:

-Sen, dedi, gidedur. Ben yetişirim.

Nuri Efendi yürüdü. Geldiği yolu tutturup gene tek başına mahallelerinin kahvesinin kapısı önüne kadar geldi.

İki kişi, ortada, alçak hasır iskemlelere karşılıklı oturmuş, tavla oynuyorlardı. O da gitti, üçüncü boş iskemleye oturdu. Dirseklerini dizlerine dayadı, şemsiyesinin sapını ağzına aldı, tavla seyretmeğe başladı.

Oyunculardan biri, bir oyunu kaybetti. Gene o adam ikinci oyunu da kaybedip bir parti yenilmiş olunca, kızdı. Yenilmesini Hafız'ın uğursuzluğuna verdi. "Geldi, zarımı kırdı." diye düşündü ise de açıkça söylemek istemedi.

-Hafız, dedi, şimdi oyun bitince bir parti de seninle oynayacağım. Hafız, şemsiyenin sapını ağzından çıkararak:

-Ben tavla bilmem ki, dedi.

-Tavla bilmez misin?

-Bilmem ya!...

-E, bilmezsin de deminden beri ne bakıp duruyorsun?

-Hafız omuzlarını kaldırdı:

-Hiç, dedi, öyle bakıyorum...

Oyunda yenen, ikinci parti için pullarını düzelterek zarları da eline alarak:

-Bu da tuhaf, dedi. On beş yaşından beri kahveye çıkıyorsun, bir tavla öğrenemedin mi?

Oyuncular yeniden başladılar. Biraz önce yenilen adam, bir oyun daha kaybedince, sabrı tükendi:

-Hafız, dedi, valla geldin, zarımı kırdın. Biraz git, ötede otur.

Hafız Nuri Efendi buna kızar gibi oldu. "-Benim sana ne ziyanim var?" diyecekti, demedi. Kalktı, kahve kapısına gitti, durdu. "Eve dönsem" diye düşündü. Artık ikindi vakti. Akşam oluyor. Köşeden geçerken bakkaldan ekmeğini aldı, eve gitti. Annesi kapının ipini çekti. Mangalda pişen yemeğin kokusu bütün evi bürümüşü. Odasına çıktı, gecelik entarisini, şam hırkasını giydi, pencerenin önüne oturdu. Akşam satıcıları geçiyor. Mahalleye akşam rengi çöküyordu. Sokağın köşesinden bir çocuk:

-Hayriiii! Gel, annem seni çağırıyor! diye kardeşine sesleniyor. Bir kız çocuk, elinde bir deste maydanoz, takunyalarını tıkırdatarak geçiyor. Komşu Gaffar'ın oğlu, iki boş küfeyi bostan kapısından sokmağa uğraşiyor. İki hanım, belli ki uzakça bir yere gitmiş ve geç kalmışlardı, hızlı hızlı eve dönüyorlar. Mutfakta annesinin takunyalarla dolaştığı duyuluyor... "Hayat ne tatlı şey" diye düşündü. İnsanın ömrü olmalı da yaşamalı...

(**Memduh Şevket** Esendal Hikâyeler, c.II, İstanbul 1946)

2. 4. Makale:

Herhangi bir konuda bir görüşü, bir düşünceyi savunmak, desteklemek ya da ispatlamak amacıyla yazılmış yazılardır. Makaleler, sanat, edebiyat, bilim, siyaset ve toplumu ilgilendiren her konuda yazılabilir. Fakat her makale belirli bir alandaki uzmanlığın ürünü olmalıdır. Makale yazarının konusunu rahat, açık bir biçimde anlatabilmesi için, geniş ve zengin bir bilgi, düşünce birikimine sahip olmasına bağlıdır. Makalenin giriş, bölümünde konunun ne olduğu açıklanmalı “gelişme” bölümünde konu ile ilgili görüşler ya da bilgiler ispatlanarak verilmelidir. “Sonuç” bölümünde ise tüm anlatılanlarla ilgili kısa bir değerlendirme yapılır, öneriler sunulur.

2. 5. Fıkra:

Bu bölümde söz konusu “fıkra” gazete ve dergilerde yayımlanan düşünce yazıları olan fıkralardır. “Fıkra” yazma makale yazmaya göre daha kolaydır. “Fıkra” yazarı öne sürdüğü görüşleri ispatlamak, verdiği bilgilerin doğruluğunu belgelemek zorunda değildir. Yazdığı konu ile ilgili kendi düşüncelerini, görüşlerini, duygularını rahatlıkla anlatabilir.

Fıkra, konu açısından, günlük olaylarla daha ilgilidir. Ancak günlük olayları ele alan fıkra yazarı, konunun derinliğine fazla inmez. Konular, giriş bölümünde çarpıcı bir biçimde ortaya konur. Günümüzün önemli fıkra yazarları Hasan Pulur, Bekir Coşkun, Rauf Tamer vb.dir.

ÖRNEKLER

ALLAH VERSİN

Hoca bir gün kan ter içinde evinin damını aktarıyorken aşağıdan güm güm kapı çalınmış. Hoca bakmış, bir adam. Seslenmiş: “Ne istiyorsun?” Adam: “Biraz, demiş, aşağıya iner misin?” Hoca ahlaya pufloya sokak kapısına inmiş, kapıyı açmış, bir de bakmış ki karşısında

bir dilenci: “Allah rızası için bir sadaka!” demiş. Hoca: “Yukarıya gel de öyle,” diye cevap vermiş. İkisi birlikte kan ter içinde dama çıkmışlar. Hoca dönmüş ve şöyle demiş: “Allah versin!”¹

İÇİNDE BEN OLSAYDIM

Yıkayıp kuruması için bahçeye asılan Hoca'nın mintanını rüzgâr yere düşürmüş. Bunu gören Hoca, hanımına: “Hanım,” demiş, “Bize kurban kesmek şart oldu!” “Neden?” diye sormuş karısı şaşkın şaşkın. Hoca, yerdeki mintanı göstererek: “Mazallah,” demiş, “ya şunun içinde ben olsaydım!”²

SUSUZ MUSUN, UYKUSUZ MU?

Misafir kaldığı bir evde Hoca ya sormuşlar:

- Hocam, susuz musun uykusuz mu?

Şu cevabı vermiş rahmetli:

- Buraya gelirken bir pınar başında uyumuştum!³

Oğlak

Hoca bir gece tıkırtılara, ayak seslerine uyanmış. Kulak kabartmış. Birileri şöyle konuşuyormuş:

- Hocanın evine girip öldürelim, karısını kaçıralım, oğlağını kesip yiyelim, malını-mülkünü çalalım!

Bunu duyan Hoca, birkaç kere öksürünce adamlar kaçıp gitmişler. Karısı:

- Efendi, demiş, sanırım korkudan öksürdün, deyince:

- Sana göre bir şey yok, demiş. Kendimle bizim oğlak için öksürdüm!⁴ demiş.

Ortaklık

Büyük bir tarlası olan baba erenler (Bektaşî) bostan dikerken iyi mahsul alabilmek için:

¹ Tokmakçioğlu, Erdoğan, *Bütün Yönleriyle Nasrettin Hoca*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981, s. 84.

² Tokmakçioğlu, a. g. e., s. 70.

³ Tokmakçioğlu, a. g. e., s. 86.

⁴ Tokmakçioğlu a. g. e., s. 139.

- *Ey gani Allahım, bu sene bu bostanlara ortağız, der. Karpuzlar o sene o kadar güzel gelişirler ki her biri on beş, yirmi kiloluk olur. Bektaşinin keyfi yerinde. O akşam yatağına sırt üstü yatar, türlü türlü hayaller kurar, Allah'la ortaklığını bozar.*

O akşam bir dolu yağar ki her biri ceviz büyüklüğünde. Bütün karpuzları patlatır. Arkasından bir sel, tarlada hiçbir şey bırakmaz. O sırada bir yıldırım çakar. O zaman erenler dayanamaz:

- *Daha çakmağını çakıp neye bakıyorsun, işte ne bostan kaldı, ne de tarla! der.⁵*

Yârabbi Sen de mi Çocuklara Uydun

Bektaşinin biri güpegündüz sokakta oruç yiyormuş. Bunu gören mahalle çocukları babayı taşlamaya başlamışlar. Bîçare kaçça kaçça mahalleden dışarı çıkıp çocukların elinden kurtulmuş.

O sırada hava kararıp ani olarak dehşetli, iri taneli bir dolu yağmağa başlamış. Zavallı baba hem doludan kaçıyor hem de havaya bakarak şöyle diyormuş:

- *Yârabbi, sen de mi çocuklara uydun? ⁶*

Evliyada Gönül Kibir Olmaz

Bektaşilerden birine sormuşlar:

- *Evliya nasıl olur?*

- *Nasıl olacak? Senin benim gibi bir adam.*

- *Sen evliya mısın?*

- *Evliyayım ya.*

- *Bir keramet göster.*

- *Ne istersiniz?*

- *Şu karşığı ağacı yürüt, buraya getir.*

⁵ Yıldırım, Dursun, , *Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 86

⁶ Yıldırım, Dursun, , a. g. e., s. 82.

- *Yürü ya ağaç, yürü ya mübarek! dediyse de ağaç yürümez. Baba, olduğu yerden kalkarak ağaca doğru gider.*

-*Evliyada gönül, kibir olmaz; o gelmezse biz gideriz! der.*⁷

2. 6. Sohbet:

İçten ve samimi konuşmadır. Yazarın, herhangi bir konu üzerindeki kendine özgü düşüncelerini, duygularını, okuyucularıyla karşılıklı konuşuyormuş gibi içten bir anlatımla ortaya koyan anlatım sohbet denir. Gazete ve dergilerde yayınlanır. Sohbet yazısında kesin kalıplar ve kurallar yazar tarafından ortaya konmaz. Aynı konu hakkında başkalarının değişik düşünceleri olabileceği de düşünülür. Türk edebiyatındaki en önemli sohbet yazarı Şevket Rado'dur.

2. 7. Deneme:

Türk ve dünya edebiyatında oldukça gelişmiş bir edebî türdür. Deneme, seçilmiş bir konu üzerinde yazarın kesin yargılara varmadan, kendi düşüncelerini serbest bir biçimde ortaya koyduğu yazılardır. Denemeler, sanat, edebiyat, felsefe, sevgi gibi soyut konular üzerinde yazılır. Denemede, makalede olduğu gibi savunulan düşünceyi ispatlamak gibi zorunluluk yoktur. Yazar, konu ile ilgili düşüncelerini, duygularını, birikimlerini rahat bir söyleyişle önyargısız olarak açıklar. Türk edebiyatının önemli deneme yazarları şunlardır: Şinasi, Ahmet Haşım, Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Mehmet Kaplan, Vedat Günyol, Sabahattin Eyüboğlu, Nurettin Topçu, Salah Bırsel, Vedat Günyol, Enis Batur, Cemil Meriç, Mehmet Salihoğlu, Uğur Kökden, Nermi Uygur, Ahmet Turan Alkan, Ali Çolak, Ali Ural, Nurdan Gürbilek. Bu türün dünya edebiyatındaki önemli isimleri de Bacon, Montaigne, Albert Camus'dür.

2. 8. Eleştiri (Tenkit) :

Batıda kritik sözcüğünden ortaya çıkan eleştiri de, bütün yönleriyle ortaya çıkarmak, belirlemek anlamı vardır. Bizde eleştiriden önce tenkid, eleştirmenin yerine ise münekkid kullanılırdı. Bir eserin yapısını, gerçek değerini belirtmek ya da herhangi bir konu üzerindeki düşünce ve

⁷ Yıldırım, Dursun, , a. g. e., s. 106, 107.

görüşleri ortaya koymak amacıyla yazılan yazılara denir. Eleştirmen adını verdiğimiz eleştiriyi yapan kişinin eleştirdiği konu hakkında yeterli bilgiye sahip olması zorunluluktur. Eleştiri, bugün toplumumuzda anlaşıldığı gibi sadece kötülemek değildir.

Eleştiri eserin ya da kişinin iyi, kötü, eksik, mükemmel yönlerini tarafsız bir şekilde ortaya koymalıdır.

ELEŞTİRİ ÖRNEĞİ

NECİP FAZIL ve KOP DAĞINDAKİ DÜKKÂNI

(Necip Fazıl, 'Bir Kaç Hikâye, Bir Kaç Tahlil' isimli kitabı münasebetiyle.)

Necip Fazıl, hikâye ve tahlillerini, Kop Dağında Bir Dükkân adlı güzel olduğu kadar doğru bir sanat mülahazasıyla bitiriyor.

Kop Dağında bir dükkân açmak, güzelin peşinde koşanlara en tabii ve meşru arzusudur. Doğrusunu isterseniz, bu dükkân on seneden beri açıktır ve oldukça geniş bir müşteri kafilesine nadir emtiasını dağıtıyor.

Ben, o dükkânın ilk ve devamlı alıcılarından biriyim. Örumcek Ağı'nın titiz örgüsünü orada buldum, Kaldırımları'nın yalnızlığını orada tanıdım. Fener, Gözler, Otel Odaları, Sayıklama, Geçen Dakikalarım... bütün bu acının yenilmez arzu ve tutulmaz vehim usarelerinden süzölmüş emsalsiz ve bahasız içkiler, hep oradan, yirmi yaşında genç bir adamın bundan on sene evvel, Kop Dağı'nın bir dönemecinde -üstünde fırtınalar didişen ve ayağının ucunda uçurumların baş döndürücü daveti işitilen ücra bir köşesinde-açığı dükkandan geldi.

Fakat ne yalan söyleyeyim, ben bu dükkânda çok nadir şeylerin daha fevkinde bir lezzet buldum: Saticının kendisi. Onun için beraberimde götürdüğüm ganimetlerden ziyade, tezgâh başında yaptığımız sohbetleri hatırlıyorum.

İnsan, eserinin fevkına çıkmadıktan ve bir gün hayatının istediği bir gününde onu fırlatıp atmak kudretini kendinde bulamadıktan sonra, niçin yazmalı? Boş rakam kalabalığının üstüne çıkabilmek, ancak bu cins adamların hakkıdır. Ben ve Ötesi şairinde bu ruh kudreti vardır.

O, en zalim bir rüyayı bile sonuna götürmeden uyanılmasını istemez, fakat en cazibini bile üç defa üst üste görmeye razı değildir.

Bir kaç defa düşündüm; her hayat davetinin önünde, yeleşi taze ve keskin bir bahar kokusuyla kabarmış bir küheylan gibi, burun

delikleri açılıp kapanarak şahlanan bu genç adam, kendisini şiirin dar nizamına sokmamış olsaydı acaba ne olurdu? Belki, zaferini terennüm eden tunç boruların akislerini ufkun dört köşesinden üstümüze bir altın yağmuru halinde yağdıran bir kahraman, belki köksüz bir adam, belki de daha büyük bir ihtimalle sadece bir deli.

Kaç defa bu ikinci ihtimalin korkunç gövdesini onun başı üstünde, avını arayan bir kartal gibi daireler çizerken gördüm ve onun süzülüp inmek üzere olduğunu ve biraz sonra siyah çelik gagasının ucunda acayip parıltılı bir elmasla boşluklarda kaybolacağını düşünerek, gözlerimi kapadım. Fakat hayır, hiç birinde bu tehlike ciddi değildi.

O bu anda, sadece bir ihtimalin son haddini zorluyordu.

Bazı insanlar, ara sıra ayaklarını imkânsızın denizinde yıkadıkları içindir ki, zaman zaman başları bulutlarla çarpışır.

Eserinden bahsetmiyorum. İlahi kıvılcımın içlerinde tutuştuğunu hisseden gençler onu okusunlar. İyi şeyler, ancak iyi şeylerden doğar.

Ahmet Hamdi TANPINAR

2.9. İnceleme:

Bir eseri, konuyu en ince özelliklerine kadar anlatan, tanıtan, ayrıntılarını ortaya koyan yazı türlerine inceleme denir.

İncelemek, ayrıntıları yakalamak, sonuçlardan bir düşünce geliştirmek olduğuna göre dikkatli bir zekâyâ sağlam bir mantık düzenine ihtiyaç vardır.

Bir inceleme yazısı, iyi ve planlamaya dayanır. İnceleme yapacağımız konu ile ilgili tüm materyalleri toplayıp değerlendirdikten sonra bir plan dâhilinde inceleme yazısını yazmalıyız.

2. 10. Anı (Hatıra):

Kişisel hayatı konu alan anlatım türüdür. Bir kimsenin başından geçen, kendi döneminde ortaya çıkan olay ve gelişmeleri bilgi, gözlem ve birikimleriyle birleştirerek anlattığı yazılara “anı” diyoruz.

Anılarda esas, yaşanılanı değil, yaşanılmışı anlatmaktır. Anılar geçmişini anlatır. Bu bakımdan geçmişe ışık tutarlar. Bir yönüyle tarihe benzeyen anının, tarihten ayrıldığı nokta, yazarının kendi dünyasını dile getirmesidir.

Anılarda kişisel hayat geçmişe bakılarak günün dikkatiyle kaleme alınırlar. Yani yazılan zamanın duygu ve düşünceleri yönlendirir anıları. Bir de günü gününe, bir insanın yaşadıkları not alması vardır. Günlük dediğimiz bu türde, olayın geçtiği zamana ait duygular ve düşünceler söz konusudur. Yazar, olayın geçtiği tarihi (bazen saati) belirtir, o ana ait duygularını ve düşüncelerini ortaya koyar.

Örnek Anı:

ZEYNEP HANIM KONAĞI

Liseyi bitirdiğim yıl (1936 -1937) üstümden büyük bir yük gitmiş gibi hafıfledim. Arkadaşlarla sanki küçük dağları biz yaratmıştık! İyicene idealistlik canım... Ortaokul sıralarındayken, köy öğretmeni olmayı düşünüyorduk! Bir Namık Özcan arkadaşım vardı; lise yıllarına geçtiğimizde bir gün dedi ki; 'öğretmen olmaya olur, memlekete hizmet ederiz ya, kaymakam olsak, elimizde daha büyük yetkiler bulunur, daha iyi hizmet ederiz memlekete...' Ben de, 'olur, düşünelim bu konuyu..' dedim. Böylece üç beş arkadaş boş vakitlerimizde söyleşirdik. Bir Şevki Hasırcı arkadaşımız vardı, (sonradan Demokrat Parti'den milletvekili oldu) aramızda en çok sevilen bir arkadaşı. Şakacı, hiçbir derse aldırmayan, ama usta kopyacıydı sınavlarda. 'Arkadaşlar, ben bu okuma işinden bıktım, liseyi bitirince babamın yanına gidip, onun yaptığı işi yapacağım. Toptan sebzeçilikte, meyvecilikte çok para var!' Derdi. Sanırım içimizde ne yapacağını bilen, gerçekçi bir arkadaşı! Sonradan Nazilli'de –memleketiydi – ticarete çok ün kazandı. Yerel gazeteler çıkardı, milletvekili oldu... Namık Özcan arkadaşımız, Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra İstanbul'un hatırı sayılır tüccarlarından oldu. Ölümüne değin çok para kazandı. Vasık Balkış, yatılı değildi ama ders aralarında hep birlikte olurduk. Biz, şu mesleği turalım, memlekete şöyle hizmet edelim diyekonuşurken, hiç ağzını açmaz, bıyık altından bize gülerdi. Kolejden gelenlerdendi. Hukuk Fakültesi'ni bitirdi, avukat oldu. Fakülteden sonra da Lausanne'da birlikte olmuşuk. Nasır Zeytinoğlu, 'ulan önce şu liseyi kazasız belasız bitirelim de ötesini sonra düşünürüz..' Derdi. Çok çalışırdı. Onunla da fakülte sonrası Lausanne'da birlikte olduk. Doktorasını yaptı. Memlekete dönünce yargıç oldu. Bilindiği gibi de 27 Mayıs sonrasında İçişleri Bakanı da oldu.

Samim Kocagöz

Bu da Geçti Yahu, İstanbul 1989, s.72-73

2.11. Gezi (seyahat) :

Yurt içinde veya yurt dışında gezilen, görülen yerleri, insanların ve çevre özellikleriyle canlı bir şekilde anlatılmasıyla ortaya çıkan yazılı anlatım türüne gezi yazıları denir. İsmail Habip Sevük, Falih Rıfki Atay, Attilâ İlhan önemli gezi yazarlarımızdır.

GEZİ YAZISI ÖRNEĞİ

TÜRK AKDENİZİ

1908'e kadar Antalya, imparatorluğun Fizan gibi bir sürgün yeri idi. Bu ovalarda cennet ve cehennem bir su kanalı ile ayrılmıştır: Bataklık kurutulduğu ve toprak sulandığı vakit, ölüm, köyleri bir sel gibi süpürür. Sıtma mücadelesi henüz başlamamış olan bir köyde, birkaç sene evvel, salgın 90 kişiyi birden öldürmüştür.

Antalya ovalarında adım başı bir harabe görürsünüz. Pamfilya'nın, Pisitya'nın, Lisiya'nın 58 harabesinde taş ve mermer tiyatrolar, yere yıkılmış sütunlar, ot bürümüş saraylar, hepsi, bu ovaların tarihsel büyüklüğü kadar, sıtmanın buralarda ne korkunç bir düşman olduğunu da gösterir.

Kırkgöz'den itibaren iki tarafınızda susuzluktan çatlayan, âdeta kabuk tutan topraktan bir su damarı geçiriniz: Nüfus ekin gibi ürür. Her biri yılda bir 1500 meyve veren portakal ağaçları, orman gibi yayılıp büyür.

Cumhuriyetin bunu nasıl yapmaya başladığını size anlatacağım. Şu uzakta gördüğünüz kalabalık, eski kanalları temizleyen ve tarlalarına su akıtan köylülüdür. Bunlar da birkaç gün sonra, bol suyun biraz ilerisinde çorak ve boş topraklarına hazin bakmaktan ve kapanmış eski kanalların biraz ötesinde kurtlu sarnıç suyu içmekten kurtulacaklardır.

Medeniyet eserlerini kökünden kazımış olan sivrisineği, bu ovalardan genç Cumhuriyet kovuyor. Türk Akdeniz'inin ovalarında her gün yeni bir kanal, hayatı bir bahar gibi yeşertmektedir.

Sağda, körfezi çeviren büyük dağ yığını 3000 metre ve bulutlar üstünden engin Akdeniz'e bakıyor. Eski tarihler, hiçbir istilânın bu dağların tepesinden Türk hürriyetini indiremediğini yazarlar.

Toroslar Akdeniz'e doğru bir kucak gibi açılmıştır. Anadolu'nun burada geniş bir nefes aldığını sanki hissediyorsunuz.

Falih Rıfki Atay

Güzel Yazılar, Gezi-Hatıra,

TDK Yayınları, Ankara 1997, s.138-139

2. 12. Anket:

Herhangi bir konu hakkında araştırma ve inceleme yapmak üzere sorular hazırlamaya ve soruları çeşitli kişilere sorarak cevaplar almaya denir. Anket ekonomik, sosyal, kültürel, bilimsel kısaca her konuda yapılabilir. Anketlerin amacı, belirlenen konu üzerinde olayların ve durumların neden ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Çıkan sonuçlar yapılan araştırma ve incelemelere yön verir.

2. 13. Röportaj:

Gazete ve dergilerde yayınlanan güncel olay ve sorunlardan seçilmiş bir konu üzerinde o konuyla yakından ilgisi bulunan kişilerle yapılan konuşmaların yazıya aktarılmasına denir.

2. 14. Biyografi:

Bir kimsenin hayatını anlatan yazı türleridir. Biyografisi yazılan kişinin ünlü olması, topluma hizmetleri olan bir kişi olması tercih edilir. Biyografi yazmak için ele alınan kişi hakkında sağlam bilgilere sahip olunmalı ve hakkında geniş araştırmalar yapılmalıdır.

2. 15. Fabl:

Kahramanları hayvanlar, bitkiler ya da cansızlar olan masallardır. Fabllerde kahramanların konuşturulması ve insan davranışlarını göstermesi dikkati çeker. Fabllerin amacı, insanlara öğüt vermek ve anlatılanlardan ibret almalarını sağlamaktır.

2. 16. Tiyatro:

Tiyatro; oyun (metin), oyuncu, sahne tasarımı, sahne giysisi, sahne tekniği, ışıklama, sahneleme gibi her biri başlı başına bir sanat etkinliği olan öğelerden oluşan birleşik bir sanattır. Sahnede oynamak üzere yazılmış, insan yaşamını, insanlar arasındaki ilişkileri, olayları, durumları, eylem içinde oyuna dönüştürülerek yansımaya tiyatro diyoruz. Tiyatro, göze ve kulağa aynı anda hitap eden bir kompozisyon türü olduğu için toplum üzerinde büyük etki meydana getirir. Tiyatro, insanı hem eğlendirir hem de eğitir.

Tiyatro için önceden yazılmış veya tasarlanmış bir metnin, bir sahnede, belirli bir süre içerisinde, oyuncular tarafından canlandırılmasıdır tanımını da kullanabiliriz. Tiyatronun gerçekleşebilmesi için oyunculuk, sahne düzeni, dekor, kostüm, aydınlatma, bazen de dans ve müzik gibi öğelere ihtiyaç vardır. Çeşitli tiyatro türleri vardır:

a. **Trajedi:** Önemli ya da soylu kişilerin başlarına gelen kötü durumları konu alan oyunlardır. Anlatımda “Üç birlik” dediğimiz “tek olay, bir gün, bir yer” kuralına uyulur.

b. **Dram:** Acıklı olay ve olguların üç birlik kuralı göz önünde bulundurulmadan konu edildiği tiyatro türüdür. Dramda sıradan kişiler kahraman olarak yer alabilir.

c. **Komedi:** İnsan hayatının gülünç yanlarını alaycı bir tutumla sahnede sergilenmesi, güldürücü ve neşeli oyun biçiminde verilmesidir. Komedi, bir anlamda güldürürken düşündürmeyi amaçlamaktadır.

d. **Epik tiyatro:** Klâsik tiyatronun öğeleri olan; dekor ve sahne anlayışına, oyuncuların oyunun havasına kapılıp gitmelerine karşı çıkar.

Bu oyunda seyirciden oynanan şeyin bir oyun olduğunun unutulması istenir. Sorular sorularak ya da doğal sahneler hazırlanarak ilgi yaratılır. Eleştiriye ağırlık verilir.

e. **Müzikli Tiyatro:** Müzikle oyunun iç içe bulunduğu oyun türüdür. Hem tiyatro öğeleri hem de orkestra vardır. Opera, operet bu türdendir.

Bunların dışında geleneksel Türk tiyatrosundan da söz etmemiz gerekir. Karagöz, kukla oyunları, ortaoyunu, köy seyirlik oyunları geleneksel Türk tiyatrosunun ürünleridir.

ÖRNEK TİYATRO:

KEŞANLI ALİ DESTANI

KeşanlıAli, *Sineklidağ*'da gecekonduarı yıkılmaktan koruyan, onlara su ve elektrik getiren, yol yaptıran, böylece mahallesinin varlığını kabul öldürmekle suçlanır ve hapse düşer. Hapiste bir efsane hâline gelen Ali dışarı çıktığında ünlü bir kahramandır. Gerdeğe girdiği gece, düşmanı Manyak Cafer'in kendisine meydan okuması, gecekonduarı yıkmaya

iki tabanca ile ateş eder. Ali yaralanmasına rağmen Cafer'in üzerine atlar. Boğuşma sırasında bir el tabanca sesi duyulur. Cafer yere yıkılır, Ali üstünü başını silkeler. Polis gelir. Cinayete zorlanan ve katil olan Ali tutuklanır. Yavuklusu Zilha'dan ayrı düşmüştür.

TABLO: V

Dekor: Bir duvar yıkıntısı. Teknisyenler getirip yan tarafa bir elma bir de armut ağacı korlar. Vakit gece. Uzaktan kurbağa vakvakları. Zilha duvarın üstüne çıkmış, ayaklarını uzatmış, bir elma kemirmektedir. Ali yandan görünür. Çekingendir. Zilha'yı fark eder. Sokulmaktan korkarak dolaşır. Orada olduğunu belli etmek için öksürür. Islık çalmayı dener. Zilha onu fark etmiştir. Ama aldırmaz. Ali bir sigara yakar. Kibriti Zilha'ya doğru atar. Zilha başını öteye çevirir. Ali yürür.

ZİLHA- (Hiç istifini bozmadan) Ne o? İt baytarı gibi ne dolanıyon orda...

ALİ- Hiç, uykum kaçmıştı da biraz. (Bir manda böğürtüsü.)

ZİLHA- İyi ya, dolan bakalım. (Kedi miyavlaması)

ALİ- (Kızgın durur; sahne önüne gelir, seyircilere) İçim yanıyor be. Zilha'ya açılacağım. Burda manevî laflar söylenecek. Böyle tıs olur mu? Nutkum büsbütün tutuluyor. (Kulise) Hani ağustos böcekleri, hani bülbül sesi. Şöyle tatlı bir dem çektir bir yol, alırım paçanı aşağı. (Bülbül sesi) (Orkestraya) Sen de içli bir zurna taksimi döktür arkadaşım. (Dediği yapılır.) (Işık kulübesine) Mavi ışık ver babalık. Ay maytabı, boru mu bu. (Mavi ışık) Ha şöyle...

ZİLHA- (Miyavlayan kedi yavrusunu eğilip alarak ve okşayarak) Gel pisi pisi. Gel çocuğum, gel bana sen...

ALİ- (Aşırı duygulu bir sesle.) Geldim beri uyku girmiyor gözüme... ZİLHA- (Kedi ile oynayarak) Ne oldum delisi oldun, ondandır.

ALİ- Zilha, benlen böyle konuşma.

(Elindeki çakı ile oynar. Bu çakı ile tırnaklarını keser. Arada bir ağacın kütüğüne batırır çeker. Zilha bitirdiği elmanın ortasını yere atar, duvarın üzerinden ağaca uzanır, yeni bir elma koparır.)

ALİ- Zilha kız. Hatırladın mı bizim elma ile armudu. Hani küçükken hep bunların altına gelirdik. Elma senin idi, armut da benim.

ZİLHA- (Çok manalı ve duygulu) Şimdi aralarını devedikeni bürümüş... ALİ- Kurbanın olayım cinas laf etme bana...

ZİLHA- Yalan mı? Öyle değil mi? (Burnunu çeker.) ALİ- Devedikeni bürümüşse ayıkla...

ZİLHA- (Elmasını kemirerek) Ben mi ektim. Sen ayıkla....

ALİ- Gel beraber ayıklayalım...

ZİLHA- A ah...

ALİ- Sana bir diyeceğim var. Kız...

ZİLHA- Kese konuş öyleyse. Trafik memuru gibi uzatma yolu. (Alayla ilave eder.) Mihtar efendi...

ALİ- Mihtar efendi deme bana...

ZİLHA- Hoşuna gitmiyor mu? Kibrinden durulmayormuş diyorlar mihtar seçildin diye. Sinekli'nin efesi diyorlar ya sana. Daha ne istersin. Anlı şanlı Keşanlı Ali...

ALİ- Sana bir esrarımı açacağım Zilha... ZİLHA- İlâzım değil.

ALİ- Önemiyyetinden kelli bunu dünyada benden senden bir de seyirciden başka kimse bilmeyecek, anlaşıldı mı?

ZİLHA- He.

ALİ- Zilha.

ZİLHA- Ne var?

ALİ- Senin dayını ben vurmadım.

ZİLHA- (Gülmeye başlar) Bu mu idi söyleyeceğin?

ALİ- Kız vallahi doğru diyorum.

ZİLHA- Doğru söyleyen yeminsiz konuşur. Polisi, mahkemeyi gandıramadın da şimdi beni mi gandıracan, gavlince...

ALİ- Kız doğru diyorum sana. Ben vurmadım. Ben dayını çeşme yatağında inilerken buldum. Ağzı köpük içinde kucaklayıp eczahaneye götürüyüm dedim, elime kan bulaştı. Bir de baktım sırtından vurmuşlar. O ara bekçi yetişti. İhsan ölürken bana bir şey söylemek istedi. Ali dedi, gerisini getiremedi... Merkezde beni katil sandılar. Ounn Ali deyişini de aleyhime ispat saydılar.. Mahkemede asıl

*katilin adamları seni bana vermeyişini sebep gösterdiler.
Bıçaklarken gördük diye yalan şahatlık ettiler...*

ZİLHA- Ben de şimdi inandım değil mi?

ALİ- Mahkemede mapusta hep direndim durdum. Ben maksumum diye. Hüküm giymekten çok seni kaybetmek kodu bana...

ZİLHA- Eksik olma...

ALİ- Ama duydum ki sen de beni katil sanırmışsın. Bir ağırıma gitsin, bir ağırıma gitsin... Tam üç ay her gece ranzada ağladım için için.

ZİLHA- Bitti mi sözün?

ALİ- Daha yeni başladı. Mapustakiler beni sarakaya aldılar. Maksım Ali, gözü yaşlı Ali diye ad bile taktı besmelesizler...

ZİLHA- Hani kese konuşacaktın...

ALİ- Tıkma lafı ağzıma. Bir gün tavla oynuyorum koğuştta. Karşımda zar tuttu. Duttun dutmadın. Adımız ana kuzusuna çıkmış a. Herif tavla kutusunu geçiriverdi kafama. Bayıymışım. Revirde iki saat ayıltamamışlar. Burnumdan siyah bir kan geldi ayıldım.

O siyah kan sanki o zamana kadar basiretimi bağlamış benim. Gözümle birlikte kafamdan da bir perde kalktı o an. Revirde bulduğum bir makası kavradığım gibi koğuşa uçmuşum uy anam. Nerde bana vuran veledizina diye aranmışım, beni dört kişi zor zaptediyor.

ZİLHA- Hele hele ayranın gabarmış desene...

ALİ- Gözüm dönmüş birden. Düşün be kardaşım. Hükmü giymişim. Seni gaybetmişim. Neyi gaybedeceğim gayrı. Çamur İhsan'ı da ben öldürdüm. Hepinizin laşesini de ben yere sereceğim diye nara atarmışım. Müdür çıktı karşıma. Tamam, ikrar ediyorsun demek, dedi. İkrar ediyorum dedim. İnkâr ettik ne geçti elimize. Bir tokat atacak oldu, sen misin bana el kaldıran. İskemleyi geçiriverdim başına. Müdürü dövmek hikâyesi de burdan çıktı işte. Ertesi gün bir de baktım ben geçerken bütün o azılı mahpuslar açılıp bana yol veriyor, siftiniyor, sırtımı okşuyorlar. O bana vurana getirip elimi öptürdüler. Ben

ettim, sen etme abi diyor. Meydancı Yedi Beya Sakıp, sen aramızda iken haddime mi diye meydancılığı bana kamañço ediyor. Hasılı itibarımız birden yükseldi...

ZİLHA- Allah versin. Hakkın değil mi?

ALİ- Mahpushaneye bazı gazatacılar ankete gelir. Soruyorlar. Nasıl öldürdün Çamur'u dile. Böyle böyle diyorum: Üç gün mühlet vermişim, gece bana pusu kurmuş. Bilmecburiyetle şişlemişim, Bursa bıçağıyla.

ZİLHA- Yani essahta nasıl vurdunsa olduğu gibi anlatıyorsun...

ZİLHA- Yani essahta nasıl vurdunsa olduğu gibi anlatıyorsun...

ALİ- Deli etme beni kız. Demem şu ki, bu dünyada namuslu insanıyetli oldun mu alaya alınıyorsun. Zorba katil oldun mu saygı itibar görüyorsun. Efsanemiz de bu yalandan çıktı. Hepsi bu kadar.

ZİLHA- Asıl yalan bu anlattığın senin. (Kırılarak yürür.) İşin gücün takma bıyık, asma sakal...

ALİ- Kitap öperim yalanım varsa.

ZİLHA- (Birden ciddileşerek) Madem öyle. Neden çıkıp herkese doğrusunu ilân etmiyorsun?

ALİ- (Mahçup) Ok yaydan çıkmış bir kerem. Serde erkeklik var. Er kişi tükürdüğünü yalar mı?

ZİLHA- (Seyircilere) Lafa bak lafa. Er kişi başkasının işlediği cinayete çaka satar mı?

ALİ- (Bir çocuk safiyeti ile) Oldu bir kerem kız...

Haldun Taner

Keşanlı Ali Destanı,

Bilgi yay., 4. basım, İstanbul 1984, s.54-59

2.17. Şiir:

İnsanoğlunun duygu, düşünce ve hayallerini coşkulu bir anlatımla dile getirdiği anlatım yoludur. Çeşitli şiir tanımları vardır: “Şiir, bir dildir” kelimelerle güzel biçimler kurma sanatıdır.” C. S. Tarancı. “Şiir, dil içinde bir dildir” P. Valery. “Şiir, ölümsüz gerçekliği içinde yaşamın dile getirilmesidir.” Shelley.

kalkışması üzerine Cafer'le boy ölçüşmek zorunda kalır. Manyak Cafer

Şiir Örnekleri

BİR TEPEDEN

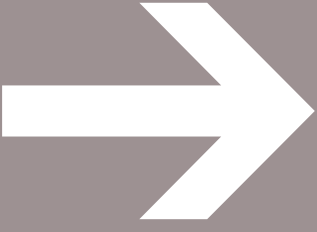
*Rü'yâ gibi bir akşamı seyretmeye geldin,
Çok benzediğin memleketin her köşesinde.
Baktım: Konuşurken daha bir kerre güzeldin,
İstanbul'u duydum daha bir kerre sesinde.*

*İrkin seni iklimine benzer yaratırken,
Kaç fethe koşan tuğlar ufuklarla yarışmış.
Tarihini aksettirebilsin diye çehren,
Kaç fâtihin altın kanı mermerle karışmış.*

Yahya Kemal Beyatlı

Kendi Gök Kubbemiz,

MEB yay., İstanbul 1995, s.14

5 BÖLÜM

*İMLÂ KURALLARI
VE
ANLATIM BOZUKLUKLARI*

A. NOKTALAMA İŞARETLERİ

Noktalama işaretleri, 19. yüzyılda kesin kurallara bağlanmıştır. Bizde ise, ilk olarak Şinasi'nin Şair Evlenmesi (1860) adlı oyununun bazı yerlerinde noktalama işaretlerini kullandığını görüyoruz.

Türkiye Türkçesinde kullanılan başlıca noktalama işaretleri şunlardır:

1. 1. Nokta (.)

a. Bir düşünceyi, bir dileği, bir isteği, bir haberi anlatan, tam olarak bitmiş cümlelerin sonunda yer alır.

“Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medenî vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki gelişmeleriyle, geleceğin yüksek medeniyet ufkunda bir güneş gibi doğacaktır.” K. Atatürk.

b. Kısaltmalardan sonra kullanılır. Dr. (Doktor) Arş. Gör. (Araştırma Görevlisi), Doç. Dr.(Doçent Doktor), Y. Müh. (Yüksek Mühendis) gibi.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), TDK (Türk Dil Kurumu), RTÜK (Radyo Denetleme Üst Kurulu), TRT (Türkiye Radyo Televizyonu) gibi kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

c. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra kullanılır: 1. A. a. II. B. b. I. VI.

d. Sayılardan sonra sıra bildirmek için kullanılır. 5. (beşinci), IV. Murat, XX. yüzyıl, 4. (dördüncü) sokak, 7. (yedinci) cadde gibi.

e. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için kullanılır: 29. 10. 1923, 11. 04. 1920, 08. 05. 1987 gibi. Tarih yazımında ay adlarını yazarken noktayı kullanmayız: 08 Mayıs 1987 gibi.

f. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için nokta kullanılır: Bugün 08.30'da toplantı var. Ders saat 10.15'te başlayacak.

g. Bibliyografik künyelerin sonunda kullanılır: Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, Başlangıcından Günümüze Türk Dili Tarihi, Ankara 2004.

I. Çok rakamlı sayı grupları yazılırken okumada zorluk olmaması için. Sağdan itibaren ikişer veya üçer ayırıp aralarına nokta konulur: 10.00 YTL, 1.500.00 YTL, 125.350.00 YTL gibi.

Noktanın Kullanılmadığı Yerler

a. Gazete, dergi, mecmua, şiir, sinema filmi, televizyon dizisi, yazı ve bölüm başlıklarının bitiminde nokta bulunmaz: Hürriyet, Adam Sanat, Gösteri, Gizli Aşk, Ekmek Teknesi, Melekler Evi, Orta Doğu, Milliyet, Sessiz Gemi v.b. gibi.

b. Üniversiteler, bakanlıklar gibi kuruluşlardan sonra nokta kullanılmaz: Başkent Üniversitesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi.

c. Levha ve tabelalarda nokta kullanılmaz: Gel – Gör Giyim, Karaköy Börekçisi, Danışma, Çıkış” gibi.

1. 2. Virgül (,)

Cümlelerde birbirini takip eden isimleri, zamirleri, sıfatları kısacası Hem görev hem de çeşit bakımından ayrı olan kelimeleri birbirinden ayırmak için aralarına konan işaretlere denir. Cümle içerisindeki karmaşıklığı kaldırmak için birbirini izleyen isimleri, sıfatları, zamirleri sınıflandırmak ve birbirinden ayırmak için kullanılır. Kullanıldığı yerler şunlardır:

a. Fiilleri ayırır: Her canlı gibi insan, doğar, büyür, ölür.

b. Nesnelere ayırır: Ben, annemi, babamı, kardeşlerimi çok seviyorum.

c. Özneleri ayırmada kullanılır: Şehirdeki sokaklar, caddeler, evler ve dükkânların hepsi kapatıldı.

d. Tümleçleri ayırır: Dağlardan, tepelerden ovalardan, derelerden aşarak menzile vardı.

e. Sıfatları ayırır: Okuldaki çalışkan, dürüst, akıllı, zeki çocukların tümünü topladı.

f. Eşit isim tamlamalarını ayırmada kullanılır: Toplumumuzun çağdaş medeniyet seviyesini yakalaması, yurdumuzun kalkınması, insanlığın mutluluğu için çok çalışmalıyız.

g. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerde kullanılır. Ankara'yı çok seviyorum, dedi.

h. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak onay bildiren sözcüklerden sonra kullanılır: Hay hay, bütün işleri üstüme alıyorum. Evet, bundan sonraki ödemeleri yapacağım.

i. Kesin olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra kullanılır: Yalnızca senin için, ancak senin için, günlerce yolgitmeyi göze alabilirim.

j. Sayıların yazımında ve kesirleri ayırmada kullanılır. “9,58 dokuz tam, yüzde elli sekiz

k. Bibliyografik künyelerde yazar, eser, basım evi vb. maddelerden sonra konur. Yakup Çelik, Sait Faik ve İnsan, Akçağ Yayınları, Ankara 2003 gibi.

l. Hitap bildiren sözcüklerden sonra kullanılır: Sayın rektör, Sayın Vali, gibi.

m. Ve bağlacının kullanılabileceği yerlere konur: Kantinden çay, bisküvi, tost alacağım gibi.

n. Yazışmalarda, yer adlarını tarihlerden ayırmak için konur: Ankara, 29 Ekim 1923, Erzurum, 8 Mayıs 1986 gibi.

o. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur. “Akşam, yine akşam, yine akşam Göllerde bu dem bir kamış olsam! A.Haşim” ikilemelerde kelimeler arasına virgül konmaz. Sabah sabah, gide gide gibi.

1. 3. Noktalı Virgül (;)

Noktalı virgül, noktasıyla cümle sonunu, virgüleriyle o cümlenin bitmediğini gösteren işaretidir. Noktalı virgülden sonra, sürekli büyük harfle yazılanlar büyük harf kullanılmaz.

a. Kip ve kişi ortaklığı olmadan sadece anlam bakımından birbirine bağlı olan cümleleri ayırmada kullanılır. Sırrın senin esirindir; ifşa ettiğin vakit sen ona esir olursun. Hz. Ali. Kış yaklaşıyordu; köylüler odun toplamaya çıkmıştı.

b. Farklı örnekleri birbirinden ayırmak için kullanılır: Kasaptan et, kıyma; manavdan elma, armut aldım.

c. Sıralı cümlelerde kullanılan ancak, fakat, çünkü vb. bağlaçlardan önce kullanılır: Seninle gelirim; ama beni sinemaya götüreceksin. Öğrenciler çok çalışıyordu; çünkü önümüzdeki günlerde önemli bir sınavları vardı.

1. 4. İki Nokta (:)

Kendisinden sonra örnek ya da açıklama yapılacağını gösterir.

Bir kimsenin sözünü değiştirmeden aktardığımızda kullanılır: Cenap Şehabettin: “Köpeğe gem vurma kendini at zanneder.” diyor.

Kendisinden sonra açıklama veya örnek getirmek durumunda kullanılır: Alfabemizde sekiz tane sesli harf vardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü. (Not: İki noktadan sonra gelen ifadeler cümle değeri taşı- mıyorsa küçük harfle başlar.) Son günlerde algılamaya çalıştığım cümle şu idi: Anılar, solgun bir yaprak gibi gönlümüzün bir yerinde takılıdır.

Edebî eserlerde, özellikle de tiyatro metinlerinde karşılıklı konuşma yapıldığında, konuşmacının isminden sonra kullanılır: Barış: Nereye gidiyorsun?

Aylin: Gönlümün götürdüğü yere.

1. 5. Üç Nokta (...)

a. Tamamlanması okuyucuya bırakılan cümleler yerine konulur. Vakti olmadı ki, acıların yasını tutmaya...

b. Cümlede söylenilmesi istenmeyen kelimelerin yerine konur. Sabahleyin sokakta ... gördüm.

c. Verilen örneklerin sıralanacağını devam edebileceğini göstermek için kullanılır: Dükkânına ünlülerden kimler gelmedi ki; İbrahim Tatlıses, Sibel Can, Tarkan, Mustafa Sandal, Kıraç, Ebru Gündeş ,,,

d. Yazılarda eksik olan bilgiler için kullanılır: Nasrettin Hoca'nın ... tarihinde Akşehir'de doğduğu söylenmektedir.

e. Özellikle tiyatro metinlerindeki karşılıklı konuşmalarda, eksik bırakılan cevaplamalarda kullanılır.

Akif: Dilrüba! Dilrüba! Dilrüba: ...

Akif: Dilrüba! Sana sesleniyorum.

1. 6. Ünlem İşareti (!)

Şaşırma, acıma, heyecan, neşe, sevinç, emir vb. düşünce ve duyguları gösteren ve ünlem olarak kullanılan sözlerden sonra konur. Kullanıldığı yerler şunlardır:

a. Seslenme, hitap, uyarı ve ikazdan sonra kullanılır: Ey Türk gençliği! Birinci Vazifen, Türkiye Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. K. ATATÜRK.

b. Küçümseme, beğenmeme, alay etme anlamı kazandırmada ünlem işareti parantez içinde kullanılır. Babasından kalan mirasın tümünü, çok dâhiyane bir buluşla (!) at yarışlarına yatırmış.

c. Emir ve dilek cümlelerinden sonra kullanılır: Önüne bak! Sağına dönmeyi bırak! Arkadaşını rahatsız etme! Bu kış Uludağ'a gitsem!

d. Acı, neşe, hoşlanma bildiren anlatımlardan sonra kullanılır: Ah!
..Çok yazık.! Bravo!.. Çok güzel.

1. 7. Soru İşareti (?)

Soru bildiren cümle veya kelimelerden sonra kullanılmaktadır. Soru eki mı'dır. Ekin ünlüsü geldiği kelimenin ünlüsüne göre (mı, mi, mu, mü şeklinde) ince veya kalın ya da dar veya yuvarlak olur

Soru kelimeleri de şunlardır. Neden, nereden, kim, kimden, ne zaman, hangi, kaç, kiminle vb. Kullanıldığı yerler şunlardır:

a. Soru bildiren kelime veya cümlelerin sonunda kullanılır: Trafik kazasında ölenlerin arasında tanıdıkların var mıydı? Böyle mi olacaktı?

b. Soru bildiren kelimelerin kullanılmadığı vurgularla belirtilen cüm-le-ler-de kul-la-nı-lır: Dok-tor se-ve-cen bir ta-vır-la: - Ya-şı- nız?

c. Herhangi bir bilginin kesin olmadığı durumlarda soru işareti parantez içinde kullanılır (?). 1290 (?) tarihinde Yunus Emre..., Ankara'dan Kızılcahamam'a 50 dakikada (?) gidilir.

Not: Mı /mi eki -ınca / -ince mânâsında zarf fiil olarak kullanıldığında soru işareti kullanılmaz. Akşam oldu mu artık gelen gelir.

1. 8. Kısa Çizgi (-)

Şu durumlarda kullanılır:

a. Satırlara sığmayan kelimelerin hecelerinden bölünmesinde kullanılır: Horoz, kendisi olmayınca güneşin doğmayaca-ğınz zannedermiş.

b. Dilbilgisi çalışmalarında sözcük köklerini eklerden ayırmakta kullanılır: kal – ma, göz-lük, bil-gi-n.

c. Kelimeler arasında -den, -a ve, ile, ilâ, arasında anlamlarını vermek için kullanılır: Osmanlıca - Türkçe Sözlük, Ankara –

İstanbul yolu, Türk-Alman ilişkileri, Beşiktaş - Fenerbahçe karşılaşması. gibi.

d. Adres yazarken ilçe ile şehir arasında kullanılır: Yenimahalle – Ankara.

d. Bazı terim ve müessese adlarında kullanılır: Dil veTarih-Coğrafya Fakültesi, zarf-fiil gibi.

e. Farsça kurallara göre yapılan tamlamalarda, ilk kelimenin sonuna gelen ünlüden (-i,-ı) önce kullanılır. Ömr-i Muhayyel, bağ-ı hazan, berf-i zerrin gibi.

1. 9. Uzun Çizgi (-)

Türkçe yazılarımızda, yazılarımızın başına konulan bu çizgilere konuşma çizgisi denir. Kullanıldığı yer:

Karşılıklı konuşmalarda kullanılır: Bekir: – Derdin nedir arkadaşım?
Selim: - Asıl sıkıntım da bu, bilmiyorum.

Not: Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

1. 10 Eğik Çizgi (/)

Kullanıldığı yerler şunlardır:

a. Bölme işareti olarak kullanılabilir. $55/5=11$, $303/3=101$

b. Şiirlerden yapılan alıntılarda, dizelerin yan yana yazılması gereken durumlarda kullanılır: Kader beyaz kâğıda sütle yazılmış yazı / Elindeyse beyazdan gel de sıyr beyazı. N.Fazıl Kısakürek.

c. Adres yazılırken apartman ile daire numarası arasında kullanılır: Menekşe Sokak, 44/7.

d. Adreslerde semt ile şehir arasında kullanılır: Karanfil Sokak, Nu:11/7 Kızılay/Ankara.

1. 11. Tırnak İşareti (“...”)

a. Cümle içerisinde dikkat edilmesi gereken sözler tırnak içinde kullanılır: Resim sanatında en önemli öge “imge”dir.

b. Başkalarından aktarılan sözler tırnak içinde gösterilir: Atatürk der ki: “Ben sporcunun zeki, çevik ve ahlâklısını severim.”

K. ATATÜRK.

c. Yazılarda geçen, kitap, dergi, mecmua, gazete, broşür adları tırnak içinde gösterilir: Attilâ İlhan, “Hangi Batı”da, Avrupa’nın sosyal ve kültürel dünyasının bilinmeyenlerini ortaya koyar.

Not: Tırnak içine alınan sözlerden sonra kesme işareti kullanılmaz.

1. 12. Parantez (Ayrıç)

a. Bir yazının maddelerini göstermede kullanılır: 1), 2), 3), a), b), c).

b. Yazı içerisinde anlamı okuyuculara belirtmek için açıklamalarda kullanılır: Yazar ile okuyucu arasındaki ileti (mesaj) tam olarak anlaşılmalıdır.

1. 13. Kesme İşareti (‘)

a. Özel adlara getirilen çekim eklerini ayırmada kesme işareti kullanılır: Fatih’in İstanbul’u fethettiği yaştasın.

b. Sayılardan sonra gelen ekler, kesme işareti ile ayrılır: 25.10.1976’da Nevşehir’in Göre kasabasında, toprak damlı bir evde dünyaya gelmişim.

1. 14. Köşeli Parantez (Köşeli Ayrac) ([])

a. Parantez içindeki bir açıklamada yeni bir açıklama için tekrar bir parantez açmak gerektiğinde kullanılır. “Fakat sonunda... (Daha beyefendi gibi, daha kuvvetli, daha sert, daha katı [daha katı]) olabileceğini göstermiştir.

b. Bibliyografik ayrıntılarda kullanılır. F. M. İkinci [Kemal Tahir], 1950’li yıllarda Türkiye’de polisiye roman yazarlarındandır. .

B. İMLÂ İLE İLGİLİ YAZIM KURALLARI

Dilimizin başlıca Yazım kuralları şunlardır:

2. 1. Büyük Harflerin Yazımı

a. Her cümle ve paragrafın ilk kelimesi büyük harfle başlar. Cümle sonuna mutlaka nokta konur ve yeni cümleye de büyük harfle başlanır:

Zile’de çok küçüktüm. Anlatacaklarımdan çoğu aile içi konuşmalardan, birkaçı ise çarpıcılığı ile bir anlık saptamalardan oluşuyor.

Sokaklar bomboştu. Hükümet daireleri, dükkânlar, iş yerleri kapanmış, herkes evine çekilmişti. Cahit Külebi, İçi Sevda Dolu Yolculuk.

b. Özel isimler ve özel isim gibi kullandığımız kelimelerin ilk harfleri de büyük harfle yazılır:

Ahmet, Zeynep, Milli Eğitim Bakanlığı, Mehmet Akif Ersoy,
Türklük, İslamiyet

c. Özel isimlerle kurulan tamlamalarda, tamlanan görevindeki kelime küçük harfle yazılır:

“Türk dili, Türk yurdu, Harran ovası, Gaziantep baklavası.

d. İsimlerin veya sıfatların, özel isim olarak kullanılmaları durumunda kelime büyük harfle yazılır: Sivas’ın sahip olduğu değerlerden biri de Āşık Veysel’dir.

e. Kitap, gazete, dergi, isimleri büyük harfle yazılır: Fikriminİnce Gülü, Zenciler Birbirine Benzemez, Hürriyet, Akşam, Gösteri, Varlık.

f. Arkadaşlık ve akrabalık bildiren kelimeler tamlama durumunda büyük harfle yazılır: Emir, amcasının dönüp dönmeyeceğini merak ediyordu. Emir Amca, Düce’deki çiftliğinden uzun müddet ayrılmadı.

g. Saygı ve meslek unvanları büyük harfle başlar. Profesör Enis, Bay Muzaffer, Bayan Hilal, Doçent Özcan.

h. Şiirlerin her dizesi büyük harfle yazılır: Ne doğan güne hükmüm geçer

Ne hâlden anlayan bulunur Ah aklımdan ölümüm geçer

Sonra bu bahçe bu çiçek bu nur (Cahit Sıtkı Tarancı)

1. Romen rakamları, özel isimle birlikte verildiğinde büyük yazılır.

IV. Murad döneminde yasaklarla anılan bir padişah olmuştur.

1. 2. Sayıların Yazımı

a. Bir veya iki haneli sayılar kelime, ikiden fazla haneli olanlar ise rakam halinde yazılır: Bahçeye sekiz kez inmeme rağmen onu göremedim. Evimiz yetmiş beş metrekaredir. Yaptığım alımlar nedeniyle 225 YTL ödedim.

b. Zamanı bildiren sayılar rakam halinde yazılır: Atatürk, saat 9.05'te Dolmabahçe Sarayı'nda öldü.

c. Derece gösteren sıfat ve zarflar kelime olarak yazılır: Büşra, yedinci katta oturuyor. Cengiz bu yarışmada da birinci oldu.

d. Yıl bildiren sayılar rakamla yazılır: 1291, 1453, 1789, 1839, 1923, 2005.

e. Sıra halinde miktarlar üçten az hane de olsa, rakamla yazılır. Bakkaldan 5 kg bulgur, 6 adet kaşık, 6 adet çatal, 250 gram beyaz peynir aldım.

f. Tarihlerde gün aydan sonra geliyorsa harf, ay günden sonra geliyorsa rakam yazılır: Mezuniyet balomuz Haziran'ın on altısında yapılacak. Mezuniyet balomuz 16 Haziran'da yapılacak.

1. 3. Ek olan “-ki” ile bağlaç olan “ ki “ “nin Yazımı

a. Bir ismi veya isim soyundan bir kelimeyi sıfatlaştıran “-ki” eki, kelimeye bitişik yazılır:

Ağaçtaki kuşu gördün mü? Masanın üstündeki kitaplar kimin?

b. Bağlaç olan “ki”, cümle içerisinde devamlı bağımsız bir kelime olarak ayrı yazılır.

O sözler ki, uğruna asılırız. Senin için diyorlar ki, hiç derse çalışmadan yüksek notlar almayı çok iyi başarıyor. Her yıl denize gidiyorsun ama yüzme bilmiyorsun ki!

Not: Türkçede “Oysaki, sanki, madem ki, halbuki gibi” bazı bağlaçlarda “ki” kelimesi kalıplaşmıştır, bunlar bitişik yazılırlar.

Not: “ki” eki, Türkçede ünlü uyumlarına uymaz. Bazen son hecesinde, ince ve dar-yuvarlak sesli “ü” bulunan kelimelerle bitişik yazılan “-ki” ekinin “i” sesi “ü”ye dönüşür. Geçen günkü, öbürkü, dünkü.

Not: İlgı zamiri görevinde bulunan “ki” eki, kendinden önceki kelimeye bitişik olarak yazılır: Benimki, seninki, akşamki gibi.

1. 4. Soru eki ‘mi’ nin Yazımı

a. Soru eki “mi” daima kendinden önceki kelimededen ayrı yazılır: Balzac’ın Vadideki Zambak isimli romanını okudun mu? Sınavınız iyi geçti mi? Yine mi aynı hatayı yaptınız.

b. “mi” den sonra gelen ekler bitişik yazılır: Bu yıl Karadeniz gezisi düzenleyecek miyiz? Neslihan staj raporunu hazırlamış mıdır?

1.1. Bağlaç olan “da” ile bulunma bildiren “da”nın Yazımı:

a. Cümle içinde “dahi” anlamına gelen “da, de” bağlacı, daima ayrı bir kelime gibi yazılır.

Benim ayakkabılarımın aynısı Sibel’de de var. Sözlü sınavın da yazılı sınav kadar önemi vardır. Mikail de, Özgür de, Fatih de bu konuda beni uyarmıştı.

Not: dahi anlamında “da, de” hiçbir zaman “ta, te” şeklinde yazılmazlar.

b. İsmın bulunma hali eki olan “-da” kendinden önceki kelimeye bitişik yazılır: Ekin ünsüzü ve ünlüsü geldiği kelimenin ünlü ve ünsüzüne göre uyuma girerek -ta/-te, -da/-de şekillerinde yazılır: Evimizin bahçesinde, annemin çok sevdiği ceviz ağacı vardı. Vakit nisan ortasında bir akşamdı.

1.5. “İle” Bağlacının Yazımı

Edat olan “ile” kelimesi “ve” anlamını karşıladığı durumlarda bağlaç olur. İkisinin de yazılışı arasında bir fark yoktur. “İle” cümle içinde tek başına ya da kendinden önceki kelimeye bağlanan ek durumunda yazılabilir.

a. Sesli harfle biten kelimelere “ile” getirilince, başındaki “i” sesi

düşerek araya bir “y” koruyucu ünsüzü girer ve ek, eklendiği kelimenin ses uyumuna uygun yazılır: Arabayla elbiseyle, ilgilenmeye bile zamanım yoktu.

b. Ünsüzle biten kelimelere ek olarak getirilen “ile” bağlacının başındaki “i” sesi düşer ve ekler gibi ses uyumuna uygun yazılır: Bugünlerde arkadaşlarla aramız bozuk. Ateşle oynamak tehlikelidir, insanı yakar.

c. Sonunda üçüncü şahıs iyelik eki bulunan kelimelere “ile” getirildiği zaman, bu kelime ekleyerek “-yle” biçimini alır ve ses uyumuna uymaz: Aslıhan’ın kardeşiyle ilgilenemedim. Bahadır’ın bugünlerde annesiyle arası çok bozukmuş.

1. 6. -imek Fiilinin Yazımı (idi, imiş, ise, iken)

Eskiden, “imek” ek-fiilinden türeyen “idi, imiş, ise, iken” kelimeleri “yaşlı idi, gelir ise, yürür iken” biçiminde yazılırlardı. Günümüzde kendilerinden önce gelen kelimelere ek olarak bitleştirilmektedirler.

a. İmek fiilinin hikâye şekli d- ile ek olarak kendinden önceki kelimeyle bitişik yazılır: Hep bizim bahçeye gelirdi. Şiltenin yanına uzanırdı. Uzun müddet uyurdu. Sürekli olarak yürürdü.

b. İmek fiilinin rivayet şekli miş – ile ek olarak bitişik yazılır: Annemin uzun siyah saçları varmış: Dün seni yolda görmüşler. Ateş de bacayı sarmış.

c. -imek fiilinin şart şekli olan s- nın ek biçimi kendinden önceki kelimeyle bitişik yazılır: Yanıma uğrasaydın yanlışlarını görebilirdin. Biraz gayret gösterseydin, bugün üniversitedeydin.

d. “iken” zarf fiili imek fiilinin diğer şekillerinde olduğu gibi kalıplaşarak “-ken” biçiminde bitişik yazılır. Ünlü uyumuna uymaz daima -ken şeklindedir: Eve dönerken seni düşünmeye başladım. Evin içerisine kahve kokusu yayılırken, annemin ve babamın mutluluğunu görüyordum.

1. 7. Fiil Kök ve Gövdelerine Getirilen Bazı Eklerin Yazımı

a. “-(1)yor” şimdiki zaman ekinin yazımı: Ekin geldiği fiil kök ya da gövdesi bir ünsüzle bitiyorsa araya ı koruyucu ünlüsü girer. Eğer düz ya da yuvarlak bir ünlüyle bitiyorsa y sesinin etkisiyle daralarak ı, i, u, ü olur:

Kalmak – kalıyor, gülmek – gülüyor, bulmak – buluyor, bilmek – biliyor kılmak – kılıyor.

b. –arak, -erek zarf fiilinin Yazımı: -arak, -erek zarf fiili geldiği kök ya da gövdenin ünlüsünün kalınlık-incelik durumuna göre uyuma girerek a/e şekillerinde kullanılır.

Gel-erek, yap-arak, ol-ara, giderek.

Eğer ünlü ile biten bir kelimeye geliyorsa araya -y- koruyucu ünsüzü girer.

“ Gitme-y-erek, gelme-y-erek, bilme-y-erek “

1. 8. Bazı Birleşik ve Ayrı Yazılması Gereken Kalıplaşmış Kelimeler

a. Bazı fiiller ve bileşik fiiller bitişik yazılır: Bakakalmak, düşeyazmak gibi fiiller bitişik yazılır.

b. Birleşerek farklı bir anlam kazanan kelimeler birleşik yazılır: “Gelişigüzel, hanımeli, karnıyarık, gecekondü gibi ayrı anlamlar kazanmış birleşik isimler bitişik yazılırlar.

c. Yer, kurum isimleri ile terimler eksiz yanyana gelirse birleşik olarak yazılır: Mithatpaşa, Eskişehir, Kızılırmak, Karadeniz, Gümüşhane, Çanakkale, Dışbank, Sümerbank.

d. Şereflendirmek, saygı göstermek amacıyla *şahıs isimlerinden yapılmış yer ve kurum isimlerindeki* kelimeler ayrı yazılırlar: Gazi Mustafa Kemal Paşa Bulvarı, Namık Kemal Caddesi, Necip Fazıl Lisesi.

e. Pekiştirmeli sıfatlar ve orta hece düşmesine uğramış kelimeler bitişik yazılır. Kahvaltı, Pazartesi, Cumartesi, gibi.

C. ANLATIM BOZUKLUKLARI

1. Anlamla ilgili bozukluklar

1. 1. Eş Anlamlı Sözcüklerin Bir Arada Kullanılması:

Çok becerikli, maharetli bir kızdı. Beceri ve maharet aynı anlamı taşıdıklarından biri fazladır.

Bu kitabın anlamı ve manası çok açıktır. Anlam ve mânâ eş anlamlı sözcüklerdir. Bu bakımdan birisi kullanılmamalıydı.

Bir aydan bu yana hakkında eleştiri yazması gereken Adalet Ağaoğlu'nun Bir Düğün Gecesi romanını okumadığını kendi ağzıyla itiraf etti. Burada kendi ağzıyla ile itiraf etmek aynı anlamdadır. Bu bakımdan kendi ağzıyla ifadesinin cümleden çıkarılması gerekmektedir.

Caddenin başında-ki yaş-lı ih-ti-yar ile genç de-li-kan-lı ma-ğa-za-la- rın vit-rin-le-ri-ne öy-le-ce ba-kı-yor-lar-dı. Yaş-lı ile ih-ti-yar, genç ile de-li-kan-lı ay-nı an-lam-da-dır. Bu ba-kım-dan bu cüm-le-nin yaş-lı ile genç ve-ya ih-ti-yar ile de-li-kan-lı ta-nım-la-ma-la-rın-dan birini çıkarması gerekmektedir.

Şayet geceleri yemeye devam edersen tanınamayacak kadar çok kilo alırsın. Bu cümledeki şayet ile edersen sözcüğündeki şart eki aynı anlamı karşılamaktadır. Bu bakımdan cümlenin başındaki şayet sözcüğünün kaldırılması uygun olacaktır

1. 2. Sözcüklerin Yanlış Anlamda Kullanılması:

Anlamca ve biçimce birbirine yakın olan sözcükler cümle içerisinde birbiri yerine kullanılırsa anlatım bozukluğuna yol açar.

Üniversiteden öğretim durumunu gösteren bir belge aldı. Öğretim yerine öğrenim kullanılmıyordu.

“Öyleyse yarın sabah gel de gündüz gözüyle yalıtı bir görelim, inşallah hallederiz de Mihrişah Sultan’la komşu olma şerefine erişiriz.”

(Ahmet Altan, İsyân Günlerinde Aşk, s.131). Burada halletmek sözcüğü yerine kiralamak kullanılmalıydı. Halletmek yanlış anlamda kullanılmış.

“Birden imana gelmiş olamaz mı Sezen Aksu? Esintinin yönünü saptayıp buna göre dümen kırmış olamaz mı, ufuktaki bir koltuğun müjdesine erken ulaşmış bulunamaz mı?” (Feyza Hepçilingirler, Türkçe Off, s.137).

Bulunamaz sözcüğü bulunabilirin olumsuzudur. Burada olasılık anlamında kullanılmaktadır. Bu sözcük olamaz mı ile birlikte kullanılınca anlam karmaşasına da yol açmaktadır. Esintinin diye başlayan cümlenin ortasındaki dümen kırmıştan sonra gelen olamaz mı, bulunamaz mı'nın yerine sona taşınırsa sorun ortadan kalkar.

1. 3. Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması:

Sözcüklerin cümle içerisinde işlevlerine uygun kullanılmaması anlatım bozukluğuna yol açar.

Yeni eve gelmiştimki, telefon çaldı. Bu cümlede yeni sözcüğü yanlış yerde kullanılmıştır. Gelmek eyleminin yeniliğini göstermesi gereken bu sözcük, evi nitelemektedir.

Pencerem, inşaat çukuruna birikmiş suya bulanık bakıyor. Bu cümlede suya ile bulanık yer değiştirirse anlam düzelir.

Yeni doğan halamın kızı için bir şarkı istiyorum. Bu cümleden halamın sözcüğü cümlenin başına getirilirse anlam düzelmiş olur.

Gazetemiz herkesi ücretsiz üniversite sınavına hazırlıyor. Bu cümlede ücretsiz sözcüğü üniversite sınavına tamlamasından sonra kullanılmalıdır.

Babamın rahatsızlığımı duyunca telgrafla geleceğimi size bildirmiştim. Bu cümlede telgrafla sözcüğü bildirmiştim yükleminden önceye alınırsa anlam düzelir.

Bu eski kararı yeniden içinde bulunduğumuz dönemde ve devirde gözden geçireceğiz. Yeniden sözcüğü gözden geçireceğiz yükleminden önceye taşınırsa anlam bozukluğu ortadan kalkar.

1. 4. Anlamca Çelişen Sözcükler:

Konuşmada ve yazıda çelişkili sözcükler kullanmak anlatımı bozar. Bu saate kadar kesinlikle eve gitmiş olmalı. Bu cümlede hem kesinlik, hem de olasılık bildiren sözcükler bir arada kullanıldığı için anlatım bozulmuştur.

Kitaplığında aşağı yukarı tam bin cilt kitap vardı. Burada aşağı yukarı ile tam sözcükleri birbiri ile çelişmektedir. İkisinden biri kullanılmalıydı.

Şimdi kuşkusuz o dağ köyünde beni düşünüyor olmalı. Buradaki kuşkusuz ve düşünüyor olmalı birbiriyle çelişmektedir.

Toplantının başlayıp başlamadığını kesinlikle bilmiyoruz. Buradaki başlayıp başlamadığı ile kesinlikle birbiriyle çelişmektedir.

Bugün öğrendiğimiz konuyu akşam ayrıntılı olarak yüzeysel bir biçimde tekrarlayınız. Ayrıntılı olarak ve yüzeysel bir biçimde anlam bakımından cümledeki yargıyı çelişkili kılmaktadır.

Arada bir yanıma gelir, onunla sık sık dertleşiriz. Arada bir ile sık sık anlam bakımından birbirinin zıddıdır. Bu bakımdan Sürekli yanıma gelir gibi bir tanımlama ile cümleye başlanabilirdi. Arada bir tanımlamasının kullanıldığı cümlede de sık sık kaldırılarak anlam bütünlüğü sağlanabilir.

1. 5. Biçimle İlgili Bozukluklar

Anlatımdaki yanlışlıklardan biri de dil bilgisi kurallarına uymamaktır. Bunun nedeni de dil bilgisi kurallarını tam olarak bilmemek, sağlam bir cümle kurmak becerisinden yoksun olmaktan kaynaklanır.

1. 6. Noktalama Eksikliği ya da Yanlışlığı:

Hasta doktora selam verdi. Bu cümlede hastanın mı doktora, doktorun mu hastaya selam verdiği belli değildir. Bu anlam karışıklığını önlemek için hasta sözcüğünden sonra virgül kullanmak gerekirdi.

1. 7. Özne Yanlışları:

Öznesiz veya öznesi yanlış kullanılan cümleler anlatım açısından bozuktur. Hiç kimse beni dinlemiyordu, kendi işleriyle uğraşıyorlardı.

Bu cümledeki ikinci yargının öznesi belli değildir. Kendi işleriyle uğraşan kim sorusunu sorduğumuzda cevap gelmemektedir. Cümlelerin doğru kuruluşu şöyle olmalıydı: Hiç kimse beni dinlemiyordu; herkes kendi işiyle uğraşıyordu.

Kitabın baskısı eylülde bitecek, ekimde piyasaya çıkacaktır. Bu cümlede öznenin tanımlanabilmesi için cümlelerin şu şekilde olması gerekir: Kitabın baskısı eylülde bitecek, kitap ekimde piyasaya çıkacaktır.

Hiçbiri bana inanmamış, beni yalancılıkla suçlamıştı. Bu cümlelerin düzeltilmiş hâli şöyle olmalıdır: Hiçbiri bana inanmamış, hepsi beni yalancılıkla suçlamıştı.

Bugün Türk müziğinde tıkanıklık yok, tam tersine dünya müziğiyle boy ölçüşebilecek düzeyde. Bu cümlede cümle kullanılmamıştır. Cümleyi aşağıdaki şekliyle kullanırsak düzeltilmiş olur: Bugün Türk müziğinde tıkanıklık yok, Türk müziği tam tersine dünya müziğiyle boy ölçüşebilecek düzeyde.

1. 8. Özne-Yüklem Uyumsuzluğu:

Türkçe’de Bir cümlede özne tekilse yüklem de tekil olur. Özne çoğulsa yüklem de çoğul olur. İnsan adlarının çoğul eki almış olanları özne görevini üstlenmişse, yüklem tekil de olur çoğul da. İnsan dışındaki varlıklar, soyut kavramlar, el-kol ve gövde organ adları vb. çoğul ise ve özne görevini üstlenmişlerse yüklem mutlaka tekil olur. Sayılarla belirtilmiş olan öznelerin yüklemeleri tekil olur.

Saçlarım uzamışlar. Bu cümlede saç sözcüğü cansız varlık olduğundan yüklem tekil olmalıydı. Evde bir ben bir de annem kalmıştı. Özne birinci ve üçüncü tekil kişi olduğundan yüklem birinci çoğul kişi kalmıştı olmalıydı.

Programda konuşmacı olarak Sami Karaören, Mehmet Başaran, Ferhan Şensoy, Celal Ülgen ve ben vardım. (Doğan Hızlan, 15.4.2002). Farklı kişilerden oluşan özneler aynı yükleme bağlandığında yüklemdeki kişi eki öznelere uygun olmalıdır. Bu bakımdan yukarıdaki yüklem vardı olmalıydı.

Türkçe, Rumca, Fransızca, Yahudi aksanlı İspanyolca sözcükler kalabalıktan kopup saç örgüsü gibi birbirlerinin içine dolanıyorlar,

anlaşılmaz bir uğultuya dönüşüyorlardı. (Ahmet Altan, Kılıç Yarası Gibi, s.303). Bu cümlede de tekillik çoğulluk yönünden özne – yüklem uyumsuzluğu vardır. Dolanıyorlar, dönüşüyorlardı yüklemelerinin yerine dolanıyor, dönüşüyordu yüklemeleri kullanılmalıydı.

1. 9. Yüklem Yanlıları:

Fiiller ve fiilimsiler cümlede yerli yerinde kullanılmazsa anlatım bozukluğuna yol açar.

Ne ben seni anladım, ne de sen beni. Bu cümlede yüklem ortak kullanıldığı için ne de sen beni anladım gibi bir anlam ortaya çıkmıştır. Bunun anlamın şeklinde yazılması gerekirdi.

O mutlu günde genç kızlar halay, delikanlılar türkü söylüyordu. Bu cümlede bir yüklem yanlılığı vardır. Halay sözcüğünden sonra çekiyordu yüklemelinin gelmesiyle cümle yüklem yanlığından kurtulur.

Sabahleyin gazetesini aldığıında her karikatürü ve fıkrayı dikkatle okurdu. Bu cümlede karikatürün ve fıkranın dikkatle okunduğu söylenmektedir. Hâlbuki fıkra okunur, karikatür incelenir. Bu bakımdan karikatür sözcüğünden sonra inceler yüklemelinin getirilmesi gerekirdi.

Bu yıl kardeşim ikinci sınıfa, ben beşinci sınıfa geçtim. Bu cümlede karşılaştırma yapıldığı için iki yüklem kullanmak gerekirdi. Bu bakımdan cümlenin şöyle olması gerekir: Bu yıl kardeşim ikinci sınıfa geçti; ben beşinci sınıfa geçtim.

Çocuklar oyunu çok, dersi pek sevmiyor. Bu cümlede oyunu çok tanımlamasından sonra seviyor yüklemeni kullanırsak sorun ortadan kalkar.

1. 10. Tümleç Yanlıları:

Sıralı cümlelerde ortak kullanılan tümleçler her iki cümleye de uygun düşmezse anlatım bozukluğuna yol açar.

Herkesi çok seviyordu, yardım ediyordu. Bu cümlede herkesi nesneli ortak kullanılmıştır, ama ikinci yargıya uymadığı için herkesi yardım

ediyordu gibi bir anlam ortaya çıkmıştır. Cümlenin doğru kullanımı şöyle olmalıydı. Herkesi çok seviyordun, herkese yardım ediyordun.

Köylüye baskı yapıyor, sindirmeye çalışıyordu. Burada, virgülden sonra başlayan kısımda tümleş eksikliği vardır. Bu bakımdan virgülden sonra köylüyü sözcüğünün kullanılması gerekirdi.

Çukurova'nın bereketli toprakları insanı diriltiyor, yaşama sevinci veriyor. Bu cümledeki anlatım bozukluğunun giderilmesi için de, virgülden sonra insana sözcüğünün kullanılması gerekiyor.

Gönlünün derinliklerinde onu düşünüyor, şiirler yazıyordu gidince. Yan yana gelmiş iki cümleyi de onu ile tanımlamak mümkün değildir. Bu bakımdan virgülden sonra ona sözcüğünün gelmesi gerekiyor.

Bu sorunun üzerine enine boyuna düşünmeyi, anlamak için çaba harcamayı öğrenmemişler. Bu cümlede de, anlatım bozukluğunun ortadan kalkması için virgülden sonra o sorunu nesnesinin kullanılması gerekiyor.

Sana asla kızmıyorum, çok seviyorum. Buradaki anlatım bozukluğu da virgülden sonra seni nesnesinin getirilmesiyle giderilir.

Birbirlerini çok iyi anlar, inanırlardı. Burada da virgülden sonra birbirlerine nesnesi getirilirse anlatım bozukluğu ortadan kalkar.

Gençlerin deneyimsizlikten, bilgi eksikliğinden kaynaklanan sorunlarını yanıtlayarak yönlendirirdi. Burada yanıtlayarak sözcüğünden sonra gençleri nesnesi getirilirse anlatım bozukluğu giderilir.

Ali, arkadaşı Mustafa'yı hem çok seviyor hem de kimi davranışlarından dolayı kızılıyordu. Burada kızılıyordu yükleminden sonra Mustafa'ya nesnesi getirilmelidir.

1. 11. Tamlama Yanlışlıkları:

Tamlamayı oluşturan sözcükler birbirine uygun düşmezse anlatım bozukluğuna yol açar.

Çocuklar çalışmasını bilmiyor. Bu cümlede çalışmasını sözcüğündeki tamlayan eki gereksiz kullanılmıştır. Bu üniversitede elliden fazla

öğretmen ve öğretim üyesi var. Öğretmen üyesi olmayacağına göre bu sözcük yanlış kullanılmıştır. Bu cümlenin doğru kullanımı şöyle olmalıdır: Bu üniversitede elliden fazla öğretim üyesi ve öğretmen var.

Ekonomik ve kültür bakımından geri kalmış yörelerimize yatırımlar hızlandı. Burada anlatım bozukluğunun ortadan kalkması için cümlenin şöyle olması gerekir: Ekonomik bakımdan ve kültür bakımından geri kalmış yörelerimize yatırımlar hızlandı.

Kırmızı güller ve ağaçlar burada insana yaşama sevinci veriyor. Burada ağaçların da kırmızı olduğu gösterilmektedir. Hâlbuki kırmızı ağaçlar tanımlamasından sonra yeşil ağaçlar tanımlaması getirilmeliydi.

Rüzgârın ve ormanın çağılması harikaydı. Burada rüzgârın da çağılışının olduğu söylenmektedir. Cümle rüzgârın sesi, ormanın çağılması şeklinde olmalıydı.

Hece ölçüsüyle yazılmış şiirler, biraz da anlama önem vermeleri gerekir. Bu cümlede tamlayan eksikliği vardır. Virgülden önceki kısmın hece ölçüsüyle yazılmış şiirlerin olması gerekiyor.

D. ÖZET YAZMA

Özet yapmak ya da özetlemek bir metindeki temel düşünceleri bir araya getirerek yeni bir metin oluşturmaktır.

Bir metni özetleyebilmemiz için o metni iyi kavramamız gerekir. Kavrayamadığımız bir metni özetleyemeyiz. Bir metni kavramak demek, o metindeki temel düşünceleri görmek demektir.

Metni özetlerken metinden cümleler olmak doğru bir özetleme yöntemi değildir. İyi bir özet yapmak için şu hususlara uymamız gerekir:

1- Özetleyeceğimiz metin, iyi hazırlanmış, iyi planlanmış, konu bütünlüğü olan bir metin olmalı. Özellikle paragrafların kendi içinde anlam bütünlüğü olmalı.

2- Özetleyeceğimiz metni kavrayıncaya kadar okumalıyız. Kavrayamadığımız bir metni özetleyemeyiz.

3- Metni özetlerken metinden cümleler almamalıyız. Bir paragrafta verilen temel düşünceyi kendi sözcüklerimizle kurduğumuz

yargı cümleleriyle ifade etmeliyiz. Ucu açık cümleler, yorum cümleleri özet metinde yer almaz.

4- Özet metin, gereksiz sözcüklerden, dolambaçlı anlatımlardan arındırılmış, kısa ve net olmalı.

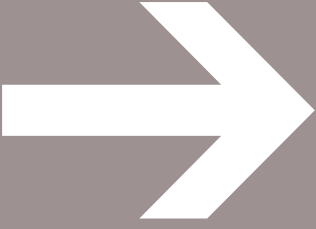
5- Özetlenecek metnin planının dışına çıkılmamalı.

6- Bilgilendirici metinler özetlenirken, birim olarak paragraflar alınmalı ve her paragrafta verilmek istenen düşünce kendi cümlemizle özet metinde yer almalı.

7- Karşılaştırmalar, örneklemeler özet metne alınmamalı.

8- Edebi metinler, örneğin hikāye, roman gibi türler özetlenirken, olay akışı, yer-zaman unsurları takip edilmeli. Bu tür metinlerde konuşmalar, betimlemeler özet metinde yer almaz.

Özet metin, özetlenen metindeki tüm düşünceleri kapsamalı ve özet yaparken şu yol izlenmeli: Önce özetlenecek metindeki temel düşünceler birer yargı cümlesi olarak alt alta yazılır. Sonra bu yargı cümleleri anlam bağlaçlarıyla birbirine bağlanarak yepyeni bir metin oluşturulur. Bu yeni metne özet diyoruz.

6 BÖLÜM

AKADEMİK DİL VE YAZIM ÖZELLİKLERİ

A. AKADEMİK DİL VE YAZIMIN ÖNEMİ

Akademik yazılarda dil, yalın ve anlaşılır olmalıdır. Mecazlara, duygusal ifadelere yer verilmez. Genellikle geniş zaman kipi kullanılır. Birinci çoğul şahıs kullanılır. Akademik yazılarda düşüncelerin hangi kavram ve terimlerle ifade edileceği önceden belirlenir. Genellikle açıklayıcı ve tartışmacı anlatım biçimi kullanılır. Verilen bilgiler öznel değil, nesnel, yani doğruluğu bilimsel olarak kanıtlanmış bilgilerdir.

Akademik metinlerde yazar, kişisel ifadelerden, senli benli anlatımlardan uzak durmalıdır. Ayrıca, genellemelerden ve doğruluğu kanıtlanmamış bilgilerden de kaçınmalıdır.

Edebi metinlerle akademik metinleri birbirinden ayırmak gerekir. Edebi metinlerde söz sanatlarına, mecazlara, teşbihlere, süslü, duygu yüklü anlatımlara yer verilebilir. Oysa akademik yazılarda anlatımın açık ve anlaşılır olması önceliklidir. Bir akademik yazıda sadelik, akılcılık, neden-sonuç ilişkisi, sözü dolandırmadan ifade etme ve açıklık aranan özelliklerdir. İfadeler birer yargı içermelidir. Ucu açık cümleler, okurun yorumuna bırakılmış ifadeler yer almamalıdır. Metin, yanlış anlamalara ve yorumlara yol açmamalıdır.

Akademik yazılarda, gereksiz ifadelere yer verilmemelidir. Tüm yazılı metinlerde olduğu gibi “sözcük tasarrufu” akademik yazılar için de geçerlidir. Anlatılmak istenen şey, en açık, anlaşılır ve az sözcükle ifade edilmelidir. Doğrulukları kanıtlanmamış bilgiler kesinlik ifade eden cümlelerle verilmemelidir. Devrik cümle ve duygusal anlatımlardan kaçınmalıdır. Her bilim dalının kendine göre kavram, terim ve sözcükleri vardır. Bilimsel yazılarda o bilim dalının kavram ve terimlerinin kullanılmasına özen gösterilmelidir.

B. NESNEL VE ÖZNEL ANLATIM

Akademik metinlerde öznel bir anlatıma yer verilmez. Metinlerde yer alan bilgilerin ve düşüncelerin bilimsel olması gerekmektedir. Bunun için de nesnel bir anlatım yolu izlenir. Kişisel yorumlar değil, araştırmalarla, deneylerle doğruluğu kanıtlanmış bilgilere yer verilir. Düşünceyi geliştirme yolları dediğimiz örnekleme, karşılaştırma, karşıtlık, sayısal verilerden yararlanma gibi yollar izlenir.

Akademik metinlerin nesnellliğini şu özellikler sağlar:

Tutarlılık: Metinlerde mantıksal bir bütünlük ve anlamı doğru verebilen bir kurgu, anlatım ve yapı olmalıdır. Paragraflar doğru açılmalıdır. Kavram ve terimler yerli yerinde kullanılmalıdır. Metinler okuru ikna edici belgelere, kanıtlara sahip olmalıdır. Düşünce ve kavram bulanıklıklarından kaçınılmalıdır. Metinde yer alan öğeler düşünce akışını engellememelidir.

e. Açıklık: Metinde yer alan bilgilerin ve düşüncelerin okur tarafından kavranılabilen bir açıklıkla ifade edilmesi gerekmektedir. Okuru tereddüte düşüren, onun zihninde soru işareti oluşturacak anlatımlardan kaçınılmalıdır. Noktalama ve imla doğru kullanılmalıdır. Sözcük seçimine özen gösterilmelidir.

f. Güvenirlilik: Bilgilerin doğru ve yetkin kaynaklardan derlenmiş olması gerekir. Bilgilerin doğruluğu test edilmelidir. Metnin yapısı mantıksal bir bütünlükte olmalıdır. Akademik yazılarda üçüncü tekil şahıs ve edilgen anlatımlara yer verilmemeli. Sözcük tekrarlarından ve eşanlamlı sözcük kullanımlarından kaçınılmalıdır.

C. AKADEMİK YAZILARDA TANIM;

(Kavram ve Terimlerden Yararlanma)

Her bilim dalının kendine özgü tanım, kavram ve terimleri vardır. Bunlardan yararlanmadan ya da bunları kullanmadan bilimsel bir metin ortaya koymak imkânsızdır. Genel geçer tanım, kavram ve terimleri kullanırken kaynak göstermeye gerek duyulmaz. Ama birilerine ait özel tanım, kavram ve terim kullanıldığı zaman bunlar için kaynak göstermek zorunludur. Kaynak gösterilmediği takdirde bu tutum hırsızlığa yani intihale girer ve hukuki sonuçlar doğurur.

Bilimsel yazılarda etik tutum çok önemlidir. Başkasına ait bir düşünce ya da bilgi eğer kelimesi kelimesine alınıyorsa bu alınan bölüm tırnak içinde verilmeli ve tırnak sonuna dipnot numarı konularak kaynak belirtilmelidir. Eğer başkasına ait bir eserden özetleme yapılarak bir bölüm alınıyorsa bunu tırnak içine almak gerekmez. Özetlenerek alınmış bölümün sonuna dipnot numarası konulur ve kaynak sayfanın altında belirtilir.

a. Bilimsel Yazılarla İlgili Terimler:

Bibliyografya: Kaynakça.

Kaynakça: Belli bir konu, yer ve dönemle ilgili yayınları kapsayan eser.

Dökümantasyon: Belge bilimi, bir konu hakkında bilgilerin toplanması, saklanması ve duyurulması.

Dipnot: Sayfa içinde geçen başkasına ait düşüncenin kaynağının sayfanın altına yazılması.

İndeks: Bir kitabın içinde geçen kişi, konu, kavram, yer ve terim bakımından numaralandırılması.

b. Bilimsel Raporların ve Makalelerin Biçimsel Özellikleri:

Bilimsel makaleler ve araştırma raporları konu ve içerik yönünden farklı olsalar da biçimsel yönden birbirlerine benzerler. Bilimsel raporların bölümlerinin ve alt bölümlerinin belirlenmesi, kaynakçaların yazılması gibi pekçok unsurun uygun bir biçimde kurgulanması gerekmektedir. Her bilim alanının kendine özgü bir raporlaştırma usulleri vardır. Bu usul ve yöntemlere bilim adamları uzun uğraşlar sonunda varmışlardır. Raporların belli bir düzen içinde, anlaşırılığı kolaylaştıran bir yöntemle hazırlanması gerekmektedir.

c. Araştırma Raporlarının Bölümleri:

Tüm bilim dallarında araştırma raporları ön sayfa ve ana bölüm olmak üzere iki bölümden oluşur.

Ön Sayfalar:

Ön sayfalarda araştırma raporunun genel bir tanıtımı yapılır. Ön sayfa şu bölümlerden oluşur:

Başlık Sayfası

Özet

Teşekkür ve Önsöz

İçindekiler

Tablolar dizini

Şekiller dizini

Başlık sayfasında; çalışmanın başlığı, yazar y da yazarların adları, çalışma türü, çalışmanın yapıldığı kurum ve tarih yer alır.

Özet, raporda nelerden söz edildiğinin belirtilmesi; temel düşünceler, bölüm başlıkları ve varılan sonuç özetinde belirtilir.

Teşekkür ya da önsöz, rapora katkı sağlayanlara teşekkür edilir. Önsözde eserin neden ortaya konduğu açıklanır.

İçindekiler, tablolar ve şekiller eseri sonuna ya da başına konur.

d. Bilimsel Yazı Türleri

1. *Bilimsel makaleler*
2. *Arama ve değerlendirme makaleleri*
3. *Konferans Raporları*
4. *Sempozyum ve Panel bildirileri*
5. *Toplantı özetleri*

e. Bilimsel Yazıların Bölümleri:

- a. Başlık b) Özet c) Giriş, d) Asıl Metin e) Sonuç ve Tartışma

Sonuç ve Tartışma:

Bilimsel makalelerde tartışma ve sonuç bölümlerinde araştırma sonucunda elde edilen bulgular, belgeler ve bilgiler açık ve anlaşılır biçimde ortaya konur, tartışılır ve geliştirilir. Başka çalışmalarla

ilişkilendirilir. Ayrıca, yapılan çalışmanın günlük hayattaki yeri ve önemi üzerinde durulur.

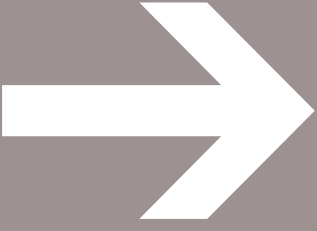
Özet: Bilimsel yazıların özet bölümünde, asıl metnin temel düşünceleri bir araya getirilir. Bu kısa metnin ana metindeki düşünceleri kapsamaması gerekir.

Dipnot Metinde geçen herhangi bir söz ya da sözcüklerle ilgili olarak sayfa altına konan açıklayıcı ve kaynak belirten açıklamaya dipnot denir. Dipnot koyarken şunlara dikkat edilmelidir:

Yazıda dipnot gereken cümle tırnak içine alınarak cümlenin sonuna bir numara konur. Bu numara sayfanın altına çekilen çizginin altına yazılır ve kaynak gösterilir.

Dipnot kaynak eserse, yazarın adı, eserin adı, sayfa numarası, basım tarihi ve basım yeri yazılır.

Örnek (1) Muharrem Ergin, Orhun Abideleri, s. 110, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998

7 BÖLÜM

SÖZLÜ ANLATIM

VE

TÜRLERİ

A. SÖZLÜ ANLATIM VE TÜRLERİ

1. KONUŞMA NEDİR?

İnsana özgü bir haslet alan konuşma, sözle gerçekleştirilen bir edimdir. Konuşmanın gerçekleşmesi için en az iki kişiye ihtiyaç vardır. İnsan tek başına da konuşabilir fakat bu sağlıklı bir durum değildir. Konuşmanın ilk basamağı iletişimi sağlamasıdır. Bu ilk bağ kurulduktan sonra, konuşmanın içeriğine göre pek çok kazanım art arda gelir. “Boş konuşmak” konuşmanın en kötü türüdür. “Ya hayır konuş ya da sus!” Peygamberimizin bir uyarısıdır. Atalarımız “Söz gümüşse sükût altındır.” diyerek her ne kadar susmayı konuşmadan daha değerli bulmuşlarsa da içinde hakikat, hikmet, irfan barındıran konuşmalar her zaman insanoğluna çok şey kazandırmıştır.

İnsanın sosyal bir varlık olması hasebiyle içinde yaşadığı toplumda günün her saatinde konuşma edimiyle karşı karşıya olduğu bir gerçektir. Bu nedenle, konuşmak aynı zamanda dili kullanmaktır. Bir insan dili ne kadar iyi kullanabilirse, konuşması da o kadar makbul olur. Dil, sözcüklerden oluştuğuna göre, sözcük dağarcığımız ne kadar zenginse, dili kullanma becerimiz de o kadar yüksektir.

Konuşma sürekli bir duygu ve düşünce aktarımıdır. Dolayısıyla he iki tarafı da etkiler. Dinleyen de konuşan kadar aktif konumdadır.

Konuşmada ağızdan çıkan sözü, yazılı anlatımda olduğu gibi silmek, düzeltmek imkânı yoktur. Onun için, sözümüzü söylemeden önce ölçüp biçmeliyiz. Akıl süzgecinden geçirmeliyiz.

Ne demiş atalar:

“Yiğidi kılıç kesmez, bir acı söz öldürür.”

“Tatlı dil, yılanı deliğinden çıkarır.”

Bakınız **Yunus Emre** ne demiş:

Sözünü bilen kişinin

Yüzünü ak ede bir söz

Sözü pişirip diyenin

İşini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı

Söz ola kestire başı

Söz ola ağulu aşı

Bal ile yağ ede bir söz

Kişi bile söz demini

Demeye sözün kemini

Bu cihan cehennemini

Sekiz uçmak ede bir söz

Günlük konuşmalarımız çoğu zaman belli amaca yönelik olarak planlanmış, hazırlık yapılmış konuşmalar değildir. Çarşıda pazarda, evde okulda yaptığımız konuşmaların çoğu günlük ihtiyaçlarımızı karşılarken yaptığımız konuşmalardır. Yine aynı bağlamda hâl-hatır sormalar, karşılıklı duygu paylaşımları da günlük hayatımızda sıkça yaptığımız konuşmalardır.

İster bir topluluğa hazırlığını önceden yaptığımız bir konuşma olsun, ister hâl-hâtır sorma türünde bir konuşma olsun, her ikisinde de konuşmayı değerli kılan samimiyettir. Yapmacık iltifatlar ne kadar sırttır ve rahatsız ederse, tıpkı bunun gibi içinde en değerli bilgiler taşısa da içtenlikten yoksun konuşmalar da itici ve rahatsız edicidir. Gelin Alfred Aingler'a kulak verelim: "Konuşmanızın zevkle dinlenmesini istiyorsanız, kalbinizin sesine dikkat edin, zekânız kendisine dikkat etmeyi bilir. Konuşma sanatı, bir anlamda, zevk verme sanatıdır. Ben diyorum ki, her şeyden önce zevk verme ve zevk alma yetimizi geliştirmeliyiz. Hiçbir şeyden zevk almayan insanlarla geçinmenin ne denli güç bir iş olduğunu bilmeyen yoktur sanırım. Alçakgönüllük,

tahammül, sevecenlik, incelik, hoşnut olmak ve hoşnut etmek isteği; konuşmanızı bir davranış biçimi olarak niteleyen bütün bu saydıklarım, söyleyeceklerimizin özünden önce söyleyiş biçimini vurgulamaya yöneliktir. Çünkü insani ilişkilerin böylesine yozlaştığı, ortak inançların ve değer yargılarının bu derece yıkıntıya uğratıldığı bir dünyada ve toplumda o niteliklerde güç almadan yaşamak olanağı yoktur.”

Konuşma aynı zamanda konuşan kişinin kimliğini, kişiliğini de ele verir. Dolayısıyla konuşma bir bakıma insanı tanımanın da bir aracıdır. Sokrates’in şu sözü bunu doğrulayan bir sözdür: “Konuş, kim olduğunu söyleyeyim.”

Kişiliğin gelişmesinde, düşünme becerisi kazanmada konuşmanın etkisi son derece büyüktür. Pedagoji, psikoloji gibi bilim dalları insandaki zihinsel ve ruhsal bozuklukları konuşma üzerinden sürdürür.

Konuşma insanın toplum içindeki yerini belirlemede ve meslekî başarısında önemli bir yere sahiptir. Özellikle eğitimcilerin, siyasetçilerin, avukatların, doktorların iyi konuşan insanlar olması meslekî başarılarının da bir ölçütüdür.

İyi bir konuşma, dost kazandıracığı gibi, dikkat edilmeden, uluorta yapılan bir konuşma da düşman kazandırabilir.

2. İYİ BİR KONUŞMA YAPABİLMEK İÇİN ŞU ÖZELLİKLERE SAHİP OLMAK GEREKİR.

a. İyi Bir Kültür Birikimine Sahip Olmak

İyi bir kültüre sahip olmanın yolu okumaktan geçer. Okuyan insan kültürünü geliştirirken aynı zamanda sözcük dağarcığını da zenginleştirir. Belleğimizde ne kadar çok sözcük, kavram ve terim varsa o kadar rahat ve güzel konuşuruz. Kültür demek, başkasından aldığımız bilgileri, düşünceleri papağan gibi tekrarlamak değildir. Edindiğimiz bilgi ve düşünceleri sentez yapıp yeni düşünce ve bilgilere ulaşmaktır. Dinleyenleri kendimize hayran bırakmanın yolu çeşitli kültürlerle bezeli zihnimizi bin bir çeşit bitkinin yer aldığı bahçeler gibi dinleyenlere açmamız gerekir.

b. Ana Dilimizin Kurallarını Bilmek

Ana dilimizi iyi öğrenmezsek, onun inceliklerine dikkat etmezsek ne kadar bilgili olursak olalım iyi bir konuşma yapamayız.

Sözcüklerin seslerini, doğrudan ya da mecazî anlamlarını, çağrışımlarını iyi bilmemiz gerekir. Telaffuza ve vurguya dikkat etmeliyiz.

c. Sesimizi İyi Kullanmak

Konuşmamızın başarılı olması için ses tonumuzu iyi ayarlamalıyız. Bunun için de nefesimizi kontrol etmeliyiz. Ses yüksekliğini herkesin duyabildiği şekilde ayarlamalıyız. Gereksiz uzatmalardan ve yanlış vurgulardan, telaffuzlardan kaçınmalıyız. Kısa ve uzun okunan sözcüklere dikkat etmeliyiz. Örneğin “yar” “yâr”, “sadık” “sâdık”, “katil” “kâtil” gibi...

d. Hedef Kitlemize Uygun Konuşmak

Hedef kitlemizin sosyal durumuna, kültürel durumuna uygun bir konuşma yapmalıyız. Bir bilimsel toplantıda yaptığımız konuşmayı, lise öğrencilerine yaparsak kimse bir şey anlamaz. Memur-amir, hoca-öğrenci ilişkilerinde yaptığımız konuşma kendi arkadaş grubumuzda yaptığımız konuşmalardan farklı olmalıdır.

e. Beden Dilimizi İyi Kullanmak

Beden dili konuşmamıza canlılık ve renk katar. Onun için, jest ve mimiklerimizi el-kol hareketlerimizi yerinde ve iyi kullanmalıyız. Göz temasımızı dinleyiciler üzerinde sürdürmeliyiz. Giyimimize özen göstermeliyiz. Dinleyicileri rahatsız edecek giyim tarzından uzak durmalıyız.

f. Zamanı İyi Kullanmak

Konuşmamızı bize tanınan süre içinde tamamlamalıyız. Uzayan konuşmalar dikkatlerin dağılmasına neden olur. Etkili bir konuşma için belirlenen süre kırk dakikayı geçmemelidir.

g. Tecrübe Ve Alışkanlık Kazanmak

İnsan yanıla yanıla doğruyu ve güzeli bulur. İyi bir konuşmacı olmamız için tecrübe sahibi olmalıyız. Sık sık topluluk karşısına

çıkarak konuşma yapmalıyız. Bunu alışkanlık hâline getirdiğimizde hatalarımızı ve korkularımızı aza indirmiş olacağız.

3. SUNUŞ YAPMAK

Öğrencilerin topluluk karşısında konuşma becerilerini geliştirmek amacıyla yapılan sınıf içi bir etkinliktir.

Topluluk karşısında konuşmak karşılıklı sohbet etmekten daha zordur. Bütün gözlerin üzerine çevrildiğini gören kişi ister istemez bir korku ve heyecan duyar. Söyleyeceklerini toparlayamaz, nefes alması zorlaşır, eli ayağı birbirine dolaşır, ağzı kurur.

Öğrencilerimizin meslek hayatlarında topluluk karşısında konuşmak durumunda kaldıklarında yukarıda saydığımız durumlara düşmemeleri için Türk Dili dersi kapsamında sözlü anlatımı geliştirmek amacıyla, sınıf içi tartışmalar, söz alarak görüş bildirmeler yanında özellikle ikinci dönemde her öğrenciye sunum yaptırılmaktadır. Türk Dili dersi kapsamında yaptırılan unumlar diğer derslerin sunumlarından farklıdır. Diğer derslerde sunumun amacı öğrencinin hazırladığı bir konuyu sınıfa aktarmasıdır. Oysa Türk Dili dersinin sunumlarında konu bir araçtır. Sunumun amacı sözlü anlatımı geliştirmek ve topluluk karşısında duygu ve düşüncelerimizi bir bütünlük içinde dinleyenlere aktarmaktır. Bundan dolayı Türk Dili dersi sunumlarında bilgisayar, yansıtıcı gibi teknolojik araç ve gereçler kullanılmaz. Hazırlanan konu kâğıttan okunmaz. Öğrenci hazırladığı konuyu kendi cümleleriyle, beden dilini de kullanarak on-on beş dakikalık bir süre içinde anlatır. Kâğıttan okuma sunumun amacına uygun değildir. Kâğıttan okumalarda genellikle başkalarına ait cümleler aktarılmış olur. Oysa biz, öğrencinin kendi cümleleriyle, kendi sözcük dağarcığını kullanarak, kendine ait bir konuşma yapmasını amaçlıyoruz.

Sunum iki aşamada gerçekleştirilir:

Birinci aşamada, öğretim elemanı dönem başında her öğrenciye konu verir ya da öğrenci kendisi bir konu belirler. Ardından sunum tarihleri belirlenir. Ve her öğrenci belirlenen tarihte sunumunu sınıfta, arkadaşlarının karşısında yapar. Konu verildikten sonra belli bir zaman dilimi verilerek öğrencinin hazırlık yapmasına imkân tanınır. Öğrenci,

belirlenen konu hakkında araştırmalarını yapar, bilgi kaynaklarından bilgiler derler ve derlediği bilgileri konu bütünlüğü içinde kendi cümleleriyle yazıya geçirir.

İkinci aşama sunumun sözlü olarak sınıfta yapılmasıdır. Öğrenci hazırladığı metni öğretim elemanına verir, kendisi de sınıfın huzurunda hazırladığı konuyu kendi cümleleriyle anlatır. Hatırlamada zorluk çekeceği bazı isim, tarih vs. gibi hususlar için elinde küçük not kâğıtları bulundurabilir.

Öğrencilerin çoğu, diğer derslerdeki sunumlarla Türk Dili dersindeki sunumları aynı görmektedir. Bundan dolayı da kâğıttan okuma, yansıtıcı kullanma gibi durumlara izin verilmemesini yadırgamaktadırlar. Bu durumun dönem başında öğretim elemanı tarafından öğrencilere açıkça anlatılması gerekmektedir.

Yapılan sunum; öğrencinin anlatımı, zamanı kullanma durumu, ses tonu, jest ve mimiklerini kullanma ve konuyu ilginç bir biçimde sunup sunmadığı üzerinden değerlendirilerek puanlanır. Örneğin sunum 30 puanlık bir not karşılığında yapılıyorsa, anlatım 15 puan + ses tonu, beden dili 5 puan + zamanı iyi kullanma 5 puan + hazırlanan metin 5 puan şeklinde değerlendirilebilir.

Bu tür sınıf içi çalışmalar öğrencilerin topluluk karşısında konuşma korkularını yenmeye ve onların sözcük dağarcıklarını zenginleştirmeye yardımcı olurken, özgüvenlerini de artırmış olur.

Sonuç

Konuşmacı konuşurken sözcük seçiminde dikkatli olmalıdır. Argo söyleyişlerden, kaba ifadelerden kaçınmalıdır. Konuşma yaparken şey, eee, ııı... gibi seslenimlerden uzak durmalıdır. Aşırı duygu ifadelerini örneğin “korkunç” ,“enfes” ,“harika” ,“muhteşem” gibi sözcükleri kullanmamalıdır.

B. SÖZLÜ ANLATIM TÜRLERİ

1. Tek Kişi Tarafından Gerçekleştirilen Konuşma Türleri:

Bu tür konuşmalar önceden belirlenen bir konu üzerinde uzman kişilerce yapılır. Kendi içinde üç gruba ayrılır:

1. 1. Konferans:

Fransızca “conférence” kökenlidir. Bu terim dilimize başlıca iki kavramı ile yerleşmiştir.

Birincisi; dinleyicilere edebiyat, bilim, sanat vb. gibi konularda bilgi vermek ve açıklamalı anlatıma dayalı konuşma yapmaktır anlamındadır. Bugün bu kavramı ile kullanılmaktadır.

İkincisi; diplomatik sahada milletlerarası bir meselenin tartışılması ve incelenmesi amacıyla meydana getirilen toplantıdır. Konferansı veren kişiye konferansçı denir.

Konferans planı şöyle belirtilir: Hitap cümlesi, konunun sunulduğu, konferansın amacının belirtilmesi, konunun açılması ve anlatılması, sonuç ve tartışma.

1. 2. Nutuk (Hitabet):

İnsanla-rı her-han-gi bir ko-nu-da he-ye-can- lan-dır-mak, ha-re-ke-te ge-çir-mek ve-ya bir şe-ye inan-dır-mak için ya- pı-lan ko-nuş-ma-lar-dır. Nu-tuk ve-re-cek ki-şi-nin top-lu-luk ta-ra-fin- dan se-vil-me-si, be-ğ-e-nil-me-si, sa-yıl-ma-sı la-zım-dır. Beş çe-şit nu- tuk vardır: Askeri nutuk, hukuki nutuk, siyasî nutuk, dinî nutuk, akademik nutuk.

1. 3. Bildiri Sunma:

Konferanstan farklı olarak bilimsel yakınlığı olan dinleyiciye geniş bir konunun açıklandığı tek kişilik anlatım türüdür.

2. Birden Fazla Kişinin Gerçekleştirdiği Konuşma Türleri:

Bu türden konuşmalar da yine toplum önünde uzmanlaşmış kişilerce yapılır. Bu tür sözlü anlatımların en yaygınları şunlardır:

2. 1. Açık Oturum:

Herhangi bir konunun çeşitli yönleriyle ortaya konulmasıdır. Gruplar konuyu enine boyuna tartışır. Açık oturumda bir başkan ve en

az üç konuşmacı bulunur. Başkan, açık oturum konusunu dinleyiciler önünde açar ve konuşmacılara sırayla söz hakkı verir. Konuşmalar karşılıklı bir sohbet havası içinde geçer. Açık oturumunu gayesi bir konuda herhangi bir sonuca varmak değil, herkes tarafından merak edilen bir konuyu zevkle tartışmaktır.

2. 2. Panel:

Herhangi bir konunun çeşitli yönleriyle ele alındığı konuşmalardır. Paneldeki konuşmacıların, o konunun uzmanları olması gerekir. Panelin amacı konunun bir sonuca bağlanması veya ispat edilmesi değil, bir konuyu çeşitli yönleriyle dinleyicinin gözleri önüne sermektir.

2. 3. Forum:

Büyük toplulukların tartışmasıdır. Forumda konuşmaların sonunda tartışmaya dinleyiciler de katılıp düşüncelerini söyleyebilirler.

2. 4. Sempozyum:

Herhangi bir konunun çeşitli yönleriyle ele alınıp konuşulmasıdır. Sempozyumda konular önceden belirlenir. Duyurusu yapılır. O konuyla ilgilenen uzmanlar önceden bildiri özetlerini gönderirler. Sempozyum hazırlama komitesi bu özetleri değerlendirerek uzmanları sempozyuma davet eder. Sempozyumda konuşmalar sırayla seri bir şekilde yapılır. Konuşmacılar bildiriler sunarlar.

2. 5. Münazara:

Jüri önünde herhangi bir tez veya konu hakkında iki ayrı grubun tartışmasıdır. Bu yönü ile münazara grup halinde söz söyleme yarışmasıdır. Münazarada konuşmacılar belli bir zaman dilimi içerisinde konuşmalarını yaparlar. Gruplardaki kişilerin birer konuşma hakları vardır. Grup başkanları iki defa konuşur.

Münazaranın sonunda kazanan tarafı jüri başkanı ilan eder. Münazara şeklindeki tartışmalar daha çok orta öğretim öğrencileri arasında düzenlenmektedir.

2. 6. Seminer:

Öğrenci ve mesleğe yeni başlamış kişilerin yetiştirilmesi gayesiyle hazırlanan araştırma ve incelemelere seminer denilir. Seminerler, daima bir üst yetkililere ve ilgili meslektaşlara sözlü veya yazılı olarak verilir.

Bir kişinin herhangi bir konuyu çeşitli kaynaklardan bilgi toplayarak bir bütün halinde anlatması bir seminerdir.

C. SÖZLÜ EDEBÎ TÜRLER:

Masal:

Sözlü anlatım türlerinin en yaygın olanı masallardır. Yazarı belli olmayan, olayları bilinmeyen bir ülkede ve zamanda geçen, içinde olağanüstü olayların geçtiği, kendine özgü bir anlatım biçimi olan edebî metinlere masal denir. Anonim olan masalların, ağızdan ağza nakledildiği için kendine özgü bir anlatım biçimi ve plânı oluşmuştur. Başlangıçları ve sonuçları kalıplaşmıştır. Başlangıçta döşeme denilen, bir varmış bir yokmuş gibi tekerlemeyi andıran bir söyleyiş; sonuçta da gökten üç elma düştü gibi dua çevresinde iyilere armağan kötülere ceza verdiren bir geleneği oluşmuştur.

MASAL ÖRNEĞİ

BALIKÇI GÜZELİ

Vaktiyle bir balıkçı varmış. Bunun çok güzel civan gibi bir oğlu varmış. Balıkçı bu çocuğu mektebe koymuş, okutup adam edeyil diye. Fakat oğlan okumamış. Adamcağız: “O da benim gibi balıkçı olacak, okumayacak!” demiş. Oğluna güzel bir balıkçı tablası yaptırmış, bir de süslü, sırmalı elbise diktirmiş. Oğlan da on beş, on altı yaşlarına erişmiş... Sesi de çok güzelmiş... Balık tablasını başına alır, çıkarmış sokağa. “Balık, taze balık!...” diye bağırınca herkes pencerelele koşuşup, oğlanı görmek, sesini duymak istermiş.

Gel zaman git zaman, bir gün oğlan Padişahın sarayının önünden geçiyormuş: “Balık, tase balık!..” diye bağırınca Sultan Hanım pencereye koşuyor. Oğlanın sesine de, kendisine de vuruluyor. Sultan, halayıklarına emrediyor:

“Balıkları alın, oğlanın tablasına bir avuç altın koyun.”
Halayıklar

Sultanın dediğini yapıyorlar. Oğlan sevine sevine evine gidiyor, babasına altınları veriyor. Ama babası hiç sevinmiyor:

“Bu hayra alamet değil oğlum... Ama ne yapalım?” diyor.

Bir gün, iki gün... Balıkçı sarayın önünden geçtikçe Sultan Hanım bir avuç altın verdiriyor.

Nihayet bir gün Sultan, oğlanı içeriye alıyor. Ona bir kız elbisesi diktiriyor, iğreti saç taktırıyor. “Yeni cariye aldım.” diye evdekileri aldatıyor. Oğlana okuma, yazma öğretiyor, ud dersi verdiriyor. Oğlan artık Sultana lâıyk bir hâle geliyor.

Günün birinde kız oğlana:

“Ben seninle evleneceğim.” diyor. Oğlan da:

“İyi ama sen bir gün balıkçı olduğumu hatırlatır, başıma kakarsın.

Ben tahammül edemem.” diyor. Kız:

“Ben seni seviyorum. Öyle bir şey yapmam.” diye söz veriyor. Oğlan da “peki” diyor, razı oluyor. Araya adam koyuyor, oğlan, kızı babasından istetiyor. Padişah razı oluyor, bunlar evleniyorlar.

Bir gün, oğlan kıza diyor ki:

“Günün birinde kızıp da balıkçı olduğumu başıma kakarsan dilim tutulur, dilsiz olurum. Ölünceye kadar bir daha konuşmam.”

Aradan seneler geçiyor... İkisi birbirini çok sever, güzel vakit geçirir giderlermiş. Bir gün kızla balıkçı güzeli oynayıp şakalaşırken oğlan kızın bir yerini acıtıyor. Kız o zaman diyor ki:

“A! Bu ne hoyratlık! Beni balıkçı tablası mı sandın yoksa?”

Bu söz üzerine oğlanın dili tutuluyor, konuşmaz oluyor. Kız söylediğine pişman olmuş ama iş işten geçmiş... Oğlanın ayaklarına kapanıyor, yalvarıyor, yakarıyor. “Bir hatadır oldu, bir daha böyle bir şey söylemem.” diyorsa da oğlanı konuşturmak imkânsız.

O gece yatıyorlar. Sabahleyin erken, şafak sökerken oğlan kalkıyor, üstünde ne eşyası varsa hepsini bırakıyor. Çırılçıplak, bir don bir gömlek çıkıp gidiyor. Uzaktan bir gemi geliyormuş. Oğlan eliyle işaret ediyor.

Gemi yanaşiyor. Gemiye binmek istediğini gene işaretlerle anlatıyor. 'Boğaz tokluğuna size tayfalık yaparım' der gibi yalvarıyor. Gemidekiler acıyıp oğlanı alıyorlar.

Oğlan güzel ud çalarmış. Kaptan filân da çok memnunlarmış oğlandan. Velhasıl, oğlan bu gemide oradan oraya uğraya uğraya, diyar diyar gezmeye başlıyor.

O derya üstünde gidedursun, biz gelelim Sultan Hanım'a... Sultan Hanım kocasını çok severmiş. Oğlan gidince ayılıyor, bayılıyor, hasta oluyor, yataklara düşüyor. Babasına bir mektup yazıyor:

"Babacığım, ben kocamı darılttım, bırakıp gitti. Onu arayıp bulmaya çıkacağım. Bana müsaade et." Padişah da: "Peki" diyor.

Kız bir gemi yaptırıyor; yelkenleri atlastan, direkleri altından. İçinde kırk tane tayfa, kırk da kız. Ama hepsi erkek elbisesi giymiş. O diyar senin, bu diyar benim, gemi her yere uğraya uğraya gidiyor. Kız her uğradığı limanda oğlanı sorarmış: "Buradan böyle böyle, güzel ud çalan dilsiz bir genç geçti mi?" diye. Bir gün ona haber veriyorlar.

"Evet, bir gemide bir dilsiz tayfa vardı. Çok güzel ud çalıyordu.

Gemi Mısır'a doğru gitti."

Kız kalkıyor ordan, tutturuyor yolunu Mısır'ın.

Bir gün Mısır'a varıyorlar. Kız gemisini demirliyor. Bütün Mısır halkı gemiyi gezmeye geliyorlar; görülmemiş bir gemi, diye. Padişaha da haber veriyorlar: "Yelkenleri atlastan, direkleri altından bir gemi geldi." Padişah da kalkıyor, vezir vüzerasıyla gemiyi gezmeye gidiyor. Padişaha gemide izzet ikram ediyorlar. O da ayrılırken:

"Siz de benim saraya yemeğe buyurun." diye davet ediyor. Sultan Hanım da diğer tayfalar gibi erkek kıyafetine girmiş. Padişah onun kız olduğunu bilmiyor...

Neyse, sarayda yemek yerken saz takımı geliyor. Eğlenceler yapılıyor... Kız bakıyor ki, oğlan orada, çalgı çalanlar arasında. Padişaha diyor ki kız:

"Evet, çok güzel ud çalar ama yazık ki dilsiz" diyor. Kız bunun üzerine:

“Hayır, bu dilsiz değil” diyor. Padişah:

“Altı aydır benim sarayımda. İmkânı yok konuşmuyor.” diye cevap veriyor. Kız bunun üzerine:

“Siz bu gece bu oğlanı bana verin. Ben onu konuştururum. Eğer konuşturamazsam gemimde kırk tane tayfam var, kırkını da size veririm.” diyor. Böyle bahse girişiyorlar.

Bunun üzerine oğlanı o gece için kıza veriyorlar. Kız sabaha kadar yalvarıyor, ayaklarına kapanıyor kocasının: “Ben nerelerden geldim, ne fedakârlıklara katlandım. Beni mahcup etme, konuş...” diyor. İmkânı yok, konuşmuyor oğlan.

Sabah oluyor, kız Padişaha:

“Bahsi kazandınız Padişahım. Kırk tayfam da sizindir.” diyor. Onları getirip saraya teslim ediyor. Padişaha diyor ki:

“Oğlanı bu gece de bana verin, eğer onu konuşturamazsam gemim de sizin olsun.” diyor. O gece de sabaha kadar yalvarıyor oğlana, gene konuşturamıyor. Gemiyi de ertesi günü Padişaha teslim ediyor.

Üçüncü gece oluyor, kız Padişaha gene:

“Oğlanı bu gece de bana verin. Eğer konuşturamazsam, verecek bir şeyim kalmadı, beni cellat edin.” diyor. Padişah bu sefer kıza yalvarıyor:

“Yapma oğlum! Böyle bir bahse girme, gençliğin var...” diyorsa da kız inat ediyor:

“Ya onu konuşturacağım yahut da öleceğim.” diyor. Bu son tecrübe için ikisi yeniden bahse giriyorlar; kız diyor ki:

“Eğer oğlanı konuşturabilirsem, gemimi de, tayfalarımı da geri alırım. Söyletmezsem kellem sizin olsun.”

Hasılı o gece de kız oğlana sabaha kadar yalvarıyor:

“Bak öleceğim.” diyor. “Bana nasıl kıyacaksın?” Oğlanın ayaklarına kapanıyor, ama faydasız, onu konuşturamıyor.

Sabah oluyor. Meydana sehpa kuruyorlar. Ahali toplanıyor, seyretmeye. Sultan kız geliyor. Dilsiz de ahali arasında. Sultan sehpayı çıkıyor. Tam ilmiği boğazına takacakları zaman, oğlan oradan:

“Durun, diyor. Balıkçı tablası değil o, Sultan kellesi.”

Cellat ipi geçince Sultanın altın gibi saçları dökülmüş... Herkes bu işlere şaşıyor. Padişahın huzurunda oğlan meseleyi anlatıyor: “Ben, ölesiye konuşmam demiştim” diyor.

Artık Sultan Hanım Padişah'tan cariyelerini, gemisini geri alıyor, kocasını da. Memleketlerine dönüyorlar. Ölünceye kadar mesut yaşıyorlar. Sultan Hanım da bir daha kocasının balıkçılığını başına kakmıyor.

Onlar ermiş muradına, biz de erelim muradımıza.

Perteve Naili Boratav

Az Gittik Uz Gittik, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969

Halk Hikâyeleri:

Tarihsel şahsiyetlerin, âşıkların, halk arasında ünlü olmuş kahramanların serüvenlerini, maceralarını anlatan hikâyelerdir. Kesin bir tarihsel olay söz konusu değildir. Halk hikâyelerinin genelinde nazım ve nesir karışıktır. Aşk ve kahramanlık konularını anlatırlar. Anlatıcılarına meddah denir. Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Asuman ile Zeycan, Hançerli Hanım en çok bilinen halk hikâyeleridir.

Bilmeceler:

Varlıkların adlarını vermeden onları çağrıştıracak nitelikteki söz oyunlarıdır. Tap burda / Tap şurda/ Tap kapının arkasında. Cevap: Çalı süpürgesi.

Manzum Bilmeceler Örneği:

Bir kalbur boncuğum var

Akşamdan atarım

Sabahtan toplarım

(*Yıldızlar*, 7-6-6 heceli)

Altı tahta üstü tahta

Alaca mezar

İçinde bir kanlı softa

Dünyayı gezer

(*Kaplumbağa*, 8 heceli)

(*Göz*, 5 heceli)

Alçacık boylu

Kadife donlu

(*Patlıcan*, 5 heceli)

Mensur Bilmece Örnekleri

Dal üstünde sarı oğlan. (Ayva)

İstanbul’da bir tane, İzmir’de iki tane Ankara’da hiç yok. (**i harfi**)

Doksan dokuz cemaat iki müezzin bir imam. (Tesbih)

Tekerlemeler:

Halk arasında bir söz oyunu olarak ortaya çıkan ikilemelere ve tekrarlara dayanan, çocukları eğlendirmek için söylenen edebî bir türdür.

Tekerleme kavramına kaynaklarda “*Masallara başlarken söylenen yarı anlamlı yarı anlamsız sözler*”; “*Saçma sapan mukaddime. Masal tekerlemesi*”; “*Çoğunlukla masalların başında bulunan kaftiyeli giriş sözleri, saz şairleri arasında yapılan deyiş yarıştı, orta oyununda özellikle Kavuklu’nun kullandığı sözler*”; “*Karşıdakini yanılıp başka şey söylemesine yol açacak biçimde düzenlenmiş sözler*”; “*Süratle söylenirken yanılmaması güç olan tabirler ki, bilmece gibi oyun şeklinde söylenir.*” gibi anlamlar yüklenmiştir.¹

Tekerleme Örnekleri:

Ağrı veya Sarılık Kesme Tekerlemesi:

Sızı seni bağladım

Kanatlarını yağladım

Dağdan dağa yolladım

Yılan yılan çayında

Akrep akrep ayında

Şahin eti, kurt eti

¹ Duymaz, Ali, *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 9, 10.

*Çık da seni keseyim
Kızıl yel isen ohruç
Kara yel isen ohruç
Kaf dağının arkasında yatan
Perilerden isen ohruç
Sitemden, hasetten, nazardan
Her nereden geldin isen
Bu sızıyı bırakıp gitmez isen
Yetmiş iki buçuk milletin
Günahı seni tutsun
Ohruç, ohruç, ohruç!*

Çocuk Oyunu Tekerlemesi

*Bir eşim fındık
Bir eşim fıstık
Yattım yatarım
Tuttum tutarım
Dalda kargalar
Dalı yırgalar
Yerin alçacık
(Ali) Sen çık*

Masal Tekerlemesi

Var varadan sür süreden, Amasya'dan Tire'den, geldi geçti buradan. Destursuz bağa girenin ölümü sopadan. Halbır halbır içinde, halbır saman içinde. Deve tellal iken, pire pehlivan iken, eşek hamamcı iken, hamamcının taşı yok, oduncunun baltası yok. Garşıda bir tazı geziyor, boynun halkası yok. Hanımlar hamama gidiyor, öğnüğüünün ortası yok, goltuğunun bohçası yok. Dedim hanımefendi bir buse ver, dedi heç mümkünü yok. Çene başında dururken, bıyığıı bururken Ali oğlu geldi dedi ki müjde deden geliyor. Ali oğlu, Miskin oğlu, Gussunoğlu ava gittik. Ali oğlu attı vuramadı, Gussun oğlu attı vuramadı, Miskin oğlu attı vuramadı. Dedem attı ihtirdı, ben attım yuvarladım. Eferim yiğit dedi, goluna guvvet dedi, her dem böyle at dedi. Goltuhtarım gabardı. Avımı tüfeğimin başına dahdım, demircibaşına geldim. Selamün aleyküm demircibaşı dedim. Aleyküm selam avcibaşı dedi.

*Bir gaz aldım doru deyin, ufacık defecik daşları ağzına atıyor
darı deyin, Çotgözün köprüyü yitiyor geri deyin, uzun minareyi be-
line sokuyor boru deyin.*

*O yalan bu yalan, fili yuttu bir yılan, eşeğe binip de deveyi
gucahladı bu da mı yalan.*

*Bir varmış bir yohmuş, Allah'ın gulu dağdan daşdan çohmuş.
Çoh söylemesi günah, az söylemesi sevapmış. Zamanın birinde iki
aşığın başına gelen olay...²*

Atasözleri:

Atalarımızın yüz yıllar boyunca engin deneyimleri sonucunda oluşturdukları özlü sözlerdir.

Atasözlerimizden örnekler:³

“Az söz erin yüküdür, çok söz hayvan yüküdür.”

“İki dinle bir söyle.”

“Boşun sesi çok çıkar.”

“Olgun başak başını eğer.”

“El yarası geçer, dil yarası geçmez.”

Acıkan doymam, susayan kanmam sanır.

Ağaca balta vurmuşlar, ‘Sapı bedenimden’ demiş.

Ağılda oğlak doğsa, ovada otu biter.

Ağustosta beyni kaynayanın zemheride kazanı kaynar.

Akar su çukurunu kendi kazar.

Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama.

Baba koruk yer, oğlunun dişi kamaşır.

Baş yarılır börk içinde, kol kırılır kürk içinde.

Bıçak yarası onulur, dil yarası onulmaz.

Bir baş soğan kazanı kokutur.

Bir sürçen atın başı kesilmez.

Boş çuval ayakta durmaz.

Çanağa ne doğrarsan, kaşığında o çıkar.⁴

² Yüksel, Hasan Avni, “Bâbürek” Millî Folklor, Bahar 37, 1998, s. 54.

³ Bak: Bak: Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, Türk halk Edebiyatı El Kitabı, 10. Baskı, Ankara 2017, s.319-320.

⁴ Atasözleri için bak: Ömer Asım Aksoy, Atasözleri Sözlüğü I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

Manzum Atalar Sözü Destanı⁵

*Tut atalar sözün, kalb-i selîm ol
Gönülden gönüle yol var demişler
Gider yavuzluğun tab'î hâlîm ol
Sert sirke kabına zarar demişler*

...

*Aldanma sakın cihanın varına
Düşmeyegör anın âh ü zârına
Bugünkü işini koyma yarına
Yar yıkıldığı gün tozar demişler*

...

*Çoktur bu âlemde boşa yelenler
Kande bilenler ile bilmeyenler
Eskiden âdettir, dağdan gelenler
Bağda olanları kovar demişler*

*Dediler bu pendî sordumsa kime
Tuz ekmek bilmeze müşkilin deme
Kül kömür ye, nâmert lokmasın yeme
Gün olur başına kakar demişler*

*Abestir her vara yoğa koşanlar
Gahi doğru gahi eğri aşanlar
Ağlamak ne demek kendi düşenler
İki gözden bile çıkar demişler*

*Arz eyle bu pendî kendi özüne
Dost addetme her güleni yüzüne
İncinme dostun doğru sözüne
Doğru söz insana batar demişler*

...

*Âdet-i Hakk budur ezel ü ebed
Kul kula sebeptir ey dil-i nâşâd
Bay'a⁶ gedâ hizmet etmekten murad
Bal tutan parmağın yalar demişler*

...

*Kanâat halkasın bırakma elden
Elinden çıkmasın der isen dümen*

⁵ Bak: Prof. Dr. Abdurrahman Güzel, Türk halk Edebiyatı El Kitabı, 10. Baskı, Ankara 2017, s.319-320.

⁶ Bay: Zengin, varlıklı.

*Deve, âhû gibi boynuz isterken
İki kulaktan da çıkar demişler*

*Güneş balçık ile sıvanmaz ey dil
Bî-zebân da olsa bellidir kâmil
Kendüden gayriyi beğenmez câhil
Kendü çalar kendü oynar demişler*

*Tâlib-i ma'rifet çekerse emek
Yüğük at artırır yemin giderek
Şaire ses ile saz ü söz gerek
Yalınız taş olmaz duvar demişler*

*Hiyleyi irtikâp etme, kıl hazer
Desinler sana: Bir er oğlu er
Sen ilin kapusun kakarsan eğer
İl de senin kapun kakar demişler*

*Kûy-ı dil-ârâya eylersen akın
Zinhar gafil olma etrafa bakın
Karda yürü izin bildirme sakın
İl oğlu ârifdir duyar demişler*

...
*Levnî nasîhati pîrlerin böyle
Durûb-ı emsâlden nazm ile söyle
Meydân-ı hünerde ağırlık eyle
Ağır bassa yeğni ağır demişler⁷*

(Levnî)

D. ANONİM ve MANZUM SÖZLÜ EDEBÎ TÜRLER:

Destan:

Bir takım tarihsel şahsiyetlerin, âşıkların, halk arasında ünlü olmuş kahramanların serüvenlerini, maceralarını anlatan hikâyelerdir. Kesin bir tarihsel olay söz konusu değildir. Nâzım ve nesir karışıktır. Aşk ve kahramanlık konularını anlatırlar. Anlatıcılarına meddah denir. *Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber* en çok bilinen halk hikâyeleridir.

⁷ Köprülü, M. F., Türk Saz Şairleri, s. 426-429; Dilçin, Dehri; Edebiyatımızda Atasözleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1945.

Türkü: Halkın duygularını, yaşadığı sıkıntıları özlü bir söyleyişle manzum şekilde besteleyerek aktarmasıdır.

AŞK TÜRKÜLERİ

*Söğüdün yaprağı nârin
İçerim yanıyor dışarım serin
Zeynep'i bu hafta ettiler gelin*

**ZeynebimZeynebim anlı Zeynebim
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim**

*Zeynep bu güzellik var mı soyunda
Elvan elvan güller kokar koynunda
Arife gününde bayram ayında*

**ZeynebimZeynebim anlı Zeynebim
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim**

*Zeynep'e yaptırırım altından tarak
Tarada zülfünü gerdana bırak
Görüşmek isterim yollarım irak*

**ZeynebimZeynebim anlı Zeynebim
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim**

*Zeynep'in alı var alı neylesin
Al yanak üstüne şalı neylesin
Bu yosmalık dururken malı neylesin*

**ZeynebimZeynebim anlı Zeynebim
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim**

*Zile'nin yolları dardır geçilmez
Soğuktur suları bir tas içilmez
Anadan geçilir yârdan geçilmez*

**ZeynebimZeynebim anlı Zeynebim
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim⁸**

⁸ Dilçin, Cem, a. g. e.,s. 292..

TÖREN TÜRKÜLERİ

*Gelin gelin allı gelin has gelin
Ak elinde ben olayım tas gelin
Kalbindeki tasaları kes gelin
Ölmeyince sakın yârdan ayrılma*

*Gelin güzel ama azıcık bönce
Gelinin beli yüzükten ince
Dayanamazlar gelin seni görünce
Ölmeyince sakın yârdan ayrılma*

*Ay ile güneş doğdu ucadan
Şavkı vurdu pencereden bacadan
Uykusuz kaldın geçen geceden
Ölmeyince sakın yârdan ayrılma⁹*

Mani:

Söyleyeni belli olmayan sözlü edebî türlerdir: Aşk, ayrılık, ölüm, gurbet gibi temaları işler.

Mani örnekleri:

Bir örnek olmak üzere Erzurumlu İbrahim Hakkı Divanındaki *mânî*lerden birkaç tanesini sunuyoruz:

*Oldum sana hem-sâye
Sal üstüme hem sâye
Mihrin versin bana fer
Her niçe ki şems aya*

*Dil sende ya bendedir
Azâde ya bendedir*

⁹ Dilçin, Cem, a. g. e.,s. 293.

*Yabanda değil bendedir
Gümgeşte ya bendedir.*

*Dendândır inci denden
Fark olmaz inci tenden
İncitme can gönül yap
İncinme incitenden*

*Mahlûk ile bil Hakk'ı
Masdar bul ol müştâkı
Evvel O'dur âhir hem
Pinhân ayân ey Hakkı¹⁰*

*Akşamlar oldu yine
Çıralar yandı yine
Ay yüzlüm, ceylan gözlüm
Aklıma düştü yine*

*Bu dağın karı benem
Gün vursa erimenem
Yedi yıl yerde yatsam
Aşıkam çürümenem*

*Bahtı yârim
Gönülden bahtı yarım
Yüzünde göz izi var
Sana kim bahtı yârim*

¹⁰ Güzel, A., a. g. e., s. 496, 497.

TEKERLEME

Aşşahdan gelen ganı

Urganı üstünde bağı

Gara bıyık gana batmış

Neni çift gardaşım neni

...

Neni Gulşaniyem neni

Sol suratı çifte benli

Üçüncüde okur yavrum

Sırada da yeri belli

(Mani tarzı-Ninni-Ağıt-Türkü)

Çamlıbel'den çıktım yayan

Dayan dizlerim dayan

Anam atlı bacım yayan

Neni, neni, neni, neni

Neni, neni bebek oy

Havada kuşlar ötüşün

Yavrumu kurtlar bölüşür

Karşımda düşman gülüşür

Neni, neni, neni, neni

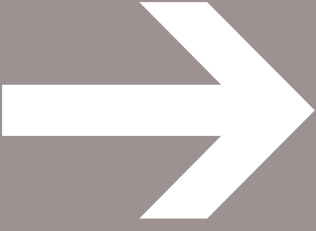
Neni, neni bebek oy

*Çizmeyi çeksem dizime
Çıksam Çamlıbel'in düzüne
Seyret feleğin işine*

*Neni, neni, neni, neni
Neni, neni bebek oy*

*Bebeğin beşiği çamdan
Beybabası gelir Şam'dan
Yuvarlandı düştü damdan
Neni, neni, neni, neni
Neni, neni bebek oy*

(Ağıt-Türkü)

8 BÖLÜM

İLETİŞİM ALANINDA ÖRNEKLEMELİ YAZILIMLAR

(Resmi Yazılar, Özgeçmiş, Raporlar, Tutanak, Dilekçe, İş Mektubu, Telgraf)

İLETİŞİM ALANINDA ÖRNEKLEMELİ YAZILIMLAR

(Resmi Yazılar, Özgeçmiş, Raporlar, Tutanak, Dilekçe, İş Mektubu, Telgraf)¹

1. Örneklemeli RESMİ Yazılımlar

Kamu ve özel kurumların aralarındaki yazışmalar ile bu kurumlarla kişiler arasındaki yazışmalara resmi yazışma denir.

Resmi Yazışmalarda Dikkat Edilecek Noktalar:

1. Kâğıdın üst yanından iki santim aşağıda ve ortada bulunmak üzere yazının çıktığı dairenin adresi bulunur.
2. Sağ üst köşeye tarih konur.
3. Yazıya başlamadan, hangi tarih ve sayıya cevap olarak yazıldığı belirtilir.
4. Yazının ilk paragrafında sorun veya konu ortaya konur.
5. Gelişme paragrafında konu hakkında görüş belirtilir ve istenen bilgiler verilir.
6. Sonuç bölümünde yazının belirtildiği makamın durumuna göre yazı rica ya da arz cümlesiyle bitirilir.
7. Resmi yazıyı tamamlayan evraklar, metnin sol alt kısmına sıra numarası verilerek belirtilir.
8. Kâğıdın sol alt köşesine yazıyı yazan, konu ile ilgili birim sorumlusunun parafı açılır.

2. Örneklemeli ÖZ GEÇMİŞ Yazılımları

Özgeçmiş; becerileriniz, deneyimleriniz, eğitiminiz ve şimdiye kadar yaptıklarınızla ilgili olarak yazdığımız kısa bir özettir. Hayat hikâyeniz değildir. Bir sayfayı geçmemelidir; uzmanlığınız ve deneyimleriniz çok fazlaysa bir buçuk, en fazla iki sayfa olmalıdır.

¹Bu bölüm, "1. Yakıcı, Ali ve diğer (2004), Üniversiteler için Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Bilge Yay., Ankara;

Yazmaya başlamadan önce:

Yazmaya başlamadan önce iki konuda ön çalışma yapılması yararlıdır:

- Kendimizi değerlendirmek
- Başvurduğumuz işle ilgili olarak hangi beceri ve özelliklerin arandığını belirlemek.

Öz geçmişin ana başlıkları:

Her özgeçmişte bulunması gereken ana başlıklar vardır. Bunlar:

- Ad, Soyad, Adres ve Telefon.
- Eğitim.
- İş Tecrübesi.
- Yabancı Dil.
- Hobiler ve İş Hayatı Dışındaki Faaliyetler.
- İş ve Kariyer hedefi.
- Kişisel Bilgiler.

Öz geçmişinizi yazarken aşağıdaki noktalara dikkat etmeniz yararlı olur:

Ne tür bir iş aradığınızı açıkça belirleyiniz.

Öz geçmiş belirli bir işe veya meslek alanına uygun bir biçimde hazırlanmalıdır.

Mesleki hedefiniz özgeçmişinizi yazarken hangi bilgi ve becerilerinizi vurgulayacağınızı belirleyecektir.

Girmek istediğiniz iş ne gibi nitelikler gerektiriyor?

Öz geçmiş yazmak için girmek istediğiniz işin gerektirdiği eğitim alanını ve düzeyini, bilgi ve becerileri çok iyi incelemeniz gerekir. Ancak ondan sonra işin gerekleri ile kendi niteliklerinizi karşılaştırabilirsiniz ve

iş e uygunluğunuzu belirtebilirsiniz. Girmek istediğiniz işin gerektirdiği nitelikleri bilerseniz, özellikle o işle ilgili bir eğitim görmemiş olsanız dahi, o işte kullanabileceğiniz bilgi ve becerilerinizi tanıma ve işverene tanıtma olanağı bulabilirsiniz.

İzleyeceğiniz adımlar:

a. İş hayatınızla ilgili bilgiler:

Çalışma hayatıyla ilgili özgeçmişinizi yazarken tam gün çalıştığınız ilk işinizden başlayarak başvuruda bulunduğunuz tarihe kadar nerelerde çalıştığınızı ve ne işler yaptığınızı sırası ile anlatmanız gerekir. (Eğer tam günlük iş deneyiminiz yeterli değilse, yarım gün çalıştığınız işlerden de bahsedebilirsiniz. Mezuniyet sonrası ilk iş başvurunuzda staj uygulamalarınızı deneyim olarak değerlendirebilirsiniz.) Öncelikle meslek hedefinizle ilgili deneyimlerinizi ve bilgilerinizi çok iyi belirlemeniz ve tanımlamanız gerekir. Bunun için, hatırlayabildiğiniz her şeyi listelemeye çalışın.

Aşağıdaki başlıklar size bu konuda yardımcı olabilir:

- *Çalıştığınız kurumların adları, adresleri*
- *Üstlendiğiniz görevler, yaptığınız işler*
- *Hangi tarihlerde ne kadar süre çalıştığınız*
- *Görev unvanlarınız*
- *Kazandığınız beceriler, kullanabildiğiniz aletler, büromakinaları*
- *Ulaştığınız hedefler*
- *Başlattığınız yenilikler*
- *Aldığınız ödüller, takdirnameler*
- *Bildiğiniz yabancı diller ve derecesi*

Deneyimlerinizi tanımlamak, becerilerinizi, aldığınız sonuçları ve başarıları açıklamak için etkili kelimeler seçin. Mesleki hedefiniz ile ilişkilendirebileceğiniz ilgili tecrübelerinizi analiz edin ve tanımlayın.

ÖZ GEÇMİŞ ÖRNEĞİ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı-Soyadı: Görevi/Unvan: Doğum yeri ve tarihi: Medeni Hali:
Uyruğu:

Yabancı Dil: Bilgisayar bilgisi:

EĞİTİM BİLGİLERİ

İlköğretim: Lise: Üniversite: Yüksek Lisans: Doktora:

İŞ ENYİMİ: 1)

2)

KURSLAR VE SERTİFİKALAR 1)

2)

REFERANSLAR 1)

2)

HABERLEŞME:

a)Telefon: b)E-posta: c)Adres:

b. Bilgilerin düzenlenmesi:

Özgeçmişin genellikle tek sayfa olarak yazılması tercih edilir. Bu nedenle gerekli bilgileri en iyi biçimde ortaya koymaya ve sıralamaya çalışın.

3. Rapor

Herhangi bir konuyu araştırarak o konuyla ilgili durumu belirtmek için yazılan yazılara rapor denir.

Bir kişinin hazırladığı rapora kişisel rapor; bir komisyon tarafından hazırlanan rapora da ortak rapor denir.

Raporlar, konunun uzmanları veya ilgilileri tarafından hazırlanır. Deney raporu, öğrenci raporu, sağlık raporu, bilirkişi raporu, polis raporu, hava raporu, hakem raporu, iskân raporu, kaza raporu, jüri

raporu, yarışma raporu, tez raporu, müfettiş raporu, inceleme komisyonu raporu, bütçe raporu, öğretmen raporu gibi konularına göre adlandırılan raporlar hemen her alanda ve her eser üzerinde hazırlanabilir. Rapor konusu çok çeşitli ve birbirinden ayrı özellikler gösterdiği için her alana uyacak ortak bir rapor formu yoktur.

Raporda göz önünde bulundurulması gereken veya aranılan nitelikler:

1. Öncelikle rapor hazırlayan kişi veya kişilerin o konunun uzmanı olması veya o konu ile yakından ilgili bulunması gerekir.
2. Yazılması gereken raporun konusunun iyi kavranmış olması gerekir.
3. Hazırlanacak raporun sağlıklı ve güvenilir olabilmesi için o konu ile ilgili kaynakları iyi tanımak gerekir.
4. Raporda kullanılacak kaynaklardan elde edilen malzemenin etkili, çarpıcı, inandırıcı ve doyurucu bir nitelikte olması gerekir.
5. Rapor hazırlanırken nesnel davranmak esastır.
6. Bilimsel çalışmaları değerlendirirken raporların bilimsel ölçüler içinde hazırlanması gerekir.
7. Raporda ileriye sürülen olumlu veya olumsuz görüşlerin kesin deliller ile somut bir biçimde açıklanması gerekir.
8. Raporlar, belli bir plân çerçevesinde hazırlanmalıdır. Önce raporun niteliği tanıtmalı, olumlu veya olumsuz yönleri nedenler ve niçinleri ile tartışılmalı, sonunda varılan yargı açıkça belirtilmelidir.
9. Raporlar, gereksiz ayrıntıya girmeden özlü bir biçimde sınırlandırılmalıdır.
10. Raporlar, açık ve net bir ifade tarzı ile kaleme alınmalıdır. Cümleler düzgün olmalı, yanlış anlaşılmalara yol açabilecek ifadelerden kaçınılmalıdır.

Raporun Bölümleri:

1. Başlık
2. Raporun sunulduğu kurum ya da makam
3. Rapor hazırlayanların ad, soyad ve unvanları

- 4.Çalışmanın yapıldığı tarih ve süre
- 5.Gerekçe
- 6.Giriş
- 7.Gelişme
- 8.Sonuç
- 9.Ekler
- 10.Kaynaklar
- 11.Hazırlayanların ad, soyad ve imzaları

İyi bir rapor yazabilmek için konuyu iyice araştırmak ve gerekli belgeleri toplamak, bu bilgi ve belgeler arasındaki ilişkiyi doğru kurmak gerekir. Raporun dili yalın, anlaşılır olmalıdır.

RAPOR ÖRNEĞİ
ASMALI ANADOLU LİSESİ
YAPTIRMA VE YAŞATMA DERNEĞİ
YÖNETİM KURULU FAALİYET
RAPORUDUR

Dernek Yönetim Kurulumuz Ocak 1999 tarihinde yapılan Olağan Genel Kurul Kongresi sonunda oylarınızla seçilerek, bu güne kadar sizlerden aldığı yetkiyle çalışmalarını sürdürmüştür. Çalışmalarımızda Okulumuza faydalı olmayı ana ilke edinerek sizlerin desteği ile bugünlere geldik. Şimdiye kadar okulumuzun Demirbaş ve zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya gayret ettik ve imkânlarımız ölçüsünde en iyisini yapmaya çalıştık ve yaptık.72 kişiyle başlayan okulumuz. 330 öğrenciye ulaştı. Böylece ihtiyaçlar da arttı.

Yaptığımız çalışmalar:

1. Okulun kışlık yakacağı odun, kömür bedelleri ile bunların karşılanmasında mecburi olan nakliye ve işçilik harcamaları,
2. Zaruri demirbaş ihtiyaçlarının karşılanması,
3. 1999-2000 Eğitim-Öğretim yılında maddi durumu zayıf

öğrencilerin kitap ve kıyafet giderleri,

4.1999-2000 Öğretim yılında maddi durumu zayıf öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması,

5.Okulun her öğretim yılı başında boya, badana ve küçük çaplı tamirat giderlerinin karşılanması,

6.Okulun değişik kültürel, sportif ve sosyal faaliyet giderlerinin karşılanması,

7.Telefon, elektrik ve su giderlerinin karşılanması,

8. Basılı evrak, kırtasiye, kitap giderlerinin karşılanması ve okul kütüphanesi ile laboratuvar sınıflarının oluşturulması ve malzemelerinin temini,

9.Okulumuzun okul yönetim ve muhasebe programlarının yıllık versiyon yenilemeleri ile fotokopi ve bilgisayarların bakım ve onarım giderlerinin karşılanması,

Okulumuzun öğretmen, öğrenci, veli, okul ve çevre ilişkilerini geliştirmek ve okulumuzun ilk mezunlarının anısı ile okulumuzun yıl içerisinde yaptığı faaliyetlerinin finali niteliğinde hazırlanan eğlence Programı ile mezuniyet şöleni giderlerinin karşılanması.

Yukarıda özet olarak vermeye çalıştığımız faaliyetlerimizle ilgili bilgiler sizden aldığımız yetkiyle yönetim kurulumuzun ortaya koyduğu çalışmalardır. Bu çalışmalar gerçekleştirilirken ana hedefimiz okulumuzu ve öğrencilerimizi Eğitim-Öğretim açısından daha iyi yerlere getirmek olmuştur.

Çalışmalarımız sırasında öğrenci velilerinin taleplerini eğitimin temel ilkeleri doğrultusunda değerlendirmeye aldık. Okul idaresi, Öğretmenler Kurulu ve Okul Aile Birliği yönetim kurulu ile ilişkilerimizi olumlu yönde geliştirerek, elbirliği içerisinde çalışmalarımızı sürdürdük. Bu çalışmada emeği geçenlere, maddi ve manevi desteklerini bizden esirgemeyen kamu ve özel teşebbüsler temsilcilerine huzurunuzda şükranlarımızı sunar, derneğimizin bundan sonraki çalışmalarında görev alacak arkadaşlarımıza başarılar dileriz.

Ali Erçek
Başkan

Osman Küleci
Bşk. Yrd.

Sami Biler
Muhasip

Yusuf Kurca
Sekreter

Nedim Düşen
Asil Üye

4. TUTANAK

Bir olayın veya bir durumun nasıl olduğunu ifade eden ve ilgili (veya yetkili) kimseler tarafından imzalanan belgelere de tutanak adı verilir.

Toplantı tutanağı

Bir toplantı tutanağı hazırlanırken; önce toplantının hangi tarihte, ne zaman ve nerede nasıl başlatıldığı belirtilir. Toplantılarda önceden belirlenmiş ve ilgililere duyurulmuş gündem maddeleri sırasıyla tartışılır ve o konuyla ilgili karar verilir. Tutanağı yazan kişi, toplantıda söz alanların düşüncelerini (veya beyanlarını) açık ve öz olarak aynen yazar. Toplantının bitiminde ilgililer tutanağın altını imzalarlar.

Olay tutanağı

Olay tutanakları yazılırken olayın ne olduğu, nerede, ne zaman ve nasıl geliştiği, olaya kimlerin ne şekilde karıştığı (varsa tanıkların ifadeleriyle birlikte) yazılır ve ilgililerce imzalanır.

Tutanaklar, yalın ve açık bir üslûpla, sanat yapma kaygısından uzak, kişisel görüş ve yorumlara yer verilmeden aynen yazılır.

Tutanağı rapordan ayıran en önemli fark, tutanakta olayların görüş belirtilmeden olduğu gibi yazıya geçirilmesidir.

TUTANAK ÖRNEĞİ

TUTANAK

Türk Dili ve Edebiyat› zümresi 22 Eylül 2007 tarihinde saat 12.30'da öğretmenler odasında toplanmıştır.

Toplantıda 2007/2008 eğitim-öğretim yılı içerisinde öğrencilere verilecek performans ve proje ödevleri belirlenmiştir.

Toplantı tutanağı aşağıda adı, soyadı ve imzaları bulunanlarca tutulmuştur.

Zümre Başkanı
Türk Dili ve Edebiyatı Zümre Öğretmenleri
İmza

5. DİLEKÇE

Bir dilekte ya da şikâyetle bulunmak, bilgi vermek ve bilgi almak amacıyla resmi makamlara sunulan tarihli, imzalı, resmi yazı türüdür. Kişiyi ve kamuyu ilgilendiren bir hakkın sağlanması, bir haksızlığın düzeltilmesi, kaldırılması için gerçek yahut tüzel kişilerce ilgili makamlara yazılan yazılara dilekçe denildiği gibi, istida, arzuhal de denir.

Dilekçenin Anayasal Dayanakları

* Anayasanın 74. maddesi “vatandaşlar ve karşılıklı ilişkisi gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve TBMM’ne yazı ile başvurma hakkına sahiptirler” hükmünü düzenlemektedir.

* Anayasanın 74. maddesinin devamında “kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.” denmektedir.

“Dilekçe hakkının” yasal dayanakları

* Dilekçe hakkı, ayrıca 3071 sayılı Yasa ile daha ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir. Yasanın 3. maddesi TBMM ve yetkili makamlara yazı ile başvuru hakkını, 4. maddesi dilekçede bulunması gereken unsurları ve 7. maddesi de dilekçenin sonucundan muhataplarının 2 ay içinde bilgilendirileceğini belirtmektedir.

* Yasa, dilekçelerin kabul edilmezliğinden bahsetmemekte ancak belli durumların varlığında incelenemeyeceğini belirtmektedir.

* Anayasal ve yasal düzenlemelerden anlaşılacağı gibi, verilen dilekçenin içeriğinin kabul edilmez olduğu durumda dilekçelerin bu nedenle işleme konulamayacağını başvurucaya bildirilmesi hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açık düzenlemelere karşın uygulama; dilekçe sahiplerinin saiklerinin sorgulanması, bazılarının gözaltına alınmaları ve tutuklanmaları biçiminde olmuştur.

* Anayasa'nın 38. maddesine göre; "Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman, kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez." Aynı düzenleme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 7. maddesinde de yer almaktadır.

Dilekçe Yazımında Göz Önünde Bulundurulması Gereken Kurallar:

- Dilekçeler, konularına göre uzun veya kısa olabilir. Konular kısa ve öz olarak belirtilir. Gereksiz ayrıntılara yer verilmez.

- Dilekçelerde ciddi, resmi bir dil kullanılır. Anlatımın yalın ve duru olmasına özen gösterilir. Süslü, yapmacık ifadelerden kesinlikle kaçınılmalıdır.

- Dilekçeler, çizgisiz, beyaz dosya kâğıdına yazılmalıdır.

- Dilekçe hangi kuruma veriliyorsa, bu makamın adı başa yazılır. Kurum adının sağ altına kurumun bulunduğu şehir adı yazılır.

- Daha sonra konunun belirlendiği metin bölümüne geçilir. Bu bir şikâyet dilekçesiyse, şikâyet sağlam kanıtlara dayandırılmalıdır. Eğer iş isteme dilekçesiyse, öğrenim durumu, yaş, kısa bir özgeçmiş, kurumca aranan seçkin nitelikler açık seçik belirtilmelidir.

- Dilekçede bir durum belirtiliyorsa, son cümle "Durumu bilgilerinize saygılarımla sunarım", bir istek belirtiliyorsa "Gereğini izinlerinize saygılarımla sunarım" şeklinde olmalıdır. Dilekçeler üst makama "arz ederim", alt makama "rica ederim", eşit makamlar arasında ise "arz ve rica ederim" şeklinde sona erer.

- Dilekçe bitiminde sağ alt köşeye ad ve soyadı yazılmalı, imzalanmalıdır. Tarih, isim ve imzanın bir satır üstünde olabileceği gibi dilekçenin sağ üst köşesine de konulabilir.

- Sol alt köşeye açık adres yazılmalıdır. Dilekçeye eklenecek belge varsa adresin altına "EK:" yazılarak belgeler belirtilir.

DİLEKÇE ÖRNEĞİ

.....Üniversitesi

.....Fakültesi Dekanlığına,

.....

Fakültemiz.....Bölümünün ikinci sınıfının.....
numaralı öğrencisiyim.Pazartesi günü

saat.....'da yapılan..... dersi vize sınavında 55(elli
beş) aldım.

Sorulara verdiğim cevaplar nedeniyle daha iyi bir not almam
gerektiğine inanıyorum.

Bu nedenle..... dersi vize sınav kağıdımın yeniden
değerlendirilerek maddi hatanın olup olmaddığının belirlenmesini
istiyorum.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Adres:

Tarih

imza

Adı-Soyadı

6. İŞ MEKTUBU

Özel kişilerle ticarî kurumlar veya ticarî kurumların kendi aralarında sipariş, satış, alacak verecek, bilgi isteme, müracaat gibi konularla ilgili olarak yazdıkları mektuba iş mektubu denir.

İş yerleri bu mektuplarda firma ismini taşıyan başlıklı(antetli) beyaz kağıtlar kullanırlar. Yazıda bilgisayar kullanmak yerleşmiş bir kuraldır. İş mektuplarında konu kısa, öz olarak açık ve yalın bir anlatımla ele alınmalıdır. Eğer yazılan iş mektubu başka bir mektuba cevap niteliği

taşıyorsa, bu, metnin başında “ilgi” bölümünde belirtilmelidir. Bunun için o mektubun tarih ve numarasının yazılması yeterlidir.

İş mektuplarında sağ üst köşeye tarih atılır. Uygun bir aralık bırakıldıktan sonra mektup yazılan kurumun (özel veya tüzel kişinin) adı ve adresi yazılır. Bir veya iki satır boşlukta sonra doğrudan, isteğin yazılmasına geçilir. Saygı sözüyle mektup tamamlanır. Mektubu yazan sağ alt köşeye adını yazar ve imzalar.

İŞ MEKTUBU ÖRNEĞİ

Daire ya da kurumun adı, Tarih.....

Adresi:.....

Mektup numarası:.....

Konu:.....

Mektup yazılan kiflinin ya da kurumun adı,soyadı

Adresi:.....

Gideceği yer.....

METİN.....

.....

Gönderenin

İmza

Adresi:.....

Ad-Soyad

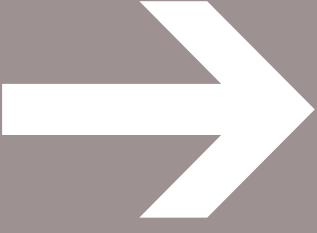
7. TELGRAF

İvedi durumlarda bildirilmesi gereken istek, olay ve haberleri kısa ve öz olarak aktaran bir yazı türüdür.

Telgraf Şu plana göre yazılır:

1. Telgraf yazılan kişinin adı ve soyadı ile açık adresi yazılır.
2. Telgraf metninde duyurulmak istenen bilgi ve haber belirtilir. Metnin okunaklı ve anlaşılır olması gerekir.
3. Telgrafın sağ alt köşesine gönderenin adı ve soyadı yazılır.
4. Telgraf metninin altına bir çizgi çekilir. Bu izgini altına gönderenin adresi yazılır.

TELGRAF ÖRNEĞİ
Ali TİKEL
Yetim Mah. 11.Sok.
iek Apt. No:8/10
Kadıköy/İSTANBUL
Metin.....
Yusuf
Yusuf LADİK
Pınar Sok. 14/9
Ayrancı/ANKARA

9 BÖLÜM

SOSYAL MEDYA'DA TÜRKÇENİN KULLANIMI

SOSYAL MEDYADA TÜRKÇENİN KULLANIMI

1. Sosyal Medya Nedir?

Sosyal medya; hızına, değişimine ve gelişimine yetişilmesi oldukça güç, evrensel bir dünyadır. Web 2.0 kullanımına kadar tek yönlü bilgi paylaşımı imkânı sunan bu teknoloji artık çift taraflı ve eş zamanlı bilgi paylaşımına geçilen bir medya sistemi haline gelmiştir. Haber alma, iletişim kurma teknolojilerinin yakın zaman öncesine dek radyo, televizyon ve telefonla sınırlı olduğu dünyamızda artık teknoloji ve kullanım alanları sınır tanımamaktadır.

Sosyal medya platformlarının insanlar üzerinde olumlu ve olumsuz farklı etkileri olabilmektedir. Olumlu etkilerinin başında kişilerin birbirleriyle kolayca içerik ve bilgi paylaşımında bulunabilmeleri gelmektedir. Sosyal medya; zaman ve sınırları ortadan kaldırmakla kalmamakta aynı zamanda bilgiye ulaşımı da kolaylaştırmaktadır. Sosyal medyanın sınır tanımazlığı ile insanlar dijital ortamda bir araya gelip kendi görüşüne yakın kişilerle buluşmalarını sağlayabilmektedir. Sosyal medya kişilerin kendilerini özgürce ifade ettiği bir platformdur. Sosyal iletişim ağları, Barlett – Bragg (2006) tarafından bireylerin İnternet üzerinden toplum yaşamı içinde kendilerini tanımlayarak, aynı kültür seviyesinde rahatlıkla anlaşabilecekleri insanlarla iletişime geçmek için yarattıkları sanal ortamlardaki ağlar olarak tanımlanmaktadır. (Akt:Akkoyunlu ve Soylu, 2011:2). Genel anlamda sosyal ağlar içerisinde yer alan sosyal medya ise insanlara, düşüncelerini ve eylemlerini paylaşacakları olanaklar yaratan, etkileşimli sanal sohbet ortamları olarak tanımlanmaktadır.

Yapılan araştırmalar, günümüz insanların internet ortamındaki sanal gerçeklik içinde gün geçtikçe daha fazla vakit harcadığını, gerçek yaşam ihtiyaçlarını dahi bu yolla karşılamaya çalıştığını göstermektedir. Yalnızca kişiler için değil markalar ve kurumlar için de büyük önem taşıyan sosyal medya aynı zamanda ciddi bir pazarlama alanıdır. Kişi, kurum ya da kuruluşların kazançlarını, firmaların büyüklüğünü ya da satışlarını artırabilmek için sosyal medya hesaplarını işin uzmanlarına teslim ettikleri bilinmektedir. Günlük hayatta ulaşılması belki de imkânsız olan ünlü kişiler, yöneticiler, siyasetçiler gibi pek çok insana

sosyal hesaplarından ulaşabilmek mümkün hale gelmiştir. Artık dünya global bir köye dönüşmüştür. Sanat, spor, siyaset, bilimsel gelişmeler, magazin, müzik, alışveriş gibi ihtiyaç duyulan hemen hemen her konuda kullanıcılara seçenekler ve bilgi sunan bu platform; fayda sağladığı kadar risk de taşımaktadır. Bilinçli kullanıldığı takdirde elimizin altındaki hazine sayabileceğimiz sosyal medya kullanımı; kontrolsüz olduğunda, bireylerin hayatında büyük hasarlara neden olabilmektedir. İnsanlar arasındaki kutuplaşmayı tetikleyebilir, dolandırıcılıklara maruz kalınmasına zemin hazırlayabilir, aşırı vakit kaybı yaratabilir, kullanılan olumsuz ifadelerle kişileri suç işlemeye itebilir, linç kültürünü canlandırabilir, dilde kalıcı hasarlar oluşturabilir. Elbette bunlar sosyal medyanın değil; onu bilinçsiz kullanan kişilerin yarattığı sonuçlardır. Ancak; ölçülü, bilinçli, özenli ve güvenlik önlemleri alınarak kullanılırsa sağlayacağı fayda oranı artacak ve teknoloji amacına ulaşacaktır.

2. Sosyal Medyanın Kısa Tarihçesi

Her geçen gün akıl almaz yeniliklere şahit olduğumuz dünyamızda sosyal medya platformları da değişiklik gösterebilmektedir. Ortaya çıkışı çok da eskiye dayanmayan sosyal medya 1980 yılında Word Christensen ve Randy Suess isimli, iki bilgisayar meraklısı, arkadaşlarıyla irtibat kurmak ve bilgi paylaşmak amacıyla BBS isimli bir yazılım gerçekleştirmesiyle hayata geçmiştir. 1994 yılında Geocities internet kullanıcılarına kendi web sitelerini kurma imkânı sunmuş, ilk tarayıcı Mosaic ile internet halka inmiştir. Yine 1994 yılında Friends'in Birleşik Krallık'ta kurulmasıyla kullanıcılar eski okul arkadaşlarını bulabilmiştir. 1995'te MIRC programı oluşturulmuş ve kullanıcılara oturdukları yerden yazışma imkânı sağlanmıştır. Kullanıcılar bu programa takma isimlerle girmekteydi. Onu, benzer bir mesajlaşma sistemi olan ICQ ve 1997 yılında Google'ın kurduğu anlık mesajlaşma sistemi olan AOL takip etmiştir. 1999 yılında Microsoft'un geliştirdiği Messenger kullanıcılarına gerçek isimlerini kullanma imkânı sunmuştur. Ama bu uygulamaya temkinli yaklaşan insanlar uzun bir süre gerçek isimlerini kullanmaktan çekinmişlerdir. 2000 yılından sonra art arda yeni sosyal mecralar belirlemeye başlamıştır. Bu metin oluşturulurken ya da okurlar bu bölümü okurken belki de bu adı geçen sosyal platformlar güncelliğini yitirmiş, yerini yeni kullanım alanları almış olacaktır. En

başta da belirtildiği gibi bu dünyanın hızına yetişmek ve onun hakkında kesin yargılarda bulunmak biraz zordur. Her saniye yeni içerik ve kullanım alanı /şekli üretilen bir konuda son sözü söylemeye çalışmak anlamsız bir çaba olacaktır. Şimdilik söyleyebileceğimiz yalnızca bu çalışma oluşturulduğu süreye kadar mevcut olan medya uygulamalarıdır. İnternet ortamında geniş bir içeriğe sahip olan sosyal ağlar genel olarak aşağıdaki başlıkları içermektedir. (Dawley, 2009; Akt.: Bat ve Vural, 2010: 3356) :

Sosyal Paylaşım Siteleri: MySpace, Skype, Facebook, Twitter

Fotoğraf Paylaşım Siteleri: Flickr, Pinterest, Instagram

Video Paylaşım Siteleri: YouTube

Profesyonel Ağ Siteleri: LinkedIn

Bloglar: Blogger.com, Wordpress

a. MySpace

MySpace, kullanıcıların kendi denetimi altında kimliklerini oluşturabildikleri, ilgi alanlarını yansıtan, iletişim ve arkadaşlıklar kurulabilen, blogların, grupların, resimlerin, müzik ve videoların paylaşılabilceği bir sosyal iletişim web sayfası ve sosyal ağıdır. 1 Ağustos 2003'te kurulan MySpace, 2005 – 2008 yılları arasında dünyanın en büyük sosyal ağı unvanını taşımıştır. Sesini kitlelere duyurmaya niyetlenen sanatçı adaylarına ücretsiz reklam alanı sağlama özelliğiyle tercih edilen bir sitedir.

b. Skype

Skype, internet üzerinden sesli ve görüntülü görüşme yapılmasını sağlayan bir yazılımdır. Ağustos 2003'te ilk kez piyasaya sürülmüştür. Uzakta bulunan aile üyeleri veya arkadaşlar arasında kullanıldığı gibi; toplantı düzenleme, dil öğrenme ya da ticari anlaşma için masaya oturma amacıyla daha ciddi amaçlara da hizmet edebilmektedir.

c. Facebook

Facebook, insanların halen hayatında olan veya uzun zamandır iletişime geçmediği kişilerle iletişim kurmasını, bilgi, fotoğraf, video paylaşımını sağlayan, her yaş grubundan kullanıcıya sahip bir sosyal ağdır. 4 Şubat 2004'te Harvard Üniversitesi öğrencisi Mark Zuckerberg tarafından Harvard öğrencilerinin iletişim kurması için oluşturulsa da kısa zamanda sınırları yıkarak bütün dünyanın kullandığı bir buluşma ve paylaşım alanı haline gelmiştir. Bununla birlikte, kişilerin keyifli vakit geçirmelerini sağlayan sürpriz uygulamalarıyla, çıkardığı istatistiklerle, önerileriyle ve analizleriyle de her yaşta insanın kullanımına uzun zamanlar ayırdığı popüler bir sitedir. Kullanıcılar pazarlama ve reklam içeriklerine, hedef kitleye ulaşım kolay ve hızlı olduğu için oldukça yoğun bir şekilde maruz kalmaktadır. Ticari kuruluşlar açısından ise bu büyük bir pazardır.

d. Twitter

2006 yılında Amerikalı yazılımcı ve girişimci Jack Dorsey tarafından kurulan Twitter, 280 karakter ile sınırlandırılmış tweet adı verilen kısa mesajların yazılabildiği, bir micro-blog servisi ve sosyal ağdır. Takipçi gruplarının oluşturulduğu bu sitede; kısa fikir yazısı, haber, güldürücü içerik ya da durum tespiti minvalinde gönderiler paylaşılabilir.

e. Flickr

Flickr, 2004 yılında Ludicorp tarafından yaratılan, İnternet kullanıcılarının ücretsiz olarak fotoğraflarını saklayabilecekleri ve paylaşabilecekleri web servisi. Şirket 2005 yılından itibaren Yahoo markası altında hayatını sürdürmektedir. 2008'de video paylaşımını da destekleyen Flickr'ın bu kadar başarılı olmasının sebeplerinden biri Blogger'lar tarafında fotoğraf ve video deposu olarak kullanılmasıdır.

Flickr'da ücretsiz kullanıcıların 1 TB fotoğraf saklama alanı bulunmaktadır. Paylaşılan fotoğraflar, fotoğrafın sahibinin seçimine göre, tüm hakları fotoğrafın sahibinde kalacak şekilde ya da Creative Commons lisansı ile yayımlanabilir.

f. Instagram

Instagram 2010 yılında Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından ilk olarak IOS (Apple ürünleri işletim sistemi) için geliştirilen, çekilen fotoğrafların dijital filtre ile paylaşılmasına imkân tanıyan bir fotoğraf ve video paylaşım uygulamasıdır. 2012 Nisan ayından itibaren Android işletim sistemini de desteklemeye başlamıştır. Uygulama ile hazırlanan fotoğraflar aynı zamanda Facebook, Flickr, Twitter, Foursquare ve Tumblr gibi diğer sosyal medya servisleri üzerinden de paylaşılabilir. İlgi çekiciliği; kolay tüketilebilir içerikler üretilmesi, az zamanda fazlaca fotoğraf ve fotoğraf altı açıklaması görebilme imkânıyla artmaktadır. Etiketleme mantığı içeriklere geniş zaman aralıklarında ve farklı kişilerce erişilme sağlamaktadır. 2016 yılının Ağustos ayında “Instagram Stories” özelliğini kullanıcılara sunmuştur. Bu özellik ile 24 saat içinde silinecek olan fotoğraf ve videolar eklenip paylaşılabilir.

Bu uygulamayı bu kadar cazip kılan şey sade ve pratik olmasıdır. Aynı zamanda basit, sıradan bir fotoğraf uygulanan bir kaç farklı efekt ile göz kamaştırıcı bir hale getirilip paylaşılabilir.

g. YouTube

Chod Hurley, Steve Chen ve Jawed Karim isimli üç Amerikalı iş arkadaşın 2005’te eğlence için açtıkları YouTube, Kasım 2006’da Google tarafından satın alınmıştır. YouTube, video barındırma ve paylaşım sitelerinin ilki, en kapsamlısı ve en büyüğüdür. YouTube’a üye olan kullanıcıların, izledikleri video klipleri değerlendirerek not vermesi ve aynı zamanda izlenen video klipler hakkında yorum yazabilme imkânları bulunmaktadır.

YouTube görselleri günümüzde sadece sosyal medyayı değil, geleneksel medyayı da etkilemiştir. Herhangi bir sinema filmi, dizi film ve müzik kliplerinin özgürce izlenebildiği ortam olan YouTube’un televizyonu etkisini azalttığı görülmüştür.

h. LinkedIn

LinkedIn, iş arayan ve işveren kişiler tarafından kullanılması ve iş hayatı ile ilgili bilgilerin paylaşılmasını amaçlayan profesyonel

bir sosyal paylaşım platformudur. Dünyanın en geniş profesyonel ağlarından birini oluşturan LinkedIn, 2002 yılında kurulmuş, 2003 yılında kullanıma açılmıştır.

LinkedIn üzerinden öz geçmiş ve profil sayfası oluşturan kullanıcılar, profesyonel kimliklerini dışarıya yansıtabilir ve kendilerine yeni iş imkanları yaratabilirler. Aynı zamanda bu platform, ilgi alanlarına göre grup ve tartışmalara katılarak sosyal çevrenin genişletilmesi için de kullanılmaktadır.

2. Pinterest

Sınırsız alana sahip bir görsel deposu olarak kullanılan, pano sistemi ile çalışan Pinterest, 2010 yılında kurulan bir sosyal platformdur. “Pin” iğnelemek; “Interest” ise ilgi anlamına gelir. Pinterest, ilgi alanlarına uygun görsellerin panolara iğnelenmesi fikriyle ortaya çıkmıştır.

Kullanıcıların profillerinde oluşturduğu panolar ve görseller takipçilerle paylaşmakta ve paylaşılan resimlerin altına 500 karakterlik bir açıklama yapılabilmektedir. Şirketlerin de faydalandığı bu uygulamada şirketler ürünlerini teşhir edebilmektedir.

1. Sosyal Medyanın Dilimize Etkileri

Sosyal medya kullanımının hızla artmakta olduğu günümüzde dilimizin bilinçli, özenli ve doğru bir şekilde kullanılmadığını görmekteyiz. Sosyal medyayı hiçbir şekilde kullanmayan insan yok denecek kadar azdır. Yukarıda sayılan siteleri kullanmasa da kişiler Whatsapp ya da farklı mesajlaşma uygulamalarıyla hızlıca haberleşme isteklerini karşılamaktadır. Bu denetimsiz (yazım denetimi olsa da bu esnek bir kontrol sistemidir) ve hızlı iletişim kanallarında dil kullanımı bir hayli ihmal edilmektedir. Kullanılan yanlış ifadeler özellikle gençler arasında yaygın bir kullanıma erişmekte; ses, kelime, cümle, anlam ve yazım düzeyleri olmak üzere beş ana başlıkta sınıflandırılmıştır. Bu ana başlıklara bağlı olarak imla ve noktalama; anlatım bozuklukları; ses, kelime ve cümle yapısındaki bozukluklar; argo ve küfürlü dil

kullanımı; yabancı sözcük kullanımı; hatalı kısaltmalar ve konuşma dili hızla yayılmaktadır. Elif Aktaş ve Leyla Şentürk'ün “Sosyal Medyada Türkçenin Kullanımı Üzerine Nitel Bir Araştırma” (2014: 415-430) makalesinden alıntı olmak üzere dil üzerinde etkisi olan hatalı kullanımlar aşağıdaki gibidir:

Ses düzeyinde yapılan yanlışlıklar aşağıda belirtilen şekilde sınıflandırılmıştır:

Alfabemizde olmayan (w, x, q) harfleri kullanma: ewt, eyw, oq (okey), aşqım, fix, taxi, ew (ev), Qur'an, sewgili, yaqala (yakala), yalaqa (yalaka), qalq (kalk), we (ve), weya (veya) vb.

Türkçe karakterli noktalı harfler yerine noktasızların kullanımı: ne yapıyosun, calisiom, gorusuruz, gıdelimmı, yalnizim, yapistim (yapıştım), bildigin gibi degil, kafayı mi usuttun sen (Kafayı mı üşüttün sen?) vb.

Türkçe de var olan sesleri (ş, ç, f, k, v) İngilizce karşılığıyla ifade etme (sh, ch, ph, q, w): shekil (şekil), shey (şey), Türkche (Türkçe), kecheli (keçeli), Eliph (Elif), shaphak (Şafak), ewet, ewlendiniz mi, peqi (peki), peqala (pekālā), yoq (yok), qanqiler (kankiler) vb.

Söze duygu katmak amacıyla (neşe, öfke, telaş, beğeni, heyecan vb) ses tekrarı yapma: yapmaaaaaaaa, çekiiiiiiii, hayırrr, acıyoooo, hoppaaaa, hoooooooop, haaaydeeee, piişşşştttttt, nerdeeeeeeeeeee?, eyvaaahhh, offffffff, ohhhhhhhhhh, evveeeeeeeeeett vb

Türkçede var olan “ğ” harfinin kullanılmaması: deil (değil), aaç (ağaç), yaamur (yağmur), gemicem (gelmeyeceğim), sevdiim (sevdiğim), sevdiceem (sevdiceğim), annecim (anneciğim), babacm (babacığım), soan (soğan), yaptım bişi yoq (yaptığım bir şey yok) vb.

“Ğ” harfinin yerine “y” harfinin kullanılması: Bebeyim (bebeğim), beyendim (beğendim), deyil (değil), eyilim (eğilim), eylence (eğlence), yiyenim (yeğenim), eyilmedim (eğilmedim), babayiyit (babayığit), eyitim (eğitim), öylen (öğlen), deyişen (değişen) vb.

Kelime sonundaki akılcı ünsüz olan r ve y'nin kullanılmaması: geliyo/gelio, acıyo/acıo, bişi (bir şey), öle dio (öyle diyor), bitanem, bikaç, bi gelsen (bir gelsen), ii walla (iyi vallahi!) vb.

Kelime sonunda kullanılmayan diğer ünsüzler: Nası özledim nası (nasıl özledim nasıl), kucuk cocuklar ağlıyoya nası gıcık oluyorum nasıl vb.

Kelimelerdeki ünlü harfleri kullanmama: grşrz (görüşürüz), slm, nbr, gdelm, ewt, tmm, blyrm (biliyorum), Elf (Elif), Fth Ylmz (Fatih Yılmaz), skk lmbası (sokak lambası), dşrdn grndğü gbi dğl hçbşy hsstmyrm (Dışarıdan görüldüğü gibi değil, hiçbir şey hissetmiyorum) vb.

Kelimelerdeki harfleri farklı simgelerle yazma (s=\$/ i=!/ a=@/ e=€): h€rk€s!n d€rD! bH€n oLmuShuMm, d€m€qq! ZaMaNınDa !y! YapMŞ

Duygu durumunu ifade etmek için harfleri bilinçsizce tekrarlama: buseyle enes kavga ediyö hahah:d:D:D:D:d::d:D, yarıldım gülmekten :DEW:R:AWDF:AS:D:ASD:A, yQoHhK cNM yeA s.s.p.s.sss.pp., hadi gel dedm hi hi hih hii hiiiiiii, oooowww yeeaaaahhh!! vb.

Duygu durumunu ifade etmek için harfler yerine sembolleri kullanma: ☺, ☹ vb.

Sempatik olma (taklit) amaçlı “z” harfinin yerine “s” yi kullanma: Güselll olmuş!!!, bisde geldik, kıs öle bakma bana??? vb.

Kelime düzeyinde yapılan hatalar ise şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Kısaltmalar: Slm, nbr, kib (kendine iyi bak), hg (hoş geldin), hb (hoşbulduk), asqm (aşkıım), arkiler (arkadaşlar), knks (kanka), Allam ya (Allah’ım ya), Allan belası (Allah’ın belası), aşkem, aşkitom, aşkoşum (aşkıım), tsklr (teşekkürler), ilayda bb knsma bnle dha braya kadr btti (İlayda bebeğim, benimle konuşma daha buraya kadar bitti) vb.

Argo ve küfürlü sözcük kullanma: unutmıcam lan seni hadi gel sıkıysa unuttursana, h€rk€s!n d€rD! bH€n oLmuShuMm, d€m€qq! ZaMaNınDa !y! QoyMuŞm, AtArA aTaR qiDeRe qiDeR, TwiTTeR’da TaqıLıYoZ SeqLiMiZ yEtEr....!!!, Hadi oluum, amip, lan (ulan/len), artiz, atar yapmak, gider yapmak, haci, apaçi (koyun), uleynn (oğlan/ulan/len/lan/la), oha falan oldum yane! vb.

Yabancı sözcük kullanma: retweetleyin anacım, ok, bye bye (bay bay), followlaşalım, favlamak (favori), hashtag (#=etiketleme), okeylemek, ok baby, see you, goodbye, hello, honey (tatlım), ban

(yasak), away'im (uzağım), thanks (teşekkürler), link (bağlantı), sign in (oturum açma), nick (takma ad), search engine (arama motoru), homepage (ana sayfa), admin (yönetici), çok mersi, fast food, mouse, server (sunucu), testing (test etme), finish (bitiş), full (dolu), start (başlangıç), imitation (imitasyon/taklit), one minute (bir dakika), the end (son), the sözlük, full-time (tam zamanlı), cep to cep (cepten cebe), baby face (bebek yüzü) vb.

Yabancı sözcüklerle Türkçe yardımcı fiilleri bir arada kullanma: ciks olmak (yakışmak), ignore temek (reddetmek), tweet atmak, follow yapmak (takip etmek), offline olmak (çevrimdışı olmak), online olmak (çevrimiçi olmak), PC (bilgisayar), mail atmak, check atmak (kontrol etmek), download etmek (indirmek), eliminate etmek (elemek), save etmek (kaydetmek), revize etmek (yenilemek) vb.

Yabancı sözcüklere Türkçe ekler getirme: tweetle-, retweetle-, favla- (favorilere eklemek), followla- (takip etmek), unfollowla- (takibi bırak), enterla- (giriş yapmak), spamla-, klike- (tıklamak), sweetsin (tatlısın), oflaynım, banlandın (yasaklandın), hackle- (saldırmak), cool'um (rahatım), flulaşmak (belirsizleşmek) vb.

Uydurma sözcük kullanma: Şapşık, şaşkaloz (şaşkın), kankslarım (kankalarım), kankiler, kankitoşlar, pnapa/pampa (en yakın arkadaş), kanqi campingler (?), seviks (sevgi, aşk), stayla (stil), psikolojikmen (psikolojik), alengirane (alengirli), tekrardan (tekrar), çapulist, sanırsam (sanırım) vb.

Kelimelerdeki bazı heceleri rakamlarla ifade etme: 7'n bitirdin (yedin bitirdin), Konya6ndayz (Konyaaltındayız), 1e1 (birebir), geldim2 (geldimi ki), b50 (belli vb.)

Cümle düzeyinde yapılan hatalar da şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Anlatım bozuklukları (anlam, yapı ve söz dizimi yönünden bozuk cümleler kurma): yQoHhK cNM yeA .s.s (yok canım ya), mlh dha bnle knsma ya (Melih daha benimle konuşma!), Sefqilim ban doghm günmde ne aLacaqşın??? (Sevgilim bana doğum günümde ne alacaksın?), yol gidenindir aghayamam..gonlum ahir deyilki bir ineyi baglayamam.d.d, hdi bn mobil yataga gdym ytem yni grsz yrın ii gclr # oflayn, salak telefon ya :))) sapsik ya seviyo gaşba bni;)))):)), ohannesburg fhilan oldum abhi yhaaa çüşünüzzz yanee vb.

Eş anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması: Bariz belli, mesela örneğin, geri iade etmek, full dolu, ben şahsen bizzat kendim, geri çekilmek vb.

Yazım ve noktalama hataları ise şu başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

Hiçbir noktalama işareti kullanmama: Yanımda olmasandabeni olmasamdasarılamasamda bensenı ozluyorum ve kıskanıyorum aklıma geldiğinde beni mutluediyosun coksao! Allan belası vb.

Özel isimlere gelen eklerin yanlış kullanımı: enesle busenin bunlar olum yaa (Enes'le Buse'nin bunlar), adıyaman'lı (Adıyamanlı), Türkçe'mizi (Türkçemizi) vb.

Aynı cümlede büyük ve küçük harfleri birlikte kullanma: AtArA aTaR qiDeRe qiDeR, TwiTTeR'dA TaqıLıYoZ SeqLiMiZ yEtEr....!!!, ne DİYoN seN Yha!, yApmA BeA vb.

Bağlaç ve eklerin yazımına dikkat etmeme: GEÇEN DİSKOYA GİTTİM HERKEZ DANS FALAN EDİYODA BENDE KOLBASTI OYNADIM, yada (ya da), ve ya (veya), gitmesekte gelmesekde kalbimizdesin (gitmesek de gelmesek de kalbimizdesin) vb.

Soru ekinin yazımına dikkat etmeme: gelmişmiqii (gelmiş mi ki?), vermicenmi (vermeyecek misin?), patladımı (patladı mı?) vb.

Özel isimlerin yazılışına dikkat etmeme: deryanın sonu olca yağız (Derya'nın sonu olacak Yağız), cemin dedikleri sinemi bağlamaz (Cem'in dedikleri Sinem'i bağlamaz), ahmed'e burağ'a kızgınlım (Ahmet'e Burak'a kızgınlım) vb.

Cümle içinde ayrı kelimeleri bitişik yazma: Aynı Sen oLum bukim?, birarada (bir arada), hiçbişey (hiçbir şey), bir kaç (birkaç), azbiraz (azbiraz) vb.

Ayrı sözcükleri bitişik yazma: herşeyimsin (her şeyimsin), birarada (bir arada), hiçbişey (hiçbir şey), bir kaç (birkaç), azbiraz (az biraz) vb.

Yazımı karıştırılan sözcükler: Yanlız, herkez, herşey, barsak (bağırsak), yalnış, deyil, sürpriz, şarz (sarj), şöför (şoför), saltık (satılık), gene (yine), çünkü (çünkü), traş (tırış), dokuman (doküman), orjinal (orijinal), aferim (aferin), saatler olsun (sıhhatler olsun), kontür

(kontör), zıttı (zıddı), merakımdan (merakımdan), tabi/tabe (tabii), idda (iddia), malesef (maalesef), yiğen (yeğen) vb.

Konuşma dilini kullanma: gelmicem ben yha!, hı hı, galba beni seviyyy (galiba beni seviyor), he ya, olmamı beyaa... (Olmaz mı be ya!), yatcaz kalkcaz hoopppp ordayızzzzzzzzzz, hayde be abey (hadi be abi), eyü eyü (iyi iyi), şincik (şimdi), artıkın (artık), hanfendi (hanım efendi), gidek mi? (gidelim mi?), didi ya (dedi ya), yapıcam (yapacağım), gelicem (geleceğim), bilceksin (bileceksin), başlıyan (başlayan), yaşıyıcak (yaşayacak), gelmessen (gelmezsen), ne deyon (ne diyorsun?), nassın (nasılsın?), baya (bayağı), ünüverste/üniverste (üniversite) vb.

Emoji

Sanal âlemin en büyük sıkıntılarında biri de eksik ya da kısa cümle gibi görünse de aslında tek kelime kullanmadan emoji ile iletişim kurmaya çalışmaktır. Bu ifade şekliyle belki sosyal medyada iletişim kuruyor, sorun yaşamadan kendimizi anlatabiliyoruz. Fakat günlük hayatta gitgide o emojinin yerini tutan bir cümle kuramaz hale geliyoruz. Emojilerin yanı sıra dilde yapılan hatalı kullanımlar, kısaltmalar da kelime dağarcığının sınırlanmasına sebep olarak gençlerin kendilerini ifade etme kabiliyetlerini güçleştiriyor. Kısaltma ile konuşan ve zamana karşı yarışan gençler uzun metin okuma ve analiz etmede problemler yaşayabiliyor. Bu da eleştirel ve yaratıcı düşüncenin gelişmesini, bireylerin farklı bakış açıları oluşturmalarını engelliyor.

Günümüzde yazarların, düşünce insanlarının dile kazandırdıkları anlam içeriği zengin yeni kelime ve terimlerle değil; bloggerlar, vloggerlar ve sosyal medya ünlülerinin kısaca sosyal medya mühendislerinin devreye soktuğu ne olduğu belli olmayan kelimeler ve işaretler üzerinden iletişim sağlanıyor.

j. Türkçemizi Sosyal Medyada Daha Güzel Kullanalım

Dünya üzerinde artan iletişim ve küreselleşme ile birlikte ulusların dili olumsuz anlamda etkilenmiştir. Küresel dünyanın dili İngilizce olarak sunulmuş ve bu durum insanlar tarafından kabul edilmiştir. Yalnızca Türkçe değil diğer diller de bu gidişattan etkilenmiştir ve etkilenmektedir (Temur&Vuruş, 2009, 233). Teknolojik ve ekonomik

gelişmeler, jeopolitik gruplaşmalar İngilizce'ye verilen önemi arttırmıştır. Rusya, Orta Asya gibi ülkelerde de İngilizce öğrenimi yaygınlaşmaktadır (www.turkoloji.cu.edu.tr/Genel/18.php).

Dilin kullanımını doğrudan etkileyen bir diğer faktör de medyadır. Televizyon izleme alışkanlığının yüksek olduğu ülkemizde ekrandaki dilbilgisi kurallarına uymayan yazılar çocuklar tarafından fark edilememekte ve doğruymuş gibi algılanmaktadır. Bu durum etkileşimli medya için de geçerlidir. Çocuklar internette gördükleri yanlış yazıların ayrımını yapamadıkları için onları doğru gibi öğrenmektedir. “2012 yılı Nisan ayında gerçekleştirilen Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre Türkiye genelinde hanelerin %47,2’si evden İnternete erişim imkânına sahiptir. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranları 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %59 ve %58,1 iken, kadınlarda %38,5 ve %37’dir. Bilgisayar ve İnternet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu %48,7 ile 16-24 arasındaki yaş grubudur.” (www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10880). TÜİK verilerine göre gençler arasında internet kullanım oranı çok yüksektir. İnternet, yazı-ses-görüntünün bir arada olduğu etkileşimli bir medyadır. Bu nedenle Türkçe açısından çocukları ve gençleri en çok etkileyebilecek iletişim aracıdır.

Özellikle Z kuşağı olarak adlandırılan 18 yaş ve altındaki dijital nesil, iletişim kanalı olarak interneti ve akıllı telefonları tercih etmeye başlamıştır. İngilizce dilini hızlı olma tutkuları ile birleştiren Z kuşağı, kelimelerden sesli harfleri çıkarmakta, konuşma dilindeki basit kelimeleri kısaltmakta, duygu durumları noktalama işaretlerinden oluşan ifadelerle anlatmaya çalışmaktadır. Yarı Türkçe yarı İngilizce yazılan cümlelerin yanı sıra konuşma dilini olduğu gibi yazıya aktarma da Z kuşağı arasında giderek yaygınlaşmaktadır (Karahisar, 2012).

Günlük konuşmalardaki Türkçe kullanımı ile yazı dilindeki Türkçe kullanımı elbette farklılık göstermektedir. İnternet’te ve özellikle sosyal medyada Türkçe’nin öge dizilişi ve ses uyumu kurallarına dikkat edilmemektedir. Yeni, farklı bir yapı ve kurallar mevcuttur. Bu yeni dil, İngilizce’deki kısaltmalara benzemektedir.

Bilgisayar ve internet kullanımının giderek artması özünden kopmuş ve değişmiş kelimeler yığınının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Türkçe harf kullanmada özensizlik, bazı harfleri hiç yazmama, bazı kelimeleri değiştirme şeklinde olmaktadır. Bu çeşit bir yazı şekli

yazı geleneğini olumsuz etkilemektedir (Temur&Vuruş, 2009, 235).

Bu durumu tersine çevirmek bizim elimizdedir. Çakır ve Topçu'nun (2005) internet dili kullanıcılarının profilini çıkarmaya yönelik araştırmasında, katılımcıların % 40'ı internette kullanılan dilin İngilizce olmasına karşı çıkmakta, dilimizin korunması gerektiğine, milli hassasiyetlerin önemli olduğuna ve İngilizce'nin kültür emperyalizminin bir parçası olduğuna inanmaktadır. Bu noktada medyada Türkçe'nin korunmasına ve milli bir bilinç oluşturmaya yönelik bilgilendirici programların yapılmasının ayrıca Türkçenin köklü bir dil olduğunun vurgulanmasının gerektiği düşünülmektedir.

Sosyal medyada Türkçeyi doğru ve etkili kullanmak konusunda bilgilendirici yayımlar ve kamu spotları oluşturulabilir. Günümüzde neredeyse tüm markaların sosyal medya hesapları bulunmaktadır. Twitter, Facebook ya da Instagram gibi sosyal medya üzerinden dijital çalışmalar yapan ve ciddi bir takip kitlesi olan markalar tüketicilerine çezecekleri imajı koruyabilmek için kullandıkları dil konusuna dikkat etmelidir. Bu konuda iki seçenek bulunmaktadır. İlk seçenek; yalnızca markayı tanıtacak, güncel çalışmaların paylaşıldığı, klasik, alışılmış, sıradan ve resmi bir dildir. İkincisi ise; daha samimi, içten, markalar hakkında bilgi verirken aynı zamanda hedef kitlenin dikkatini çekebilecek paylaşımlarda da bulunan dil kullanımındır ("Sosyal Medya Yönetiminde Dil Kullanımı," 2015). Her iki seçenekte de markaların doğru Türkçe kullanımları artan hedef kitleyi etkileyerek dilimizin itibarını sağlamlaştıracaktır.

Bu çalışmalar ile kısa zamanda çok kişiye ulaşılmış olur. Dil, bir alışkanlıktır. Türkçemizi biz nasıl kullanırsak çevremizdeki insanlar ve bizden sonraki nesiller de öyle kullanır. Eğer biz dilimize özen göstermez ve hatalı kullanımları düzeltmezsek bu yanlışlar yaygınlaşır ve zamanla dilimize yerleşir. Bu sebeple yalnızca dili doğru ve kurallı kullanmakla kalmayıp, dilimizi yanlış kullananları ve yozlaştıranları da uyarmalıyız. Yazımı karıştırılan sözcükler ve yanlış telaffuz edilen sözcükler sosyal medya üzerinden hap bilgiler şeklinde insanlara gösterilebilir. Birçok yerde aynı bilgiyle karşılaşan insanlar farkında olmadan bu kelimelerin doğrusunu öğrenebilir. Sık tekrar bu konuda çok önemlidir. Bunun gibi çalışmalarla sosyal medyanın dilimize verdiği zararı en aza indirebilir hatta sosyal medyayı dilimizin kurallarını öğretmekte araç olarak kullanabiliriz.

Sonuç ve Değerlendirme

Sosyal medya okuryazarlığı, internet temelli teknolojilerin kullanıldığı ortamlarda doğru iletişim kurma yeteneği, sorumluluğu ve konuşmaları değerlendirme kabiliyeti olarak bilinmektedir. Burada sosyal medya okuryazarlığının son derece önemli olduğunu görmekteyiz. Sosyal medyanın sebep olduğu, dildeki bozulmayı düzeltmek oldukça zordur. Dil bozulduğunda milleti millet yapan bir değer bozulmuş, bir millet zarar görmüş olur. Dil; toplumda var olan iyi / kötü her oluşun kodlarını bünyesinde barındırır. Bu durumu hafife almak hem kendimize hem de gelecek nesillere haksızlıktır. Bu yüzden sorumlu davranılmalı, sosyal medya okuryazarlığının yayılması sağlanmalıdır. Bu konuda farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yapılarak hem gerçek hayatta hem de sanal ortamda, Türkçenin doğru kullanımı yayılmalıdır. Etiketlemeler, klişeleşmiş espri anlayışı ve emoji kullanımlarıyla ortaya çıkan tektipleşmenin, yeni ifade biçimi oluşturamamanın önüne geçilmelidir. Sosyal medya kullanıcı sayısının fazlalığı, yaş ve eğitim seviyelerinin kestirilemez oluşuyla etkileri ölçülemeyecek bir silah gibidir. Şiddet veya nefret dili kullanımına prim vermeden, dikkatli ve özenli bir Türkçeyle iletişim sağlanmalıdır. Bilgiye ulaşma, hoşça vakit geçirme, iletişim kurma gibi farklı amaçlara hizmet etmek için kullanılacak herhangi bir sosyal medya platformunda kullanıcılar dil kullanımına özen göstermeli, yabancı sözcüklerden, hatalı yazımlardan uzak durmalıdır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Elif ve Şentürk, Leyla (2014). “Sosyal Medyada Türkçenin Kullanımı Üzerine Nitel Bir Araştırma” . Türkçe Öğretiminde Kuramsal ve Uygulamalı Çalışmalar: 415-430.

Çakır, H. ve Topçu, H. (2005). Bir iletişim dili olarak İnternet. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (2), 71-96.

Karahisar. (2012). Dijital Nesil, Dijital İletişim ve Dijitalleşen (!) Türkçe. *Ajit-e.Org*. http://www.ajit-e.org/download_pdf.php?id=96&f=96_rev1.pdf

Sanlav, Ümit (2014). *Sosyal Medya Savaşları*. İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

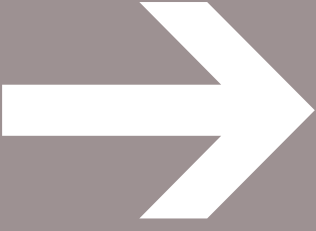
Sosyal Medya Yönetiminde Dil Kullanımı. (2015). Erişim tarihi Kasım 18, 2018, <http://www.looknewmedia.net/en/sosyal-medya-yonetiminde-dil-kullanimi/>

Temur, T. ve Vuruş, N.(2009). İnternet (Genel Ağ) Ortamında Türkçenin Kullanımına İlişkin Bir Çözümleme. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:12, Sayı:22.

www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10880.Erişim Tarihi: 17.10.2018

www.turkoloji.cu.edu.tr/Genel/18.php.Erişim Tarihi: 17.10.2018

<http://www.milliyet.com.tr/sosyal-medya-dilimizi-bozdu-gundem-2513024/>
(Son erişim tarihi: 09.10.2018).

10 BÖLÜM

*MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'E GÖRE
TÜRK MİLLETİNİ BİRARADA TUTAN
KÜLTÜREL DEĞERLER*

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'E GÖRE TÜRK MİLLETİNİ BİRARADA TUTAN KÜLTÜREL DEĞERLER*

Tarihin her döneminde olduğu gibi, günümüzde de devletlerarasındaki mücadeleler bütün hızıyla devam etmektedir. Bugün dünyanın hemen hemen her bölgesinde gerek soğuk, gerekse sıcak savaşların varlığı hepimizin malûmudur.

Son yıllarda söz konusu savaşların içerisine ülkemizin de çekilmek istendiği, bunun için de yoğun ve sinsi faaliyetlerin yapıldığı bilinmektedir. Bu sebeple, millet olarak tarihin derinliklerinden günümüze taşıdığımız *millî birlik ve beraberlik duygumuzu* her zaman ve yerde muhafaza etmek ve birbirimizle kenetlenmek zorundayız. Bilindiği gibi; Türk milletini; *ırk, dil, din, mezhep, sınıf* vb. kavgalarıyla bölüp parçalamaya kalkışanlara karşı yine Türk milletinin en sağlam ve en güçlü silâhı “Millî birlik ve beraberlik” olmuştur. Zamanı gelince ülke içinde sağlanan sağlam beraberliğimiz, bütün dünyaya devletimizin de güçlü olduğunu göstermektedir. Her zaman bu böyle olmuştur ve olacaktır da ...

Aynı vatanda yaşamak, aynı ülkenin vatandaşlığına sahip olmak, bu devlete sadakatle hizmet etmek, asırlardan beri *aynı bayrak* altında bulunmak, yurdu düşmanlardan temizlemek için omuz omuz mücadele etmek, zaferleri, mağlûbiyetleri, acıları, sevinçleri beraberce paylaşmak birlik ve beraberliğin açık ve net göstergeleridir. Bu göstergeler, aynı zamanda millet olmanın da temel unsurlarıdır.

Bu cümleden olarak, *19 Mayıs 1919* Türk Milletinin yeniden dirilişi ve Türk Tarihi'nin önemli bir dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti'nin *Birinci Cihan Savaşı*'ndan sonra ağır şartlarda “Ateşkes” i kabul ettiği bir dönemde; Türk milletinin *Anayurduna* göz diken, Türk ülkesini paylaşmaya çalışan *İngiliz, Yunan, Fransız ve İtalyan* vb. devletler, Türk yurdundan *parça kaçırma* yarışına girmişlerdi. Türkiye'nin geleceğinden sorumlu kişiler ise, *devlet-i ebed müddet* ilkesi doğrultusunda *Türkiye Cumhuriyeti*'nin doğmasını ve yaşamasını hedeflemişlerdi. Böylece Türk milletinin karakterine, çalışkanlığına ve zekâsına güvenen Atatürk,

“Her milletin kendisine has gelenekleri vardır. Hiç bir millet aynen diğer bir milletin taklitçisi olmamıştır. Çünkü böyle bir millet ne

* Bak: Güzel, Abdurrahman, Mustafa Kemal Atatürk'te Milli Birlik ve Beraberlik, Çanakkale, 10 Kasım 1996

taklit ettiği milletin aynısı olabilir, ne de kendi benliği içinde kalabilir. Bunun neticesi şüphesiz ki *acıdır.....*” diyerek kurtuluşu “millî tavır” almakta ve millî egemenlikte buluyordu. Nitekim;

“Millî Egemenlik öyle bir nurdur ki, onun karşısında zincirler erir, taş ve tahtlar yanar, yok olur. Milletlerin esareti üzerine kurulmuş müesseseler her tarafta yıkılmaya mecburdur.” diyordu.

Mustafa Kemal Atatürk'ü, bütün yönleriyle değerlendirdiğimiz zaman O'nun, her konuda zengin bir birikime sahip olduğunu, milletin parçalanmaz birliğini ve vatanın bölünmez bütünlüğünü simgeleyen *millî birlik ve beraberliğin* mesajlarını mâziden âtiye en güzel ve net bir şekilde verdiğini görüyoruz.

Biz bu yazımızda, *Mustafa Kemâl Atatürk*'ün;

Yurt-Vatan Birliği, Tarih Birliği, Dil Birliği, Din Birliği, Soy Birliği, Kader Birliği, Kültür Birliği, Ahlâk Birliği, Eğitim'de Birlik vb. kavramlara bakış açısını ele almış; bu konularda bizlere ve gelecek nesillere verdiği mesajlar değerlendirmeye çalışmaktık ve devletimizin bağımsız ve mutlu yaşamasının teminatı olan bu mesajları, beraberliğimizin de teminatı durumunda olduğunu vurgulamaya çalışmaktayız.

Bilindiği gibi Atatürk:

“Benim nâçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır, fakat *Türkiye Cumhuriyeti* ilelebet pâyidar kalacaktır.” derken Türk vatanının toprağı ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü *Türkiye Cumhuriyeti*nin de “Devlet-i ebed müddet” inancı içinde fâni değil “devamlılığı”nı vurguluyordu. Çünkü O'nun bıraktığı “Cumhuriyet Ülküsü” sayesinde Türk Milleti dünden bu güne ve geleceğe “güvenle” bakıyordu. Zira o millete esaret yakışmazdı. O daima hür, müstakil, vatanın bölünmezliği, milletin “birlik ve beraberliği”ni düstur edinmişti. Bu millet, istiklâlî uğrunda canı pahasına da olsa tarihinin sorumluluğu içinde;

-*Ya İstiklâl ya ölüm!* demesini bilmiştir.

Çünkü Atatürk; “*Türkiye Cumhuriyeti*'nin Temeli Millî Kültürdür.” derken de

-“Yüce medeniyetleri yüce şahsiyetler meydana getirir.” Türk atasözünün Türk tarihindeki en mühim şahsiyetlerden, yani kilometre taşlarından biri olduğunu da vurguluyordu.

M. Kemal Atatürk’ün; Türk milleti nezdindeki yerini, düşüncesini, *Millet ve Türk Milleti* kavramlarını kısaca verdikten sonra O’nun bizi *millî birlik ve beraberliğe* götüren belli başlı mesajlarını yine O’nun sözlerinden vermeye çalışacağım:

Türk Milletinin ihtiyaçlarından olan; *yaşayış, gelenek-görenek, kahramanlık, dürüstlük* ve millî şahlanış bir *Uyanış*’ın göstergesidir. Bu uyanış, tarihî-sosyal gelişme ve değişmelerin oluşturduğu bir fikir sentezidir. İşte Türk inkılabı, bu yönüyle Atatürkçülük diye adlandırılmıştır. Yani bu *fikir ve uyanışın* temelinde insanlığın asırlardan beri işlediği *insan ve demokrasi* anlayışının yüksek değerleri mevcuttur.

Atatürk’ün vefatından sonra milletimizin kollektif vicdanından çıkmış, olan *Atatürkçülük Kavramı*, öncelikle Türk milletinin, yani *millet-halk-cumhur*’un haklarını koruma ve kollama olarak formüle edilebilir.

Atatürkçülük, aynı zamanda milletin ortaya koyduğu bir *Millî Mücadele* gerçeğidir. Bir anda ortaya çıkmamış, yılların verdiği ihtiyaç ve birikimlerin sonucu olarak tezahür etmiş ve sistemleşmiştir. *Atatürkçülük*, Türkiye’nin gerçeklerinden doğmuş ve millî bir anlayışla da çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkmayı hedef kabul etmiştir. Bu uyanış, ilerlemeye, yenileşmeye her zaman açıktır. Bu ideoloji, vatani parçalanmaktan kurtarmış ve milletimize bağımsızlığı kazandırmıştır.

Atatürkçülük; insana, insanî değerlere, hürriyet ve adâlete önem vermiş, Türk milletini; ileriye, daha ileriye çağlar üstü bir tekâmülü hedeflemeyi amaçlandırmış, insanlık âlemini onun lâyük olacağı bir hayat tarzı olan “Yurtta Sülh, Cihanda Sulh” vecizesiyle birlik ve beraberliği, dostluğa-kardeşliğe yönlendirmiştir

Biz bu yazımızda, Atatürk’ün fikirlerinden hareketle O’nun, günümüz insanına verdiği *millî birlik ve beraberlik* mesajlarından olan; ‘*Vatan-Yurt Birliği, Tarih Birliği, Dil Birliği, Din Birliği, Soy Birliği, Kader Birliği, Kültür Birliği, Ahlak Birliği ve Eğitimde Birliği*’ üzerindeki fikirlerini ortaya koymaya çalışacağız. Onlar ada:

1. VATAN-YURT BİRLİĞİ

Mustafa Kemal, Türk yurdu için milli sınırlar içerisindeki bugünkü yurdumuzda karar kıldığımız, başkasının bir karış toprağında da gözümüzün olmadığını anlatırken, Türk Milletinin tarihi boyunca yaşadığı *coğrafyaya* dair bilgi vermektedir.

Eski Türklerde de, bugün olduğu gibi “Vatan” kutsaldı. “Vatan Sevgisi”, bir ahlaklık ölçüsüydü. Hiçbir Türk; Vatanı için en sevdiği varlığı dahi feda etmekten çekinmezdi. Eski Türklerde “İl” , Gök Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesiydi. “İl” in oturduğu memlekete “Yurt” veya “Ülke” denirdi. Türk, nereye gitse, asıl yurdunu kesinlikle unutmazdı. Çünkü Atalarının mezarı oradaydı. Orada çocukluk çağı, ana kucağı, baba ocağı, “Hür doğdum, hür yaşarım” in simgesi “Al-bayrak” bulunuyordu.

Mithat Cemal,

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır

Toprak, eğer uğruna ölen varsa vatandır” derken, *Bayrak*’ın, *Vatan*’ın, Türk toplumunda gerçek manada “Türkün kanı-namusu-haysiyeti-canı-malı, ruhu” vb. herşeyi olduğunu vurguluyordu. Bu sebeplerdir ki, Türk milleti’nin ebediyen pâyidar olabilmesi için, bir de “Toprağa” ihtiyacı vardır.

Ancak bu “Toprak” alelâde bir toprak değil, “Vatan” dır, “Vatan Toprağı” dır. Bu sebeple Türklerde “Vatan Sevgisi” nin diğer bütün dünyevî sevgilerinin üstünde olduğunu görüyoruz. Bu *Vatan Sevgisi*; 1071’de *Alparslan*’da, 1453’de *Fâti*h’de, 1920’de *Gazi Mustafa Kemal*’de müteselsil olarak aynı ruhla kendini göstermiş ve pekçok hayırlı fetihlere vesile olmuştur. Bu hayırlara vesile olacak duygu ise, insanda “Vatan Ahlâkı” dır. Vatanî ahlâkın yüksek olması ise, millî birliğin temelidir. Vatanî ahlâk millî mefkûrelerden, millî vazifelerden mürekkep olan bir ahlâk demektir. O halde millî birliği kuvvetlendirmek için her şeyden önce vatanî ahlakı yükseltmek gerekiyor. “*Vatan; din, ahlâk ve estetik güzelliklerin bir müzesidir*. Vatanımızı içten gelen bir aşkla sevmemiz, bu samimi güzelliklerin bütünü olduğu içindir.

Millî birliği kuvvetlendirmek için vatanî ahlâka, medenî ahlâktan daha fazla öncelik vermek lazımdır. Sonra bir de *meslekî*

ahlâkı yükseltmek lazımdır. Millî birliğin kuvvetlendirilmesi, sosyal düzenin ve ilerlemenin, millî hürriyet ve istiklâlin temelidir. Millî birliği kuvvetlendirmek için de *vatanî, medenî, meslekî ahlakların* kuvvetlendirilmesi lazımdır.

Bilhassa bizim gibi siyasi düşmanları çok olan milletler için, en büyük dayanak vatanî *ahlâk* olabilir. *Vatani ahlâkımız* kuvvetli bulunmazsa ne istiklâlimizi, ne hürriyetimizi, ne de vatanımızın bütünlüğünü koruyabiliriz¹.

Bilindiği gibi vatanımızın her köşesi Çanakkale’de, Dumlupınar’da olduğu gibi şehit kanlarıyla sulanmıştır. Buralardan bir karış toprağın verilmesi düşünülemez ve buna hiç kimsenin gücü de yetmez. *Atatürk İstiklâl Savaşında*

“Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, bu sath ki bütün vatandır.” derken vatanın bütünlüğü ilkesini dile getirmişti. Başka bir yerde de;

Türk Milleti Asya’nın garbında ve Avrupa’nın şarkında olmak üzere kara ve deniz sınırları ile ayırt edilmiş, dünyaca tanınmış bir yurttan yaşar, O’nun adına “Türk Eli” derler. Türk yurdu daha çok büyüktü, yakın ve uzak zamanlar düşünülürse Türk’e yurtluk etmemiş bir kıt’a yoktur. Bütün dünyada; Asya, Avrupa, Afrika ve hatta Amerika Türk atalarına yurt olmuştur. Bu hakikatler eski ve hususiyle yeni tarih vesikalarıyla malumdur. Bugün Türk milleti, varlığı için yurdundan memnundur. Çünkü Türk, derin ve şanlı geçmişinin büyük kudretli atalarının mukaddes miraslarını bu yurttan da muhafaza edebileceğinden; o mirasları, şimdiye kadar olduğundan çok daha fazla zenginleştirebileceğinden emindir.

Yurt toprağı sana herşey feda olsun. Kutlu olan sensin. Hepimiz senin için fedayız. Fakat sen Türk Milletini ebediyen hayatta yaşatmak için feyizli kalacaksın.

Türk toprağı sen seni seven Türk Milletinin mezarı değilsin. Türk Milleti için yaratıcılığını göster.

¹ Prof.Dr.A.GÜZEL-Ş.K.SEFEROĞLU, Atatürk ve Millî Birlik, Ankara, 1988, s.30-32.

2. TARİH BİRLİĞİ

Tarihî yakınlık veya “Tarih Birliği”, geçmişte “Kader Birliği” yapmış olmanın en güzel örneğini dünyada yalnız Türk Milleti’nde görmekteyiz. Bilindiği gibi 1071’de Anadolu kapılarına dayanan “Müslüman Oğuz Boyları” milliyet, din ve dil birliği olmayan, hatta siyasî birliği dahi bulunmayan, o gün için adeta Anadolu’nun savunucusu olarak bulunan Bizans’ı karşılarında bulmuşlardır. *Ehl-i Salip* olan *Hristiyan* dünyası ile *Müslüman-Türklerin* ilk çetin savaşı böylece 1071’de *Malazgirt*’de cereyan ediyordu. Bu harp esnasında doğruyu seçenlerden *Romen Diojen*’in ordusundaki o günki *Hristiyan Türkler*’den, *Kıpçak*, *Kuman*, *Avaz* v.b. boylar taraf değiştirerek *Alpaslan*’ın ordusuna katılıyorlardı. Ayrıca *Alpaslan*’ın ikinci büyük desteği de, *Doğu ve Güneydoğu* bölgesinin sakinleri idi. Bunlar çok eski bir Türk Yurdu olma özelliğini asırlardan beri sürdüren Anadolu’nun M.S.III., IV., V., VI., yüzyıllarda gelmiş “Türk Sakinleri” idi. *Bulgar*, *Avar*, *Kıpçak*, *Kuman*, *Ağaçeri* ... vb. Türklerinden oluşan bu Türkler, *İslâm Dini*’ni, Hz. Ömer zamanında kabul etmiş, belki de “İlk Müslüman Türkler” idi. Malazgirt Meydan muharebesi ile Anadolu’nun eski ve yeni Türkleri yeniden *Kader ve Tarih Birliği*’ni kuruyorlardı².

Görüldüğü gibi “Tarih Birliği”, millet hayatında önemli bir unsurdur. Çünkü tarih, bir milletin hemen hemen bütün varlığına eşittir. Tarih, bir milletin geçmişteki varlığının, bugüne intikal etmiş hazinesidir. Bu, Türkler arasında millî birliği tesis ettiği için göz önünde bulundurulması gereken ciddî bir husustur. Dil ve tarih birliğinin canlı bir örneğini, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebufeyz Elçibey’in *Anıtkabir şeref defterine*; 29 Ekim 1992’de,

“Senin askerin Ebufeyz Elçibey” şeklinde ifade-i meramde bulunarak göstermesi, en bariz bir örnektir.

Atatürk

“...Türk budur: yıldırımdır, kasırgadır, dünyayı aydınlatan güneştir.” diyordu.

Evet Türk Milleti “Dünyayı aydınlatan güneş”tir. Bütün Türk dünyasının hürriyetine kavuşmasıyla bu “Güneş” daha da güçlü olacaktır.

² Prof. Dr. A.GÜZEL, Ş.K.SEFEROĞLU, İslamiyete Anadolu’da giren Türkler, Millî Kültür, Sayı 54, Eylül 1976, s. 34-35. aynı e.s. 8-9.

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs, Özbekistan, Türkmenistan Türk Cumhuriyetleri bu güneşin yeni ışıklarıdır. Bunlarla alakadar olmamız lazımdır.

M.Kemal Atatürk, 29 Ekim 1933'deki bir konuşmasında, Türk Cumhuriyetleri ile ilgilenmek gerektiğini ifade ediyordu. Biraz sonra ifade edeceğim gibi, Atatürk; dil, tarih, politika vb. bilgisi ile dünyada basiretli bir devlet adamı, örnek bir lider olduğunu vurguluyordu. Zira o, 1990'lı yılların durumunu 1933'lerde görüyor ve söylüyordu.

Zira o, Osmanlı'nın ifade ettiği Devlet adamını yani,

Devlet adamı ol kişidir ki,

“Hâdisâtı tekevvününden evvel seze, tedbir ala, mâni ola, def eyleye” düsturunu çok iyi biliyordu.

Bakınız Atatürk 1990'lı yıllardaki Rusya'nın durumunu 1933'lerde nasıl görüyor ve nasıl dile getiriyordu?

“Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur. Komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir.”

“Bugün elinde tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilir. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim bu dostumuzun idâresinde dili bir, dini bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lâzımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Mânevî köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür. Din bir köprüdür. Tarih bir köprüdür.”

“... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların (Dış Türkler'in) bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli...” diyordu. (29 Ekim 1933 Atatürk)

Nitekim Atatürk 'ün 1933'te söylediği bu sözler, 1990'larda gerçek olmuş, Sovyetler Birliği parçalanmıştır. Bünyesindeki Türkler,

perdepey bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Ancak onlarla ilgilenmek, yıllar süren Rus esareti sebebiyle unutulmuş kültür değerlerini canlandırmak, geleceğe matuf kararlı, kalıcı hızlı politikalar üretmek ve yürütmek bizlerin görevi olmalıdır.

Bu cümleden olarak *Türkiye Cumhuriyeti ile Türk Cumhuriyetleri ve Türk Toplulukları Eğitim Bakanları Konferansının* birincisi (Mayıs 1992) Ankara’da, ikincisi (26 Eylül-3 Ekim 1992) Kırgızistan’ın *Bişkek*’de yapılmış, bu toplantıların neticesi olarak Türk Cumhuriyetleri ve Türk Topluluklarında okutulacak *Ortak Türk Edebiyatı ve Ortak Türk Tarihi*, ortak müfredat programı İstanbul Yalova’da 27 Kasım-3 Aralık 1992 tarihleri arasında yapıldı. Bu toplantılarda, ekonomik kültürel kararların yanında; “Alfabe birliği, Dil birliği” çalışmaları da yapılmıştır.

“Ortak Türk Edebiyatı, Ortak Türk Tarihi Program Konuları” hazırlanmış icraat safhasına konulmuştur. Bu cümleden olarak *bendeniz* her iki toplantıda görev alarak ve daha sonra da “*Türk Dünyasında Ortak Türk Edebiyatı Programlarını Geliştirme Komisyonu Başkanı*” olarak görev yaptım. Bu görev tamamlandı. Kitaplar bu programa göre yazılmaya başlanmıştır. Görüldüğü gibi, “Tarihte birlik” sayesinde dünden bugüne Türkler her zaman birleşebiliyorlar, yine bu tarih sayesinde ki Atatürk;

“Türk kabiliyet ve kudretinin tarihteki başarıları meydana çıktıkça, bütün Türk çocukları kendileri için lazım gelen hamle kaynağını o tarihte bulabileceklerdir. Bu tarihten Türk çocukları bağımsızlık fikrini kazanacaklar, o büyük başarıları düşünecekler, harikalar yaratan adamları öğrenecekler, kendilerinin aynı kandan olduklarını düşünecekler ve bu kabiliyetle kimseye boyun eğmeyeceklerdir.” demektedir.

Tarih ne güzel aynadır. İnsanlar, bhusus ahlakta müteakbil olmayan kavimler, en büyük mukaddesat karşısında bile hasis hissiyata tabi olmaktan *men-i nefis* edemiyor. Tarihin sinesinde geçen büyük hadisatta, bu hadiseler içinde âmîl ve fail olanların etvâr ve harekât muamelatı onların ahlak seciyelerini ne bâriz gösterir³.

Görülüyor ki Mustafa Kemal ATATÜRK, *Türk tarihinin* araştırılması ve yeni nesillere tanıtılmasını millî birlik ve beraberlik açısından bir zaruret olarak telâkki ediyor.

³ *Atatürkçülük*, Birinci Kitap, s.8-9.

3. DiL BİRLİĞİ

Bilindiği gibi milletlerin tarihî sicilleri, kültürel değerlerinde saklıdır. Bu değerlerin inkişaf ettirildiği ve korunduğu esas formlar ise “Dil ve Edebiyat” tır. Bir milletin “Dil ve Edebiyat” ında o milletin yaşama ve uzun ömürlü olma sırrı vardır.

Ayrıca bir topluluğun “millet” olabilmesi için o topluluğu meydana getiren fertler arasında *dil, din, ırk, tarih, vatan, gelenek ve görenek, sanat birliğinin* mevcut bulunması gerekir. Millet olmanın en önemli unsuru ise, *dildir*. Aynı *dili* konuşan insanlar, *millet* denilen sosyal varlığın temelini teşkil ederler. *Dil*, duygu ve düşüncüyü, insandan insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın olmaktan kurtarır ve onları “millet” haline getirir⁴. Millî birlik ve beraberlik ancak toplumun fertlerini birbirine bağlayan dille sağlanabilir.

Bu gerçekler Atatürk’te şu sözlerle ifadesini bulmuştur:

“Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkı, Türk milletidir. Türk Milleti demek, “Türk dili” demektir. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlâkını, an’anelerini, hatıralarını, menfaatlerini kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.”⁵

“*Millî his ile dil arasındaki bağ, çok kuvvetlidir. Dilin, millî ve zengin olması, millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuûrla işlensin.*”

“*Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.*”

“*Türk dili, zengin ve geniş bir dildir: her mefhûmu ifadeye kabiliyeti vardır. Yalnız, onun bütün varlıklarını aramak, bulmak, toplamak, onlar üzerinde işlemek lazımdır. Türk Milletini ve Türk dilini, medeniyet tarihinin ve kültür dillerinin dışında görmenin ne yaman bir yalnız olduğunu bütün dünyaya göstereceğiz.*”⁶

⁴ Güzel, Abdurrahman, Ş.K.Seferoğlu, Atatürk ve Millî Birlik, Ankara, 1988, s.26-30. A. GÜZEL, Millî Kültür ve Millî Birlik, Ankara, 1991; M. Kaplan, Kültür ve Dil, İstanbul, 1982, s.45.

⁵ Cunbur, Müjgan, Atatürk ve Millî Kültür, Ankara, 1981, s.35.

⁶ Korkmaz, Zeynep, Dil İnkılabının Sadeleşme ve Türkleşme Akımları Arasındaki Yeri, Türk Dili C.XLXI, s.401’den ayrı basım, Ank., 1985, s. 17; Abdurrahman GÜZEL, Bazı Müesseselerimiz ve Şahsiyetler Etrafında Millî Kültür ve Millî Birlik, Ank., 1991, s. 239-252.

“Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın, dikkatli, alakalı olmasını isteriz...” 1932

“Millî şuûrun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için Dil ve Tarih uğruna çalışmaya mecburuz.”

Milliyetin çok bariz vasıflarından biri “dil” dir.

“-Türk Milletindenim diyen insan her şeyden evvel “Türkçe” konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, Türk Milleti’ne bağlılığını iddia ederse buna inanmak doğru olmaz.”

“Türk Milleti’nin millî dili ve millî benliği bütün hayatında hâkim ve esas kalacaktır.” derken Atatürk “Türk Dili”nin dünya dilleri arasındaki önemini, Türkçe konuşmayanın Türklüğe bağlı olamayacağını ifade ediyordu.

4. DİN BİRLİĞİ

Millî birliği sağlayan unsurlardan birisi de *din*’dir. *Din*; fertleri, kitleleri, toplumları ve nihayet milletleri ayakta tutan ve onlara karakter veren önemli bir kültür unsurudur.

Bir toplumda fertleri bir arada tutan ortak kıymetler ve müesseseler bulunmadığı veya bunlar tesirlerini kaybettikleri takdirde, o toplum, görünüşteki bütünlüğüne rağmen içinden parçalanır, kum tanelerinden mürekkep bir yığın haline gelir. Böyle bir toplumda birlik, süreklilik ve mukavemet yoktur. Onu içten veya dıştan yıkmak zor bir iş değildir⁸. Sanat, örf ve âdetler, yaşayış tarzı, davranış şekillerinin büyük bir kısmı kaynağını *dinden* alır.

Yirminci yüzyılın, ilim ve teknolojisine rağmen en gelişmiş ülkelerde bile *dinin* birleştirici rolünü açıkça görmek mümkündür. *Dini* yıkan ve onun yerine ideolojik bir takım müesseseler koymaya çalışan milletlerin sonu da pek iç açıcı olmamıştır.

Toplumlara bütünlük, süreklilik ve dayanıklılık veren âmiller tarih şuuru, din, içtimaî heyecan, sanat gibi kuvvetlerdir. Örf ve âdetler, kendi

⁷ Atatürkçülük(Birinci Kitap) Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 1982, 8.

⁸ Kaplan, Mehmet, Nesillerin Ruhu, Ist., 1991, s.147.

başlarına hareket etmek isteyen fertleri engeller, onları belli bir nizama sokar. Oturuşu, kalkışı, selâmı, yemesi, içmesi tanzim edilmemiş bir toplulukta şaşkınlık ve huzursuzluk vardır. Bütün bunları tanzim eden örf ve âdetlerin pek çoğu dine dayanır.

Büyük Türk milliyetçilerinin hemen hepsi düşünce sistemlerinde *dine* ön plânda yer vermişlerdir. *Namık Kemal*, şahsiyetinde garplı düşüncelerle *İslâmiyeti* birleştirmişti. Onun vatan, tarih, kültür, insan ve hürriyet anlayışında *din* hâkimdir.

Ziya Gökalp “*Türkleşmek*” ve “*Muasırlaşmak*” prensipleri ile “*İslâmlaşmak*” ı birleştirir.

Yahya Kemal’in tarihî şiirlerinde *din* duygusunun büyük bir yeri vardır.⁹

İslâmiyetin millet hayatındaki yerini çok iyi bilen büyük önder *Mustafa Kemal Atatürk*, yaptığı konuşmalarda *din* ile ilgili görüş ve düşüncelerini dile getirmiştir:

“Din vardır ve lâzımdır. Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Allah biridir. Şanı büyüktür. Peygamberimiz Efendimiz hazretleri, Allah tarafından insanlara dinî gerçekleri duyurmaya ve elçi seçilmiştir. Bunun temel esası hepimizce bilinmektedir ki, yüce Kur’an’daki anlamı açık olan âyetlerdir. İnsanlara feyz ruhu vermiş olan dinimiz son dindir. En mükemmel dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa, gerçeğe tamamen uyuyor ve uygun düşünüyor. Eğer akla, mantığa ve gerçeğe uymamış olsaydı, bununla diğer ilâhi *tabiat kanunları arasında çelişki olması gerekirdi*. Çünkü, *tüm kâinat kanunlarını yapan Allah’tır*.

Bizim dinimiz akla en uygun ve en tabii bir dindir. Ve ancak bundan dolaydır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uygun olması lâzımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur. Müslümanların sosyal hayatında, hiç kimsenin özel bir sınıf olarak varlığını korumaya hakkı yoktur. Kendilerinde böyle bir hak görenler dinî hükümlere uygun hareket etmiş olmazlar. Bizde rubanlık yoktur. Hepimiz eşitiz ve dinimizin hükümlerini eşit olarak öğrenmeye mecburuz.¹⁰

⁹ Kaplan, Mehmet, a.g.e., s.67

¹⁰ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.453-455

Görülüyor ki Atatürk, Islâmiyetin toplumu meydana getiren fertleri ayrılmaya değil birleştirmeye davet eden bir müessesese olarak kabul ediyor. Çünkü insanlar toplum içerisinde eşittirler ve eşit haklara sahiptirler. Islâmiyet ise bütün bunları en iyi bir şekilde gözetin ve koruyan bir dindir.

Osmanlı devletinin son zamanlarında bazı dinî müesseselerin bozulduğunu, dinin istismar edildiğini biliyoruz. Atatürk bu hususta da

“Ey efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müridler ve meczuplar ülkesi olamaz. Birtakım şeyhlerin, dedelerin, çelebilerin, babaların, emirlerin arkasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere talih ve hayatlarını emanet eden insanlardan kurulu bir topluma medenî bir millet gözü ile bakılabilir mi? Milletimizin gerçek görünüşünü yanlış anlamda gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi unsurlar ve müesseseler, yeni Türkiye devletinde sürüp gitmeli miydi?”¹¹ derken yine millî birlik ve beraberlik düşüncesini vurguluyorlardı. Çünkü Islâmiyet, Türk milletine yeni bir ruh vermiş, onu zaferden zafere koşturmuştur. Şehitlik, dinimizde çok mühim ve ulaşılmaması zor bir mertebedir. *Atatürk*, bu ruhu Çanakkale Muharebeleri ile ilgili bir hatırasında şöyle dile getirmektedir:

“Biz ferdî kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size Bombasıtı olayını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasındaki mesafeniz sekiz metre, yani ölüm kaçınılmaz... Birinci siperdekiler hiçbiri kurtulmamacasına tamamen *şehit oluyor, ikinci siperdekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar özenilecek büyük bir sükûnet ve inançla biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, en ufak bir korku bile göstermiyor, sarsılmak yok. Okuma bilenlerin ellerinde Kur'an-ı Kerim, Cennet'e girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şehadet getirerek yürüyorlar. Bu, Türk askerlerindeki ruh kuvvetini gösteren, hayran olunacak ve tebrik edilecek bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebesi'ni kazandıran, bu yüksek ruhtur.*¹²”

Mustafa Kemal Atatürk'ün millet meclisini açmadan evvel *Hacı Bayram Camii*'nde halkla beraber namaz kılışı, meclisi dualarla açışı,

¹¹ *Atatürkçülük*, İkinci Kitap, s.332-333.

¹² *Atatürkçülük*, Birinci Kitap, s.4

Balıkesir'de *Zaganos Paşa Camii*'nde hutbe okuyuşu da onun, *dinin* birleştirci rolüne verdiği önemin başka göstergeleridir.

Atatürk'e göre camiler;

“İnsanların yüzlerine bakmadan yatıp kalktıkları bir yer” değildir. *Din* ve dünya işlerinin birlikte yürütüldüğü, görüşülüp konuşulan yerlerdir: O, *Balıkesir Zaganos Paşa Camii*'nde bunları ayrıntılı bir şekilde dile getirir:

“Arkadaşlar, peygamber efendimiz çalışmasında iki yere, ike eve sahip bulunuyordu. Biri kendi evi, diğeri Allah'ın evi idi. Millet işlerini Allah'ın evinde yapardı. Hazreti Peygamber'in mübarek yolunda bulunduğumuz bu dakikada milletimize; milletimizin bugününe ve geleceğime ait hususları görüşmek maksadıyla bu kutsal yerde Allah'ın huzurunda bulunuyoruz. Beni buna eriştiren Balıkesir'in dindar ve kahraman insanlarıdır. Efendiler, camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler itaat ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılmasının gerekli olduğunu düşünmek yani konuşup tartışmak, danışmak için yapılmıştır. Millet işlerinde her kişinin zihnini ayrı ayrı faaliyette bulundurması zorunludur. İşte biz de burada din ve dünya için, geleceğimiz ve bağımsızlığımız için, özellikle gelecek ve hürriyetimiz için neler düşündüğümüzü ortaya koyalım. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşündüklerini anlamak istiyorum. Millî amaçlar, millî irade yalnız bir kişinin düşünmesinden değil, milletin bütün fertlerinin arzularının, emellerinin sonuçlarından ibarettir.¹³”

Aynı konuşmasında *Atatürk*, hutbe ile ilgili birtakım sorulara da cevap vererek, hutbenin herkesin anlayabileceği bir dille okunması gerektiğini, idarecilerin yaptıklarından ve yapacaklarından halkı haberdar etmeleri için bunun şart olduğunu ifade etmiştir.

Bütün bunlar gösteriyor ki *dinimizde müşavere* önemli bir müessesedir. *Atatürk* de bunu çok iyi bildiği için *halkla bütünleşebilmiştir*. Bu da tabii ki *İslâmiyetin birleştirci* özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Din hürriyetine büyük bir değer veren *Atatürk*, bu hususta şunları söyler:

¹³ *Atatürkçülük*, Birinci Kitap, s.465-467.

“Hürriyetin, vicdan ve din hürriyetinin ne olduğunu biliyoruz. Türkiye Cumhuriyeti’nde herkes Allah’a, istediği gibi ibadet eder. Hiç kimseye dinî fikirlerinden dolayı birşey yapılamaz. Türk Cumhuriyeti’nde, bir kimsenin fikirlerini, zorla başkalarına kabul ettirmeye kalkışacak kimse yoktur ve buna müsaade edilemez. Bunu anlayabilmek için taassupsuzluğun ne olduğunu tetkik edelim. Çünkü bu kelimenin delâlet ettiği manayı, zihniyeti, herkes kendine göre anlamaya çok meyillidir. Dinî hürriyeti bir hak telâkki etmeyen acaba kalmadı mı? Taassupsuzluk o kimsede vardır ki, vatandaşının veya herhangi bir insanın vicdanî inanışlarına karşı hiçbir kin duymaz, bilâkis hürmet eder. Hiç olmazsa başkalarının, kendininkine uymayan inanışlarını bilmemezlikten, duymamazlıktan gelir. Taassupsuzluk budur. Taassupsuzluğun arzu edildiği gibi umumîleşmesi, huy hâline gelmesi fikrî terbiyenin yüksek olmasına bağlıdır.¹⁴”

5. SOY BİRLİĞİ

Atatürk; değişik yer ve zamanlarda *milliyet, Türk, Türklük, ırk, soy birliği* gibi kavramlarla ilgili görüş ve düşüncelerini de dile getirmiştir. O, “milliyet prensibi” nin açık bir tarifini yaparken şöyle der:

“Bir milletin, diğer milletlere nisbetle tabîveya kazanılmış hususî karakterler sahibi olması, diğer milletlerden farklı bir uzviyet teşkil etmesi, ekseriya onlardan ayrı olarak onlara paralel gelişmeye çalışması keyfiyetine milliyet prensibi denir. Biz, milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok ilgisizlik göstermiş bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle telâfiye çalışmalıyız. Bilirsiniz ki, milliyet nazariyesini, milliyet ülküsünü çözüp dağıtmaya çalışan nazariyelerin dünya üzerinde uzun ömürleri olmamıştır. Çünkü, *tarih, olaylar, hadiseler ve gözlemler insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük ölçüde fiilî tecrübelerle rağmen yine milliyet hissini öldürülemediği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir.*¹⁵” Bu satırlarda anlatılmak istenen, *milliyet* harici nazariyelerden komünizmin bugün iflâs etmiş olması Atatürk’ün ileri görüşlülüğünün önemli bir delilidir.

¹⁴ Inan, Afet, Prof.Dr., M.Kemal Atatürk’ten Yazdıklarım, İstanbul, 1971, s.98-100.

¹⁵ Kocatürk,Utkan, Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara, 1984, s.180-184.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, diğer milletlerin milliyetçiliği ön plâna alarak tek tek bağımsızlık ilân etmeleri Türk aydınları arasında Türkçülüğün benimsenip hararetle savunulmasına vesile olmuştu. *Atatürk* de imparatorluğun çöküş döneminde yaşamış ve gelişmelere şahit olmuş bir şahsiyettir. O, kendisinde *Türklük şuûrunun* nasıl uyandığını ve pekiştğini

“Bizim neslin gençlik yıllarına Osmanlılık telkin ve etkileri hâkimdi. İmparatorluk halkını meydana getiren Türk’ten başka milletlere, buarada yanlış bir din anlayışıyla Araplara, sarayın, ordu ve devlet ileri gelenleri arasında bulunan ırkdaşlarının etkisiyle Arnavutlara özel bir değer veriliyor, onlardan söz edilirken “kavm-i necib” deyişimiyle sınıflandırılarak bu duygunun belirtilmesine çalışılıyor, memleketin sahibi ve devletin kurucusu olan biz Türkler, ikinci plânda gelen önemsiz halk yığınları sayılıyordu. Şair Mehmet Emin Yurdakul’un, ilk defa Manastır Askerî İdadisi’nde öğrenci iken okudum.”

“Ben bir Türk’üm, dinim, cinsim uludur.”

mısrasıyla başlayan manzumesinde,

“Bana millî benliğimin gururunu tattıran ilk anlatımı bulmuştum.¹⁶” sözleriyle dile getirmiş ve *Türk olmakla* iftihar etmiştir:

“Türk! Öğün, Çalış, Güven”. Türklük esastır. Bu mevcudiyeti, tarih içinde araştırmak, birbirini izleyen bir tarih zinciri içinde, tesbit edilecek Türk medeniyeti ile öğünmek yerinde olur. ***Fakat, bu öğünmeye lâyık olmak için bugün çalışmak lâzımdır. Her sahada, bilhassa medeniyet âlemine eser vermek için çalışkan olmayı hedef tutmalıdır. Türk milleti tarihine öğün, çünkü senin ecdadın medeniyetler kuran, devletler, imparatorluklar yaratan bir mevcudiyettir. Sen, Anadolu denilen bu yurda sonradan gelme değil ilk yerleşip medeniyet kuranların çocuklarıdır. Fakat geleceğine güvenebilmek için, bugün çalışmam lâzımdır. Çünkü yalnız tarih övüncü bir medeniyet sayılmaz.***¹⁷”

Atatürk'ün soy birliğine verdiği önemin daha iyi anlaşılabilmesi için, onun *Türk Tarih Tezi*'ne de bir göz atmakta fayda vardır. *Atatürk*'ün, Batılı ilim ve fikir adamlarının

¹⁶ *Kocatürk*, a.g.e., s.171.

¹⁷ *Kocatürk*, a.g.e., s.168.

“Medeniyetin ve kültürün beşiği Avrupa’dır, buradan, başka memleketlere yayılmıştır.” iddialarına cevap vermek maksadıyla ortaya attığı *Türk Tarih Tezi*’nin ana hatlarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Medeniyetin ilk çıkış yeri ve beşiği *Orta Asya*’dır.
2. Beyaz ırkın ilk yurdu *Orta Asya*’dır.
3. Türkler beyaz ırktan olup, *ana yurdu Orta Asya*’dır.
4. İlk medeniyetin yaratıcısı *Türklerdir*.

5. Tarih öncesi devirde *Orta Asya*’da meydana gelen büyük ve uzun süren kuraklık yüzünden bu medeniyet dağılmış ve sahibi olan Türkler de Hind’e, Çin’e, Mezopotamya’ya, Anadolu’ya, Kafkasya’ya, Balkanlara ve dünyanın diğer yerlerine göç etmişlerdir. Bu göç esnasında gittikleri yerlere medeniyetlerini götürmüşler ve oradaki toplumlara öğretmişlerdir. Böylece, medeniyet dünyaya Türkler tarafından yayılmıştır.

6. Anadolu’nun ilk yerli halkı olan Hititler *Orta Asya*’dan gelmiş Türkler’dir. Bunlar da bizim atalarımızdır.¹⁸

Görülüyor ki Atatürk, *soy birliğini* ve bu birliğin tarihini *Orta Asya*’ya bağlamaktadır. O, Türkiye dışındaki Türklerle yakından alâkadar olunması gerektiğini düşünen bir devlet adamı idi.

“Bugün Sovyetler Rusya dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını hiç kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi parçalanabilir... Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler, avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşır. O zaman Türkiye, ne yapacağını bilmelidir. Bizim, bu dostumuz, komşumuzun idâresinde dil bir, inanç bir, öz bir kardeşlerimiz vardır, onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir, hazırlanmak lâzımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Mânevî köprülerini sağlam tutarak... Dil bir köprüdür, inanç **bir köprüdür, tarih bir köprüdür. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli.**¹⁹”

İşte Atatürk’ün bu görüş ve düşüncelerini ciddî ve samimiî bir şekilde inceleyen herkes, onun bütün Türk dünyasıyla nasıl alâkadar

¹⁸ *Kodaman, Bayram*, “Atatürk ve Tarih”, Atatürk ve Kültür, Ankara, 1982, s.3-15.

¹⁹ *Bozdağ, İsmet*, Atatürk’ün Sofrası, İstanbul, 1971.

olmak arzusu içerisinde bulunduğunu kolayca fark eder. *Baykal* ötesindeki *Yakut Türkleriyle* bile ilgilendiğini ifade eden *Atatürk* bu hususta şöyle der:

“Türk milleti Kurtuluş Savaşından beri hatta bu savaşa atılırken bile mahkûm milletlerin hürriyet ve bağımsızlık davalarıyla ilgilenmeyi, o davalara yardım etmeyi benimsemiştir. Böyle olunca kendi soydaşlarının hürriyet ve bağımsızlıklarına kayıtsız davranması elbette uygun görülemez. Fakat milliyet davası şuursuz ve ölçsüz bir dava şeklinde mütalâa ve müdafaa edilmemelidir. Milliyet davası siyasî bir mücadele konusu olmadan önce şuurlu bir ülke meselesidir. Şuurlu ülke demek müspet ilme, ilmî usullere dayandırılmış bir hedef ve gaye demektir. O hâlde propagandalarda müspet usullere müracaat etmek şarttır. Hareketlerin imkân sınırları ve sıraları mutlaka hesaba katılmalıdır. ***Türkiye dışında kalmış olan Türkler önce kültür meseleleriyle ilgilenmelidirler. Nitekim biz Türklük davasını böyle bir müspet ölçüde ele almış bulunuyoruz. Büyük Türk tarihine Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz. Baykal ötesindeki Yakut Türklerinin dil ve kültürünü bile ihmal etmiyoruz.***²⁰”

Ancak hemen belirtelim ki *Atatürk*, milletini sevmek ve yüceltmekle birlikte başka milletleri de asla kötölememiştir. Üstelik onun ırk ve kökene dayalı bir milliyetçilik peşinde olmadığını da bilhassa belirtelim. Çünkü o, tarih tezinde *Orta Asya*'dan dağılan *Türklerin Hint, Çin, Mezopotamya, Anadolu, Kafkasya* vb. yerlere yerleştiklerini söylerken buralarda yaşayan pekçok toplulukla kaynaştıklarını, dolayısıyla onlarla *kader birliği* içerisinde olduklarını söylemiştir.

Atatürk, Türk milliyetinin soy ortaklığını coğrafyadan hareketle anlatırken de “Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı, Makedonyalı hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır.”²¹ diyerek *soy birliğini* vurgulamış; buralarda yaşayan çeşitli toplulukların *kardeş olduklarını* ifade etmiştir. *Atatürk*'ün bu ifadesi *millî birliğimizin bir siyasî yapısının* olduğunu ve bu yapının *Türk milleti* adıyla anılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Türk milletinin millî birliği ve bağımsızlığı için Türklerle *kader birliği* etmiş

²⁰ *Kocatürk*, a.g.e., s.185-186.

²¹ GÜZEL, *Abdurrahman -Şükrü Kaya SEFEROĞLU*, *Atatürk ve Milli Birlik*, s....

topluluklar vardır. Bunlar asırlarca Türklerle birlikte yaşamışlardır. *Bunlar*, Atatürk'ün millet anlayışını, tercih ettiği rejimi, inkılâplarını benimseyen ve destekleyen topluluklardır. Türkiye'nin tercihlerine, sorumluluklarına ve iftiharlarına ortaklırlar. *Türkiye Cumhuriyeti*'nin aslî unsurlarıdır. Bunlarla hem yakın, hem uzak geçmişte ortaklıklarımız ve *kader birliğimiz* olmuştur. *Tarihî ve ahlâkî* yakınlığımız olan bu topluluklar Türk görünen, Türk gibi yaşayan Türk cemaatleridir. Bunlar Türklüğün dışında ayrı millet değildirlir. Bu toplulukların başka siyasî gruplar oluşturmaları tarihin bir hadisesinin sonucudur. Bununla beraber Türk milletinin tarih anlayışı ve milleti yorumlayışındaki asaleti millet hâlinde bütünleşmemizi sağlamaya yetecektir. Bugünkü siyaset bilimcilerin dilinden düşmeyen “üniter devlet” kavramı, bundan 70-80 yıl önce *Atatürk*'ün zihninde zaten mevcut olup, inkılâpları ile bu kavramı Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinden biri hâline dönüştürdü. Böylece O'nun *milliyetçilik* anlayışı, ırk esasına değil *kültürel* tercihini yapmış insanların hayat tarzına dayanıyordu.

6. KADER BİRLİĞİ

Türklerin tarihi çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Elde bulunan en eski yazılı kaynaklar M.S. 6.yüzyıla ait olmakla beraber milletimizin bu tarihten iki bin yıl evvel dünya üzerinde yaşadığı tarih araştırmaları tarafından ispat edilmiştir²². Türklerin ilk anayurdunun *Altay Dağları* ve civarı iken M.Ö. 1700'den itibaren dünyanın çeşitli bölgelerine dağıldıkları bilinmektedir.

Türk Tarihi gibi, *Türk edebiyatının* da ne zaman başladığı belli değildir. Yalnız, çok eski zamanlara, tarihin bilinmeyen devrelerine kadar uzandığı kabul edilmektedir. Türk tarihinin vesikalara dayanan en eski devresi *Hun İmparatorluğu* devri olmakla birlikte, o devirden günümüze yazılı kaynak intikal etmemiştir. Ancak Çin kaynaklarından o zamanki edebiyatımıza dair bazı ipuçları elde edilebilmektedir. Nitekim bir *Hun Türküsünün* metni bu kaynaklardan tesbit edilmiştir. Bu çağ *Sözlü Edebiyat* ve *Destanlar* çağıdır. Metinler yazıya geçirilmediği veya geçirilmişse de günümüze ulaşmadığı için, bir hayli zengin olduğu

²² Kafesoğlu, İbrahim, Türk Millî Kültürü, Ankara, 1977, s.30.

²³ Timurtaş, Faruk Kadri, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, İstanbul, 1982, s.1.

tahmin edilen bu devre edebiyatı hakkında çok az şey bilinmektedir²³. Yazılı vesikaların bulunmadığı devreler hakkında milletimizin kültür hayatıyla ilgili bilgilerin sağlıklı olması çok zordur. Buna rağmen tarihinin 2500-3000 yıl kadar eski olduğu ispat edilmiş bir milletin *dili ve edebiyatının* mevcudiyeti de olmalıdır diyoruz. Çünkü güçlü teşkilatlar kurabilmek için sağlam bir *dil* ve *kültürel* yapıya ihtiyaç vardır.

Türklerin geniş coğrafyalara dağılışı *Kimmerler*²⁴ ve sonra *proto Türkleri* ile devam eder. Bu dönem *Hun Türkleriyle* el değiştirir²⁵. Bu dönemi de Anadolu'ya *Avar, Bulgar, Uz, Peçenek* gibi Türk boylarının dağınık bir şekilde gelişleri takip eder. Aralarında çok defa siyasî birlik bulunmayan bu Türk toplulukları arasında belli bir *kader birliği* yoktur. Aralarında *kader birliği* şuurunun bulunmayışı ya da gelişmemiş oluşu bunların Bizans politikaları içerisinde çözümlerine sebep olmuştur. Aralarında *din birliği* de bulunmayan teşkilatsız Türk toplulukları Hristiyanların tesir altında eriyip gitmişlerdir.

Anadolu'ya 1300-1400 yıl önce gelmiş olan *Hristiyan Türklerin* (Bulgar, Avar, Uz, Peçenek, Kuman-Kıpçak) buralara belki de daha önce gelmiş olan başka bir *Türk topluluğu* ile ilişkileri göz ardı edilmemelidir. Bu topluluk içinde *Oğuzlardan* başka *Kalaç, Çiğil, Kanglı, Karluk* uyruklarının bulunduğu da bilinmektedir. Ancak *Bulgar, Kuman-Kıpçak, Avar* ve *Peçeneklerin* tesiri de uzun incelemelerden sonra meydana çıkabilir²⁶. Onbirinci asra kadar Doğu Anadolu ve Kafkasya'ya, hatta Anadolu'nun tamamına *Ural-Altaylılar* akın eder. Bunların arasında *Akhunlar, Atilla devri Hunları, Hazarlar* örnek olarak sayılmaya değer.

Anadolu'ya teşkilâtli ve iyi organize edilmiş göçler Selçuklular devrinde girer. Bunların büyük çoğunluğunu *Türkmenler* oluşturur. Selçuklular güçlü bir imparatorluk kurarak geniş bir sahaya hâkim olurlar.

Anadolu Türklerinde siyasî birlik ilkin *Malazgirt Savaşında* dikkati çeker. *Romen Diyojen*'in ordusu içinde savaşan *Türkler soydaşlarıyla* karşılaşınca *Alparslan*'ın safına geçerler. Böylece *Uz* ve *Peçenek Türkleri, Türkmen Türkleri* ile birleşirler.

²⁴ Tarhan, Taner, Eski Çağlarda Kimmerler Problemi, 8. Türk Tarih Kongresi Bildirisi, ayrı basım, Ank., 1979.

²⁵ GÜZEL, Abdurrahman -Şükri Kaya SEFEROĞLU, a.g.e., s.

²⁶ Eröz, Mehmet, Hristiyan Türkler, Ank., 1983, s.V-VI.

Anadolu kapılarının kendilerine açılışında siyasî birlik şuurunun ilk örneklerini vererek ortak millî çıkarları için birleşen Türk boyları bu şuru, Anadolu'nun kendilerine yurt oluşunda da göstermişlerdir. Haçlı Seferlerinin önüne geçilmesinde *Selçuklu Türklerinin* önemi ne ise *Eyyubî Türklerinin* de önemi odur. Her iki Türk devletinin yıkılışları ile Anadolu'da kurulan *Türk Beylikleri*, *Osmanlı Türk Devleti'nin* kuruluşuna kadar bu yurdun topraklarına sahip çıkmışlardır. Ne var ki devlet kuruculuk ve koruyuculuk konularında gösterilen bu şuur kültürün korunması ve millî kültürün tesis ve birliğinde gösterilememiştir. Arap ve Fars Kültürleri zaman zaman idarecilere bile tesir etmiştir.

Anadolu Türk'ünün *Kader Birliği*, Türklük genelinde 6-7 asırlık *Osmanlı Devleti* döneminde de devam etmiştir. *İmparatorluğun* çephesinden çephesine koşan *Anadolu Türkleri*, parçalanan devletin, işgal edilen topraklarındaki soydaşlarına da kucak açmıştır. *Balkanlar*, *Adalar*, *Kırım*, *Kafkasya*, *Azerbaycan*, *Türkistan* vb. yerlerde sıkıntıya düşen soydaşlarımız değişik zamanlarda Anadolu'ya gelmiş veya getirilmişlerdir²⁷.

Tamamen, aydın ve subaylarımızın savaşı olarak bilinen Çanakkale ve Sakarya Savaşları'nda şehit düşen binlerce *vatan evlâdı* bu toprağın bağrına sadece bu milletin evlâdı olmanın şuur ve gurur ile gömülmüştür. Bunun bir başka örneği de yakın bir zamanda *Kıbrıs'ta* yaşadığımızı ifade edelim.

Anadolu Türklüğünün *Kader Birliğinin* bir başka tezahürünü de Turan GÜNEŞ'in hatıralarında görüyoruz:

“1974 Kıbrıs Barış Hâreketından bir süre sonra, Mersin'den feribotla Kıbrıs'a gidiyordum. Bir görevli yanıma gelerek vapurda şehit babaları olduğunu ve beni görmek istediklerini söyledi. İlk aklıma gelen şey, bazı problemleri olduğu ve benden çözümünü isteyecekleri oldu. Gelsinler, dedim. Geldiler. ***Sürtli idiler. Türkçeyi iyi konuşamıyorlardı. Ne istediklerini sordum. Elimi öpmeye geldiklerini söylediler. Allah razı olsun beyim, dediler ve gittiler. Neden Allah razı olacak, çocuklarının ölümüne yol açan hârekata karar veren bir hükümetin üyesiydim. Evlât acısını bastıran bu mutluluk, bu teşekkür belki oğullarının şehit olarak Cennete gitmesinde ve vatan sevgisindedir.***²⁸”

²⁷ GÜZEL, Abdurrahman -Ş.K. SEFEROĞLU, a.g.e., s.

²⁸ GÜZEL, Abdurrahman -Ş.K. SEFEROĞLU, a.g.e., s.

Kader Birliği düşüncesini *Mustafa Kemal Atatürk, milliyet, Türk, Türklük, kültür, milliyetçilik* gibi kavramları izah ederken açıklamış olmaktadır. Meselâ Atatürk'ün "Türk Tarih Tezi" ndeki "Tarih öncesi devirde, Orta Asya'da meydana gelen büyük ve uzun süren kuraklık yüzünden buradaki medeniyet dağılmış ve sahibi olan Türkler de Hind'e, Çin'e, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya, Kafkasya'ya, Balkanlara ve dünyanın diğer yerlerine göç etmişlerdir. Anadolu'nun ilk yerli halkı olan Hititler Orta Asya'dan gelmiş Türkler olup, bizim atalarımızdır."²⁹ sözleri Anadoludaki en eski topluluklarla *kader birliğimizi* ifade etmesi açısından dikkat çekicidir.

Atatürk, Kurtuluş Savaşında yediden yetmiş herkesin, her bölgeden insanın hizmet ettiğini belirttikten sonra aynı *kaderi paylaşan* insanlarımız için "Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, Istanbulu, Trakyalı, Makedonyalı hep bir ırkın evlâtları, hep aynı cevherin damarlarıdır."³⁰ demiştir.

7. KÜLTÜR BİRLİĞİ

Bir toplumu meydana getiren fertler arasında *Kültür Birliği* yoksa, o toplum "millet" olma hedefine ulaşamaz. *Kültür*, insan yığınlarını millet hâline getirir. Öyleyse *kültür* nedir?

Bugüne kadar kültürün yüzlerce tarifi yapılmıştır. Bu tariflerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

"Kültür (hars), bir milletin dinî, ahlâkî, muakalavî (aklî), bedî (estetik), lisanî, iktisadî, fennî hayatlarının âhenkdar bir mecmuasıdır."³¹

"*Bir topluluğun, ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsemiş olduğu hayat tarzı, bütün maddî ve manevî unsurlarıyla birlikte onun kültürünü teşkil etmektedir.*"³²

"*Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddî ve manevî kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki cemiyet içinde mevcut her nevî bilgiyi,*

²⁹ Kodoman, a.g.m.

³⁰ GÜZEL Abdurrahman -Ş.K.SEFEROĞLU, Atatürk ve Millî Birlik ve Beraberlik Düşüncesi, Millî Eğitim, S.119, Ocak 1993, s.14-15.

³¹ Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları (Haz.M.Kaplan), İst.,1976, s.25.

³² Güngör, Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, İstanbul, 1976, s.75.

³³ Turhan, Mümtaz, Kültür Değişmeleri, İstanbul, 1972.

alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumî görüş ve zihniyet ile her nevî davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden hususî bir hayat tarzı temin eder.³³

“Kültür, bir topluluğu, bir cemiyeti, bir milleti millet yapan onu diğer milletlerden farklı kılan hayat tezahürlerinin bütünüdür. Bu hayat tezahürleri her milletin kendisine has olan millî değerleridir. Aynı et kemikten yaratılan insan toplulukları bu değerlere göre ayrı ayrı milletlere ayrılırlar.³⁴”

Bu tanımlarda da görüldüğü gibi sosyologlar, *milletleri millet yapan maddî ve manevî ortak değer ve müesseselerin hepsine Kültür adını veriyorlar.*

Kültür denilince ilk akla gelen şey *dildir. Dil*, millet denilen sosyal varlığı birleştiriyor. İnsanlar arasında duygu ve düşünce akımı vücuda getiriyor. Milletler duygu ve düşüncelerini yazıya geçirince daha sağlam bir birlik meydana geliyor. Çünkü yazı sayesinde duygu ve düşünceler hem zaman ve mekân içinde yayılıyor.

Kültür denilince sadece *dil* ve *edebiyat* değil, *müzik, resim, mimarî* gibi sanatlar da söz konusudur. Türklerin nasıl kendilerine has bir dilleri ve edebiyatları varsa müzikleri, resimleri ve mimarileri de vardır. Bunlar da binlerce yıllık bir gelenek meydana getiriyor ve bütünlüğümüzü sağlıyorlar. *Kültür* denilince sadece bunlar değil, aile ve hukuk sistemleriyle, çalışma tarzı, üretim, tüketim, ulaşım şekilleri de kasdolunuyor. Meşhur Amerikan sosyal antropoloji âlimi *Margeret Mead*, kültür kavramına, tabiatın dışında bir milletin hayatına şekil veren maddî ve manevî her şeyi sokuyor. Bir çocuk dünyaya geldikten sonra *aile, okul, iş yeri, çarşı* gibi çevrelerle içinde yaşadığı toplumun kültürünü alır, şahsiyetine mal eder. Çocuk, bu suretle içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun bir uzvu ve temsilcisi olur. Bir millete mensup olan her fert, o milletin kültürünü, dilini, dinini, zevkini, inançlarını, örf ve adetlerini beraberinde taşır. *Kültür*, fertleri aşan, fertlere şekil, yön ve şahsiyet veren bir varlıktır.³⁵

³⁴ Ergin, Muharrem, Üniversiteler İçin Türk Dili, İstanbul, 1987, s.19.

³⁵ Kaplan, Mehmet, Kültür ve Dil, İstanbul, 1982, s.28-30.

³⁶ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.349.

Mustafa Kemal Atatürk, çok okuyan, okuduklarını yorumlayıp değerlendiren bir fikir ve devlet adamı idi. Kültür kavramı ile ilgili olarak ileri sürdüğü düşünce ve görüşler bugün bile canlı bir şekilde geçerliliğini korumaktadır. Atatürk'e göre "Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, *görebildiğinden anlam çıkarmak, ders almak, düşünmek zekâyı eğitmektir.*³⁶" Bir başka konuşmada ise şöyle der:

"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli millî kültürdür. İnsan, enerjisi ile ve tabiatın kendisine değer verildikçe insana yaptığı sonsuz yardımıyla yükselen, genişleyen insan zekâsı sınırsız kavrayış anlamında "insanın" diyen özel bir nitelik kazanır. İnsan, hareket ve faaliyetin yani dinamizmin ifadesidir. Bu böyle olunca kültür, yukarıda işaret ettiğimiz insanlık niteliğinde bir insan olabilmek için, esas unsurdur. Bunu kısaca açıklayalım: Kültür, tabiatın yüksek verimlilikleriyle mutlu olmaktır. Bu ifade içerisinde çok şey saklıdır. Temizlik, saftık, yükseklik, insanlık vb. Bunların hepsi insanlık niteliklerindedir. İşte Kültür kelimesini mastar şekline soktuğumuz zaman, tabiatın insanlara verdiği yüksek nitelikleri kendi çocuklarına torunlarına ve gelecek nesillere vermesi demektir.³⁷"

Atatürk, burada kültürün fertler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve nesilden nesile aktarılan seçkin davranışlar topluluğu olduğunu vurgulamaktadır. Bu da iyi bir eğitimle sağlanabilir. Kendi kültürünü tanıyan, ona sahip çıkan insanlardan oluşan bir topluluk elbetteki birlik ve beraberlik içerisinde bulunacaktır. Kültür kelimesine "millî" sıfatını da ekleyen Atatürk, "Millî kültürün her alanda aşılarak yükselmesini Türkiye Cumhuriyetinin temel dileği olarak sayacağız."³⁸ demektedir.

Atatürk aynı zaman da bir *kültür milliyetçisidir*. Ona göre *millî kültür* cumhuriyetin vazgeçilmez bir unsurudur. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes Türk'tür: "Türkiye Cumhuriyeti tabiyetinde olan herkes Türk'tür. Türk olmanın haklarından istifadeye hak kazanmış sayılır."³⁹ "Türkiye ahalisine, din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibari ile Türk denir."⁴⁰ sözleri Atatürk'ün birlik ve beraberlik düşüncesini, kültür birliğini ifade eden en güzel ve veciz sözlerine birer örnektir.

Atatürk'ün en büyük hedeflerinden birisi de "Millî kültürümüzü muasır medeniyetler seviyesinin üstüne çıkarmak" tır:

³⁷ *Atatürkçülük*, a.g.e., I.kitap, s.349.

³⁸ *Atatürkçülük*, a.g.e., I.kitap, s.351.

³⁹ *Tüzün, Necdet*, Atatürk Milliyetçiliği, Antalya, 1985, s.3.

⁴⁰ T.C. 1924 Anayasası, madde:88.

“Yüksek ve inkılâpçı bir kültür seviyesine varmak için, önümüzdeki yıllarda daha çok emek vereceğiz. Müsbet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde de *kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek, ana siyasetimizin açık dileğidir. Asıl uğraşmaya mecbur olduğumuz şey, analarımızın ve atalarımızın oldukları gibi, yüksek kültürde ve yüksek fazilette dünya birinciliğini tutmaktır.*⁴¹”

Milletimizin sahip olduğu özellikler aynı zamanda O'nun kültürünü yansıtır. *Atatürk*, Türk milletinin kültürüne ve bu kültürün zenginliğine, birleştirici niteliklerine güveniyordu:

“Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekîdir. Çünkü Türk milleti MİLLÎ BİRLİK VE BERABERLİKLE güçlükleri yenmesini bilmiştir.⁴²” derken de *kültür birliğini* vurgulamış oluyordu.

8. AHLÂK BİRLİĞİ

Türk tarihi, baştanbaşa *ahlâki faziletler* sergisidir. Türkler'in geçmişte, hatta savaş meydanlarında bile, mağlup milletlere ve onların millî ve dinî çarlıklarına, “dinî ve sosyal serbestlik”ler vermesi her türlü takdirin üstündedir. *Alparslan*'ın *Romen Diojen*'e karşı gösterdiği büyüklük; *Selahaddin Eyyübi*'nin, *Haçlı esirlerine* âdil davranışı büyük Türk Milleti'nin asaletindedir. Eğer Türkler, hâkim oldukları topraklarda yaşayan kültür ve inançlara karşı saygısız davranmış olsalardı, günümüzde birçok din ve dil tarihe karışmış olacaktı. Türk milleti, bu büyük hasletini daha sonra kurulan diğer Türk devletlerinde özellikle *Osmanlılar* döneminde devam ettirmiştir. Türk insanının dün ve bugünkü *ahlâk anlayışı* diğer dünya devletlerine her zaman örnek olarak kalan bir asalettir.

Türkler'de *ahlâk; vatan ahlâkı, aile ahlâkı, meslekî ahlâk, ferdi ahlâk, milletler arası ahlâk* vb. olarak gelişmiştir.

⁴¹ *Atatürkçülük*, Birinci Kitap, s.351.

⁴² Atatürk, Onuncu Yıl Nutku.

Vatanî ahlâk; Türklerde çok yüksektir. Türkler her zaman vatanları için en sevdiklerini de fedâ etmesini bilmişlerdir. Eski Türklerde “vatan” yani “il” Gök Tanrı’nın yeryüzündeki gölgesi idi. Tarihte ve günümüzde Türk nereye gitse vatanını unutmamıştır. Vatanına bağlılığını daima devam ettirmiştir. *Kaşğarlı Mahmud*’a göre vatan; “Töre ve millî kültür” dür. *Mete Han*’a göre ise vatan “bütün bir millet” dir.

Türklerde, hükümdar ile Teb’a arasında “ahlâk” a dayanan karşılıklı bir duyarlılık vardır. *Orhun Kitabeleri*’nde,

“Türk Tanrısı, Türk Milleti yok olmasın diye atalarını gönderdi ve beni gönderdi. Ben hakan olunca gündüz oturmadım, gece uyumadım, Türk milleti açtı doyurdum, çıplaktı giydirdim, fakirdi zengin ettim...” demek suretiyle *Hakanın* Teb’aasına karşı olan”davranış biçimi”ni açıklamakta idi.

Bu *Vatan Ahlâkı*, bütün Türk boylarında genetik olarak şöyle devam etmiştir. Bütün Türklere yol gösteren temel görüş, vicdanî hükümlerinde iyi ile kötüyü birbirinden ayıran “Türk ahlâkı”dır.

Ferdî ahlâktan vatanî ahlâka kadar bütün Türk ahlâk kaidelerini tespit edip halka mal etmek gerekir. Fert olarak da, millet olarak da bizi tarih boyunca ayakta tutmuş ve büyük saadetlere götürmüş olan Türk ahlâkıdır. Gelecekte de Türk ahlâkı bizim varlığımızı devam ettirecektir.

Atatürk ahlâk ile ilgili düşüncelerini;

“Dikkat edilirse Türklerin aşağı yukarı hep ahlâkları birbirine benzer. Bu yüksek ahlâk, hiç bir milletin ahlakına benzemez. Ahlâkın millet teşkilinde yeri çok büyüktür, mühimdir. Mükemmel bir millete, millî ahlâkiyet icapları, o millet efradı tarafından adetâ bişuurane, vicdanî, hissî bir saikle yapılır. En büyük millî his, millî heyecan işte budur.”

Millet anaların, millet babaların, millet hocalarının ve millet büyüklerinin; evde, mektepte, orduda, fabrikada, her yerde ve her işte millet çocuklarına milletin her ferdine bakmaksızın ve mütemadiyen verecekleri millî terbiyenin gayesi işte bu yüksek millî hissi sağlamlaştırmak olmalıdır.” diye ifade etmiştir.

Kendini samimi olarak Türk hisseden, *Türkçe* konuşan, Türk milletini sevip onun devamlı ve müreffeh şekilde yaşamasını isteyen ve

bunun için çalışan herkes Türktür. Onun için *Türkiye Cumhuriyeti*'nde ortaya atılan nifakların bizi parçalaması mümkün değildir. Atatürk millî birlik ve beraberlik hakkında;

“Bugün içimizde bulunan Hristiyan, Musevi vatandaşlar, mukadderat ve talihlerini Türk milletine vicdanî arzularıyla raptettikten *sonra kendilerine yan gözle, yabancı nazar ile bakılmak, medeni Türk milletinin asil ahlâkından beklenebilir mi?*

Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, Istanbulu, Trakyalı ve Makedonya, hep aynı milletin evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır.

Bütün dünya bilmelidir ki Türk milleti hakkını, hasiyetini, şerefini tanıtmaya kadirdir. Türk vatanının bir karış toprağı için bütün millet tek vücut olarak ayağı kalkar. Haysiyetinin bir zerresine, vatanın bir avuç toprağına vuku' bulacak tecavüzün bütün mecdiyetine vurulmuş darbe olacağını Türk milletinin fark etmediğini sanmak büyük gaflettir.

*Birlik ve emelde ısrar eden millet, mağrur ve mütevazı her düşmanı eninde sonunda gurur ve tecavüzünde pişman edebilir.*⁴³” derken hem bizi birlik ve beraberliğe çağırır, hemde düşmanlarımızı ikaz eder.

9. EĞİTİMDE BİRLİK

Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk,

“Eğer Reisi Cumhur olmasaydım, Maarif Vekili olurdu. Maarif vekili olarak da, milli irfanı yükseltmek en büyük emelim olurdu...” derken “Türk Eğitim Sistemi”ne verdiği önemin doruk noktasını anlatmak istiyordu. O, bir taraftan *Istiklâl Savaşı*'nın kazanılması için askeri alanda gayretler sarfederken, bir taraftan da çağdaş eğitim sistemleri üzerinde araştırmalar yapmış ve yaptırmıştır. *Istiklâl Savaşı*'nın en buhranlı günlerinde 16 Temmuz 1921'de bile *Ankara'da Maarif Kongresi*'nin toplanması, onun bu işe verdiği önemin bir başka delili ve

“Mualimler! Yeni Nesil Sizin Eseriniz Olacaktır.” müjdesinin habercisi oluyordu.

⁴³ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.12-13.

Millî birliğin tesisinin ancak iyi bir eğitimle mümkün olabileceğini gören Atatürk, eğitimi kültürel ve sosyal alanda ilerlemenin temel vasıtası olarak görmüş ve şöyle demiştir:

“En mühim ve feyizli vazifelerimiz millî eğitim işleridir, Millî Eğitim işlerinde mutlaka muzaffer olmak lazımdır. Bir milletin hakiki kurtuluşu ancak bu surette olur.”

Memleketimizi, toplumumuzu gerçek hedefe, mutluluğa erdirmek için, iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu; diğeri milletin istikbâlini yoğuran kültür ordusu... Bir millet, kültür ordusuna malik olmadıkça muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin sürekli neticeler vermesi ancak kültür ordusunun varlığına bağlıdır.⁴⁴

Uygulanacak eğitim programının millî niteliğiyle ilgili olarak *1 Mart 1924*'de T.B.M.M.'nin açış konuşmasında da yine *Mustafa Kemal* şöyle der:

“Türkiye'nin terbiye ve maarif siyasetini, her derecesinde, tam bir vuzûh ve hiç bir tereddüde yer vermeyen sarâhât ile ifade etmek ve tatbik etmek lâzımdır. Bu siyaset her manasıyla, millî bir mahiyette belirtilebilir.”

Millî birlik ve beraberlik fikrinin sağlanması ise, eğitim ve öğretimde zümreyi ya da kültürel cinsten farklılıkların ortadan kaldırılarak “birlik” fikrinin oluşmasını sağlar. Bu “Millî birliği” sağlamanın ilk şartını teşkil eder. Nitekim yine *Mustafa Kemal Atatürk*, 27 Ekim 1922'de *Bursa*'da öğretmenlere hitaben:

“Hanımlar ve Beyler

Katiyyen bilmeliyiz ki iki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, marizdir.” derken, bir noktada Oğuz Kaan'ın oğullarına;

“Sakın parçalanmayın, birlikte olursanız, ebediyyen güçlü kalırsınız.” mesajını günümüz insanına ulaştırıyordu.

Nitekim *3 Mart 1924* tarih ve 430 sayılı “Tevhid-i Tedrisat” Kanunu ile, eğitim ve öğretimde de “birlik” temin edilmiştir.

⁴⁴ Genel Kurmay Başkanlığı, a.g.e., s.113.

Sonuç ve Değerlendirme

Millî birlik ve beraberlik, Türk inkılâbının, daha değişik bir ifadesiyle, *Atatürkçülüğün*, *milliyetçilikle* bütünleşmiş önemli bir unsurudur. *Millî birlik ve beraberlik* sağlanmadan millî bağımsızlığa ulaşmak mümkün değildir. Atatürk'ün birleştirici ve bütünleştirici milliyetçilik anlayışı, millî birlik ve beraberlik olarak ifadesini bulmuştur. Millî birlik ve beraberlik, milletçe birliği, bir arada yaşamayı ve bütünlüğü anlatır. Bu anlatış ile toplumdaki insanların, yani bir arada yaşayan fertleri sımsıkı birbirine bağlar. Tabii ki bu bağ, önce milleti oluşturan unsurlardaki birlikten doğar. Millet tarihî süreç içerisinde oluşmuş, fertler arasında dil, din, sanat, dünya görüşü, gelenek ve görenek gibi müşterekleri olan en gelişmiş insan topluluğudur. Temeli ortak kültüre dayanır. Bu ortak kültüre sahip insanlar bir milleti teşkil ederler. Kültürün millet denilen varlığın oluşmasında mühim bir rolü vardır. Kültürel bağ aynı zamanda *millî birlik ve beraberliğin* de göstergesidir.

Atatürk, Millî Micadeleye bütün samimiyetiyle katılan ve bu vatanın bağımsızlığını kazanmasında rolü olan herkesin *millî birlik ve beraberlik* içerisinde bulunması gerektiğini söyler:

“Bugünkü Türk milleti siyasî ve içtimaî camiası içinde kendilerine çerkezlik fikri, kürtlük fikri, lazlık fikri veya boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve milletdaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu yalnız taksimler, birkaç düşman aleti, mürteci, beyinsizden maada, hiç bir millet ferdi üzerinde *teellümden başka bir tesir hâsül etmemiştir. Çünkü bu millet efradı da umum Türk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlâka, hukuka sahip bulunuyorlar. Bunun içimizde bulunan Hristiyan, Musevî vatandaşlar, mukadderat ve talihlerini Türk milletine vicdanî arzularıyla raptettikten sonra kendilerine yan gözle, yabancı nazarı ile bakılmak medenî Türk milletinin asil ahlâkından beklenebilir mi?*⁴⁵”

Görülüyor ki *Atatürk*, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan ve kendisini samimi olarak Türk hisseden vatandaşlarımızı din ve ırk ayrımı gözetmeksizin birliğe çağırmaktadır. O, başka bir konuşmasında da;

⁴⁵ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.12.

“Bir yurdun en değerli varlığı vatandaşlar arasında millî birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur. Millet varlığını ve vatan erginliğini korumak için bütün vatandaşların canını ve her şeyini derhal ortaya koymaya kadar vermiş olmak, bir milletin en yenilmez silahı ve korunma vasıtasıdır. Bu sebeple, Türk milletinin idaresinde ve korumasında, millî birlik, millî duygu, millî kültür en **yüksekte göz diktiğimiz idealdir.**⁴⁶” demek suretiyle *millî birlik ve beraberliğe* verdiği önemi vurgulamıştır.

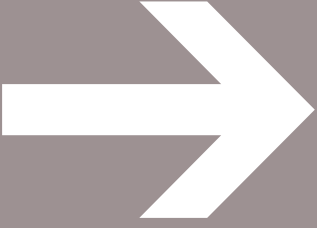
Millî birlik ve beraberlik, devletin varlığı bekası için vazgeçilmez bir unsurdur. Ülke içinde huzur ve güveni sağlar. Sağlanan bu huzur müşterek değerlerinin de gelişmesine ve perçinlenmesine katkıda bulunur. Ülke içinde sağlanan *millî birlik ve beraberlik* gerek içerdeki gerekse dışardaki tehlikeli propagandaları da bertaraf eder. Anayasadaki;

“Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.” hükmü milletimizin bünye ve kalbindeki birlik ve beraberlik düşüncesi ve azminin resmi belgelere aksetmiş hâlidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki millî birlik ve beraberliğin temel unsurları olan dil, din, sanat, dünya görüşü, ahlâk, örf ve adetler, tarih ve vatanımıza sahip çıktığımız sürece Türk Milletini bölmeye kimsenin gücü yetmeyecektir. İşte Atatürk, bütün bunları çok iyi bildiği için zafere ulaşmıştır. O, eşine az rastlanan bir *devlet adamı*, bir siyasetçi, bir asker, bir eğitimcidir. Onun

“**Ne mutlu Türk’üm diyene**” vecizesi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bütününü temsil eder.

⁴⁶ A.g.e., s.13.

ÖRNEK OKUMA METİNLERİ

1. Enver Ziya KARAL¹

TÜRK DİLİNİN DÜNÜ BUGÜNÜ,

TÜRKÇENİN RESMİ DİL OLUŞU VE ETKİLERİ

TÜRKÇENİN RESMİ DİL OLUŞU VE ETKİLERİ

II. Abdülhamit'in tahta çıkmasından sonra, anayasayı (Kanunu Esasi) meydana getirme çalışmalarına başlaması üzerine dil sorunu, bir kez daha resmi çevrelerin önüne geldi. Bu kez devlete parlamenter bir biçim vermek ve cins ve mezhep farkı gözetilmeksizin bir Osmanlı ulusu meydana getirmek söz konusu idi. İmparatorlukta, Yanya'dan Trablusgarp'a kadar uzanan memleketlerden ve halk arasından meclise gelecek mebuslar, hangi dille konuşacaklar ve kanun çıkaracaklardı? Duraksamanın anlamı kalmamıştı. *23 Aralık 1876 Kanûn-i Esâsîyye'nin (Anayasa'nın) 18. maddesinde 'Devletin lisân-ı resmisi Türkçedir', hükmü ile*² Osmanlı Devletinin resmi dilinin Türkçe olduğu ve devlet hizmetine girecekler için bu dilin bilinmesi gerektiğine dair bir hüküm kondu. Türkçe, böylece devletin resmi dili oluyordu.

İlk Mebuslar Meclisi toplandığı vakit, Türkçenin o vakte kadar üzerinde pek durulmayan yeni bir hastalığı çıktı. Mebuslar, geldikleri bölgelerde konuşulan Türkçe ile konuşuyorlardı. Bölgelere göre Türkçenin lehçeleri de değişmekte idi. O kertedeki stenograflar görev yapamaz oldular. Ahmet Mithat Efendi zabıt tutmaya ve söylenenleri yazı diline çevirmeye memur edildi.

Kolay iş değildi bu. Bir gün bayıldı, mecliste çalışmalar ertelendi. Mebuslar, ilk kez olmak üzere Türkçenin bu kadar çeşitli biçimlerde söylendiği görmekle hayret içinde kaldılar. Öte yandan, İstanbul halkı İstanbullu olmayan mebusların, onlar da İstanbul halkının Türkçesi ile alay eder oldular. Bu durum Türkçenin düzenlenmesi yolundaki kanaati kökleştiren ve çalışmalarını hızlandıran yeni bir faktör oldu.

Meclisin kapatılması, İstibdat devrinin başlaması üzerine çeşitli konular üzerinde fikir hayatı durdu veya durakladı. Sansür, dil konularına uzatılmadığı için aydınlar dil konuları üzerine çalışmalarını yoğunlaştırdılar. Basında daha önce ve daha sonraları örneği görülmeyen ve görülmeyecek olan tartışmalar başladı.

¹ Prof. Dr. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu Başkent Üniversitesi Tarih Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sayı: 1, 2017*

² Özyavuz, Tuncer, *Osmanlı-Türk Anayasaları, İstanbul 1997, s. 304; Suna Kili, Türk Anayasaları, Tekin Yayın. İstanbul 1982, s.11.*

Tartışmaya karışanların sayısı oldukça kabarıktı. Tercümanı Hakikat, Ceride-i Havadis ve Vakıt gazeteleri, iki yıl müddetle, hemen her gün tartışmacıların yazılarını yayımladılar. Tartışmaya katılanlar arasında Abdurrahman Süreyya, Hacı İbrahim Efendi, Recai Zade Ekrem, Ahmet Mithat Efendi, Lastik Sait, Ali Suat, Mehmet Edip, Mustafa Reşit, Hasan Hulki, Ahmet Hâmit gibi önemli kişiler vardı. Ayrıca imzasız, takma adla veya “Hukuk Mektebinden, Mülkiye Mektebinden ve Mektebi Tıbbiye’den bir grup” veyahut “İlmiye sınıfından bir grup” adı altında makaleler de yayınlanmakta idi. Dil konusunda bu yaygın ilgi, Sultan Abdülhamid’i bile kayıtsız bırakmadı. Ne var ki onun düşüncesi çelişkili idi. İşte sözleri:

“Arapça güzel lisandır, keşke eskiden resmi dil Arapça kabul olursa idi. Hayreddin Paşa’nın sadrazamlığı zamanında, Arapçanın resmi dil olmasını ben teklif ettim. O zaman Sait Paşa başkâtip idi, direndi. Sonra Türklük kalmaz dedi. O da boş laf idi. Neden kalmasın? Aksine Araplarla daha sıkı bağıntı olurdu.”³

Padişahın bu anlamsız düşüncesi bir yana bırakılırsa, Türk dili üzerine yapılan tartışmaları, dört nokta etrafında toplamak mümkündür: 1. Resmi yazışma dilinin sadeleştirilmesi ile yetinilmesi, 2. Alfabenin düzenlenmesi, 3. Türkçenin Arapça ve Farsçadan temizlenerek bağımsız bir dil durumuna getirilmesi.

Resmi yazışma dili, yukarıda da işaret edildiği üzere soysuzlaşmıştır. Halk kendisi için çıkarılan kanunlardan, tüzük ve yönetmeliklerden bir anlam çıkaramıyordu. Devletin ticaret düzenini, vergi sistemini anlamıyordu. Mahkemelerin ilamlarını bile sökmekten acizdi. Öyle ki bütün bu yazışmalar halk için değil kâtiplerle onların üst makamları için birer şifreden ibaretti. Böyle bir dil ile halkın ne düşüncede ne de başka herhangi bir konuda ilerlemesine olanak yoktu. Ziya Paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal, Abdülaziz devrinde bu noktada ilgililerin dikkatini çekmişlerdi. II. Abdülhamit devrinde Sadrazam Sait Paşa, resmi yazışma dilinin yalnız yazarların tartışmaları ile düzelemeyeceğini, bu hususta hükümetçe gayret sarf edilmesi gerektiğini öne sürmüştü. Hatta uzun cümlelerin kısaltılmasını, gereksiz edat ve deyimlerin bırakılmasını emretmişti.

³ Atıf, Hüsnü: Defter. II.

Ne var ki bu girişimden umulan sonuç elde edilememiş, okullarda Türkçe derslerinin arttırılması ile yetinilmişti. Ama Türkçenin yazılmasında ve okunmasında kullanılan Arap harflerinden yararlanmanın güçlüğü artık kavranmış bulunuyordu. Bu da ortaya bir alfabe sorunu çıkarmıştı.⁴

Alfabe veya kullanılan harflerin ıslahı, hiç de kolay değildi. Güçlük onların adı ile başlıyordu. İslahtan yana olanlar için harfler, Arap harfleri idi. Olmayanlar için ise İslam ve Kur'an harfleri idi. Kur'an harfleri hiç değiştirilebilir miydi? Oysa Arap harflerinden Araplar bile memnun değildi. Dört Halife zamanından bu yana Arap bilginleri yüzyıllarca harflerin ıslahı üzerinde durmuşlardı. Bugün kullanılan Arap harfleri de Hicretten üç buçuk yüzyıl sonra meydana getirilmişti. Kur'an bile ilkin kûfi yazı ile yazılmışken, o yazının sonradan değiştirilmesinde dince bir sakınca görülmemişti.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Arap harflerinin yetersizliğini ilk kez 17. Yüzyılda, Kâtip Çelebi şu suretle ortaya koymuştur: "Herkes onaylar ki müddeti ömründe doğru yazılmış bir kitap öğrenememiştir."⁵ 1862'de Münif Paşa bir konferansında harflerin düzeltilmesinden söz etmiştir.⁶ 1869'da Mustafa Celalettin Paşa, Türk dilinin yenilenmesine ilişik olarak Latin harflerinin kabulüne eğilimli olduğunu duyurmakla kalmamış, kızına Latin harfli Türkçe mektuplar bile yazmıştır.⁷ Bir yıl sonra İran elçisi Malkomhan, bir makalesinde, Müslüman memleketlerinin uygarlık yolunda geri kalmasını Arap harflerine bağlayarak, Latin harflerinin alınmasını bir kalkınma etkeni olarak önermiştir. Bundan sonra Latin harfleri düşünürler ve yazarlarımız arasında yıllarca tartışma konusu oldu. Savunucularında Namık Kemal ve Hoca İbrahim Efendi başta gelmektedir.

O devirde dilde yenilikten yana olan gençlerin önderi olan Rıfat Bey ve Macit Paşa harflerin değişmesi için gerekçede birleşiyorlardı.

Sade olan gerekçeleri şu noktalar üzerinde toplanıyordu: "Arap harflerinin yazılıp okunması güçlük göstermektedir. Soldan sağa yazılan harfler daha hızlı yazılmaktadır. Ulusun ilerlemesi

⁴ Eren, İsmail: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Haziran 1971, Sayı 45 s. 10-12

⁵ Eren, İsmail: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 45 s. 10-12

⁶ Aktepe, Münir: adı geçen dergi, Sayı 9, s. 25-26

⁷ Tansel, Fevziye Abdullah: Arap Harflerinin İslah ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Netice-leri, Belleten, 1953, C. XVII, s. 223-249

eğitime bağlıdır. Bizim eğitim gelişmesi ise bizim yazı ve imla ile olmaz. Macit Paşa, bu gerekçeden sonra bir aralık Ermeni harflerinin alınmasından bile yana çıkmıştır. Daha sonra Rıfat Bey de Latin harflerinin kabul edilmesini savunmuştur.”

Namık Kemal, Rıfat Bey’e yazdığı mektuplarda, Arap harflerinin, Türkçeyi gereği gibi yansıtmadığını onaylamakla beraber, kaldırılmasından yana değildi. Onların ıslah edilebileceğine inanmakta idi. Latin harflerine karşıt oluşu ile ilgili düşünceleri ise şu noktalarda toplamakta idi: “Latince harfler dilimizi karşılayacak sayıda değildir. Kaldı ki soldan sağa daha çabuk yazıldığı da doğru değildir. Tersine sağdan sola daha çabuk yazılır. İngilizceyi okumak bizim yazımızı okumaktan daha kolay değildir. ker kavmin söylediğini olduğu gibi yazmaya elverişli hangi harfler vardı ki. Zaten sözcük ağızdan çıktığı gibi yazılmaz. Çünkü sözcük, herkesin ağzından başka türlü çıkar. Arap harfleri değiştirildiği takdirde bu harflerle yazılmış kitaplardan yararlanmak için yeni harflere çevrilerek bastırmak gerekir. Buna ise gücümüz yetmez.” Namık Kemal’in Latin harflerine karşı direnişinin temel felsefesi şu cümlede yoğunlaştırılmıştır:

“Arap harflerinin kaldırılması Müslümanlığın kaldırılması demektir. Çünkü köylü, çocuğunu her şeyden önce din kitaplarını öğrenmesi için okula yollar; askerliğimiz de yine her şeyden önce dine bağlıdır.”

Namık Kemal gibi aydın bir kişinin bu düşüncelerinde ne dereceye kadar samimi olduğu üzerinde durulabilir. zgrlk ve vatan şairi, bilindiği gibi edebiyatçı kişiliği yanında siyasal bir kişiliği de sahipti. Siyasette ise Panislamı idi. Panislamlığın da birleştirici etkeni olarak dini ve Arap harflerini görmekte idi.⁸

Hoca İbrahim Efendi, Macit Paşa’nın Latin harflerinden yana olduğunu eleştirmek için bir aralık Ermeni harflerinden söz etmiş olmasını diline dolayarak şu soruları ortaya atmıştır:

“Macit Paşa, Ermeni harflerinin alınmasını bir aralık düşünmüş, sonra vaz geçmiştir. Bu konuda ilk akla gelen şudur: Kur’an’ları Ermeni harfleriyle mi yazacağız? Ermeni harfleriyle mi okuyacağız? Arapların bize, Kur’an’a inanan Müslüman topluluğuna bağlılığı ne olacak? O büyük bilginler ve fazıllar yatağı olan kutsal memleketler ne olacak? Bunlar, Arap harfleri

⁸ Tansel, Fevziye Abdullah: Namık Kemal’in Mektupları C. II. 190 ve 237.

yerine Ermeni harflerini almak hevesinde olan cahillere, Allah lanet eylesin demezler mi?”⁹

Hoca İbrahim Efendi'nin maksadı Latin harflerinin alınmasını önlemek idi. Macit Paşa'nın bir yazısında geçen Ermeni harfleri deyimini, işine geldiği gibi anlama alarak, din ve imanı da karıştırıp Arap harflerini savunmak kolayına gidiyordu. Aşağı yukarı yüzyıl önce başlayan bu harfler tartışması Cumhuriyet devrine kadar aynı tezlerin çarpışması suretinde sürüp gidecektir.

Latin harfleri tartışması karşısında resmi makamların da kayıtsız kalmadıkları görülmektedir. Ne var ki bu konuda kesin bir karara varmak için her şeyden önce harflerin Müslümanlaştırılması gerekti. Bu da ancak bir fetva sağlanması ile olanaklı idi. 1879 yılında Münif Paşa'nın maarif nazırlığı zamanında böyle bir fetva, Osmanlı ulemasından değil de İran ulemasından elde edilmiş elde edilmiş ve İstanbul'da çıkan bir İranlı gazetede yayınlanmıştır. Fetvada yürürlükte bulunan yazının ıslah edilebileceği hatta eğitimin kolaylaştırılması için yeni bir yazının araştırılıp bulunmasının yeğ olacağı saptanmıştır.”¹⁰ Osmanlı ulemasının Fars ulemasına karşı mübayin mezhep nedenlerinden dolayı hiçbir veçhile güveni bulunmadığından söz konusu fetva etkisiz kalmıştır.

İşin garibi bir aralık Türkçenin yerine Arapçanın resmi dil olarak alınması fikrinde olan Sultan II. Abdülhamit sonradan fikrini değiştirerek Latin harflerinden yana eğilmiştir:

“Halkımızın büyük bir kısmının okumak yazmak bilmemesinde şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü bizim yazımızın sırlarına alışmak kolay değildir. Latin alfabesini almakla belki halkımızın işini kolaylaştırabiliriz.”¹¹ Ne var ki Halide-i ruy-i zemin olmasına ve halkın kendisinde yedi evliya gücü bulunduğu inanmasına rağmen II. Abdülhamit, bu konuda bir evliya kuvveti bile harcamaya yanaşmamıştır. Böylece aşağı yukarı yüzyıl önce başlamış olan bu harf tartışmaları Cumhuriyet devrinde de aynı tezlerin çarpışması suretinde sürüp gidecektir.

Türkçenin sadeleştirilmesi:

Türkçenin sadeleştirilmesinin Arapça, Farsça sözcüklerle kurallardan kurtarılması anlamına geldiği bilinmektedir. Bu akım, yukarıda da görüldüğü gibi Latin harflerinin ortaya atılmasından

⁹ Tercümanı hakikat No. 10569 Şevval 1300-Ağustos/Eylül 1883.

¹⁰ Mahmut, Cevat: Maarifi Umumiye Tarihçei Teşkilat ve İcraatı, İstanbul Matbaa-i Amire 1338, (1919) s. 196

¹¹ Ali, Vehbi: Penses et Souvenirs de l'ex Sultan Abdulhamit Neuchâtel: 1913, s. 190.

da önce, batılılaşma hareketi ile başlamıştır. İlk sıralar sayısı sınırlı birkaç kişinin, sınırlı bir alanda, bir akımı idi. Ama Birinci Meşrutiyet ve İstibdat devirlerinde, bütün aydınları ilgilendiren bir konu durumuna geldiği görülmektedir. Mustafa Celalettin Paşa, Rusya'nın kalkınmasında büyük Petro'nun dilde yapmış olduğu reformun önemini belirttikten sonra Türkiye için dil sorununu şu suretle ortaya koymaktadır:

“Halkın eğitimini düzenleme gereğini duyurmak için bilginlerimizin yurtseverliğine başvurmaliyiz. Doğulu bilimin arkasında mevzi almış birkaç kocaman sarıklı görmek halkımız için yeterli değildir. Bunlar, halkın kavrayamadığı incelmış ve anlaşılmasız bir dil ile söz konusu ilimleri öğreniyorlar. Oysa halk için gerekli olan, tam Türk olan ve kolay bir öğrenimdir.”¹²

Böyle bir öğrenim ise tam Türk bir Türk dili ile yapılabilirdi. Böyle bir dilin varlığında haberi olanların sayısı birkaçı geçmemekte idi. Bunların dışında kalanlar için Osmanlı dili ile Türkçe ve Türkçe ile Osmanlıca aynı şeydi. Her şeyden önce dilin ne olduğunu ve ne olmadığını açıkça bellemek gerekti. Ebüzziya, bu konuda herkesin kavrayabileceği biçimde anlatmak için şu satırları yazmak zorunda kalmıştır:

“Osmanlılık uyruk anlatır sözcüktür. Emeviye dili, Abbasi dili, Selçuk dili denemeyeceği gibi, Emeviye ulusu, Abbasi ulusu, Selçuk ulusu da denemez, bunun gibi ne Osmanlı milleti ne de Osmanlı dili demek doğru değildir. Osmanlı halkı çoğunlukla Türkçe konuşur. Ama içlerinde başka diller de konuşanlar vardır. Osmanlılar Osmanlıca konuşur demek anlamsızdır.”¹³

¹² Mustafa Celalettin Paşa: Eski ve Modern Türkler s.215.

¹³ Ahmet Mithat Tercümanı Hakikat, 1299. No. 1251 (-1882).

2. Prof. Dr. Mehmet KAPLAN

KOMPOZİSYON

Öğrencilerin imtihan kâğıtlarını okuyorum. Çoğunda bir yığın bilgi var. Fakat konu ile ilgisi yok ve karma-karışık. Kompozisyon işte bunların zıddıdır. Çeşitli konularda düzensiz bir yığın bilgiye sahip olmak yeterli değildir. Öğrenci herhangi bir konuda lüzumlu ile lüzumsuzu seçebilmeli, fikrini bir sıraya koymasını öğrenmelidir.

Karışık bir taş, demir ve cam yığını bir araya geldi mi, bir mimari eseri vücuda gelmez. Yapı için elbette buna benzer malzemeye ihtiyaç vardır. Fakat mimari, her şeyden önce, bir düzendir. Her taş bir planın içinde yerli yerine konulunca bina göklere yükselir ve saadetin şarkısını söyler.

Batı dillerinden alınma kompozisyon kelimesi, çeşitli şeylerin düzenli olarak bir araya getirilmesi manasını taşır ve çeşitli sahalarda, musikide, resimde, mimaride ve edebiyatta kullanılır. Kelimenin çeşitli sahalarda tatbiki de gösteriyor ki, kompozisyon muhtevadan yahut malzemedan ziyade onların bir araya getirilişi ile ilgilidir ve bu çok mühim bir şeydir.

Tabiat ile hayat, insanoğlunun şekil vererek güzel ve faydalı eserler vücuda getirebileceği muazzam bir malzeme deposudur. Resim mi yapmak istiyorsunuz? Dünyada renkten ve boyadan çok ne vardır? Hakiki bir ressam konu bakımından da bir sıkıntı çekmez. Bütün tabiat ve hayat işlenecek konu ile doludur. Mühim olan, herhangi bir konu etrafında bir renk kompozisyonu vücuda getirmektir.

Sanatçının tabiata ilave ettiği şey yeni bir düzendir.

Sesler, taşlar, kelimeler ve fikirler için de durum aynıdır. Dünyada bir yığın çalgı aleti bir ses çeşidi vardır. Bunları gelişigüzel bir şekilde bir araya getirirseniz, sadece gürültü çıkarmış olursunuz. Musiki çeşitli sesler arasında güzel bir düzen kurmaktır. Yahya Kemal, şiiri bir “kelimeler istifi” olarak tarif eder. Güzel bir mısradan, kelimelerin yerlerini değiştirdiniz mi, derhal büyüğü kaybolur.

Aslında her insan duyar, düşünür ve etrafında olanları fark eder. Fakat bunlar bizim içimize karma karışık olarak girer. Her insan bir duygu, düşünce ve intiba deposudur. Konuşur veya yaşarken,

içinde bulunan duruma göre, bu depodan bazı şeyleri seçer, cümle haline getiririz. Eğer onlar arasında bir bağ kuramazsak, yazılan veya konuşulan şeyler, başkalarına saçma gelir. Saçmak ile ilgili olan saçma kelimesi, düzenin zıddıdır. Tanzim edilmiş her şeyde nazım (şiiir)e yakın bir taraf vardır. Bir manav dükkānı veya bir vitrin tanzim edilince göze güzel görünür.

Nizam deyince, akla asker veya ağaç dizisi gibi basit bir düzen gelmemelidir. Tabiatın yarattığı canlı varlıkları, nebat veya hayvanları görürsünüz. Çiçek, kelebek, kuş, balık, hatta bazı madenlerdeki renk ve şekil ahengi hayret vericidir. Bütün varlık açık veya gizli bir nizamaya dayanır. “Güneş manzumesi”, “yıldızlar cümlesi” deyimleri bir gerçeğe tekabül eder. İlim kâinatın nizamını keşfe çalışır. Öğrencilerde nizam fikrini uyandırmak için ilimlerden faydalanılabılır.

Sosyal hayatta nizamın ehemmiyetini gösteren aktüel bir konu var: Trafik! Vasıtalar düzenli bir şekilde hareket ederse, caddelerde hiçbir karışıklık olmaz. Hayā canlı bir şekilde akar, gider. Düzene uymayanlar tarafından yol tıkanır, herkesin canı sıkılır. Fakat insan, kafasının içinde bir nizam tesis edemezse, dışarıda onu nasıl kurabilir? Kompozisyon derslerinin gayesi, öğrencilere kendi duygu ve düşünce dünyalarına bir çekidüzen vermektir. Köpekler bir paçavra buldular mı, didik didik ederler. Bazı öğrencilerin yazıları bende bu itibayı uyandırır. Bundan dolayı kompozisyon derslerini insan olmanın başlangıcı sayarım.

3. Nihat Sami BANARLI

TÜRKÇENİN GÜL BAHÇELERİ

Bir gün sokakta ; "kandil gülleri!.." diye bağırın bir satıcı sesi duyar ve yollarda güller satılıyor zannederseniz , aldanırsınız , satılan, gül değil, kandil simitleri, kandil çörekleridir.

Yağlı veya susamlı bu simitler, Müslüman Türk evlerinin, mübarek gün ve gecelerde aile sofralarını süsleyen, temiz ve lezzetli yiyeceklerdir

Eski Cermen putperestlerinin ve Hristiyanların Noel Baba'ları, nasıl çocuklara hediyeler, oyuncaklar yemişler getirirse, Müslümanların hakiki aile babaları da, öteden beri, kandil akşamlarında evlerine bu kandil çörekleri ve kandir şekerleriyle dönerler.

İşte bu kandil çörekleri, belki de ince gül renkli kâğıtlara sarıldığı, Müslüman Türk sokaklarını çiçekler gibi süsledikleri için, halk satıcıları, onları yalnız kendi hakiki adlarıyla ve kandil çörekleri diye değil de tam bir mecaz veya teşbih ihtiyacıyla, kandil gülleri sesleriyle satarlar

Bazen, bakarsınız, sokakta bir satıcı "körpe badem" diye haykırır. Eğer siz, taze badem çıkmış diye aldanır ve badem almak arzusuyla kapıya veya pencereye koşarsanız, göreceğiniz badem değil salatalıktır. Halk satıcısı, ona, körpeliğinden kinaye mi, badem demekten hoşlanır? Bunun belki daha ince bir sebebi vardır. Çünkü salatalık bu sebzenin nazik adıdır. Onun asıl adını, sokaklarda "hıyar!" diye bağıra bağıra söylemediği, satıcı elbette güzel bulmaz. Hele bu kelimenin "çoğul"unu bağırarak, birçoklarını incitebilir. Bundan alınanlar, bu haykırışı kendilerine hakaret sayanlar olur. Halk satıcısı bunu bilir ve müşterilerine daha nazik bir dille seslenebilmek için, sattığı şeyi badem güzelliğiyle süslemeğe, yumuşatmaya çalışır. O, böyle satarken, siz sokaklarınızda ilkbaharın çiçek veren ilk güzel ağacının bahar manzarasını ve bu görünüşün neş'esini duyarsınız.

Satıcılıkta böyle mecazlar kullanış, Türk halk ticaretine henüz maddeci Batı reklamcılığı girmeden evvel, asırlarca yaşamış, yerli bir reklam zekâsıdır.

Küçük bir dikkat, bizim sokaklarımızda, bizim çarşılarımızda meyvelerin, sebzelerin ve daha nice şeylerin ekseriya kendi adlarıyla satılmadığını gösterir:

Kavak incirinin, satıcı lisanında adı yazılı kavak'tır. Türkçe'de alın yazısı, el yazısı, ak yazı ve sadece yazı diye kullandığı zaman da güzel ve ince manalar taşıyan bu kelime, kavak inciri'nde başka bir tad'dır. Aslında bu mecaz, olmuş bir incirin kabuğunun çatlamasıyla meydana gelen çizgi çizgi güzellikten doğuyor. Başka bir halk söyleyişine göre bu yazı, incirin elif elif çizilmesidir. Olmuş kavak incirlerinin kabuklarında, onları yiyeceklere mes'ud bir alinyazısı vaat eden bu sihirli çizgiler, birer el falı, birçok da bizim bilmediğimiz bir lisanın mısralarıdır:

Görünüşleri, zamanımızın kesik kesik, yamrı yumru şiirlerine nispetle, bir incir ağacı tarafından yazılmış, daha üstün bir şiir hissini verir. Bu şiir, meyvesini daha güzel göstermek isteyen sanatkâr ruhlu bir ağacın ince terennümüdür ki, bize tabiat adlı büyük ressamın kalem oyunlarını da gösterir. Türk halk dilinde yazılı kavak, yalnız bu incirin değil, aynı zamanda, bu şiirin ve bu resmin adıdır.

Halid Ziya Uşaklıgil, "Ben eski Babîâli kâtiplerinden işittiğim süslü dili sevdiğim gibi, Aksaray'da karpuz sergisinde müşteri ayartmak için çığırkanlık eden Türk delikanlısının türlü zarafetlerle dolu Türkçesini de sevdim." diye öğünür. Bu Türk milletinin yarattığı ve yaşattığı bütün kelimeleri, bütün söyleyişleri sevebilme ruhudur; ister Türkçe, ister Türkçeleşmiş her kelimeyi, her söyleşi, onların halk dilinde büründükleri güzellikleri ve incelikleri bile sevebilme anlayışıdır.

Böyle anlayışlar, ya milletin kendisinde yahut yetiştirdiği hakiki büyüklerin ruhunda ve iz'asında bulunur.

Halid Ziya'nın hoşlandığı bu sergilerde karpuz'lar neden kurabiye diye satılır? Karpuzla kurabiye arasındaki ince benzerliği ve çok manalı ortak vasıfları, zeki Türk halkı, nasıl ve nereden bulur?

Armudun reklam dilindeki adı, neden tereyağıdır? Kavunları, ne diye bir isim söylemeden bal kutuları diye satarlar? Sokaklarda çiy bal sesleri, niçin semamıza dut mevsiminin geldiğini müjdeler?

Mustabey adı da tek başına bir armudun adıdır. Ancak burada ne armut ne de Mustabey bir hakaret manasında değildir. Çünkü Musta Bey, rivayete göre herhangi bir şahıs değil, büyük hürmet gören bir insadır: "Bizim öz musikimizin piri" bilinen Büyük İtri, o engin musikisinden başka, İstanbul surları dışında bir çiçek ve

meyve bahçesi sahibiydi. Itri'nin asıl adı Mustafa olduğu için, merakla işleyerek elde ettiği bir çeşit armuda halk Mustabey armudu demiş fakat bunu söylerken Itri'ye olan derin sevgi ve hürmetinden bir zerre eksilmemişti.

Aynı meyve dilin'nde mesela şeftalinin adı neden değiştirilemez? Satıcılar, neden bu meyveyi "Şeftaliler!" diye satmaktan ayrı bir zevk duyarlar? Bunun sebebi, kelimelerin zaten türlü manalarda kullanılan bir mecaz olması mıdır? Değil de aslı Şeft-alü: Semiz erik demek olan bu sözü, manadan ziyade güzel bir ses olarak kullanmak mı hoşlarına gidiyor?

Zerdali de öyledir. Onun adı da zer-alü: Sarı Erik'tir. Ama bizim halkımız bu meyvenin adını sanki Türkçe dal sözüyle alakalı zanneder. Bu dal'ı ince bir sevgili gibi düşünür. Kelimeyi onun inceliğine uysun diye bir inceltişi, bir dali söyleşi, sanırsınız, bundandır.

Ama aynı meyvenin adı köy Türkçesi'nde zerdali'dir. Bu Yunanca kostanon kelimesinin Türk şehir Türkçesi'nde kestane ve köy Türkçesinde kesetene oluşunu andırır.

Şu son zamanlarda sokaklarımızda karpuz gibi Şeftaliler! Zerdaliler! gibi meyve adlarının biraz fazla bağırlarak satılışı başka bir şey düşündürüyor: Dilcilerimiz belki onların adını değiştirirler diye, halk satıcıları bu kelimelerin sesi kulaklarımızda yerleşsin istiyorlar.

Halid Ziya'nın dillerinde türlü zerafetler bulunduğu meyve satıcıları, bu meyveleri bazen de yanlarına yaklaşan müşterilere ve yoldan geçen insanlara göre ayarlayarak satarlar. Geçenlerin kadın, erkek, güzel, çirkin, tombul ve zayıf oluşlarına göre meyveci dükkânlarından veya sergilerinden yükselen meyve adı başkadır.

Meyvelerin adları ve cinasları o anlarda çok manalı ve kinayeli söylenir. Bir zarafet lisanını, bir nükte çeşnisini aşmamak ve bir tecavüz derecesi almamak şartıyla, bu seslenişlerde, bile, bir zekânın Türkçesi vardır.

Türkçe'de sebze isimleri havuç, şalgam, patlıcan, ıspanak, pırasa, hatta lahana ve karnabahar, pek de güzel adlar değildir. Türk mutfağı, bunların güzelliklerini galiba o çirkin adlardan o güzel lezzeti çıkarmaktaki sanata bırakmıştır.

Fakat meyve ve çiçek adları böyle değildir. Badem'in göz güzelliğinden, gülüş güzelliğine kadar, meyve ve çiçeklerin bütün lezzeti biraz da adlarındadır.

Yasemin, lale, sümbül, gül, menekşe, zerrin, zambak, şakayık, nilüfer, nar ve şeftali, daha birçok benzerleriyle birlikte, sade bahçede birer çiçek değil, aynı zamanda dilde birer mecazdır. Bunlardan çoğunun bilhassa kız çocuklarına isim olması da bundandır. Farsça'da çiçek demek olan gul, hem bir gül inceliğini hem de bir güllü isimler sanatı'nı Anadolu'ya taşımıştır. Bu gün, Türkiye'de köylü ve şehirli olarak nice güzel Türk kadını Güldalı, Güldane, Gülizar, Gülfidan, Yazgülü, Kırgülü, Ayşegül gibi, güllü adlar taşıyor.

Türkçenin Gül bahçeleri, işte vatan şehirleri, köyleri kırları gibi, Türk ve Türkçe olmuş bu sözlerin aktığı ırmak kenarlarında açıyor.

Bütün bu isimler, sözler ve söyleyişler, Türkçenin var olduğu asırlardan beri her kelimeyi başka başka manalarda kullanmayı zevk edinmiş bir halkın icadıdır. Tarihin hiçbir devrinde çağdaş medeniyet dilleriyle kelime sayısı bakımından bir hizaya gelmemiş Türkçenin aradaki boşluğu doldurma dehası da böyledir: Her kelimeyi birçok güzel manalarda süslemek... Faruk Nafiz'in

Cemşid eli dökmüşse nasıl cama sabahu

Manayı odur lafza koyan, maddeye ruhu

diye tarif ettiği şair, bu bakımdan, bütün Türk halkıdır. Bu yüzden, Türkçenin Gül Bahçeleri, birçok da Türk halk zevkinin yarattığı mecaz bahçeleri'dir...

4. BİLİM VE ÖĞRETİM DİLİ OLARAK TÜRKÇE

Ord. Prof. Dr. Aydın SAYILI

Bilim ile Teknolojinin İnsan Hayatındaki Yeri

Atatürk hayatta en gerçek yol göstericinin bilim olduğuna derli toplu bir ifade ile dikkatimizi çekmiştir. Büyük Kurtarıcı'nın dilimize ve kültür dağarcığımıza sunduğu parola şeklindeki bu armağanın gerçek bir eşini başka dillerde bulamayız. Atatürk'ün bu özlü sözünü onun kendi eliyle kurduğu Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi ana binasının cephesi üzerindeki yazıtta görüyoruz. Onun bu vecizesi, dilimizle tarihimizin ve yurdumuzun somut ve doğal özellik ve olanaklarının ilk elden ve bilgi edinme kaynaklarının temellerine dayanan özgün yollardan incelenmesinin ve genellikle insana ve topluma ilişkin bilgilerin çağcıl bilimsel yöntemlere dayalı biçimde araştırılıp saptanması çalışmalarının gerçekleştirilmesi amacıyla açılmasına karar verdiği büyüksek öğretimve araştırma kurumunun alın yazısı olarak karşımızda duruyor.

Ne kadar anlamlı, ne kadar dolgun, ne güzel özdeyiştir bu. Kuruluşu sıralarında benimsenmiş olduğu bu parolasiyle Fakültemiz ne kadar kıvansa yeridir. Ankara Üniversitesinin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bu güzel ve değerli düşüneyi kurumsal ve kılgsal bakımdan uygulayıp yayabildiği ölçüde kendisinden beklenebilecek en büyük hizmeti başarmış olacaktır.

Bu özdeyiş evrensel tarihin insanlığa sunduğu en büyük derslerden biridir. Böyle bir düşüneyi en iyi kavrayarak benimsemiş ve o denli uygulama alanına koyabilmiş olan milletler çağımızın en uygar ulusları olduğu gibi, gelecekteki sınırsız gelişimlerini en çok güvence altına almış olan toplumlar da yine şüphe yok ki bunlardır. Tarih boyunca, bu gerçeğin bilincine tam anlamıyla ulaşamamış olsalar da, bunu az çok sezmiş ve gereklerine uymuş olan toplumlar ve uluslar tarihin akışını en büyük ölçüde etkilemiş, insanlığın kaderini belirlemek ve şekillendirmek bakımından en olumlu katkılarda bulunmuş olanlardır.

Bizim aşığı yukarı bin yıldır mensup olduğumuz uygarlık ve kültür çevresi de, en büyük canlılık ve gelişim olanaklarına sahip olduğu çağlar süresince, böyle bir sözün kapsadığı anlamı kendi çağının olanakları çerçevesi içinde az çok kavramış, hissetmiş bulunmataydı. Muhammed'e atfedilen "Beşikten mezara kadar bilgi peşinde koşunuz" ,"Bir saatlik tefekkür bir yıllık ibadetten

yeğdir”,ve “Bilimin mü’min kişinin yitirdiği bir şeydir, onunla nerede karşılaşsa ona sahip çıkar” gibi hadisler buna tanıklık etmektedir. Bunların gerçekten Peygamber sözleri olduğunu kesinlikle ispatlamak kolay değildir. Fakat bunların düşünümü, yani tefekkürü öven ve öğütleyen ayetlerle bağdaşma durumunda olduğuna işaret etmek yerinde olur. Ayrıca, bu özlü sözlerin İslam dünyası düşünürlerinin büyük bir kısmı tarafından hadis olarak kabul edildiği, bunlar arasında hatırı sayılır bir bölümünün ve özellikle bilim adamlarının bunların sadece İslami konuları değil, akli bilimleri de içerdiğineinandığı bilinmektedir. Böyle olunca da, bu hadislerin İslam düşünürlerine ve özel olarak bilim adamlarına yol gösteren özlü sözler yerine geçtiğine şüpheye mahal kalmamaktadır. Aynı şeyi daha da önceliklesöz konusu ayetler için söylemek mümkündür. Bu gibi sözlerin, hadis olmasalar da, İslam Dünyasında ileri sürülmüş ve benimsenip tutunmuş sözler oluşu, kendi başına büyük önem taşır. Çünkü bunların varlığı, hiç şüphesiz, temelde yatan birtakım zihniyetlerin göstergesidir. Şunu da ilave edelim ki bu gibi düşüncelerin gereklerini yerine getirdiği süreler içinde İslâm Dünyasının yeryüzünün en uygar topluluğu düzeyine yükselmiş ve bu durumunu muhafaza etmiş olduğu da bir gerçektir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun yükseliş dönemindeki hükümdarların böyle bir zihniyete sahip olduklarını gösteren bilgiler de mevcuttur. Bu arada kısa bir süre içine sığdırdığı büyük askeri başarılarıyla tarihimizde şerefli bir yere sahip olan Yavuz Sultan Selim’e atfedilen el-fevzu bi’l-ilmi la bi’l-âlemi yani “başarı (savaş sembolü olan) âlemle değil bilgi ile kazanılır”sözü ne kadar anlamlıdır! Busözün gerçekten Yavuz Sultan Selim’e ait olduğu kesinlikle saptayabilmiş değilim.(bkz. s.380). Fakat, sözü geçen ayetlerde hadiselere ve hemen az sonra işaret edileceği üzere Orta Asya Türk dünyasında da bilgiye büyük değer verilmesi zihniyetinin başatlı oluşuna bakılacak olursa, Osmanlı devrinde aynı tipten yeni özlü sözlerin ortaya çıkmış olması pek de hayret uyandırıcı olmasa gerektir.

Bu vesile ile Tevfik Fikret’in şu güzel betini hatırlamamız yerinde olur:

Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın,
Her şey olacak kudreti irfanla inandım.

Bilgi ve bilime genel olarak değer verilmesi bir anlamda birhayli eskidir. Bu arada Orta Asya'daki atalarımızın İslam Dünyası etkilerinden bağımsız olarak böyle bir zihniyete sahip olduklarını gösteren delller de vardır. Gök Türk anıtlarını diktirenlerin ünlü Bilge Kağan'ın adı bilebunu kanıtar durumdadır. Türkçenin en eski şiirleri arasında bilgiyi öven iki dörtlük zamanımıza kadar gelmiş bulunuyor. Reşid Rahmetli Arat tarafından dil ve ifade bakımından çağcılaştırılmış şekli ile bu dörtlükler şöyledir:

Bilgi edin ey benim,
Bilgi sana eş olur.
Bilgi bilen insana
Bir gün devlet peş (“yar”) olur.
Bilgili insan beline
Taş kuşansa kaş olur.
Bilgisizin yanına
Altın konsa taş olur.

İslami devreden kalan en eski Türkçe kitaplardan biri olan Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hacip “Aklın süsü dil, dilin süsü sözdür; insanın süsü yüzü, yüzün süsü gözdür “ şeklinde bir Türkçe atasözü zikrediyor ve sözüne şöyle devam ediyor:

İnsan, sözüne dili ile söyler; sözü iyi olursa yüzü parlar.

“ Eğer dikkat edersen, görürsün ki, dünya beyleri arasında en iyileri Türk beyleridir.

“ Bu Türk beyleri arasında adı en meşhur ve ikbaliayan-beyan olanı Tonga Alp-Er idi.

“ O yüksek bilgiye ve çok faziletlere sahipti; bilgili, anlayışlı ve halkın seçkinydi.

“ Ne seçkin ne yüksek ne yiğit adamdı; zaten âlemde ferasetli insan bu dünyaya hâkim olur.

“ İraniiler ona Efrasiyab derler; bu Efrasiyab akınlar salıp ülkeler zaptetmiştir.

“ Dünyaya hâkim olmak ve onu idare etmek için pek çok fazilet, akıl ve bilge lazımdır .”

Bilimden, özellikle teknoloji aracılığıyla, insanın maddesel ihtiyaçlarını karşılamak için yararlanmasına burada çok basitleştirilmiş biçimde somut bir durum tasavvuruna dayanan sarıh bi misalle değinmek yerinde olur. İnsan yeryüzündeki her bölgede

aynı kolaylıkla barınıp yaşamını sürdürmez. Örneğin çorak, kurak ya da çok dağlık bölgeler barınma ve beslenme bakımından insan hayatı için elverişsizdir. Oysa iyi iklim şartlarına sahip olan ve bol suyu bulunan bölgelerin, yaşama olanakları bakımından, insani için çok daha çekici olacağı tabiidir. Bunlar insan eli değmemiş doğanın veya çevrenin önemli coğrafi şartlarıdır.

Öte yandan, insan, çevresini akli ve bilgisi yardımıyla etkiler ve hatta istihaleye uğratar. Böylece burada ham ve çıplak doğal nedenlerle zihinsel süreçlerin etkinlik bakımından karşılaştırılmaları söz konusudur. Örneğin insan, suların etkili biçimde yararlanmak için su bentleri ve kanallar yapar. Böylece tarım faaliyetlerini verimliliştirir. Bunları yapabilmek için ise belli birtakım bilgi ve tecrübelerle sahip olması gerekir. Ayrıca, suları yükseklerle çıkarmak ihtiyacını duyabilir. Bu ihtiyacını, suyu kendisi taşıyarak yahut da hayvanlara taşıtarak sınırlı ölçüde karşılayabilir.

Bilgide ve teknolojiye ilerledikçe insan, bu işin elle çalışan aletler yardımıyla çok daha geniş ölçülerde yapılabileceği görerek, zamanla geliştirdiği bu gibi araçları uygulama alanına koyabilir.

BİLİM VE ÖĞRETİM DİLİ OLARAK TÜRKÇE

İnsan ve hayvan gücü ile çalıştırılabilen tulumlar ve su dolapları yerine buhar gücü ile yahut da elektrikle işleyen motorlar icad etme aşamasına erişirse, bu gibi işleri çok çok daha verimli düzeylere çıkarır. Böylece, bir atasözümüzde dendiği gibi bakmazsa dağ olarak kalan yerleri gittikçe daha geniş ölçülerde ve etkili biçimde, bakarak bağ yahut ekili araziye ve ormana dönüştürülebilir.

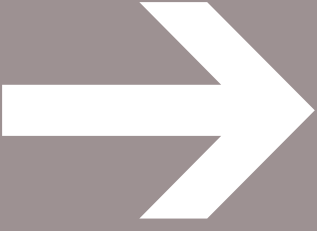
Bir yerin iklim şartları ve doğal olanakları elverişsiz olmasına rağmen, yer altı serveti açısından yahut da başka bakımlardan çok zengin ve elverişli olması halinde böyle bir bölgeye de yerleşmek ihtiyacı duyulur. Böyle olunca o bölgenin besin gibi birtakım ihtiyaçlarını başka bölgelerden tedarik etmek zorunluluğu baş gösterir. Böyle bir durumda ise ulaşım araçlarının büyüyen çaptaki yeni gereksinimleri karşılayabilecek ölçüde geliştirilip sağlanması icabeder. Bu gibi işlerin gittikçe daha tatmin edici ölçülerde başarılması da yeni keşif ve icatlar sayesinde mümkün olur.

İnsan emeği ile geliştirilen böyle bir bölge komşu topluluklara çekici gelebilir. Böyle olunca, etkili bir savunma teknolojisinin

geliştirilmesi ve bu yolda karşılaşılan yarışmalarda başarı kazanmak ihtiyacı baş gösterir. Bütün bunlar da temel bilim ve teknolojiye ilerlemeler sayesinde mümkün olur ve bu alanlardaki bilgi ve tecrübeleri değerlendirebilecek kişilerin yeterince büyük sayıda mevcut olmasını gerektirir.

İnsanın bilim ve teknoloji yardımıyla doğayı kendi ihtiyaçlarına uygun yollarda etkilemesi sürecinin sonu gelmez. Nitekim insanoğlunun bu yoldaki çabaları tarih boyunca sürdürülmüş, bu faaliyeti en olumlu biçimde yürütebilen uluslar tarihin akışında en yapıcı roller oynayanlar olmuş, bu sürece ayak uyduramayanlar ise varlıklarını sürdürememiş, tarih sahnesinden zamanla silinip kaybolmuşlardır.

Bütün bu gibi süreçlerin iki yönünü veya boyutunu birbirlerinden açık seçik biçimde ayırdetmek icabeder. Çevre şartlarına az çok edilgin biçimde intibak etme faaliyeti bir yana bırakılırsa çevrenin ettirgen yani aktif bir tarzda insan ihtiyaçlarının gerek ve isteklerine göre dönüştürülmelere uğratılması durağan olanakların etkili kılınmasıyla harekete getirilebileceği gibi, çok daha devingen, dolgun ve çaplı bir tarzda da oluşturulabilir. Çünkü, genellikle yeni keşif ve icatlarla ortaya çıkan yepyeni olanakların seferber edilmesi insan çabası veriminin kat kat artması sonucunu doğurur.

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

- Adalı, Oya, 2003, Anlamak ve Anlatmak, Pan Yay., İstanbul. Adivar, Halide Edip 1995, Handan, Atlas Kitabevi, İstanbul.
- Ahmet Mithat Efendi 2000, Felâton Bey'le Râkım Efendi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akalın, Mehmet, 1979, Tarihî Türk Şiveleri, Atatürk Ü. Yay., Sevinç Matbaası, Ankara.
- Akbayır, Sıddık, 2003, Cümle ve Metin Bilgisi, Samsun.
- Aksan Doğan, 1987, Türkçenin Gücü, İş Bankası Yay., Ankara.
- Aksan, Doğan, 1978, Anlam Bilim ve Türk Anlam Bilimi, AÜ, DTCF Yay., 2.Baskı, Ankara.
- Aksan, Doğan, 1979, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, I-II-III. C., TDK Yay. 2.Bas, Ankara.
- Aksan, Doğan, 1980, "Sözcükbilim", Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I, 62- 74, TDK, Ankara.
- Aksan, Doğan, 1996, Türkçenin Söz Varlığı, Engin Yay., Ankara.
- Aktaş, Şerif 1998, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Aktaş, Şerif, O. Gündüz, 2001, Yazılı ve Sözlü Anlatım, Akçağ Yay., Ankara.
- Atabey, İbrahim, S. Koç, H. Yeniçeri, Ç. Ülker, İ. Yağcı, 2004, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Yargı Yay., Ankara.
- Aygün, Atilla, 2004, Son Dönem Yazınımızda Anlatım Bozuklukları, ABC Yay., Ankara.
- Aytür, Ünal 1977, Henry James ve Roman Sanatı, DTCF Yayınları, Ankara.
- Banguoğlu, Tahsin , 1979, Ana Hatlarıyla Türk Grameri, Kılavuz Kitap, Dergâh Yay., 2.Baskı, İstanbul.
- Banguoğlu, Tahsin, 1986, Türkçenin Grameri, TDK Yay., Ankara.
- Beaugrande, R. de /W. Dressler, 1981, Introduction to Text Linguistics Essex:Longman, Tübingen.
- Berta, Árpád, 1998, "Tatar and Bashkir", The Turkic Languages, Lars Johanson/Éva Ágnes Csató (eds.): 283-301.
- Boeschoten, H., 1998, "The Speakers of Turkic Languages", The Turkic Languages, Lars Johanson/Éva Ágnes Csató (eds.): 1-15.
- Bourneur, Roland ve Réal Quellet 1989, Roman Dünyası ve İncelemesi, Kültür Bak. Yayınları, Ankara.
- Boynukara, Hasan 2002, "Karakter ve Tip", Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65-66-67, s. 174-187.
- Bozkurt, Bülent R. (Edt.) 1977, Literary Terms, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Yayınları, Ankara.
- Bozkurt, Fuat, 1995, Türkiye Türkçesi, Cem Yay., İstanbul. Buğra, Tarık 1998, Küçük Ağa, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Bussmann, Hadumod, 2002, Lexikon der Sprachwissenschaft, Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Ceylan, Emine, 1997, Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi, TDK Yay., Ankara.
- Chierchie, G. & Sally Mc. Connel, 1990, Meaning and Grammar: an Introduction to Semantics, the MIT press, London.
- Coşkun, Volkan, 2000, "Türkiye ve Özbek Türkçelerinde ğ Sesi", Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi 9: 251-260.

- Crystal, David, 1995, Die Cambridge Anzyklopaedie der Sprache, Frankfurt - New York.
- Culler, Jonathan 2000, Literary Theory -A Very Short Introduction-, Oxford University Pres, Oxford.
- Cutting, J., 2002, Pragmatics and Discourse Analysis, Routledge, England.
- Çetin, Nurullah 2004, Roman Çözümleme Yöntemi, Öncü Kitabevi, Ankara.
- Çetişli, İsmail 2004, Metin Tahlillerine Giriş (Hikâye-Roman-Tiyatro), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çotuksöken, Yusuf, 2003, Uygulamalı Türk Dili, Papatya Yay., İstanbul.
- Danziger, Marlies K.; Wendell Stacy Johnson (1978), The Critical Reader - Analyzing and Judging Literature-, Frederick Ungar Publishing Co., New York.
- Demir, Nurettin, 2002a, “Kıbrıs Ağızları Üzerine Notlar”, Scholarly depth and accuracy, A Festschrift to Lars Johanson, Lars Johanson Armağanı, Grafiker Yay., Ankara: 100-110.
- Demir, Nurettin, 2002b, “‘Wollen’ in Zypern Türkisch”, Mediterranean Language Review 14: 9-20.
- Demir, Nurettin, E. Yılmaz, 2003, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yay., Ankara.
- Doerfer, G., 1969, “İran’daki Türk Dilleri”, TDAY-Belleten 1969: 1-11.
- Doerfer, G., 1998, “Turkic Languages of Iran”, The Turkic Languages, Lars Johanson / Éva Ágnes Csató (eds.), London: 273-282.
- Doğan, İsmail, B.A. Gökdağ, Ş. Görmüş, A. Kılıçoğlu, T. Yılmaz, F. Tekin, 1997, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Trabzon.
- Duran, Hâmiye, Dana Dili Terimi ve Cönk Araştırmalarının karşılaştığı Bazı Problemler, Millî Folklor sayı 105, Ankara 2016, s. 73 - 92.
- Dwyer, Arienne, 1998, “The Turkic Strata of Salar: An Oghuz in Chaghatay Clothes?”, Turkic Languages, V. 2: 49-83.
- Eckmann, J., 1988, Çağatayca El Kitabı, (Çev. G. Karaağaç), İÜ Edebiyat Fak. Yay., İstanbul.
- Edgü, Ferit, Ders Notları, İstanbul, 1988.
- Eker, Süer, 2003, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yay., Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara.
- Emir, Sabahat, 1985, Örneklerle Kompozisyon Yazma Sanatı, İstanbul.
- Ergin, Muharrem, 1980, Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yay., 5. Baskı, İstanbul.
- Ergin, Muharrem, 1986, Üniversiteler İçin Türk Dili, Boğaziçi Yay., İstanbul.
- Ergin, Muharrem, 1998, Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul.
- Forster, E.M. (1982), Roman Sanatı, (Çev. Ünal Aytür), Adam Yayınları, İstanbul.
- Forster, E.M. (1988), “Düz ve Yuvarlak Karakterler”, Roman Teorisi (Edt. Philip Stevick, Çev. S. Kantarcıoğlu), s. 170-177, Gazi Üniv. Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, Tuncer, 2000, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yay., Ankara.
- Günay, Doğan, 2001, Metin Bilgisi, Multilingual Yay., İstanbul.
- Günay, Doğan, 2004, Dil ve İletişim, Multilingual Yay., İstanbul.
- Günay, Umay, 1986, Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüyâ Motifi, Ankara.
- Güntekin, Reşat Nuri 1999, Çalıkuşu, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Güntekin, Reşat Nuri, Yeşil Gece, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi 1997, Şık, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Güzel, Abdurrahman (Ord.Prof.Dr. Herbert W.Duda), 1986, XIX. Yüzyılın Sonu ile XX.Yüzyılın Başlarında Türkiye’de Hilâfet’ten Cumhuriyet’e Geçiş, Ankara.

- Güzel, Abdurrahman, 1981, Kaygusuz Abdal, Ankara.
- Güzel, Abdurrahman, 1993, Mutasavvıf Yunus Emre, Ankara.
- Güzel, Abdurrahman, 2001, Ahmed Yesevi'nin Fakr-nâme'si Üzerine Bir İnceleme, Ankara.
- Güzel, Abdurrahman, A. Torun, A.F. Bilkan, C. Demir, 1997, Türk Dili ve Edebiyatı I, İstanbul.
- Güzel, Abdurrahman, B.S. Özsoy, S. Yıldız, M.,H. Yontar, B.N. Tonka, 1995, Üniversiteler İçin Türk Dili Ders Kitabı, Çanakkale Onsekiz Mart Ü. Yay., No:1, Çanakkale.
- Güzel, Abdurrahman, Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı, 2004, 2.baskı, Ankara.
- Güzel, Abdurrahman, Mustafa kemal Atatürk'te Millî Birlik ve Beraberlik, 1996, Çanakkale.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, 1984, Türk Dilinde Edatlar, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Hahn, Reinhard, 1988, "Notes on the origin and development of the Salar language", Acta Orientalia, 42/2: 235-275.
- Hahn, Reinhard, 1998a, "Yellow Uyghur", The Turkic Languages, Lars Johanson/Éva Ágnes Csató (eds.): 397-402.
- Hahn, Reinhard, 1998b, "Uyghur", The Turkic Languages, Lars Johanson/Éva Ágnes Csató (eds.): 379-396.
- Haslet, B., 1990, "Social Class, Social Status and Communicative Behavior", Handbook of Language and Social Psychology, Jony Wiley & Sons, Newyork: 329-360.
- Hatiboğlu, Vecihe, 1963, "Kelime Grupları ve Kuralları", TDAY-Belleten 1963, Ankara.
- Hatiboğlu, Vecihe, 1972, Türkçenin Sözdizimi, TDK Yay., Ankara.
- Hatiboğlu, Vecihe, 1978, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, AÜ, DTCF Yay. 3. Baskı, Ankara.
- Hatiboğlu, Vecihe, 1981a, Türkçenin Ekleri, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara.
- Hatiboğlu, Vecihe, 1981b, Türk Dilinde İkilime, TDK Yay., Ankara.
- Holmes, Janet, 1992, An Introduction to Sociolinguistics, Longman.
- Hudson, Richard Anthony, 1996, Sociolinguistics, Cambridge: Cambridge University Press.
- İmla Kılavuzu, 2000, TDK Yay., Ankara.
- Johanson, Lars, 2002b, "Türkisch", Handbuch der sprachlichen Variation, Roelcke, Thorsten (ed.), Berlin. [Baskıda.]
- Johanson, Lars, 2004, "Güney Sibiry Türkçesinde Adlar ve Sıfatlar", Bilig 29, Bahar.
- Johanson, Lars, É.Á. Csató, 1998, "The Speakers of Turkic Languages", The Turkic Languages, Lars Johanson/Éva Ágnes Csató (eds.): 1-16.
- Johanson, Lars., 2002a, Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler, (Çev. N. Demir, E.Yılmaz), Grafiker Yay., Ankara.
- Kakuk, Suzanne, 1973, Recherches sur l'histoire de la langue Osmanlie des XVIe siècles les éléments Osmanlis de la langue Hongroise, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Karaalioğlu Seyit Kemal, 1995, Kompozisyon Sanatı, İnkılâp Kitapevi, İstanbul.
- Karahan, Leylâ, 1997, "Fiil-Tamlayıcı İlişkisi Üzerine", Türk Dili, 549, Eylül: 209-213.
- Karahan, Leylâ, 2004, Türkçede Söz Dizimi, 7. Baskı, Akçağ Yay., Ankara.
- Karakoç, Birsel - Éva Á. Csató, 1998, "Noghay", The Turkic Languages, Lars Johanson/Éva Ágnes Csató (eds.): 333-343.

- Karamanlioğlu, Ali Fehmi, 1978, Türk Dili, Dergah Yay., 2.Bas, İstanbul.
- Kavcar, Cahit, F. Oğuzkan, Ö. Aksoy, 2002, Yazılı ve Sözlü Anlatım, Anı Yay, Ankara.
- Keçik, İlknur, L. Uzun, 2001, Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım, AÜ Yay., Eskişehir.
- Kerslake, Celia, 1998, "Ottoman Turkish", Turkic Languages, Lars Johanson, / Éva Ágnes Csató (eds.), London and New-York: 179-202.
- Kıran Zeynel, 1996, Dilbilim Akımları, Şahin Matbaası, Ankara.
- Kırzioğlu, Fahrettin, 1992, Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar, TTK Yay., Ankara.
- Killi, Gülsüm, 1997, "Güney ve Kuzeydoğu Türklüğünün Diline Fonolojik Açından Bir Bakış", Sibiryaya Araştırmaları, Simurg Yay., İstanbul: 57-68.
- Koç, Nurettin, 1990, Yeni Dilbilgisi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul. Kolcu, Ali İhsan 2006, Öykü Sanatı, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Korkmaz, Zeynep, 1992, Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, 1995, "Dil Kültür İlişkisi", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C. I, Ankara: 667-678.
- Korkmaz, Zeynep, 2003, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), TDK Yay., Ankara.
- Korkmaz, Zeynep, M. Akalın, A.B. Ercilasun, H. Zülfikar, T. Gülensoy, İ. Parlatır, N. Birinci, 1990, Yüksek Öğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara.König, Güray, 1990, "Türkçe'de Sen/Siz Adıllarının İkinci Tekil Şahıs İçin Kullanımına Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım", IV. Dilbilim Sempozyumu Bildirileri, (Hz. S. Özsoy, H. Sebüktekin), Boğaziçi Yay., İstanbul.
- Kuzu Tülay, 2003, Etkileşimsel Modele Uygun Okuma Öğretiminin Bilgilendirici Metinleri Anlama Düzeyine Etkisi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, AÜ., Ankara.
- Labov, W., 1972, "The study of language in its social context", Sociolinguistic Patterns, University of Pennsylvania Press: Philadelphia.
- Laude-Cirtautas, I., 1977, "On the Development of Literary Uzbek in the Last Fifty Years" CAJ 21, Wiesbaden: 36-51.
- Lekesiz Ömer, 1999, Yeni Türk Edebiyatında Öykü, Kaknüs Yay., İstanbul.
- Levend, Agah Sırrı, 1972, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3. Baskı, TDK Yay., Ankara.
- Menges, K. H., 1968, The Turkic Languages and Peoples: An Introduction to Turkic Studies, Wiesbaden.
- Mengi, Mine, 1994, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara.
- Menz, Astrid, 2003, "Slav Dillerinin Gagauzcaya Etkisi", Bilig 24/2003: 23-45.
- Németh, J., 1960, "Osmanlı Türk Dili Tarihi Araştırmalarının Yeni Yolları", Bilimsel Bildiriler 1957, TDK Yay., Ankara: 1-14.
- Ong, Walter J., 2003, Sözlü ve Yazılı Kültür, Metis Yay., İstanbul. Öner, Sakin, 1981, Kompozisyon Sanatı, Veli Yay., İstanbul.
- Özdemir, Emin, 1986, Sözlü ve Yazılı Anlatım Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Özkan, Nevzat, 2002, Türk Dilinin Yurtları, Akçağ Yay., Ankara.
- Özmen, Mehmet, 1995, "Cümlelerin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi", Türk Dili, S.519: 224-227.
- Özönder F. Sema, 2002, "Eski Türklerde Dil ve Edebiyat", Türkler V., Ankara: 481-501.
- Petöfi, J.S. vd., 1986, "Text Connexity, Cohesion", Coherence: Text Connexity Text Coherence (Haz. E.Sözer), Buske, Hamburg.
- Pinker, Steven, 1998, Der Sprachinstinkt, München.

- Ramstedt, G. J., 1957, Einführung in die altaische Sprachwissenschaft 1. Lautlehre, Helsinki.
- Rimmon-Kenan, Shlomith (2004), Narrative Fiction, Routledge Taylor&Francis Group, New York.
- Sabit K. Bayıldırın, 1999, "Edebiyatımızda Şiirler Sözlüğü / İlk Yaz", Varlık Dergisi, S. 1107, Aralık: 36.
- Safa, Peyami 1991, Yalnızız, MEB Yayınları, İstanbul.
- Safa, Peyami 1997, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Şaban 2000, "Kurmaca Âlemin Kurmaca Sözcülerinden Romanda Zaman-Mekân-Tasvir", Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65-66-67, s. 130-163.
- Saussure, F. de, 1998, Genel Dilbilim Dersleri, (Çev. Berke Vardar), Ankara.
- Schönig, Claus, 1997, "Güney Sibirya Türkçesi Nasıl Gelişmiştir?", Sibirya Araştırmaları, Simurg Yay., İstanbul.
- Schönig, Claus, 1997-1998, "A new attempt to classify the Turkic languages 1-3", Turkic Languages I-1, 1997: 118-161; I-2, 1997: 262-277; II-1, 1998: 130-151.
- Schönig, Claus, 1998, "Türkmen", The Turkic Languages, Lars Johanson/Éva Ágnes Csató (eds.): 261-272.
- Schönig, Claus, 1998a, "South Siberian Turkic", The Turkic Languages, Lars Johanson / Éva Ágnes Csató (eds.): 403-416.
- Schütz, E., 1968, An Armeno-Kipchak Chronicle on the Polish-Turkish War in 1620-1621, Akadémiai Kiadó Budapest.
- Sever Sedat, Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme, Anı Yayıncılık: Ankara, 2000.
- Sperber, Dan & Deirdre Wilson, 1986, Relevance: Communication and Cognition, Basil Blackwell, Oxford
- Şahin, İbrahim, İ. Doğan, B. A. Gökdağ, Y. Çelik, C. Özdemir, 2002, Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi 1961, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Tekin, Mehmet 2004, Roman Sanatı 1 -Romanın Unsurları-, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Tekin, Metin 2002, "Bir Kurgu Sorunu Olarak Bakış Açısı", Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, S. 65-66-67, s. 164-173.
- Tekin, Talat, 1973, "Türkçe'nin Yapısı ve Eşsesli İsim-Fiil Kökleri", Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 5, (1973-1), 36-46.
- Tekin, Talat, 1990, "A New Classification of the Chuvash-Turkic Languages, Erdem 5, Ocak 1989, 129-139.
- Tekin, Talat, 1995, Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler, Simurg, Ankara.
- Tekin, Talat, 1997, Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı, Ankara.
- Tekin, Talat, 1999, Türk Dilleri, Simurg, İstanbul.
- Tekin, Talat, 2000, "Türkçe'de Kaynaştırma Sesleri", XIII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, (Haz. A.S. Özsoy, E. Erguvanlı-Taylan), İstanbul: 109-112
- Tekin, Talat, 2003b, "Relics of Altaic Stem-Final Vowels in Turkic", Makaleler 1. Altayistik, (Haz. E. Yılmaz, N. Demir), Grafiker Yay., Ankara: 327-346.
- Tenişev E.R., 1976, Stroy

- 2.salarskogo jakıza, Moskva: Nauka.
- Timurtaş, F. Kadri, 1994, Eski Türkiye Türkçesi, XV. yüzyıl, Gramer-Metin- Sözlük, İstanbul.
- Toparlı, Recep, T. Karataş, Türk Dili, Seyran Yay., Sivas.
- Trudgill, P., 1983. Sociolinguistics: An intorduction to language and society, Penguin Books, London.
- Trudgill, P., 2000, Sociolinguistics: An intorduction to language and society, Penguin Books, London.
- Uşaklıgil, Halit Ziya 1996, Aşk-ı Memnû, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Van Dijk, Teun, A. Kintsch Walter, 1983, Strategies of Discourse Comrehension, Academic Press.
- Wardhought, R., 1998, An Introduction to Sociolinguistics, Blackwell, USA.
- Wellek, René; Austin Warren 2005, Edebiyat Teorisi, (Çev. Ö.F. Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir.
- Wilson, John, 2002, Dil Anlam ve Doğruluk. Ankara Okulu Yay., Ankara.
- Yakıcı, Yalçın, Alemdar 2003, Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yakıcı, Ali, “Gelenekse Şiirden Türküye Dönüşümün yaratıcı ve Aktarıcısı Olarak Âşık Veysel’in Kültürel Mirâsa Katkısı”, Millî folklor, sayı 96, Ankara 2012, S. 101 - 111
- Yavuz, Kemal, K. Yetiş, N. Birinci, 1996, Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, Bayrak Basım
- Yayım, İstanbul.
- Zülfikar, Hamza, 1995, “Takısız Ad Tamlaması Sorunu”, Türk Dili, S.523, Temmuz: 781-789.
- http://www.havuz.de/_HAVUZ_DAKiLER/L_-_M_-_N/hayati/Avrupa_da_Turk_edebiyati/avrupa_da_turk_edebiyati.html

